

ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

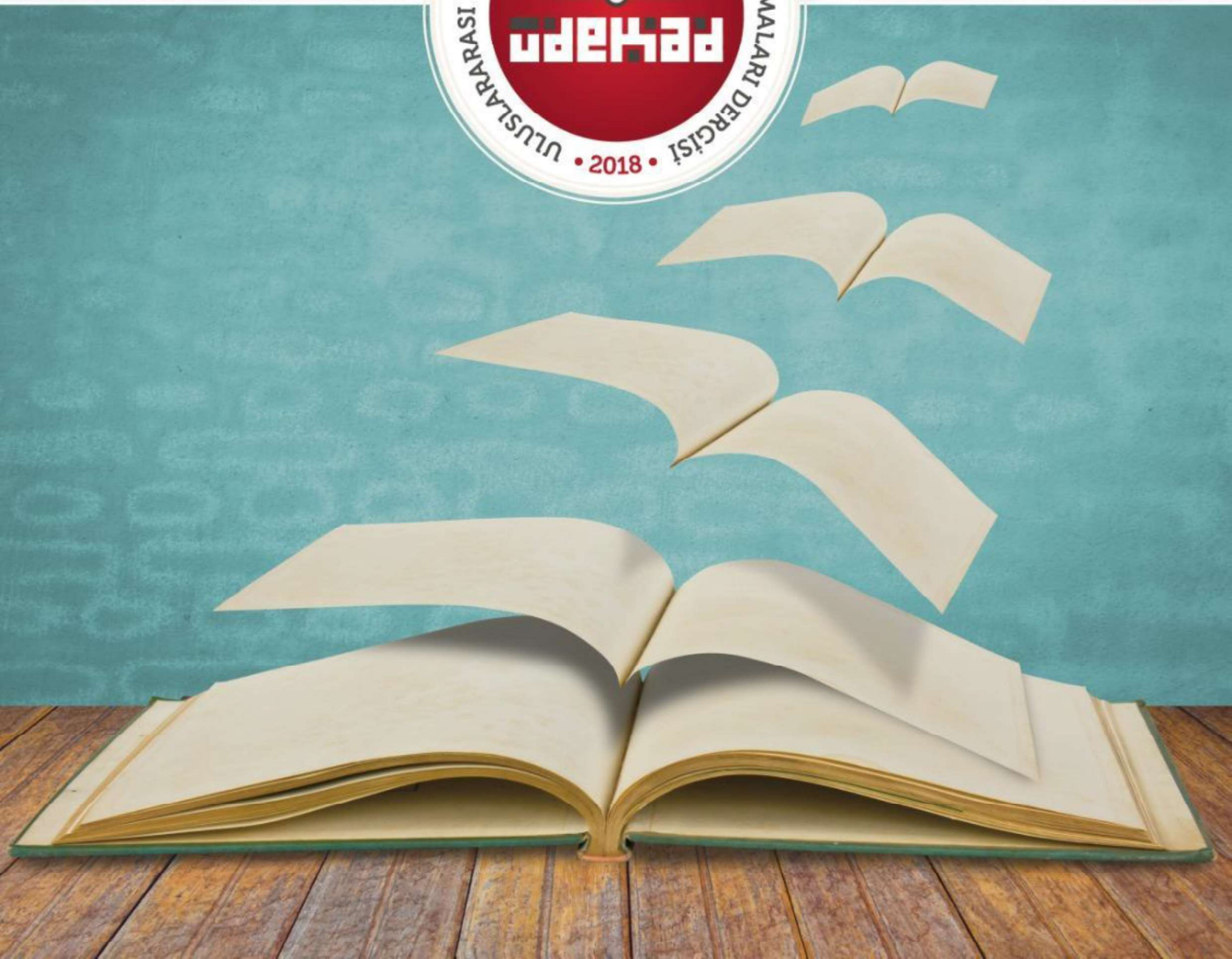
INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ
И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Aralık / December / Декабрь 2023 Yıl / Year / Год 6 Sayı / Issue / Выпуск 2

E-ISSN: 2667-4262

udekadjournal@gmail.com





Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD), yılda iki kere yayımlanan uluslararası hakemli ve elektronik bir dergidir. UDEKAD dil, edebiyat ve kültür alanında çalışmaların yayımlandığı bir dergidir. Bu kapsamda özgün bilimsel makaleler, çeviriler, çeviri-yazılar, kitap tanıtma çalışmaları yayımlanır. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayımlanmamış olması şartıyla sempozyum bildirileri de yayımlanabilir. Ancak bu yayın etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir. UDEKAD'da yayımlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları UDEKAD'a aittir. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.

UDEKAD'ın tarandığı dizinler / UDEKAD is indexing by: TÜBİTAK Ulakbim TR Dizin, Index Copernicus, MLA (Modern Language Association) International Bibliography, Brill Linguistic Bibliography, ERIH PLUS (The European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences) ISI Database (International Scientific Indexing), RSCI (Russian Science Citation Index), CyberLeninka, MIAR (Information Matrix for the Analysis of Journals), Root Indexing, Research Bible (Academic Resource Index), Scilit, Asos Index, IZOR (International Institute Of Organized Reserarch), IdealOnline, İSAM, DRJI (Directory of Research Journals Indexing), Google Scholar, ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), BASE (Bielefeld Academic Search Engine), WorldCat (OCLC), OpenAIRE, EuroPub Database.

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Doç. Dr. Reşat ŞAKAR

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Esenboğa Kampüsü

06760 Çubuk/ANKARA

İletişim / Contact

Doç. Dr. Reşat ŞAKAR 03129061425

E-posta: udekadjournal@gmail.com

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/udekad>

Editörden

Değerli Bilim İnsanları,

Yayın hayatında on birinci sayısı ile altıncı yılını bitiren UDEKAD (*Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*) ailesi olarak nitelikli çalışmaları bilim dünyasıyla buluşturmanın mutluluğu içerisindeyiz. Dergimizin en önemli amacı uluslararası standartlarda, bütün dilleri, edebiyatları içine alan ve daha geniş bir çerçevede kültürü de kapsayan bilimin diğer alanlarını okuyucularımızla buluşturarak bilim dünyasına hizmet etmektir. Dergimizin ilk sayısından itibaren olduğu gibi, tarafımıza gelen çalışmalara titiz ve nesnel bir şekilde yaklaşarak, alanında uzman hakemlerin incelemesi sonucunda 9 Türkçe, 4 İngilizce ve 1 Rusça olmak üzere 14 araştırma makalesini okurlarımızın istifadesine sunmaktayız. Hiçbir kurum ve kuruluştan destek almadan tamamen bilimin öncelenmesi düsturuyla akademiye yeni bir soluk getirme arzusu yayıncılığımızın en temel prensiplerinden olmaya devam etmektedir. Yazıların değerlendirilmesinde özverili bir şekilde katkı sunan kıymetli hakemlerimize özellikle şükranlarımı sunmak istiyorum. Bu vesileyle dergimizin 11. sayısının çıkarılma aşamasında önemli desteklerini gördüğümüz dergi yayın kuruluna, editöryal süreci azami dikkatle takip eden editör ekibine, yazarlarımıza ve DergiPark'a, kısacası gayret gösteren, katkı sunan herkese teşekkür ederim.

Cumhuriyetimizin 100. yılını kutlayarak geride bıraktığımız bu yılda sayımızı da cumhuriyete ve kurucu ilkelerine armağan ediyorum. Asırlarca coşkuyla kutlanmasını temenni ediyorum, bu uğurda mücadele veren başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları olmak üzere tüm şehitlerimizi saygı ve minnetle anıyor, gazilerimize sağlık, sıhhat ve huzur diliyorum.

Aralık ayı içerisinde hain terör örgütü tarafından gerçekleştirilen saldırı sonucunda hayatlarının baharında vatan uğruna can alıp can veren şehitlerimize Allah'tan rahmet diliyorum.

Sayımızı cumhuriyetimizin 100. yılına ve aziz şehitlerimize armağan eder saygılar sunarım.

Baş Editör

Doç. Dr. Reşat ŞAKAR

DERGİ YÖNETİMİ

Baş Editor / Editor-in-Chief

Doç. Dr. Reşat ŞAKAR

Editör Yardımcıları/Assistant Editors

Dr. Kamil KARASU

Dil Editörleri / Language Editors

Arş. Gör. Esat TOSUN (İngilizce)



Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Larisa Viktorovna RATSİBURSKAYA (National Research Lobachevsky State University of Nizhni Novgorod, Russia)

Prof. Dr. İsmail ÇAKIR (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye)

Ass. Prof. Dr. Saeedeh DASTAMOOZ (Alzahra University, Iran)

Prof. Dr. Münire Kevser BAŞ (Ankara Social Science University, Türkiye)

Ass. Prof. Dr. Jui-Cheng CHANG (National Chengchi University, Taiwan)

Dr. Kamil KARASU (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye)

Dr. Kübra ÇAĞLIYAN ŞAKAR (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye)

UDEKAD

Cilt / Volume: 6, Sayı / Issue: 2, 2023

DANIŞMA KURULU (ADVISORY BOARD)

- Prof. Dr. Derya ÖRS (President of Atatürk Culture, Language and History Higher Institution, Turkey)
- Prof. Dr. Fedor İvanoviç PANKOV (Moscow State University, Russia)
- Prof. Dr. Bahar GÜNEŞ (Ankara Social Science University, Türkiye)
- Prof. Dr. Emine İNANIR (Istanbul University, Türkiye)
- Prof. Dr. Funda TOPRAK (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye)
- Prof. Dr. Irina Sergejevna YUHNova (National Research Lobachevsky State University of Nizhni Novgorod, Russia)
- Prof. Dr. İsmail ÇAKIR (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye)
- Prof. Dr. Larisa Viktorovna RATSİBURSKAYA (National Research Lobachevsky State University of Nizhni Novgorod, Russia)
- Prof. Dr. Muhammet HEKİMOĞLU (Ambassador of the Republic of Türkiye in Muscat)
- Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN (Rector of Social Sciences University of Ankara, Türkiye)
- Prof. Dr. Münire Kevser BAŞ (Ankara Social Science University, Türkiye)
- Prof. Dr. Olga Viktorovna DEDOVA (Moscow State University, Russia)
- Prof. Dr. Türkan OLCAY (İstanbul University, Türkiye)
- Prof. Dr. Yıldız DEVECİ BOZKUŞ (Ankara University, Türkiye)
- Assoc. Prof. Dr. Abdullah HACİBEKİROĞLU (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye)
- Assoc. Prof. Dr. Muhammet Enes KALA (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye)
- Assoc. Prof. Dr. Mustafa ALTUN (Sakarya University, Türkiye)
- Assoc. Prof. Dr. Olga Klimkina (Taras Shevchenko National University of Kiev, Ukraine)
- Assoc. Prof. Dr. Olga Nikolayevna GRİGORYEVA (Moscow State University, Russia)
- Assoc. Prof. Dr. Oxana BLASHKİV (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland)
- Asst. Prof. Dr. Chang Jue-CHENG (National Chengchi University, Taiwan)
- Asst. Prof. Dr. Muhammet TAŞKESENLİGİL (Erzurum Atatürk University, Türkiye)
- Asst. Prof. Dr. Saeedeh DASTAMOOZ (Alzahra University, Iran)

BU SAYININ HAKEMLERİ (REFEREES OF THIS ISSUE)*

- Prof. Dr. Cemal ÇAKIR (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK (Sakarya Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mehmet Mesut ERGİN (Dicle Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nahide BOZKURT (Ankara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nesrin DELİKTAŞLI (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nihal YETKİN KARAKOÇ (İzmir Ekonomi Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Adnan KARA (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Arif BAKLA (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Bahtiyar MAKAROĞLU (Ankara Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Barış AĞIR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Cahit KAHRAMAN (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Esat AYYILDIZ (Kafkas Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Ferdi BOZKURT (Anadolu Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Hüseyin YILDIZ (Ordu Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Murat ERDEM (Ege Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Murat GÜR (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Osman COŞKUN (Marmara Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Özgün KOŞANER (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Ramis KARABULUT (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Yasemin GÜRSOY (Trakya Üniversitesi)
- Assoc. Prof. Dr. Zeynep GENÇER BALOĞLU (Pamukkale Üniversitesi)
- Asst. Prof. Dr. Arif YILDIRIM (Erciyes Üniversitesi)
- Asst. Prof. Dr. Burcu TÜRKMEN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
- Asst. Prof. Dr. Esra ŞÖLENTAŞ (Ankara Üniversitesi)
- Asst. Prof. Dr. Harika KARAVİN YÜCE (Trakya Üniversitesi)
- Asst. Prof. Dr. Kamile Sinem KÜÇÜK (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
- Asst. Prof. Dr. Nisa Harika GÜZEL KÖŞKER (Ankara Üniversitesi)
- Asst. Prof. Dr. Özge BARUT (Beykent Üniversitesi)
- Asst. Prof. Dr. Pınar TURAN ÖZDEMİR (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
- Dr. Cengiz KARAGÖZ (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

* Bu sayıda yer alan hakemler unvanlara göre ve aynı unvandaki isimler alfabetik olarak sıralanmıştır.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

I - Araştırma Makaleleri / Research Articles

Nilüfer AYBİRDİ & Turgay HAN & Pelin ŞAHİN

***NON-NATIVE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS' L1 USE IN L2 CLASSROOM IN
TURKISH MIDDLE SCHOOL CONTEXT: AMOUNT, PURPOSE AND BELIEFS***

ANADİLİ İNGİLİZCE OLMAYAN İNGİLİZCE ÖĞRETMENLERİNİN TÜRKİYE
ORTAOKULLARI BAĞLAMINDA YABANCI DİL DERSLERİNDE ANADİL KULLANIMLARI:
AMAÇLARI, MİKTARLARI, TUTUMLARI

(158-172)

Roger Alan TUNÇ & Aydın GÖRMEZ

***DEVIATION IN NARRATIVE STRATEGIES IN KURT VONNEGUT'S
SLAUGHTERHOUSE FIVE: A COGNITIVE POETIC ANALYSIS***

KURT VONNEGUT'IN SLAUGHTERHOUSE FIVE ROMANINDA ANLATI
STRATEJİLERİNDEKİ SAPMANIN BİLİŞSEL POETİKA ANALİZİ

(173-187)

Ayşe Eda GÜNDOĞDU

***KÜLTÜREL ANAHTAR SÖZCÜKLERİN ANLAMSAL UZANIMLARI: "DÜĞÜN"
DÜĞÜM SÖZCÜĞÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME***

SEMANTIC EXTENSIONS OF CULTURAL KEYWORDS: A STUDY ON THE NODE WORD
"DÜĞÜN"

(188-202)

Arif YILDIRIM

***СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ПАДЕЖНЫХ СИСТЕМ КАК
ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА РУССКО-ТУРЕЦКОЙ ЯЗЫКОВОЙ
ПАРЫ***

STRUCTURAL-SEMANTIC RELATIONS OF CASE SYSTEMS AS A LINGUODIDACTIC
PROBLEM OF RUSSIAN-TURKISH LANGUAGE PAIR

(203-223)

Gülbanu AKCAN

***RUS DİL BİLİMİ ÇERÇEVESİNDEKİ METİN ALGISINDA N.V. GOGOL'ÜN
"FAYTON" ADLI ESERİNİN TARİH VE ZAMAN OLGUSU ÜZERİNE***

THE PHENOMENON OF HISTORY AND TIME IN N.V. GOGOL'S "CARRIAGE" IN TERMS OF
TEXT RECEPTION IN THE FRAMEWORK OF RUSSIAN LINGUISTICS

(224-239)

Leyla Çiğdem DALKILIÇ & Deniza DENİZ

LERMONTOV'UN ETKİSİNDE RUS RESSAM VRUBEL'İN ŞEYTAN İMGESİ

THE IMAGE OF DEVIL BY THE RUSSIAN PAINTER VRUBEL UNDER THE INFLUENCE OF
LERMONTOV

(240-254)

Rabia AKSOY ARIKAN

*ANALYZING NIHAL YEGİNOBALI'S TRANSLATION OF MOLL FLANDERS BY
USING THE INTERPRETATIVE THEORY OF TRANSLATION (ITT)*

NIHAL YEGİNOBALI'NİN MOLL FLANDERS ÇEVİRİSİNİN YORUMLAYICI ÇEVİRİ
STRATEJİSİ İLE İNCELENMESİ

(255-269)

Sezergül YIKMIŞ

SÖZLÜK HAZIRLAMA SÜREÇLERİ

DICTIONARY COMPOSING PROCESSES

(270-288)

Yunus ARİFOĞLU

*ABBASİLER DÖNEMİNDE MAHİR BİR AŞÇI YETİŞTİRMEK, İYİ BİR YEMEK
YAPMAK VE BİR SOFRA KURMAK*

RAISING A SKILLED COOK, COOKING A GOOD MEAL AND SETTING A TABLE IN THE
ABBASID PERIOD

(289-301)

Murat ÖZCAN & Gürkan DAĞBAŞI & Yasin Murat DEMİR

*NECİB MAHFUZ'UN MİRÂMÂR ADLI ROMANININ ARA DİL İNGİLİZCEDEN
YAPILAN TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİ İLE ARAPÇA KAYNAK METNİNİN
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEMESİ*

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE TRANSLATION OF THE ARABIC SOURCE TEXT OF
NAJİB MAHFOUZ'S MIRÂMÂR NOVEL FROM ENGLISH INTERLANGUAGE TO TURKISH

(302-320)

Zamire İZZETGİL

*THE JOURNEY FROM EXILE TOWARDS SELF-ACTUALIZATION: A STUDY OF V.
S. NAIPAUL'S MAGIC SEEDS*

SÜRGÜNDEN KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRMEYE DOĞRU YOLCULUK: V. S. NAIPAUL'UN
BÜYÜLÜ TOHUMLAR ROMANI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

(321-334)

UDEKAD

Cilt / Volume: 6, Sayı / Issue: 2, 2023

Tolga BAYINDIR

***CAN ERYÜMLÜ’NÜN SON ANTLAŞMA’SINDA TARİHE VARSAYIMSAL BAKIŞ
VEYA ÜKRONYA***

“HYPOTHETICAL VIEW OF HISTORY” OR “UCHRONIE” IN CAN ERYÜMLÜ’S SON
ANTLAŞMA (THE LAST TREATY)

(335-348)

Aysun AVCI & Aziza AKRAMOVA & Erdoğan KARTAL

***MÜTERCİM-TERCÜMANLIK VE ÇEVİRİBİLİM ALANINDA GÖREV YAPAN
ÖĞRETİM ÜYELERİNİN ULUSAL VE ULUSLARARASI VERİ TABANLARINDAKİ
YAYIN PERFORMANSLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME***

AN EVALUATION ON THE PUBLICATION PERFORMANCES OF THE FACULTY MEMBERS
IN THE TRANSLATION AND INTERPRETING STUDIES BASED ON THEIR PUBLICATIONS
IN NATIONAL AND INTERNATIONAL DATABASES

(349-362)

Esra KIRA & İpek YAYIK & Aşlı Zeynep ŞEREMET

GÖRÜNMEZ ETİKET: YAKUWARİGO -TÜRKÇE VE JAPONCA KARŞILAŞTIRMASI-

THE INVISIBLE LABEL: YAKUWARİGO
-A COMPARISON OF TURKISH AND JAPANESE-

(363-376)

UDEKAD

Cilt / Volume: 6, Sayı / Issue: 2, 2023

YAZAR REHBERİ

1. Yayın İlkeleri

- a. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) uluslararası hakemli bir dergi olup, özel sayılar dışında yılda 2 sayı yayınlanır.
- b. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi, dil, edebiyat ve kültür araştırmaları üzerine yazı yayımlayan bir dergidir.
- c. Çalışmalarda özgünlük ve alana katkı sağlama ölçütleri aranır.
- d. Dergimize makale gönderen/gönderecek üyelerin, kullanıcı kimlik bilgilerine **Orcid Numarası'nı** da eklemeleri gerekmektedir.
- e. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'ne gönderilen makaleler, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olmalıdır.
- f. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'ne yayınlanması için makale göndermek isteyenlerin, çalışmalarını <https://dergipark.org.tr/tr/pub/udekad> adresinde yer alan Makale Takip Sistemi'ne üye olarak, buradan göndermeleri gerekir.
- g. Editör Kurulu'nun özel kararı dışında, özetleri 130 kelimedenden az, 200 kelimedenden fazla; ana metni 2200 kelimedenden az, 6000 kelimedenden fazla olan makaleler değerlendirmeye alınmaz.
- h. Makalelerle birlikte <http://www.ithenticate.com/> sitesinden alınacak benzerlik raporu (hiçbir filtreleme yapılmamalı) da ek dosya olarak yüklenmeli ya da dergimizin mail adresine gönderilmelidir. (Y. Lisans/Doktora öğrencileri danışmanları aracılığıyla veya herhangi bir öğretim üyesinin hesabı ile benzerlik raporu alabilirler. Bağlı bulunulan üniversitenin iThenticate aboneliği varsa söz konusu siteden ücretsiz olarak benzerlik raporu alınabilir).
- i. Herhangi bir yazının UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'nin elektronik sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazının değerlendirilme süreci başlar. Yazılar için telif ücreti ödenmez.
- j. UDEKAD elektronik bir dergidir. Bu yüzden başvurunun yapılmasından yazının yayınlanması aşamasına kadar uzanan süreçteki tüm işlemler elektronik ortamda gerçekleşir.

- k. Yayınlanması için UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.
- l. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'ne gönderilmiş yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumluluk, söz konusu yazı yayınlanmış olsa bile yazarlarına aittir. Dergi herhangi bir yükümlülük kabul etmez.
- m. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'nin yayın dili Türkçedir. Ancak belli bir sayıda İngilizce ve Rusça dillerinden gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayımlanır.
- n. Makale takip sistemine yüklenecek olan makalenin başında **en fazla 200 kelimeden** oluşan *Türkçe ve İngilizce özet*, 3-5 kelimelik anahtar kelime / keywords; *Türkçe ve İngilizce başlığa* yer verilmelidir. Türkçe ve İngilizce öz çalışmanın amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalı, okuyucunun makalenin içeriğini kısa zamanda belirlemesine imkân vermelidir. Yabancı dilde yazılan makalelerde – Türkçe ve İngilizceye ek olarak – makale dilinde başlık, öz ve anahtar kelimeler yer almalıdır. Yabancı dildeki özetlerde dil yanlışları olmamasına özen gösterilmelidir. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir. Özet, 10 punto olarak yazılmalıdır. Öz ve Anahtar Kelimeler uluslararası standartlara uygun olmalıdır. Bu noktada örnek olarak “TR Dizin Anahtar Terimler Listesi, Medical Subject Headings, CAB Theasarus, JISCT, ERIC v.b.” gibi kaynaklar kullanılabilir.
- o. İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir **başlık** olmalı, büyük harflerle 12 punto **koyu** yazı karakteriyle ortadan hizalanarak ve **paragraf başı** ve **girinti** olmadan yazılmalıdır. Başlığın mümkün olduğunca kısa olmasına özen gösterilmelidir.
- p. Makale içerisindeki başlıklar koyu, her bir kelimesinin sadece ilk harfi büyük, sola dayalı olmalı, başka hiçbir biçimlendirmeye yer verilmemelidir.
- q. Ana metin, IBM uyumlu bilgisayar ve Microsoft Word yazılım programı kullanılarak **30** sayfayı geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
- r. Bir makalede sıra ile öz, ana metnin bölümleri, İngilizce genişletilmiş özet (Summary), kaynakça ve (varsa) ekler bulunmalıdır. “Giriş” ve “Sonuç” bölümleri mutlaka bulunmalıdır. “Sonuç”, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı; ana çizgileriyle

ve öz olarak verilmelidir. Makalenin hazırlanmasında geçerli bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Metinde sözü edilmeyen hususlara “Sonuç”ta yer verilmemelidir. Belli bir düzen sağlamak amacıyla ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir.

- s. Makale **yayıma kabul edildikten sonra**, çalışmanın sonuç bölümünden sonra makalenin yaklaşık **%5-15’i (500-750 kelimedenden oluşan)** kadar İngilizce genişletilmiş özet (extended abstract) bulunmalıdır. Genişletilmiş özet, “öz”de olduğu gibi araştırma ile ilgili amaç, problem, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerini içermelidir. Makalenizin yurt dışında atıf alabilmesi için bu önemlidir. Araştırma metninde yer almayan herhangi bir bulgu veya sonuç bulundurmamalıdır. Genişletilmiş özette metin içindeki bilgilere göndermede (Örn. Sayfa 2’de belirtildiği gibi; giriş kısmında da dile getirdiğimiz gibi vs.) bulunulmamalıdır. İngilizce yazılan makalelerde Summary bulunmasına gerek yoktur.
- t. Bir araştırma kurumu/kuruluşu tarafından desteklenen çalışmalarda (BAP, TÜBİTAK, Kalkınma Bakanlığı vb.), söz konusu kurumun/kuruluşun ve projenin adı, varsa, tarihi ve sayısı dipnotla belirtilmelidir.
- u. Kongre ve sempozyum bildirimlerinde toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.
- v. **Kitap tanıtımı** ve **çevirilerde** “başlık, anahtar kelimeler ve öz”ün İngilizcesi mutlaka bulunmalıdır. Kitap tanıtımlarında yazının başında, tanıtılacak kitabın kapak resmi ve künyesi (basım tarihi, kaçınıcı baskı olduğu, basım yeri bilgileri) bulunmalıdır. Çevirilerde çeviri yapılan kitabın/yayımın künyesi dipnotla belirtilmelidir.
- w. Atıf ve kaynakça yazımında dergimizin kurallarına göre hazırlanmayan makaleler düzeltilmedikçe **kabul edilmeyecektir.**

2. Yazım Kuralları

- a. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir: Kaynak göstermede kullanılan format, APA (American Psychological Association) Style 7th Edition’dir. Gerek alıntılmalarda gerekse de kaynakça kısmında yazarlar, Amerikan Psikoloji Derneği’nin yayımladığı Amerikan Psikoloji Derneği Yayım Kılavuzu’nda belirtilen yazım kurallarını ve formatını takip etmelidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.apastyle.org/learn/tutorials/basics-tutorial.aspx>.

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	2,5 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Times News Roman
Yazı Tipi Stili	Normal
Yazı Boyutu (normal metin)	12
Yazı Boyutu (dipnot metni)	10
Tablo-grafik	10
Paragraf Girintisi (İlk Satır)	1 cm
Paragraf Aralığı	Önce 6 nk, sonra 0 nk (Tablo ve grafiklerde önce ve sonra 0 nk)
Satır Aralığı	(1,15)
Kaynakça	Asılı ve girinti 0,63 cm, Hizalama: Her iki yana yasla, Aralık önce 6 nk, sonra 0 nk, satır aralığı 1,15 cm.

- b.** Özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi de, yazıyla birlikte gönderilmelidir.
- c.** Satır sonunda heceleme yapılmamalıdır. Paragraf başlarında “TAB” tuşu yerine “ENTER” veya “RETURN” tuşu kullanılmalıdır. Noktalama işaretleri kendilerinden önceki kelimelere bitişik yazılmalıdır. Söz konusu işaretlerden sonra bir harflik boşluk bırakılmalıdır.
- d.** Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir. Dipnotlar, sadece yapılması zorunlu açıklamalar için kullanılır ve “DİPNOT” komutuyla otomatik olarak verilir. Buradaki atıflar da parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayım yılı ve sayfa numarası gelecek şekilde düzenlenmelidir. **Örnek:** (Kaya, 2000, s. 15). Dipnotta kullanılan eser kaynakçaya mutlaka konulmalıdır.

- e. **Alıntılar:** Makalede birebir yapılan alıntılar tırnak içinde verilmeli ve alıntının sonunda kaynağı parantez içinde APA kurallarına göre belirtilmelidir. **Beş** satırdan az alıntılar cümle arasında italik olarak, **beş** satırdan uzun alıntılar ise sayfanın solundan 1 cm içeride ve satır başı girintisi 0,5 cm olacak şekilde blok hâlinde **italik** olarak verilmelidir. Birebir olmayan alıntılarının sonunda sadece parantez içerisinde kaynak gösterilmelidir.
- f. **Resimler** parlak, sert (yüksek kontrastlı) olmalıdır. Ayrıca şekiller için verilen kurallara uyulmalıdır. **Şekil, tablo ve fotoğraflar** yazım alanı dışına taşmamalı, gerekiyorsa her biri ayrı bir sayfada yer almalıdır. Şekil ve tablolar numaralandırılmalı ve içeriğine göre adlandırılmalıdır. Numara ve başlıklar, şekillerin altına, tabloların üstüne gelecek biçimde kelimelerin yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılmalıdır. Tablolar, “WORD” programındaki tablo komutuyla yapılmalıdır. Zorunlu durumlarda ise “EXCEL” tabloları kullanılabilir. Gerektiğinde açıklayıcı dipnotlar veya kısaltmalar, şekil ve tabloların hemen altında verilmelidir. Şekil, tablo ve resimler **on sayfa**yı aşmamalıdır.
- g. Kısaltma kullanılacaksa Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu’nda belirtilen kısaltmalar esas alınmalıdır.
- h. Makalede atıf sistemi olarak APA kullanılmalıdır. Makalenin sonunda mutlaka kaynakça bulunmak zorundadır.

Kaynak Gösterme

Metin içi göndermelerde (atıflarda) ve kaynakçada **APA sistemi** esas alınmıştır.

1. Metin içi Kaynak Gösterme (Atıf)

Makalede yapılacak atıflar, ilgili yerden hemen sonra, parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayım yılı ve sayfa numarası sırasıyla verilmelidir. Cümle sonunda verilen atıflarda nokta, atıf parantezinden sonra konulmalıdır.

Tek Yazar, Tek Çalışma

* İlgili yerden hemen sonra parantez içinde yazarın soyadı, eserin/çalışmanın yayım yılı ve sayfa numarası verilmelidir.

Örnek: (Karahan, 1996, s. 37)

* Yazarın adı ilgili cümle içinde geçiyorsa parantez içinde tarih ve sayfanın belirtilmesi yeterlidir.

Örnek: Karahan’a (1996, s. 37) göre...

* Metin içinde, cümlede yazar ve yayım yılı belirtiliyor ise ayrıca parantez içinde yazar ve tarih verilmez.

* Kaynağın tamamına yapılan atıflarda parantez içinde yazar soyadı ve yayım yılı yazılır.

Örnek: (Karahan, 1996)

* Atıfta bulunulan kaynak ciltlerden oluşuyorsa cilt numarası, sayfa numarasından önce ve Romen rakamlarıyla yazılır.

Örnek: (Dal, 1955, II/30)

* Bir kaynakta birbirini izleyen sayfalara atıfta bulunuluyorsa sayfa numaraları arasına kısa çizgi (-), farklı sayfalara atıf söz konusu ise virgül (,) konur.

Örnek: (Karahan, 1996, s. 37-45), (Karahan, 1996, s. 103, 106, 124)

İki Yazarlı Çalışma

* İki yazar varsa her ikisinin de soyadı yazılır ve araya ampersant (&) işareti konur.

Örnek: (Kubryakova & Klobukov, 1998, s. 15)

İkiden Fazla Yazarlı Çalışma

* İkiden fazla yazarlı çalışmalarda ilk iki yazarın soyadı araya ampersant (&) işareti konarak yazılır, ikinci yazarın soyadından sonra “vd.” kısaltması eklenir.

Örnek: (Şvedova & Uluhanov vd., 1980, s. 157)

Bir Yazarın Aynı Yıl Yaptığı Çalışmalar

* Bir yazarın aynı yıl yaptığı çalışmalar, yıldan sonra a, b, c... harfleri eklenmek suretiyle ayırt edilir.

Örnek: (Klobukov, 2016a, s. 25), (Klobukov, 2016b, s.78)

Soyadları Aynı Yazarların Çalışmaları

* Soyadları aynı olan iki yazarın aynı yılda veya farklı yıllarda yaptığı çalışmalar yazarların soyadları yazıldıktan sonra adlarının ilk harflerinin kısaltılması yoluyla belirtilir.

Örnek: (Çelik, A. 2007, s. 46), (Çelik, H. 2003, s. 27)

Birden Fazla Çalışma

* Birden fazla çalışma kaynak gösterilecekse çalışmalar aynı parantez içinde, yayım yılı en eski tarihli olandan yeni olana doğru, birbirinden noktalı virgülle ayrılarak sıralanır.

Örnek: (Korkmaz, 1982, s. 120; Karahan, 1996, s. 15)

Alıntılanan ya da Aktaran Kaynak

* Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır, ama bazı güçlükler nedeniyle ulaşılamamışsa, göndermede alıntılanan ya da aktarılan kaynak belirtilir.

Örnek: (İnalçık, 1955, s. 74'ten aktaran; Çelik, 2007, s. 25)

Tüzel Kişi Yazarlı Kitaplar

Örnek: (TDK, 2012, s. 35), (TTK, 2006, s. 30)

Yazar veya Kurum Adı Belirtilmeyen Kitaplar

* Yazar veya kurum adı belirtilmemişse doğrudan kaynağın adı veya kısaltması (italik) yazılır. Kısaltma yapılmışsa “Kaynakça”da mutlaka açılımıyla birlikte verilmelidir.

Örnek: (*Büyük Kültür Ansiklopedisi*, I/59) veya (BKA, I/59)

Elektronik Kaynaklar

* Yayım yılı biliniyorsa: (Bucak, 2000, s. 7)

* Yayım yılı bilinmiyorsa belgeye erişim yılı yazılır: (Demir, 2018, s. 14)

Yayım Yılı Bulunmayan Basılı Kaynaklar

* Bir basılı kaynakta yayım tarihi kaydı yoksa yerine köşeli parantez içinde “t.y.” kısaltması kullanılır.

Örnek: (Demir, [t.y.], s. 14)

Yasa ve Yönetmelikler

* Yasa veya yönetmeliğin adı ve kabul edildiği yıl parantez içinde verilir. Kısaltma da yapılabilir.

Örnek: (Milli Eğitim Kanunu, 1991) veya (MEK, 1991).

2. Kaynakça

Makalede kullanılan bütün kaynaklar “Kaynakça”ya alınmalı, makalenin konusu ile ilgili olsa dahi, yazıda değinilmeyen belge ve eserler kaynakçaya dâhil edilmemelidir. Kaynaklar ana metnin sonunda yazar soyadlarına göre (Soyadı Kanunundan öncekiler için yazar adı esas alınır.) alfabetik olarak verilmelidir. Eser adları italik yazılmalıdır. Kaynaklar, mutlaka Latin alfabesi ile yazılmış olmalıdır.

2.1. Kitaplar ve Kitap Niteliğindeki Kaynaklar

Tek Yazarlı Kitaplar

Yazarın Soyadı, Adının baş harfi (Basım Yılı). *Kitabın Adı (İtalik)*. Yayınevi.

Örnek: Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

İki Yazarlı Kitaplar

İki yazarlı eserlerde her iki yazar da verilir ve araya ampersant (&) işareti konur.

Örnek: Taner, R. & Bezirci, A. (1981). *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. Gözlem Yayınları.

İkiden Fazla Yazarlı Kitaplar

İkiden fazla yazarlı eserlerde yalnızca ilk iki yazar belirtilir, diğerleri için “vd.” kısaltması kullanılır.

Örnek: Şvedova, N. & Uluhanov, İ. vd. (1980). *Russkaya grammatika*. Nauka.

Bir Yazarın Aynı Yıl Yayımlanmış Kitapları

Bir yazarın aynı yıl yayımlanan eserlerini ayırt etmek için harfler kullanılır.

Örnek: Bondarko, A. (1976a). *Slav ve Balkan Dil Bilimi*. Nauka.
Bondarko, A. (1976b). *Morfolojik Kategoriler Teorisi*. Nauka.

Bir Yazara Ait Birden Fazla Kitap

Aynı yazara ait birden çok eser yayım yılına göre kronolojik olarak sıralanır.

Tüzel Kişi (Kurum) Yazarlı Kitaplar

Tüzel Kişi (Yayım Yılı). *Kitap Adı*. Yayınevi.

Örnek: Türk Dil Kurumu (2012). *Yazım Kılavuzu*. TDK Yay.

Yazar veya Kurum Adı Belirtilmeyen Kitaplar

Örnek: *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (8 Cilt)* (1977). Dergâh Yay.

Çeviri Kitap

Çeviri bir kitap söz konusuysa çevirenin/çevirenlerin adı eser adından sonra “çev.” kısaltmasıyla belirtilir.

Örnek: Fıscher, S. R. (1999). *Dilin Tarihi*. çev. Muhtesim Güvenç. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kitap İçinde Bölüm

Yazarın Soyadı, Adının baş harfi (Basım Yılı). “Bölüm Adı”. *Kitap Adı (İtalik)*. ed. Adı Soyadı. Yayınevi. Sayfa Aralığı.

Örnek: Klobukov, E. (2009). “Morfoloji”. *Çağdaş Rus Dili*. ed. Pavel Lekant. Nauka. s. 402-585.

2.2. Süreli Yayınlar

Dergi Makaleleri

Yazarın Soyadı, Adının baş harfi (Yıl). “Makalenin Başlığı”. *Derginin Adı (Varsa)* Cilt No (Sayısı), Sayfa Aralığı.

Örnek: Ergün, M. (2009). “Rus Eğitiminde Batılılaşma Çabaları ve Reformlar”. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 2 (1), s. 31-56.

Gazeteler

Yazarın Soyadı, Adının Baş harfi (Yıl. Ay. Gün). “Yazının Başlığı”. *Gazetenin Adı*. (varsa) Sayfa numarası.

Örnek: Köse, P. (2017.11.16). “İdam sehpasından edebiyatın zirvesine: Dostoyevski”. *Yeni Şafak*.

Mülakat ve Röportajlar

Mülakat ve röportajlarda yazar adı olarak bunları yapan kişiler verilir.

Örnek: Yağmur, Ö. (2019.01.21). “Tek kişilik oyunda 11 karaktere hayat vermek: Güle Güle Diva ile Selen Uçer Kampüs’te”. *Hürriyet*.

2.3. Tezler

Yazarın Soyadı, Adının baş harfi (Tarih). *Tez Başlığı*. Tez Tipi. Üniversite Adı.

Örnek: Uğurlu, M. (2018). *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Aruzlu Şiirler Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2.4. Bildiriler

Yayımlanmış Bildiriler

Yazar Soyadı, Adının baş harfi (Tarih). “Bildiri Adı”. *Kitabın Adı (Varsa editör/hazırlayan)*. Etkinliğin Tarihi. Yayınevi. Sayfa Aralığı.

Örnek: Güllüdağ, N. (2009). Artvin ağızındaki Gürcüce kelimeler. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*. 25-30 Mart 2008. Türk Dil Kurumu yay. s. 237-249.

Yayımlanmamış Bildiriler

Yazarın Soyadı, Adının baş harfi (Tarih). “Bildiri Adı”. *Etkinliğin Adı*. Etkinliğin Yapıldığı Şehir.

Örnek: Santhanam, E. & Martin, K. vd. (2001). “Bottom-up steps towards closing the loop in feedback on teaching: A CUTSD project”. *Teaching and Learning Forum – Expanding horizons in teaching and learning*. Perth, Australia.

2.5. Elektronik Kaynaklar

DOI Numarası Olan Elektronik Kaynaklar

Eğer yayım ile eşleştirilmiş DOI numarası varsa künyede verilmelidir.

Örnek: Yaylalı, Y. (2018). “Emîrî Divan’ında Geçen Şahsiyetler”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (63), s. 117-134. <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3967>.

DOI Numarası Olmayan Elektronik Kaynaklar

Web ortamında yayımlanmış dergilerden yapılan alıntılarda yayımın künyesi, erişim adresi ve tarihi yazılır.

Yazar Soyadı, Adının baş harfi (Yayım Yılı). “Makale Adı”. *Dergi Adı* Cilt No (Sayı): Sayfa Aralığı. Elektronik adres [Erişim Tarihi].

Örnek: Özdemir, Ç. (2018). “Rusya’nın Doğu Akdeniz Stratejisi”. *Seta Analiz* (230), s. 1-20. http://setav.org/assets/uploads/2018/01/Analiz_230Rusya.pdf. [20.04.2018].

E-kitaplar

Yazarın Soyadı, Adının baş harfi (Yayım yılı). *İnternet Belgesinin Başlığı*. Elektronik adres [Erişim Tarihi].

Örnek: Akkuş, M. (2018). *Nefi Divanı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0> [23.01.2019].

* Yayım yılı yoksa siteye erişim tarihi yıl ay ve gün olarak parantez içinde yazılır.

Örnek: Berkutova, V. (2018). “Feminitivı v russkom yazıke: lingvističeskij aspekt”. *Svobodnoye psihoanalitičeskoye partnerstvo*. <https://www.psyart.com/feminitivy-lingvisticheskii-aspect>. [18.12.2018].

AUTHOR GUIDE

1. Editorial Principles

- a. UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Culture Researches) is an international peer-reviewed journal, published twice a year except for special numbers.

- b.* UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Culture Researches) is a journal that publishes articles on language, literature and culture research.
- c.* In the studies, criteria of originality and contributing to the field are sought.
- d.* Members who sent/send articles to our journal need to add their Orcid Number to their user credentials.
- e.* The articles submitted to UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Culture Researches) should not have been published anywhere before or should not be accepted for publication.
- f.* Those who want to submit articles for the publication of UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Cultural Researches) should send their work as a member of the Article Tracking System at <https://dergipark.org.tr/en/pub/udekad>.
- g.* Except for the special decision of the Editorial Board, the abstracts of articles less than 130 words or more than 200 words and the main text less than 2200 words or more than 6000 words are not taken into consideration.
- h.* Similarity report (no filtering should be done) from <http://www.ithenticate.com/> should be uploaded as an additional file or sent to our journal's e-mail address. (MS / PhD students can get similarity report through their advisors or with the account of any faculty member. If the affiliated university has an iThenticate subscription, a similarity report can be obtained free of charge).
- i.* The addition of any text to the electronic system of the UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Cultural Researches) is accepted as an application for publication and the process of evaluation of the article begins. No royalties are paid for articles.
- j.* UDEKAD is an electronic journal. As a result, all the processes from the application to the publication of the article take place in the electronic environment.
- k.* The publication rights of the publication sent to UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Cultural Researches) will be transferred to the journal. These articles can not be published, reproduced, or used without reference to another publication without permission from the editor of the journal.
- l.* Any possible legal, economic and ethical responsibility arising from the writings sent to the UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Culture Researches) Journal belongs to the authors even if the mentioned article is published. The journal does not accept any liability.

- m.* UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Culture Research) is published in Turkish. However in English and Russian Languages articles will also be evaluated and published if they are deemed appropriate by the referees.
- n.* At the beginning of the article, which will be uploaded to the article tracking system, **up to 200 words** in Turkish and English abstract, 3-5 words for keywords; **Turkish and English titles** should be included. It should reflect the purpose, scope and outcome of the study in English and allow readers to quickly determine the content of the article. Articles written in foreign languages - in addition to Turkish and English - must include title, abstract and keywords in the article language. Care should be taken not to have language mistakes in foreign summaries. Abstract and Key Words must comply with international standards such as Medical Subject Headings, CAB Theasarus, JISCT, ERIC.
- o.* It should be compatible with the content, it should be the title that best expresses it, and it should be written in capital letters, aligned with 12 pt bold and without the beginning of the paragraph and indentation. The head should be as short as possible.
- p.* Titles in the article should be bold, only the first letter of each word should be capital, left aligned and no other formatting should be included.
- q.* The main text should not exceed 30 pages using IBM compatible computer and Microsoft Word software program.
- r.* In studies supported by a research institution / organization, the name of the institution / organization and the project, if any, date and number, should be indicated in footnotes.
- s.* Book title and translations should include the title, keywords and abstract in English. At the beginning of the manuscript, the cover image and the identification of the book to be introduced (date of publication, edition of the book, information about the place of publication) should be included in the book introductions. In the translations, the title of the translated book / publication should be indicated with a footnote.
- t.* The name, place and date of the congress or symposium should be indicated in the reports or articles.
- u.* Articles which are not prepared according to the rules of our journal will not be accepted unless they are corrected.

2. Writing Rules

- a.* Manuscripts should be written in Microsoft Word and the page structure should be arranged as follows: The format used for referencing is APA (American Psychological Association)

Style 7th Edition. In both quotations and bibliography, authors should follow the spelling rules and format specified in the American Psychological Association's Publication Guide published by the American Psychological Association.

Paper Size	A4 Vertical
Top Margin	2,5 cm
Bottom Margin	2,5 cm
Left Margin	2,5 cm
Right Margin	2,5 cm
Font	Times News Roman
Font Style	Normal
Type Size (Regular Text)	12
Type Size (Footnote Text)	10
Table-graphic	10
Paragraph Entry (First Line)	1 cm
Paragraph Spacing	Before 6 nk, after 0 nk (Table and graphic – before and after 0 nk)
Line Spacing	1,15
References	Hanging and indentation 0.63 cm, Alignment: Justify, Range before 6 nk, then 0 nk, line spacing 1.15 cm.

- b.** In the special font used articles, the font used should be sent with the article.
- c.** Do not spell at the end of the line. At the beginning of the paragraph, “ENTER” or “RETURN” key should be used instead of “TAB” key. Punctuation should be written adjacent to the preceding words. The space must be followed by one letter.
- d.** Manuscripts should not include details such as page numbers, headers and footers. Footnotes are used only for mandatory explanations and are given automatically with the

“NOTE” command. References should be written in brackets with the surname of the author, year of publication and page number. Example: (Kaya, 2000, s. 15). The work used in the footnote should be included in the bibliography.

- e. Citations should be given in citation marks and the source should be indicated in parenthesis according to APA rules. Citations less than five lines should be italicized between sentences and citations longer than five lines should be italicized 1 cm from the left of the page and in block form with 0.5 cm indentation. At the end of non-verbal citations, only references should be given in parentheses.
- f. Images should be bright, hard (high contrast). In addition, the rules given for the figures must be followed. Figures, tables and photographs should not extend beyond the writing area, if necessary, each should be on a separate page. Figures and tables should be numbered and named according to their contents. Numbers and titles should be capitalized with only the first letters of the words under the figures and above the tables. Tables should be made with the table command in the WORD program. In compulsory cases, “EXCEL” tables can be used. If necessary, explanatory footnotes or abbreviations should be given just below the figures and tables. Figures, tables and images should not exceed ten pages.
- g. In terms of spelling and punctuation, Turkish Language Institution Spelling Guide should be based on beyond exceptions required by the article or topic.
- h. APA should be used as the citation reference system. At the end of the article, there must be a bibliography.

Citations

The APA system is based on in-text references and references.

1. In-text citation (Citation)

Citations to be made in the article should be given in brackets immediately after the relevant place, in the order of the author's surname, year of publication and page number. For citations given at the end of the sentence, the period should be placed after the reference parenthesis.

Single Author, Single Study

* The author's surname, the year of publication and the page number of the work should be given in parenthesis immediately after the relevant place.

Example: (Karahan, 1996, s. 37)

* If the author's name is mentioned in the relevant sentence, it is sufficient to specify the date and page in parentheses.

Example: According to Karahan (1996, s. 37)...

* If the author and the publication year are specified in the text, the author and date are not given in parenthesis.

* In the references to the entire source, the surname of the author and the year of publication are written in parenthesis.

Example: (Karahan, 1996)

* If the cited source consists of volumes, the volume number is written before the page number and in Roman numerals.

Example: (Dal, 1955, II / 30)

* If a source is referenced to successive pages, a hyphen (-) is inserted between the page numbers, and a comma (,) is placed if it is referenced to different pages.

Example: (Karahan, 1996, s. 37-45), (Karahan, 1996, s. 103, 106, 124)

Two-Author Work

* If there are two authors, the surnames of both are written and an ampersand (&) is inserted.

Example: (Kubryakova & Klobukov, 1998, s. 15)

Working with More Than Two Authors

* In the works with more than two authors, the surnames of the first two authors are written with an ampersand (&) and the abbreviation "et al." is added after the surname of the second author.

Example: (Şvedova & Uluhanov et al. 1980, s. 157)

Author's Works in the Same Year

* The works of an author in the same year are distinguished by adding the letters a, b, c after the year.

Example: (Klobukov, 2016a, s. 25), (Klobukov, 2016b, s. 78)

Works of the same authors

* The works of two authors whose surnames are the same in the same year or in different years are indicated by shortening the first letters of their names after the surnames of the authors.

Example: (Çelik, A. 2007, s. 46), (Çelik, H. 2003, s. 27)

Multiple Works

* If more than one study is to be cited, the works are listed in the same parenthesis, separated from the oldest date to the new one, separated by semicolons.

Example: (Korkmaz, 1982, s. 120; Karahan, 1996, s. 15)

Citing or Transferring Source

* In the studies it is essential to reach the primary sources, but if it is not reached due to some difficulties, the reference quoted or transmitted is indicated.

Example: (Transferring from Inalcik, 1955, s. 74; Çelik, 2007, s. 25)

Books with Legal Entity Author

Example: (TDK, 2012, s. 35), (TTK, 2006, s. 30)

Books with No Author or Institution Name

* If the name of the author or institution is not specified, the name or abbreviation (italic) of the source is written directly. If the abbreviation is made, “Bibliography” should be given with its opening.

Example: (Great Culture Encyclopedia, I / 59) or (RDA, I / 59)

Electronic Resources

* Year of publication is known: (Bucak, 2000, s. 7)

* If the publication year is not known, the year of access to the document is written: (Demir, 2018, s. 14)

Printed Sources with No Publication Year

* If there is no publication date record in a printed source, the abbreviation “t.y. içinde is used in square brackets.

Example: (Demir [t.y.], s. 14)

Laws and Regulations

* The name of the law or regulation and the year in which it is accepted is given in parentheses. Abbreviation can also be made.

Example: (National Education Act, 1991) or (MEK, 1991).

2. References

All references used in the article should be included in the “Bibliography”. References should be given at the end of the main text in alphabetical order according to the surnames of the author. Names of works should be written in italics. References should be written in Latin alphabet.

2.1. Books

Single Author Books

Author's Surname, Name (Publication Year). Title of the Book (Italic). Place of Publication: Publisher.

Example: Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Two Author Books

In the works with two authors, both authors are given and an ampersand (&) is placed between them.

Example: Taner, R. & Bezirci, A. (1981). *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. Gözlem Yayınları.

Books with More Than Two Authors

For works with more than two authors, only the first two authors are indicated, for others the abbreviation “et al.” is used.

Example: Şvedova, N. & Uluhanov, İ. vd. (1980). *Russkaya grammatika*. Nauka.

An Author's Books Published Same Year

Letters are used to distinguish an author's works published in the same year.

Example:

Bondarko, A. (1976a). *Slav ve Balkan Dil Bilimi*. Nauka.

Bondarko, A. (1976b). *Morfolojik Kategoriler Teorisi*. Nauka.

Multiple Books of One Author

Multiple works of the same author are listed in chronological order by the year of publication.

Books with Legal Entity Author

Legal Entity (Year of Publication). *Book Title*. Publisher.

Example: Türk Dil Kurumu (2012). *Yazım Kılavuzu*. TDK Yay.

Books with No Author or Institution Name

Example: *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (8 Cilt)* (1977). Dergâh Yay.

Translation Book

In the case of a translation book, the name of the translator (s) is indicated by the abbreviation “trans.” after the title.

Example: Fischer, S. R. (1999). *Dilin Tarihi*. trans. Muhtesim Güvenç. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Chapter in a Book

Author's Surname, Name (Publication Year). "Section name". *Book Title (Italic)*. ed. Name and surname. Publisher. Page Range.

Example: Klobukov, E. (2009). "Morfoloji". *Çağdaş Rus Dili*. ed. Pavel Lekant. Nauka. s. 402-585.

2.2. Periodicals

Journal Articles

Author's Surname, Name (Year). "Title of Article". *Journal Name*, Volume No (Number): Page Range.

Example: Ergün, M. (2009). "Westernization Efforts and Reforms in Russian Education". *Journal of Theoretical Educational Sciences*, 2 (1), s. 31-56.

Newspapers

Author's Surname, Name (Year, Month, Day). "Title of Manuscript". *Name of the newspaper*. (if applicable) Page number.

Example: Köse, P. (2017.11.16). "İdam sehpasından edebiyatın zirvesine: Dostoyevski". *Yeni Şafak*.

Interviews

In interviews, the persons who do these are given as the author's name.

Example: Yağmur, Ö. (2019.01.21). "Tek kişilik oyunda 11 karaktere hayat vermek: Güle Güle Diva ile Selen Uçer Kampüs'te". *Hürriyet*.

2.3. Theses

Author's Surname, Name (Date). *Thesis Title*. Thesis Type. University Name.

Example: Uğurlu, M. (2018). *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Aruzlu Şiirler Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2.4. Proceedings

Published Papers

Author Surname, Name (Date). Name of the paper. *Title of the book* (if any). Date of the event. Publisher. Page Range.

Example: Güllüdağ, N. (2009). Artvin ağzındaki Gürcüce kelimeler. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*. 25-30 Mart 2008. Türk Dil Kurumu yay. s. 237-249.

Unpublished Papers

Author's Surname, Name (Date). Name of the paper. *Name of the event*. The City of the Event.

Example: Santhanam, E. & Martin, K. vd. (2001). “Bottom-up steps towards closing the loop in feedback on teaching: A CUTSD project”. *Teaching and Learning Forum – Expanding horizons in teaching and learning*. Perth, Australia.

2.5. Electronic Resources

Electronic Resources with DOI Number

If there is a DOI number paired with the publication, it must be given on the tag.

Example: Yaylalı, Y. (2018). “Emîrî Divan’ında Geçen Şahsiyetler”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (63), s. 117-134. <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3967>.

Electronic Resources Without DOI Number

The excerpts from journals published on the web environment include the title, access address and date of the publication.

Author Surname, Name (Publication Year). “Article Name”. *Journal Title* Volume No (Issue): Page Range. Electronic address [Access Date].

Example: Özdemir, Ç. (2018). “Rusya’nın Doğu Akdeniz Stratejisi”. *Seta Analiz* (230), s. 1-20. http://setav.org/assets/uploads/2018/01/Analiz_230Rusya.pdf. [20.04.2018].

E-books

Author's Surname, Name (Publication Year). *Title of the Internet Document*. Electronic address [Access Date].

Example: Akkuş, M. (2018). *Nefî Divanı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0> [23.01.2019].

* If there is no publication year, the date of access to the site is written in parentheses as the year, month and day.

Example: Berkutova, V. (2018). “Feminitivı v russkom yazıke: lingvistiçeskiy aspekt”. *Svobodnoye psihoanalitiçeskoye partnerstvo*. <https://www.psympart.com/feminitivy-lingvisticheskii-aspect> [18.12.2018].

Atıf/Citation: Aybirdi, N., Han, T. & Şahin, P. (2023). Non-native English language teachers' L1 use in L2 classroom in Turkish middle school context: amount, purpose and beliefs. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 6 (2), s. 158-172. DOI: <https://doi.org/10.37999/udekad.1263459>

Nilüfer AYBİRDİ*^{ID}

Turgay HAN**^{ID}

Pelin ŞAHİN***^{ID}

NON-NATIVE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS' L1 USE IN L2 CLASSROOM IN TURKISH MIDDLE SCHOOL CONTEXT: AMOUNT, PURPOSE AND BELIEFS

ANADİLİ İNGİLİZCE OLMAYAN İNGİLİZCE ÖĞRETMENLERİNİN TÜRKİYE ORTAOKULLARI BAĞLAMINDA YABANCI DİL DERSLERİNDE ANADİL KULLANIMLARI: AMAÇLARI, MİKTARLARI, TUTUMLARI

ABSTRACT

This study aims to investigate purposes and amount of first language (L1) use in second language (L2) classrooms and English language teachers' beliefs in Turkish middle school context in order to promote L2 teaching and learning in English as a foreign language (EFL) class, boost L2 classroom atmosphere and examine whether L1 is supposed to be used or how frequently L1 can be used during L2 classes. The study also compares EFL teachers' classroom practices with their perceptions on L1 use and gives teachers opportunity to observe their own classes and raise awareness about using L1 appropriately in EFL classrooms. In this case study, both qualitative and quantitative data collection methods were used. An attitude scale, classroom observation reports and interviews were used as the data collection instruments. The findings of the study revealed that participating teachers used L1 in their EFL classes 28% in average. Students' grades seem to affect this amount. Among the purposes of L1 use, giving instructions was found to be the most frequently used. Other functions of L1 use were listed as vocabulary/sentence translation, teaching grammar, checking comprehension, classroom management, drawing attention and giving feedback. This study is supposed to be beneficial for language instructors and curriculum developers on L1 use in L2 classrooms.

Keywords: First language use, EFL teaching, attitudes.

ÖZET

Mevcut çalışma, yabancı ve ikinci dil olarak İngilizce dil edinimine katkıda bulunmak, yabancı dil sınıf atmosferini desteklemek ve anadilin yabancı dil derslerinde kullanılıp kullanılmaması gerektiğini ya da ne sıklıkla kullanılabileceğini incelemek için yabancı dil sınıflarında anadil kullanım miktarlarını ve amaçlarını ve İngiliz dili öğretmenlerinin bu konu hakkındaki tutumlarını Türk ortaokulları bağlamında araştırmaktadır. Çalışma aynı zamanda yabancı dil öğretmenlerinin anadil kullanımı üzerine tutumları ile sınıf uygulamalarını karşılaştırmakta ve öğretmenlere kendi derslerini gözlemlene ve yabancı dil derslerinde makul miktarda anadil kullanımı konusunda farkındalık kazanma imkanı sunmaktadır. Bu vaka çalışmasında hem nitel hem de nicel veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın veri toplama araçları tutum ölçeği, sınıf gözlem raporları ve görüşmelerdir. Araştırmanın bulguları, katılımcı üç öğretmenin İngilizce derslerinde ortalama %28 oranında anadil kullandığını ortaya koymuştur. Öğrencilerin notları bu orana etki etmektedir. Anadil kullanım amaçları arasında yönerge vermek en sık kullanılanıdır. Diğer anadil kullanım işlevleri, kelime ve cümle çevirisi, dilbilgisi öğretimi, anlamayı kontrol etme, sınıf yönetimi, dikkat çekme ve geri bildirim verme olarak sıralanmıştır. Bu çalışmanın yabancı dil sınıflarında anadil kullanımı konusunda dil eğitmenleri ve müfredat geliştiriciler için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Ana dil kullanımı, yabancı dil öğretimi, tutumlar.

* Corresponding Author, Asst. Prof. Dr., Ordu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of English Language and Literature, Ordu / Türkiye. E-mail: niluferaybirdi@hotmail.com.

** Assoc. Prof. Dr., Ordu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of English Language and Literature, Ordu / Türkiye. E-mail: turgayhan@yahoo.com.tr.

*** Graduate student, Ordu University, Department of English Language and Literature, Ordu / Türkiye. E-mail: pelinziftci@gmail.com.

Introduction

First language (L1) use in second language (L2) teaching is a controversial subject in the field of second language acquisition (SLA). Some researchers advocate using target language (TL), and English as medium of instruction (EMI) in L2 classrooms (e.g., Krashen, 2009; Turnbull & Arnett, 2002), while some others argue that judicious amount of L1 can provide beneficial resource for L2 teaching and learning (e.g., De La Campa & Nassaji, 2009; Rivers, 2011). Dearden (2014) defines EMI as using English to teach specialized information to non-native people and Krashen (2009) supports EMI indicating that it stimulates language learning in English as a foreign language (EFL) or English as a second language (ESL) classes. Besides, the use of mother tongue in language classrooms is considered to have negative impact on learners' improvement (Turnbull & Arnett). Accessing resources and comprehensible input, stimulating language acquisition, increasing business opportunity and enhancing cognition are among the advantages of EMI. Some scholars on the other hand, remark disadvantages of EMI such as difficulty in understanding subjects, textbooks and classroom materials; answering test and exam questions and joining discussion during English classes (Phuong & Nguyen, 2019). Several factors such as language proficiency level of students (Joyce et al., 2021), gender (Azkarai, 2015), academic purposes, management purposes and social/cultural factors (Sali, 2014) might have effect on L1 use in EFL classrooms. For instance, Taşçı and Aksu-Ataç (2020) recommend English language teachers to use L1 appropriately depending on their students' proficiency levels and skills.

Regarding the first of these factors, learners' proficiency levels and perceptions on L1 use in L2 classes have been examined by several researchers in the last decade (e.g., Debreli & Oynan, 2016; Tanış, Harman-Şensoy & Atay, 2020; Taşçı & Aksu-Ataç, 2020) For example, Almohaimeed and Almurshed (2018) stated that beginner and intermediate level students were in favour of using L1 in their study. Advanced students, on the other hand, were against L1 use in L2 classes. This result is in line with the study of Öz and Karaazmak (2019) in which students with lower level of English proficiency had more positive attitude towards L1 use than students with higher level of English proficiency. In the same line, Mayni and Paramasivam's (2021) study indicated that students support L1 use in EFL classes. In the study of Shabaka-Fernandez (2021), on the contrary, participant students suggested grammar should be taught in L2 first, then explained in L1 (Spanish in this context), however, they were mostly in favor of using L2 in EFL classrooms.

Apart from students' attitudes, a number of studies have investigated EFL teachers' perceptions and beliefs on L1 use in L2 classroom (e.g., Edstrom, 2006; Kaymakamoğlu & Yıldıranlılar, 2019; Sali, 2014). In their study, Kaymakamoğlu and Yıldıranlılar (2019) stated one of the five participant teachers opposed to L1 use, while the other teachers supported moderate use of L1 in L2 classes. However, participant teachers' beliefs contradicted with their classroom practices. In another study, Taşçı and Aksu-Ataç (2020) found that participant teachers used L1 in their classes from 21% to 30% especially with lower grade students. Teachers in the study found L1 use in EFL classes favourable in reasonable amounts. Their perceptions on L1 use were consistent with the amount of L1 they used in their classrooms. Likewise, Edstrom (2006) self-evaluated her lessons and found that her monthly L1 use averages were 18%, 22%, 17% and 42%, although she supposed her L1 use would be 5% or 10%. On the other hand, Mayni and Paramasivam (2021) claimed that participant teachers in their study opposed to L1 use and advocated English-only policy, although they used L1 in their classes.

In addition to the aforementioned factors, purpose of L1 use in L2 classes is another issue attracting researchers' attention. In the literature, functions of L1 use in EFL classes are listed as explaining grammar rules and vocabulary, managing time, giving instructions, creating favourable classroom atmosphere, preventing student anxiety (Kaymakamoğlu & Yıltanlılar, 2019); giving instructions, translating unknown words and sentences, managing classroom, checking understanding, eliciting, drawing attention, giving feedback, teaching grammar (Taşçı & Aksu-Ataç, 2020), enabling communication opportunities (Ali, 2020), and joking (Mayni & Paramasivam, 2021). Apart from other researchers, Sali (2014) categorized the functions into three main categories: academic purposes, management purposes and social/cultural purposes.

There are numerous studies on L1 use in L2 classrooms in both foreign and Turkish contexts (e.g., Chichon, 2018; Debreli & Oyman, 2016, Taşçı & Aksu-Ataç, 2020; Wilden & Porsch, 2020; Yüzlü & Atay, 2020). For instance, Wach and Monroy (2020) compared Polish and Spanish teacher-trainees' beliefs on L1 use. The study showed significant differences between Polish and Spanish participants' beliefs. Polish participants had positive attitude towards L1 use, while Spanish participants supported English-only policy. In another research, Joyce et al. (2021) analyzed Japanese university students' perceptions for using Japanese during L2 classes in their study. The results of the study indicated that students' L2 proficiency levels, their tolerance to L2 ambiguity and motivation affect their desire for L1 use. In Korean context, nine out of ten engineering students from three different universities in Korea supported L1 use in their EMI classes as they felt inadequate in English (Kim, Kweon, & Kim, 2017). Similarly, Bozargian and Fallahpour (2015) investigated Iranian university students' and teachers' L1 use amount and purposes in EFL classes and claimed that L1 use stimulated L2 learning. In Turkish context, there are also studies focusing on L1 use at tertiary, primary and secondary levels (e.g., Kaymakamoğlu & Yıltanlılar, 2019; Öz & Karaazmak, 2019; Sali, 2014; Taşçı & Aksu-Ataç, 2020; Yüzlü & Atay, 2020). For example, Öz and Karaazmak (2019) investigated the effects of proficiency levels of 75 university students from English preparatory program on their perception. In a similar way, in the study of Debreli and Oyman (2015), the effect of 303 university students' background and language proficiency levels on their perceptions of L1 use was analyzed. Sali (2014) conducted a study with 14-year-old student participants and their teachers to find out the purposes of L1 use and teachers' perceptions. Similarly, Yüzlü and Altay (2020) examined the effect of L1 use on oral production of 120 high school students. All of these mentioned studies similarly express that judicious amount of L1 facilitates L2 learning. In another research, Taşçı and Aksu-Ataç (2020) analyzed primary school English language teachers' amount and purpose of L1 use and their beliefs. Results of this study show that participant teachers used L1 in their L2 classes and grades of the students affect L1 use in EFL classroom.

In the literature some other studies have investigated L1 use in EFL classes in both foreign countries and Turkish context in terms of learners' aspect (e.g., Debreli & Oyman, 2016; Shabaka-Fernandez, 2021; Tanış, Harman-Şensoy & Atay, 2020), teachers' aspect (e.g., Kaymakamoğlu & Yıltanlılar, 2019, Taşçı & Aksu-Ataç, 2020, Wilden & Porsch, 2020) and purposes (e.g., Sali, 2014; Taşçı & Aksu-Ataç, 2020). As in the study of Taşçı and Aksu-Ataç (2020) Turkish learners' grades, therefore their ages, have influence on L1 use of teachers. Learners' proficiency level is another factor on L1 use. Almohaimeed and Almurshed (2018) stated that learners' proficiency level affects their perceptions on TL use in EFL classes in Saudi Arabian context. Similarly, in Japanese context Joyce et al. (2021) remarked L2 proficiency level has a significant role on

students' attitude towards L1 use. Moreover, Shin, Dixon and Choi (2020) reviewed 55 articles about L1 use in FL classrooms in the literature from 2011 to 2018 and found two major factors that affect L1 use stated as learners' L2 proficiency level, and age. Most of the previous studies, however, have investigated L1 use in adult learners' L2 classes such as universities or high schools in Turkish context (e.g., Kaymakamoğlu & Yıltanlılar, 2019; Öz & Karaazmak, 2019; Yüzlü & Atay, 2020) and there are limited number of studies with young learners (e.g., Taşçı & Aksu-Ataç, 2020). Therefore, it is necessary to gather data from different contexts in order to examine more factors affecting L1 use in L2 classrooms. Moreover, Turkey's population consists of people from different backgrounds, thus this diversity affects students' proficiency levels and their attitudes towards foreign language learning. In this regard, there is gap on L1 use in L2 classroom with young learners in Turkish middle school context. This study aims to investigate purposes and amount of L1 use in L2 classrooms and English language teachers' beliefs in middle school context in order to promote L2 teaching and learning in EFL classes, boost L2 classroom atmosphere and examine whether L1 is supposed to be used or how frequently L1 can be used during L2 classes. The study also compares EFL teachers' classroom practices with their perceptions on L1 use and gives teachers opportunity to observe their own classes and raise awareness about using L1 appropriately in EFL classrooms. The results obtained from this study might be beneficial for both language instructors of English and curriculum developers in developing strategies for L1 use in L2 classrooms. The study seeks answers for the following questions:

1. What are the reasons of English language teachers in using L1 in L2 classroom?
2. How frequently do English language teachers use L1 in L2 classes?
3. What do English language teachers think about their use of L1 in L2 classes?
4. What do students think about teachers' L1 use in L2 classes?

Methodology

This study is a case study. Both qualitative and quantitative data collection methods were used in order to find answer to the research questions and compare teachers' practices with their perceptions. In order to analyze teachers' amount of L1 use and purposes, quantitative data collection method was applied. L2 classes were audio-recorded and transcribed and self-observed with a checklist to find why and how much L1 teachers use during L2 classes. Moreover, an attitude scale (Baş, 2012) (see appendix I) was applied to the participant students to gather data for their attitudes towards English classes. Qualitative data collection method was also employed to obtain data for perceptions of English language teachers and students on L1 use in L2 classes. Individual interviews with teachers and focus group interview with selected students were conducted.

Setting and Participants

Three English language teachers (T1, T2, T3) from three different public middle schools (S1, S2, S3) in Turkey and their 206 students (51 from 5th grade, 53 from 6th grade, 47 from 7th grade and 55 from 8th grade) participated in the study. All of the participant teachers are female, native speakers of Turkish and teach 5th, 6th, 7th, and 8th grade students English. These teachers use Turkish in their L2 (English) classes. The teaching experience of the participants changes from five to seven years. Two of the teachers are enrolled in Master of Arts programme, while the other teacher has a bachelor's degree. The data of the study were collected from 84 recordings of lessons and interviews with teachers and randomly selected nine students.

Instruments

Classroom observations, voicemails and audio-recordings of the lessons were used in analysis of the amount and purposes of L1 use. In order to enlighten teachers' and students' beliefs on L1 use in L2 classroom semi-structured interviews. Due to the limited time of the study, each participant teacher's one lesson hour with 5th, 6th, 7th, and 8th grade English classes was observed during seven weeks period. Participant teachers were asked to observe their own classes using an observation checklist and they sent voicemail to the researcher after each observed class. Observed classes were also audio-recorded and transcribed. At the beginning of the observation period, an attitude scale (Baş, 2012) (see appendix I) was applied to the participant students to analyze their attitudes towards English classes. After classroom observation period, participant teachers were interviewed individually via Zoom application. Nine students from three different schools were selected equally and also interviewed online as a focus group. Fourteen open-ended questions were asked to teachers, while nine open-ended questions were answered by students (see appendix II). The semi-structured interviews were conducted in Turkish, audio-recorded, transcribed and then translated into English.

Data Analysis

Each recording of three teachers was listened and transcribed to gather information on the amount of L1 use and functions. For analysis of L1 use amount, Microsoft Word programme was used. Total word number of each teacher was counted and L1 words' number was extracted from this total number in the light of the previous literature (Taşçı & Aksu-Ataç, 2020). Therefore, percentages of L1 use were obtained and tabulated. Functions of L1 use were also listed by categorizing L1 use from the transcriptions of lesson by using MAXQDA programme. Transcribed interviews were also examined with MAXQDA programme. Moreover, IBM SPSS Statistics programme was used to analyze students' attitude scale results.

Results

All lesson recordings of participant teachers were transcribed; L1 and L2 words were counted; L1 words' number was extracted from the total word number and percentages were tabulated to gather data on how much L1 teachers used in their L2 classes.

Table 1: The number and percentages of L1 and L2 words used by 3 teachers.

	Teacher 1		Teacher 2		Teacher 3		Average L1 use in total
	L1	L2	L1	L2	L1	L2	
5th Grade	328 %31.96	698 %68.31	193 %19.16	814 %80.83	364 %35.13	672 %64.86	%28.75
6th Grade	435 %29	1065 %71	151 %12.29	1077 %87.70	321 %33.05	650 %66.94	%24.78
7th Grade	288 %29.20	698 %70.79	240 %16	1260 %84	241 %28.89	593 %71.10	%24.49
8th Grade	259 %36.37	453 %63.62	290 %28.26	736 %71.73	389 %44.97	476 %55.02	%36.53
Average	%31,63	%68.43	%18.92	%81.06	%35.51	%64.48	%28.63

Table 1 shows the average percentages and numbers of L1 and L2 use of participant teachers during seven weeks observation period. According to the table, T2 used L1 in 18% of the classes, while T1 and T3 used L1 31% and 34% of their classes respectively. In this regard, T2 used L1 less than the other teachers in general. In terms of grades, all of the teachers used less L1 for 6th and 7th grades than for 5th and 8th grades. In general teachers used L1 28% of the classes for 5th grades; 24% of the classes for 6th grades; 24% of the classes for 7th grades and 36% of the classes for 8th grades. 8th grades were exposed to L1 more than the other grades.

Table 2: Percentages of L1 use purposes used by 3 teachers.

Purposes of L1 Use	T1	T2	T3	TOTAL
Giving instruction	%24	%23	%18	%21
Translating vocabulary	%21	%18	%23	%20
Translating sentence	%15	%8	%20	%14
Grammar teaching	%10	%15	%12	%12
Checking comprehension	%12	%10	%10	%10
Classroom management	%10	%10	%8	%9
Drawing attention	%5	%10	%4	%6
Giving feedback	%3	%6	%5	%4

As seen in Table 2, there are eight functions of L1 use in L2 classes. The table shows averages of these functions used by teachers. Teachers used Turkish most to give instructions in classroom, which is followed by vocabulary and sentence translation. Apart from these purposes, teachers checked students' understanding, managed classrooms (sometimes enhanced classroom atmosphere) and drew students' attention to the lesson in Turkish. Participants teacher used L1 least to give feedback to the students.

Table 3: Sample sentences of L1 use for different purposes.

Purposes of L1 use	Sample sentences from recordings
Giving instruction	T1: Which ones are mentioned? You should put a tick. T1: Diyalogda hangileri bahsediliyorsa tik atmanız gerekiyor. (You are supposed to put a tick for the mentioned ones in the dialogue.)
Translating vocabulary	T3: Gravity! Gravity! Yer çekimi demek. (It means gravity.)
Translating sentence	T1: We must reduce energy waste. Yani enerji israfını azaltmalıyız diyor. (She says we must reduce energy waste.)
Checking comprehension	T2: Fiil düzenli olduğunda -ed takısı alıyor. Anlayabildiniz mi? (When the verb is regular, it takes -ed. Could you understand?)
Grammar teaching	T2: Eğer eylemi şu an yapıyorsak am/is/are'dan sonra fiile -ing ekleriz. (If we are doing the action now, we add -ing to the verb after am/is/are.)
Classroom management	T3: Kendi aranızda konuşmayı bırakıp benden sonra tekrar eder misiniz lütfen? (Can you stop talking among yourselves and repeat after me please?)
Drawing attention	T2: These are special words. Bakın bu kelimeler önemli biraz önce bahsettiğim kurala uymuyorlar. (Be careful! These words are important. they don't follow the rule I just mentioned.)
Giving feedback	S: We need a small ball. T3: Great! Tebrikler! (Congratulations!)

Table 3 demonstrates some sample sentences for each purpose of L1 use. The most frequent purpose of L1 is to give instructions. While analyzing audio-recordings, it was seen that teachers gave instruction in English first and then gave the same instruction in Turkish. After giving instruction, all the participant teachers used L1 to translate an unknown word. Teachers said the Turkish meaning of vocabulary especially in reading passages or solving test questions. The average percentages of sentence translation and teaching grammar are similar to each other. T2 used less L1 for translating a sentence than T2 and T3. However, all teachers switched to L1 to teach grammar in similar amount. L1 use amount for controlling understanding and management purposes is nearly the same. Classroom management function in this study includes also examples

of boosting classroom atmosphere. The least frequent purposes for L1 use are drawing attention and giving feedback. T1 and T3 used L1 to draw students' attention in nearly same amounts. T3, on the other hand, switched to L1 10%. In a similar way, T2 used the most L1 to give feedback among three participants.

Apart from classroom observations, semi-structured interviews were conducted both with teachers and nine students to obtain data about perceptions towards L1 use. According to teacher interviews, all teachers confirmed using L1 in their classes. T1 and T3 support reasonable amount of L1 use in L2 classes in necessary situations. On the contrary, T2 is oppose to L1 use in spite of using it during classes. The following sentences are taken from the interview with T2:

"Yes I use L1 unfortunately but I think Turkish definitely should not be used in English classes because our students need to be exposed to English as much as they can." (T2)

Three teachers gave similar answers to the question about situations when L1 use is needed. Table 4 shows the most frequent answers given by teachers.

Table 4: Necessary situations for L1 use.

Q5 – In which situations is it necessary to use L1?	
Giving instructions for activities	3
Controlling students	3
Explaining vocabulary or a structure	2
Grammar	2

The most frequent answers are using L1 in order to explain instructions for activities and manage students in the classroom. Two of the teachers also support L1 use when students do not understand a structure or a vocabulary and when they teach grammar. All of the teachers gave similar answers for the question about the reasons of their L1 use in L2 classes. The following statements were made by the teachers:

"I use Turkish in situations that cannot be understood even though I have explained in English. For example, especially 5th grade students do not understand instructions when we start an activity so I explain what they should do in Turkish. ..." (T1)

"..... Vocabulary is important for 8th grades because they will take an exam for high school entrance, so we solve test questions very frequently and I translate most of the vocabulary and structures." (T2)

"..... I also use Turkish when students start to disrupt the classroom atmosphere because they hinder other students concentrate on lesson. ..." (T3)

All of the teachers stated their students' preference on teacher's language use in classroom would be L1. However, T2 indicated that she does not allow her students to use L1 in class, although T1 and T3 allow L1 use of the students. For the last question of the interview, teachers were asked about advantages and disadvantages of L1 use.

Table 5: Advantages and disadvantages of L1 use.

Q14- What are the advantages and disadvantages of L1 use?	
Advantages	
Saving time	3
Helping classroom management	3
Increasing motivation	3
Students' feeling safe and comfortable	3
Helping understanding topic and instructions	2
Increasing students' interest in lesson	2
Preventing prejudice against English class	1
Disadvantages	
Causing laziness	3
Depriving students of TL	3
Not efficient learning atmosphere	2
Difficulty in producing English	2

According to Table 5, all of the teachers have the same opinion on four advantages of L1 use. They indicated L1 use helps teachers saving time during classes; boosts classroom atmosphere; increases students' motivation towards EFL class and makes students feel safe and comfortable during L2 classes. Apart from these advantages, enabling students understand topics and instructions, increasing students' interest in EFL classes and preventing their prejudice against L2 classes are other positive features of L1 use. On the other hand, there are also disadvantages stated by teachers such as depriving students of TL since classroom is the atmosphere where students can be exposed to English most, hindering efficient learning atmosphere and students' difficulty in producing English.

Students' perceptions also have a significant role in EFL classes; therefore, randomly selected nine students were also interviewed in order to examine their beliefs. With regards to interview with students, students gave similar answers to the question about their feelings toward L2 classes. Apart from one student, eight students stated they do not feel comfortable in English classes. Some of the reasons for this discomfort are fear of making mistakes and being laughed by friends, difficulty in pronunciation and inability in understanding what teacher says. These eight students indicated that they sometimes do not understand what teacher says and try to connect known words in order to form meaningful sentences on their own. Eight students of nine support their teacher's use of L1 in EFL classes. However, students' attitude towards EFL classes differs from one school to another.

Table 6: Correlations between students' attitudes, schools and grades.

		Correlations		
		Attitude	Grade	School
Attitude	Pearson Correlation	1	-.171*	-.226**
	Sig (2-tailed)		.014	.001
	N	206	206	206
Grade	Pearson Correlation	-.171*	1	-.025
	Sig (2-tailed)	.014		.717
	N	206	206	206

School	Pearson Correlation	-.226**	-.025	1
	Sig (2-tailed)	.001	.717	
	N	206	206	206

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Table 6 shows whether there is correlation between students' attitudes and their grades or schools according to the attitude scale applied to students at the beginning of observation period. Sig. value is supposed to be " < 0.05 " for correlation to be significant. With this regard, students' attitudes towards English classes are related with their grades and as the grade increases, students' attitudes decrease; as, there is a negative correlation. In a similar way, students' attitudes vary by school. Students from the first school have more positive attitudes towards English classes than students from School 2 and School 3 respectively. According to the tables, students' schools have more significant relation with their attitudes than their grades as all dimensions' sig. value is less than 0.05.

Discussion and Conclusion

This study examined the amount and purposes of L1 use in three different middle schools' EFL classes in Turkey and investigated non-native EFL teachers' and their students' perceptions towards L1 use in L2 classes to answer these questions: a) What are the reasons of English language teachers in using L1 in L2 classroom? b) How frequently do English language teachers use L1 in L2 classes? c) What do English language teachers think about their use of L1 in L2 classes? d) What do students think about teachers' L1 use in L2 classes?. According to the findings of the study, all three participant teachers used L1 in their EFL classes 28% in average. However, there are differences between the use of L1 amounts of teachers. T2 uses Turkish in 18% of her EFL classes. T1, on the other hand, switches to L1 in 31% of class in average. Similar to T1, T3 uses L1 35% of a lesson hour. Previous research supports these findings (Taşçı & Aksu-Ataç, 2020; Edstrom, 2006) The study of Taşçı and Aksu-Ataç (2020) indicated that teachers used L1 from 21% to 30% in primary school EFL classes. Likewise, in her study, Edstrom (2006) also used L1 over 20% during her language classes at a university in average. However, this percentage may change according to the proficiency levels or ages of students in other contexts.

In terms of grades of the students, all participant teachers in this study used L1 mostly for 8th grades, 36% in average. The second frequent L1 use is for 5th grades with 28%. L1 use for 6th and 7th grades are both 24% of a class. Teachers indicated that they solve test questions and benefit from translation in 8th grades more than the other grades as 8th grade students will take high school entrance exam. This situation with students' exam may be the reason for teachers to benefit from L1 most in this grade. This result contradicts with the previous literature. For example, Lázaro-Ibarrola, and García Mayo (2012) stated that use of L1 increases when L2 proficiency level decreases. Similarly, in the studies of Almohaimeed and Almurshed (2018) and Öz and Kararazmak (2019), students with lower English proficiency level were in favour of L1 use more than students with higher English proficiency level. In their study Taşçı and Aksu-Ataç (2020) stated that teachers used L1 with lower grades more than higher grades as in the study of Joyce at al. (2021) in which participant learners with lower proficiency levels were exposed to L1 more. However, the findings of the current study suggest that students' grades (5th, 6th, 7th or 8th grade) therefore proficiency levels have influence on L1 use of teachers, even though there is a conflict with the related literature.

This study also analyzed the purposes of L1 use in L2 classes. EFL teachers in the study used L1 for eight different reasons. They used L1 most frequently to give instructions and to translate unknown vocabulary as in the study of Ma (2019). Other purposes are listed as sentence translation, grammar teaching, checking comprehension, classroom management, drawing attention and giving feedback respectively. Moreover, teachers also used L1 to increase the classroom atmosphere and this function is included in classroom management purpose. These functions of L1 use are in line with the findings of previous literature. For instance, Kaymakamoğlu and Yıltanlılar (2019) listed the purposes of L1 use in L2 classes as explaining grammar rules and vocabulary, time management, giving instructions, creating favourable atmosphere and preventing student anxiety. In a similar way, Taşçı and Aksu-Ataç (2020) explained functions as giving instructions, vocabulary and sentence translation, classroom management, controlling understanding, eliciting, drawing attention, feedback and teaching grammar. Apart from other studies, Sali (2014) put these functions under three main categories: management purposes, academic purposes and social/cultural purposes. These L1 use functions are also consistent with the study of Ali (2020) in which two participant teachers used L1 (English in this context) in L2 (Spanish) classes to explain grammar structures, translate a sentence or correct mistakes.

The analysis of teacher interviews revealed the perceptions of teachers on L1 use in EFL classes. Two of the teachers in the study stated that they are mostly in favour of using TL, however, they advocate reasonable amount of L1 can be used in L2 classes when it is necessary. On the contrary, the other teacher opposes L1 use and supports English-only policy, although she uses Turkish in her EFL classes. In that regard, teachers' perceptions are mostly consistent with their classroom practices apart from one teacher who objects to L1 use. Teachers' attitudes in this study are similar to the study of Kaymakamoğlu and Yıltanlılar (2019) in which only one teacher supported English-only policy, while the other teachers had moderate attitude towards L1 use. Teachers also were aware of the advantages and disadvantages of L1 use as in the study of Chichon (2018). They stated that switching to L1 during classes enables them to save time and to manage classroom more efficiently. L1 use also helps students feel safe and comfortable in EFL classes and understand instructions. Moreover, it increases students' interest in L2 class and prevents their prejudice against English. Similarly, Edstrom (2006) acknowledged L1 use in her L2 classes stating the situation as moral obligation. Participant teachers of the study stated disadvantages of L1 as lack of TL exposure as classroom is the environment in which students are exposed to TL most in Turkey; ineffective learning atmosphere since students get used to L1 instead of using L2 and difficulty in producing English. Apart from teachers, students' perceptions were also examined in the study. The findings from the attitude scale revealed that students' grades and schools affect their perceptions towards EFL classes. Moreover, the analysis of student interview showed that students feel intimidated from teachers' L2 use; therefore, they are in favour of L1 use in EFL classes in general. In his study, Aoyama (2020) also analyzed students' perceptions towards L1 use and all of the students utilized L1 (Japanese) for different amount and purposes, although some of them were not in favour of L1 use, while some of them supported. Even though L1 use in L2 classes is a controversial subject, the advantages of using L1 are shown in the findings of this study. However, as Balushi and Rahman (2020) stated in their study, using L1 too much may cause too much dependence on L1 and limits students' exposure to TL in L2 classes. Thus, L2 teachers should balance their use of L1 in their lessons. In their study Littlewood and Yu (2011) suggested

three strategies for teachers to balance L1 and L2 use and maximize L2 use in their classes. First of the strategies is teachers' determination and competence on using L2. For the second and last strategies, the authors recommended teachers to use communication strategies effectively and start using simple L2 for students from familiar to unfamiliar. However, future research may give more detailed information on when, how and how much L1 should be utilized in L2 lesson.

Implications and Limitations

L1 use in EFL classroom is a contradictive matter. Teachers, policy makers or curriculum developers may need to consider some factors such as students' grades, ages, perceptions or teachers' perceptions and experience in order to evaluate L1 use in L2 classes. Teachers should use TL at maximum level as much as possible, however, they can switch to L1 in appropriate amount if there is need for L1. In order to determine this reasonable amount of L1, teachers can observe and monitor their EFL classes. As stated in the study of Taşçı and Aksu Ataç (2020), analyzing teachers' beliefs towards L1 use for L2 teaching and enabling them to compare their perceptions with their actual practices during classes can support teachers to have consciousness on their EFL classes by monitoring their classes objectively.

This study has some limitations. As this is a case study and it was conducted with only three teachers and their classes, the results cannot be generalized to a universe. Moreover, 8th grades' EFL classes can be investigated in detail in further research; since, high school entrance exam may influence L1 use in their L2 classes. There is also a need for future research to answer when, how and how much L1 should be utilized in L2 lesson. Finally, further studies can analyze L1 use in terms of skills; as, different activities according to particular skills may require different amount of L1 use.

References

- Ali, F. (2020). Instructor L1 use and its impact on L2 classroom learning. *Journal of Foreign Language Education and Technology*, 5 (1), 125-155.
- Almohaimeed, M. S., & Almurshed, H. M. (2018). Foreign language learners' attitudes and perceptions of L1 use in L2 classroom. *Arab World English Journal*, 9(4), 433-446. <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol9no4.32>
- Aoyama, R. (2020). Exploring Japanese high school students' L1 use in translanguaging in the communicative EFL classroom. *TESL-EJ* 23 (4), 1-18.
- Azkarai, A. (2015). L1 use in EFL task-based interaction: a matter of gender? *European Journal of Applied Linguistics*, 3, 159-179. 10.1515/eujal-2016-9911.
- Baş, G. (2012). Attitude scale for elementary English course: Validity and reliability study. *International Online Journal of Educational Sciences*, 4 (2), 411-424.
- Bozorgian, H., & Fallahpour, S. (2015). Teachers' and students' amount and purpose of L1 use: English as foreign language (EFL) classrooms in Iran. *Iranian Journal of Language Teaching Research*, 3 (2), 67-81.
- Balushi, A., & Rahman, H. M. A. R. (2020). The reasons of using L1 in ESL classrooms. *Language Teaching Research Quarterly*, 16, 56-70.

- Chichon, J. P. (2018). An analysis of instructors' perspectives to first language (L1) use in monolingual Japanese university contexts. *Journal of English as an International Language*, 13 (2.1), 100-121.
- De La Campa, J., & Nassaji, H. (2009). The amount, purpose, and reasons for using L1 in L2 classrooms. *Foreign Language Annals*, 42 (4), 742-759. <https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.2009.01052.x>
- Dearden, J. (2014). English as a medium of instruction-a growing global phenomenon. *British Council*.
chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww.britishcouncil.es%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fbritish_council_english_as_a_medium_of_instruction.pdf&cflen=1193233
- Edstrom, A. (2006). L1 use in the L2 classroom: one teacher's self-evaluation. *Canadian Modern Language Review-revue Canadienne Des Langues Vivantes - CAN MOD LANG REV*, 63, 275-292. 10.1353/cml.2007.0002.
- Debreli, E., & Oyman, N. (2016). Students' preferences on the use of mother tongue in English as a foreign language classrooms: Is it time to re-examine English-only policies?. *English Language Teaching*, 9 (1), 148-162. doi:10.5539/elt.v9n1p148
- Joyce, P., von Dietze, H., von Dietze, A., & McMillan, B. (2021). Factors related to the desire for L1 support in EFL classroom. *PASAA: Journal of Language Teaching and Learning in Thailand*, 62, 142-162.
- Kaymakamoğlu, S., & Yıltanlılar, A. (2019). Non-native English teachers' perceptions about using Turkish (L1) in EFL classroom: A case study. *International Online Journal of Education and Teaching*, 6 (2), 327-337.
- Kim, E. G., Kweon S. O., & Kim, J. (2017). Korean engineering students' perceptions of English-medium instruction (EMI) and L1 use in EMI. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 38 (2), 130-145. <http://dx.doi.org/10.1080/01434632.2016.1177061>
- Krashen, S. (2009). *Principles and practice in second language acquisition*. [DX Reader version].
Chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fwww.sdkrashen.com%2Fcontent%2Fbooks%2Fprinciples_and_practice.pdf&cflen=989105&chunk=true
- Lázaro-Ibarrola, A. & García Mayo, M. d. P. (2012). L1 use and morphosyntactic development in the oral production of EFL learners in a CLIL context. *International Review of Applied Economics*, 50, 135-160. 10.1515/iral-2012-0006.
- Littlewood, W., & Yu, B. (2011). First language and target language in the foreign language classroom. *Language Teaching*, 44 (1), 64-77.
- Ma, L. P. F. (2019). Examining the functions of L1 use through teacher and student interactions in an adult migrant English classroom. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 22 (4), 386-401. <https://doi.org/10.1080/13670050.2016.1257562>

- Mayni, S. M., & Paramasivam, S. (2021). Use of L1 in the Iranian EFL classroom. *Shanlax International Journal of Education*, 9 (2), 34-45. <https://doi.org/10.34293/education.v9i2.3581>
- Öz, H., & Karaazmak, F. (2019). L2 learners' perceptions of using L1 in EFL classrooms. *Selçuk University Journal of Faculty of Letters*, 42, 213-222. <https://doi.org/10.21497/sefad.675180>
- Phuong, Yen H., & Nguyen, Thong T., (2019). Students' perceptions towards the benefits and drawbacks of EMI classes. *English Language Teaching*, 12 (5), 88-100. <https://doi.org/10.5539/elt.v12n5p88>
- Rivers, D. J. (2011). Strategies and struggles in the ELT classroom: language policy, learner autonomy and innovative practice. *Language Awareness*, 20, 31-43. <https://doi.org/10.1080/09658416.2010.537343>
- Sali, P. (2014). An analysis of the teachers' use of L1 in Turkish EFL classrooms. *System*, 42, 308-318. <https://doi.org/10.1016/j.system.2013.12.021>
- Shin, J-Y., Dixon, L. Q., & Choi, Y. (2019). An updated review on use of L1 in foreign language classrooms. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 41 (5), 406-419. <https://doi.org/10.1080/01434632.2019.1684928>
- Shabaka-Fernandez, S. (2021). The effect of teacher language use in Spanish EFL classrooms, *The Language Learning Journal*, 51 (2), 161-177. <https://doi.org/10.1080/09571736.2021.1970794>
- Tanış, A., Harman Şensoy, F., & Atay, D. (2020). The effects of L1 use and dialogic instruction on EFL writing. *Eurasian Journal of Applied Linguistic*, 6 (1), 1-21. <http://dx.doi.org/10.32601/ejal.710178>
- Taşçı, S., & Aksu Ataç, B. (2020). L1 use in L2 teaching: The amount, functions, and perception towards the use of L1 in Turkish primary school context. *International Online Journal of Education and Teaching*, 7 (2), 655-667.
- Turnbull, M., & Arnett, K. (2002). Teachers' uses of the target and first languages in second and foreign language classrooms. *Annual Review of Applied Linguistics*, 22, 204-218.
- Wach, A., & Monroy, F. (2019). Beliefs about L1 use in teaching English: A comparative study of Polish and Spanish teacher-trainees. *Language Teaching Research*, 24 (6), 855-873. doi:10.1177/1362168819830422
- Wilden, E., & Porsch, R. (2020). Teachers' Self-Reported L1 and L2 Use and Self-Assessed L2 Proficiency in Primary EFL Education. *Studies in Second Language Learning and Teaching*, 10 (3), 631-655. <https://doi.org/10.14746/ssllt.2020.10.3.9>
- Yüzlü, M. Y., & Atay, D. (2020). The effectiveness of L1 use in promoting oral production in L2 across different proficiency levels. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 16 (2), 864-882. Doi: 10.17263/jlls.759330

Appendix I**EK-1. İLKÖĞRETİM İNGİLİZCE DERSİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ**

Aşağıda İngilizce dersi ile ilgili cümleleri okuyarak, size en uygun olan seçeneğe (x) koyunuz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. İngilizce en çok sevdiğim dersler arasındadır.					
2. İngilizcenin dilbilgisi yapısını anlamak ve kullanmak bana zor geliyor.					
3. İngilizce dersi ile uğraşmak beni eğlendirir.					
4. İngilizce dersine çalışırken canım sıkılır.					
5. İngilizcede ilerlemek geleceğim için önemli değildir.					
6. İngilizce dersinden korkarım.					
7. İngilizce konuşmaktan ve onu kullanmaktan hoşlanıyorum.					
8. İngilizcenin, dünyada herkesin anlaşmasını sağlayan ortak bir dil olduğuna inanıyorum.					
9. İngilizce ile ilgili her şey ilgimi çeker.					
10. Yetki verseler okuldaki tüm İngilizce derslerini kaldırırım.					
11. İngilizcenin gelecekte yapacağım meslekte işime yarayacağına inanıyorum.					
12. Mümkün olsa, İngilizce dersi yerine başka bir ders alırım.					
13. İngilizce dersi ödevlerini sıkılmadan, zevkle yaparım.					
14. İngilizce dersi, derslerin en önemlilerinden bir tanesidir.					
15. İngilizce derinde konuşmak, drama yapmak, müzik dinlemek ve oyun oynamak bana zevk verir.					
16. Dersler arasında en çok İngilizce dersinden hoşlanırım.					
17. Boş zamanlarımda İngilizce dersi konuları ile uğraşmaktan hoşlanırım.					
18. İngilizce ile uğraşmanın pek yararlı bir iş olduğuna inanmıyorum.					
19. İngilizce dersinde yapılan etkinlikleri ve sınıf-İçi faaliyetleri severim.					

Appendix II**Teacher Interview Questions**

- 1) How long have you been teaching?
- 2) Which grades have you taught so far?
- 3) Are you pursuing MA or doctorate or have you completed MA or doctorate degree?
- 4) What do you think about using Turkish in EFL classes?
- 5) In which situations do you think L1 use is necessary?
- 6) Do you use Turkish in EFL classes?

- 7) How frequently do you use Turkish in one lesson hour?
- 8) For what purposes do you use Turkish in your classes?
- 9) Is there any special subject that requires you to use Turkish? If there is, what is it?
- 10) Is there any particular skill among four skills (speaking, writing, reading, listening) for which you use L1 more than others? If there is, which one is it? Can you give example?
- 11) Do you allow your students to use L1 in L2 classes?
- 12) What do you do when your students make mistakes in L2 class?
- 13) What do you think about in which language your students want you to teach?
- 14) What are the advantages and disadvantages of using L1 in L2 classes?

Student Interview Questions

- 1) Do you feel comfortable during English classes?
- 2) Do you use Turkish in English classes?
- 3) Does your English language teacher use Turkish in English classes?
- 4) What do you think about Turkish use of your teacher in English classes?
- 5) How do you feel when your teacher uses English during class?
- 6) Do you think your teacher should speak English in English classes?

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale, Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 28.04.2022 tarih ve 92 nolu kararıyla Etik Kurul Onayı almıştır. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. This article has been approved by the Ethics Committee of Ordu University Social and Human Sciences Ethics Committee with the decision number 92 dated 28.04.2022.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Atıf/Citation: Tunç, R. A. & Görmez, A. (2023). Deviation in Narrative Strategies in Kurt Vonnegut's *Slaughterhouse Five*: A Cognitive Poetic Analysis. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 6 (2), s. 173-187. DOI: <https://doi.org/10.37999/udekad.1285931>

Roger Alan TUNÇ*^{ID}

Aydın GÖRMEZ**^{ID}

**DEVIATION IN NARRATIVE STRATEGIES
IN KURT VONNEGUT'S
SLAUGHTERHOUSE FIVE: A COGNITIVE
POETIC ANALYSIS¹**

**KURT VONNEGUT'IN SLAUGHTERHOUSE
FIVE ROMANINDA ANLATI
STRATEJİLERİNDEKİ SAPMANIN BİLİŞSEL
POETİKA ANALİZİ**

ABSTRACT

The discipline of literary theory and criticism has undergone a paradigm shift in the way it has attempted to address the concerns linked to the nature of literature in tandem with the cognitive revolution. Cognitive poetics, which has emerged as a result of this paradigm shift in literary criticism, aims to comprehend the procedures involved in the production and reception of literary language by bringing insights from disciplines such as psychology, linguistics, and stylistics. In this article, Kurt Vonnegut's *Slaughterhouse Five* has been analyzed with text world theory, figure-ground theory, and schemata theory which are three analysis methods in cognitive poetics. After the introduction, some information about the main tenets of cognitive poetics has been provided and the aforementioned three cognitive poetic methods have been briefly explained. In the analysis part, *Slaughterhouse Five* has been analyzed with these three methods. It has been observed that the novel shows significant variance in terms of world creation and layering from the classical novel. Along with this variation, it has been seen that the figures and grounds have been manipulated and literary schemata have been restructured in *Slaughterhouse Five* to present the bombardment of Dresden in a novel way.

Keywords: Cognitive poetics, world layering, foregrounding, backgrounding, schematic disruption.

ÖZET

Edebi eleştiri kuramı, son zamanlarda yaşanan bilişsel devrimle birlikte edebiyatın doğasıyla bağlantılı soruları ele alma biçiminde bir paradigma değişikliğine uğramıştır. Edebiyat çözümlemesindeki bu paradigma değişikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bilişsel poetika; psikoloji, dilbilim ve biçembilim gibi disiplinlerden elde edilen verileri eleştiri kuramıyla birleştirerek edebi dilin üretimi ve algılanmasıyla ilgili süreçleri açıklamayı amaçlar. Bu makalede Kurt Vonnegut'un *Slaughterhouse Five* adlı eseri, bilişsel poetikanın üç analiz yöntemi olan metin dünyaları kuramı, şekil-zemin kuramı ve şema kuramı ile incelenmiştir. Giriş bölümünden sonra bilişsel poetikanın temel ilkeleri hakkında bilgi verilmiş ve söz konusu üç bilişsel poetika analiz yöntemi kısaca açıklanmıştır. Makalenin çözümleme bölümünde *Slaughterhouse Five* bu üç bilişsel poetika yöntemiyle çözümlenmiş ve bu romanın metin dünyası oluşturma ve katmanlandırma açısından klasik romandan önemli farklılıklar gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu farklılıklarla birlikte, Dresden kentinin bombalanmasını yeni bir üslupla sunmak için *Slaughterhouse Five*'de figür ve zeminlerin manipüle edildiği ve edebi şemaların yeniden yapılandırıldığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Bilişsel poetika, dünya katmanlaması, öne çıkarma, arka plana itme, şematik bozulma.

* Corresponding Author, Ağrı Türk Telekom Social Sciences High School, Ağrı / Türkiye. E-mail: roger.alantunc@gmail.com.

** Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature, Van / Türkiye. E-mail: aydingormez@hotmail.com.

¹ This article has been adapted from Roger Alan Tunç's MA thesis titled "A Cognitive Poetic Analysis of Kurt Vonnegut's *Slaughterhouse Five*" 2022, Yuzuncu Yıl University.

Introduction

Slaughterhouse Five, written by Kurt Vonnegut in 1969, depicts one of the deadliest mass murders of the 20th century. Vonnegut, whose family was of German origin, was born and raised in the USA. He served as an American soldier in Dresden, Germany, where the German forces took him prisoner and confined him in a meat locker with some other prisoners of war. The American troops bombarded Dresden on February 13, 1945 and it is estimated that this bombardment resulted in the deaths of more than 130.000 civilians (Diwany, 2014, p. 83). Vonnegut survived the attack with some other prisoners and German officials because the meat locker where they were being kept was one of the rare places that were not damaged during the attack. This bombardment had not been expected by the inhabitants of the city because Dresden was a center of art and literature rather than having military significance (Işık, 2016, p. 361).

Vonnegut incorporates elements of fantasy into the reality of the Second World War and the bombardment of Dresden. During the war, Billy Pilgrim, the protagonist of the novel, is enrolled in the army against the Nazi regime, and he serves as a chaplain's assistant. Just before he is captured in the Battle of Bulge, he sees his entire life in one glimpse, which is the starting point of his time travel. After they are transferred to Dresden and put into a meat locker, the city is attacked by the American army with heavy bombardment. Just like Vonnegut, Billy is lucky enough to be among the few survivors, and he is entitled to collect and classify dead bodies. During his captivity, Billy witnesses so many cruel events. For example, Edgar Derby, who has always protected Billy and the other vulnerable soldiers, is killed just because he has taken a teapot from the rubble during corpse classifications. A few days after the attack, the Russian troops invade the city, and Billy is freed with some other POWs. After he is released, he graduates from the school of optometry, gets married, and has two children.

Billy claims that after his daughter's wedding, he was kidnapped and sent to the planet Tralfamadore, where he was paired with Montana Wildhack, a magazine model. To better comprehend life on Earth, the Tralfamadorians keep them in a dome-shaped enclosure and watch their activities. Billy claims that the Tralfamadorian viewpoint on life differs significantly from that of humans. Because life is seen in four dimensions by Tralfamadorians, they can view time as a whole as opposed to three dimensional human vision. They can spontaneously see every instant since time is like a giant spread sheet to them. The Tralfamadorian viewpoint on free will also has some significant differences. Billy is informed by the Tralfamadorians that because of their cognitive impairment, humans on Earth have invented the idea of free will. While he is delivering a conference about the inhabitants of the Tralfamadore, Billy claims that he is going to be killed by one of the American soldiers he served together, and his prophecy comes true when he finishes his speech.

1. Cognitive Poetics

The goal of cognitive poetics, a relatively young branch of study, is to comprehend the fundamental mechanisms that characterize literary language. One of the critical moments for the development of cognitive poetics was when a debate on "Literature and the Cognitive Revolution" was hosted by the Modern Language Association in 1998 (Barry, 2002, p. 311). The phrases "cognitive" and "poetics" were firstly used together by Reuven Tsur in the late 20th century to refer to the use of the data obtained from cognitive linguistics for the analysis and interpretation of poetry. The majority of Tsur's research focused on the analysis of poetry; nevertheless, this new

discipline has become prevalent in the analysis of nearly all literary genres recently (Görmez & Tunç, 2021, p. 179).

According to Martin Middeke and colleagues, George Lakoff and Mark Johnson's work *Metaphors We Live By* (1980), in which they assert that metaphor is a neurobiological reality rather than just a figure of speech, lays the groundwork for cognitive poetics. According to Lakoff and Johnson's idea of metaphor, the human brain has a propensity to correlate abstract concepts with more grounded and concrete ones (Middeke et al., 2012, p. 248). For instance, if we consider the phrase "she is very warm to me," we can see that it does not describe a condition of temperature because the term "warm" has not been used in its literal sense: It has been used to mean an expression of welcome or kindness. Along with other conceptual blendings, the notion of conceptual metaphor put forward by Lakoff and Johnson seeks to explain why temperature is frequently used to describe emotional states in various languages. Thus, it identifies the cognitive relationship between the source domains (e.g. temperature) and the target domains (e.g. emotion).

One of the most important approaches to literary analysis for cognitive poetics is text world theory, which was pioneered by linguist Paul Werth in his essays and his work *Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse* (1999) published posthumously. According to the text world theory, texts cannot be understood in isolation from the sociocultural, and psychological conditions in which they are created. Therefore, it suggests segmenting linguistic events into three basic conceptual levels to address the issue of context. "Discourse worlds", the first of these representational levels or worlds, corresponds to the immediate setting of a linguistic event. Therefore, in a discourse world, there must be at least one listener or reader, and at least one speaker or writer (Gavins, 2000, p. 19). The participants' sociocultural backgrounds and the knowledge they share are extremely important components of the discourse world since they have the power to affect participants' perceptions and interpretations of the linguistic event.

Participants construct mental images of the linguistic signs so as to cognize them when a linguistic event occurs in the discourse world. These mental images, which may not precisely reflect the real world due to individuals' prior experiences, are called "text worlds" (Hidalgo, 2000, p. 76). Text worlds, which refer to the second level of representation in discourse, are mental constructions that may be as complicated as discourse worlds depending on the sophistication of their world building elements, and they are typically related to situations which are far from deictic centre temporally and spatially (Werth, 1999, p. 86). The third layer in the cognitive representation of discourse is "sub-worlds" which are produced by variations in time and location in a text world. Direct speech, flashbacks, and flash-forwards are good examples of sub-worlds (Stockwell, 2013, p. 160). Sub-worlds has been referred to as "world switches" by Johanna Gavins, and she claims that they are just as sophisticated as text worlds with respect to the characters, content, and events (Gavins, 2007).

Another significant analytical technique that was incorporated from cognitive sciences into cognitive poetics is the notion of figures and grounds, which takes its origins from Gestalt psychology. The proponents of this idea maintain that the human brain does not pay equal attention to all external stimuli. Our minds rather favor stimulants that are more pertinent to our requirements and past experiences. The connection between this idea and the concept of foregrounding becomes clear when it is considered in terms of linguistic performance. Participants can be observed using grammatical forms such as aspect, tense, mode, and voice to highlight or

obscure information when discourse is examined at the sentential level. For instance, Stephen Wallace claims that when perfective aspect is used, the content is more foregrounded than when imperfective aspect is used because the use of perfective aspect points to completed events, which can be seen as function advancing, whereas imperfectives are primarily used to set the scene and introduce peripheral events (1982, p. 208).

The last cognitive poetic method used in this article is the theory of schemata. Shuying An outlines schemata in literary context into four categories in her article "Schema Theory in Reading". The first is known as "formal schemata" (An, 2013, pp. 130-131), which is about the organizational design and rhetorical differences across various genres. Techniques such as exposition, rising action, climax, falling action, and resolution, as well as several other elements of stories such as plotline, characterization, setting, etc., can be evaluated in light of formal schemata. The second kind of schemata Shuying An identifies is "content schemata" (An, 2013, pp. 130-131), which is related to readers' expectations regarding the content of the text, while the third kind is "cultural schemata" (An, 2013, pp. 130-131), which refers to the common knowledge, assumptions, and beliefs about literary texts. The final type of schemata is known as "linguistic schemata", which is essentially about linguistic knowledge, particularly in terms of grammatical structures and vocabulary (An, 2013, pp. 130-131).

2.1 Discourse World and Paratextual Sections in *Slaughterhouse Five*

It is possible to view *Slaughterhouse Five*'s opening and final chapters as parts of the discourse world rather than text worlds. This classification is mostly due to the author's employment of meta-fictional techniques in these two chapters. The narrator in the first and last chapters is mostly Kurt Vonnegut himself, as opposed to other chapters where the narrator is third-person omniscient. In contrast to the other chapters, in these two chapters Vonnegut tells the reader about real individuals, the real devastation of Dresden and the various stages involved in the production of the book.

In the beginning of *Slaughterhouse five* a quatrain from the anonymous Christmas carol *Away in a Manger* is seen follows:

The cattle are lowing

The Baby awakes

But the little Lord Jesus

No crying he makes (Vonnegut, 1969, prologue)

This religious song has intertextual connections with the account of the birth of Jesus in New Testament which reads as: "And she gave birth to her firstborn son and wrapped him in swaddling clothes and laid him in a manger, because there was no place for them in the inn" (New Testament, 1979/2013, Luke, pp. 2:7). The reference made here obviously draws attention to Jesus's tranquility while awakened by the lowing of the cattle. The last two lines of the quatrain use negation to establish a text world, as can be seen when the quatrain is analyzed in terms of text world theory. In these phrases, the material process of crying is negated. In order to remove the action of crying from perceptual space, the reader must first imagine that Lord Jesus, the baby, is crying in that space. So the reader is informed that there is a problem by the negated function

advancing proposition in these lines since the linguistic negation of crying indicates that crying is what is actually expected in that text world.

As well as referring to the silence of Jesus, these phrases refer to the silence of the protagonist actor Billy Pilgrim and, to some extent, Kurt Vonnegut's own silence when the rest of the novel is analyzed in terms of characterization. The following limerick also illustrates Vonnegut's silence, which he eventually breaks by writing *Slaughterhouse Five*:

*There was a young man from Stamboul
Who soliloquized thus to his tool:
You took all my wealth
And you ruined my health,
And you won't pee you old fool (Vonnegut, 1969, pp. 2-3)*

The reader is introduced to this limerick, which may not seem very meaningful at first sight, just a few paragraphs into the discourse world of *Slaughterhouse Five*. However, a closer examination of the limerick's metaphorical meaning reveals that Vonnegut's mind and the tool of the man in the limerick represent two conceptually distinct input spaces which are merged to create a blended text world. The existential proposition "there is/are" introduces the limerick. Then a carrier actor who embodies the characteristics of being "young" and "from Stamboul" has been created. The young man from Stamboul is Vonnegut himself in the conceptual world. The next phrase increments the world with a function advancing proposition that is fulfilled with the enactor talking to "his tool" which refers his penis. The source domain of "tool" has been utilized to correspond to a mental state, namely Vonnegut's desire to write about Dresden, in the blended text world that he builds.

As seen in figure 2.1, direct speech is used to generate a sub-world or world switch in the lines that follow. The second discourse participant is unable to access this new world since it is created by an enactor, the young man, rather than a participant. The speaker conveys regret for the past using two epistemic propositions: "You took all my wealth" and "you ruined my health" There is another world switch following these two assertions, this time indicated by a temporal shift. The final phrase: "and you won't pee you old fool" relates to a future mental configuration, whilst the third and fourth lines indicate a world that corresponds to the past. These two sub-worlds share the same macro world of the limerick even though their temporal parameters are different. These lines contain a hypothetical text world. The three final lines can be read as "If you won't pee, why did you take my wealth and why did you ruin all my health" if some linguistic transformations are made. The protasis can be viewed as world-building elements in a hypothetical text world whereas apodosis typically denotes a function advancing proposition. In this hypothetical situation, it can be seen that the protasis of the world is negated. The situation at hand signals the necessity for the existence of what is negated from the text world, as it is typically the case with linguistic negation.

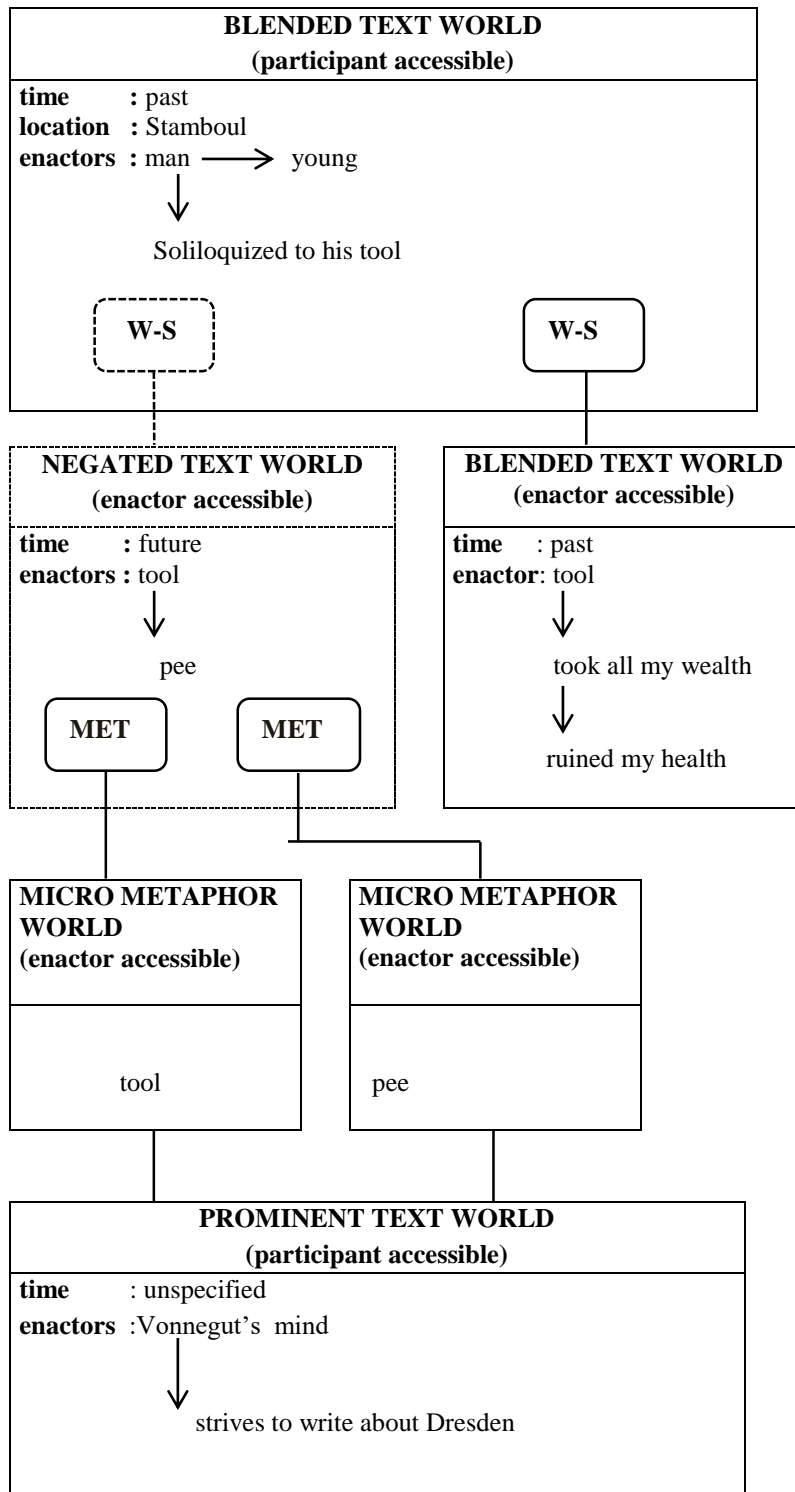


Figure 2.1. Text worlds of the limerick

We may now go on with examining the limerick's conceptual reflections or the connection between this limerick, and Vonnegut's mental condition about the bombing of Dresden and his silence. Vonnegut frequently indicates in the discourse world that the process of writing a novel about the bombing of Dresden has not been as straightforward as he had been anticipating. As a result, in the blended text world, the man from Stamboul (Istanbul) stands in for Vonnegut in the conceptual space while his tool stands in for Vonnegut's memory. The aerial bombardment of Dresden must have had a profound psychological impact on the author. Vonnegut saw the bombing in 1945, but he did not write *Slaughterhouse Five* until approximately 20 years later. Despite his

best efforts, he was unable to write about it because, in his own words, “there is nothing intelligent to say about a massacre” (Vonnegut, 1969, p. 19). Therefore, for almost 20 years, his mind would not “pee” this massacre into words.

2. 2 Three Matrix Text Worlds in *Slaughterhouse Five*

There are hundreds of text worlds that are intricately connected in *Slaughterhouse Five*. Due to space constraints, it is impossible to fully analyse and explain each of these worlds. Therefore, three matrix text worlds that combine to form the mega-matrix world of *Slaughterhouse Five* will be examined in this article. The German city of Dresden is the first of these matrix text worlds. In *Slaughterhouse Five*, Dresden has been represented at two conceptual levels: The first level, which refers to the first and the last chapters, is the discourse world level where a discourse participant has described and commentated on the devastation of the city of Dresden. At this level, Kurt Vonnegut, who saw Dresden being bombarded in real life, serves as the narrator. As a result, the storytelling in these two chapters is homodiegetic and accessible to participants. On the other hand, the second level which is presented from the second chapter on is the text world level where the fictional story is told by an omniscient third-person narrator who is not present in the narrative. Thus, Dresden at textual level is heterodiegetic and enactor-accessible. The narration at this level exhibits variation between external and internal focalization, and the narrator typically uses the focalization of Billy Pilgrim.

Billy Pilgrim overhears an English soldier describing Dresden as follows before the American war prisoners are transferred there:

“You lads are leaving this afternoon for Dresden- a beautiful city. I am told. You won’t be cooped up like us. You will be out where the life is, and the food is certain to be more plentiful than here. If I may inject a personal note: It has been five years now since I have seen a tree or a flower or a woman or a child-or a dog or a cat or a place of entertainment, or a human being doing useful work of any kind.”

“You needn’t worry about bombs, by the way. Dresden is an open city. It is undefended and contains no war industries or troop concentrations of any importance.” (Vonnegut, 1969, p. 146)

Dresden has been portrayed with favourable qualities throughout this enactor-accessible text world. After Dresden is described as a beautiful city, a text world is formed by negating the behaviour of cooping, in it as it is shown in Figure 2.2. The dotted lines serve as the visual representations of the textual worlds produced by negation. Then, a different world is constructed by altering the world-building components such as time, place, and actors. The English soldier makes a comparison between Dresden and their current location by pointing to the last five years of his life in which animate entities and useful deeds are negated. The sentence “You needn't worry about bombs, by the way” (Vonnegut, 1969, p. 146) in the second paragraph establishes a deontic model world that is then enhanced with the negation of specific traits. The knowledge frames of the actors in this world are based on the assumption that the allied forces simply bomb the cities with military importance, and because Dresden is not one of those cities, it will not be attacked. Although neither in the discourse world nor in the text world it is anticipated that the allied forces will assault Dresden, they bombard the city killing thousands of people.

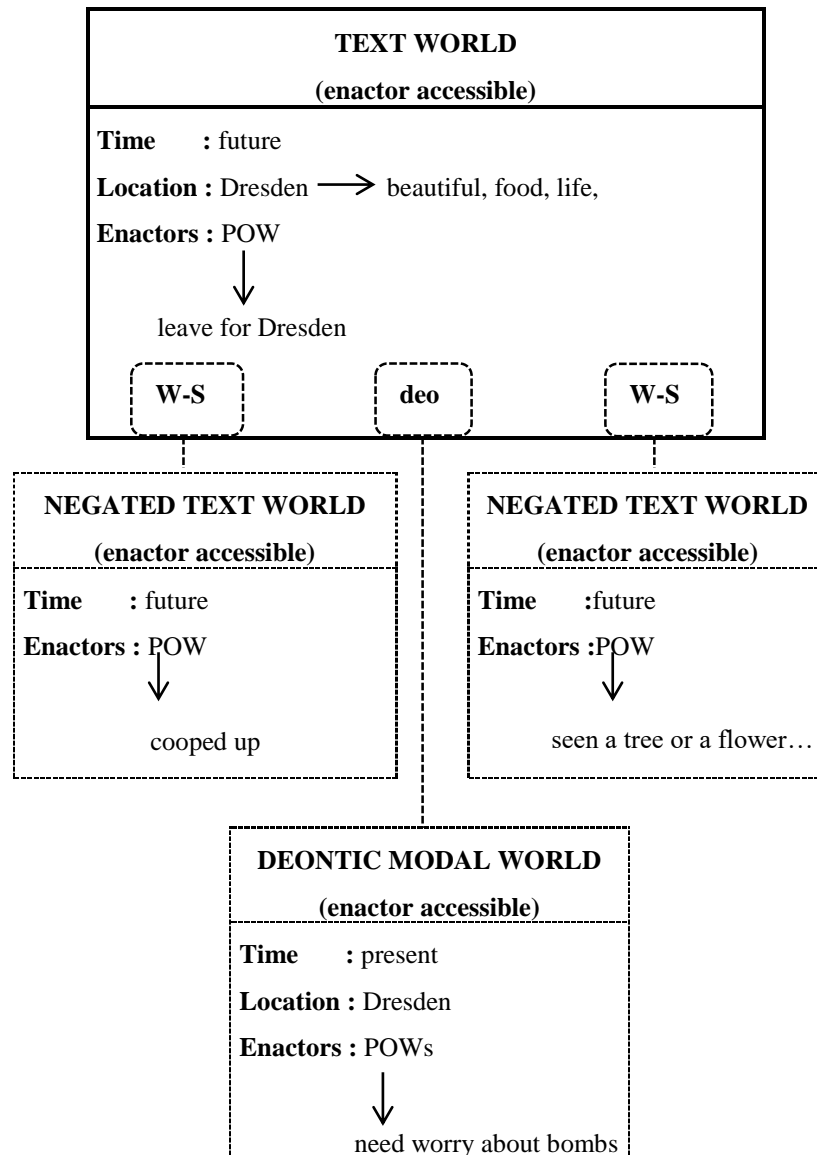


Figure 2.2 Sample text worlds from the matrix text world of Dresden

The second matrix text world is the fictional planet “Tralfamadore” where strange creatures change Billy Pilgrim's perspective on life. On the day of his daughter’s wedding, Billy Pilgrim is taken prisoner by the Tralfamadoreans for observing human behavior. Tralfamadoreans refer to people as “earthlings” and they say that human earthlings cannot comprehend the realities of nature because of their impaired vision. Billy Pilgrim claims to have gained a great deal of knowledge on Tralfamadore, and he writes letters to news organizations to inform people about what he has learned from the inhabitants of this planet. Billy describes Tralfamadoreans in a letter as:

...they were two feet high, and green, and like the plumber’s friend. Their suction cups were on the ground, and their shafts, which were extremely flexible, usually pointed to the sky. At the top of each shaft was a little hand with a green eye in its palm (Vonnegut, 1969, p. 26).

When a possible world is mentioned, the discourse participants typically assume that this possible world resembles to their actual world unless the discourse agent who creates this possible world provides information proving the contrary. This is referred to as the “principle of minimal departure” in text world theory. It is clearly seen that the description made by Billy Pilgrim urges

the reader to restructure their preconceptions about these fantastical creatures. The reader is consciously demanded to leave the principle of minimal departure and form a conceptual representation of these creatures which have been explained in terms of the plumber's friend.

An important deviation concerning the Tralfamadorians is about their vision which has been expressed with different conceptual metaphors. This deviation may be clearly seen in the following description:

The Tralfamadorians can look at all the different moments just the way we can look at a stretch of the Rocky Mountains, for instance.... It is just an illusion we have here on Earth that one moment follows another one, like beads on a string, and that once a moment is gone it is gone forever..

...Now when I myself hear that somebody is dead, I simply shrug and say what the Tralfamadorians say about the dead people, which is "So it goes" (Vonnegut, 1969, pp. 26-27).

Whenever someone dies in the book, it is followed by the statement, "So it goes". The phrase "So it goes" is a metaphor that expresses "death" in terms of the physical act of "moving away". This use falls under the extended metaphor DEATH IS DEPARTURE which can be observed in the usage of expressions such as "to lose someone", "to pass away" and "to depart" etc. instead of the verb "to die" (Lakoff & Turner, 1989, p. 1). The TIME IS SPACE metaphor, in which the target domain of "time" is expressed in terms of the source domain of "space" (Cappelle, 2009, pp. 53-62), is another conceptual metaphor that is evident in Tralfamadorian vision. This metaphor which is evident in peoples' accounts of aspects of time such as "future" and "past" in terms of aspects of space such as "front" and "back" has been further extended by Tralfamadorians. The analogy between time and beads on a string as well as the analogy between time and a stretch of Rocky Mountains clearly illustrate the extensions of this metaphor. The former analogy which refers to the human vision of time is three-dimensional while the latter which refers to the Tralfamadorian vision is four dimensional. It should not be forgotten that the word "dimension" itself is a spatial term rather than a temporal one. Apart from these metaphors some other metaphors such as KNOWING IS SEEING, which is usually stressed by the assertion that Tralfamadorians can see the past the present and the future, have been used in the description of the matrix text world of Tralfamadore. The usage of these metaphors helps to enhance a different conceptual representation of this world.

The last matrix text world in *Slaughterhouse Five*, which is highly important in terms of the deviation Vonnegut creates, is Ilium. The city of Ilium serves both as Billy Pilgrim's hometown and the place where he encounters Eliot Rosewater who introduces Billy to the works of the fictitious author Kilgore Trout when they stay in a veteran hospital next to Lake Placid. Kilgore Trout is a prolific writer that recurs in some of Kurt Vonnegut's works including *Breakfast of Champions*, *God Bless You Mr. Rosewater*, and *Slaughterhouse Five*. Because of the parallelism between the themes of Trout's and Vonnegut's novels, some reviewers have asserted that Trout is Vonnegut's alter ego (e.g., Hume, 2012; Lerate de Castro, 1994). Another noteworthy detail about Trout is that, in the creation of this character, Vonnegut was influenced by the renowned science fiction writer Theodore Sturgeon, who has written many novels, short stories, and reviews but never become widely known (Parrett, 2002, p. 295).

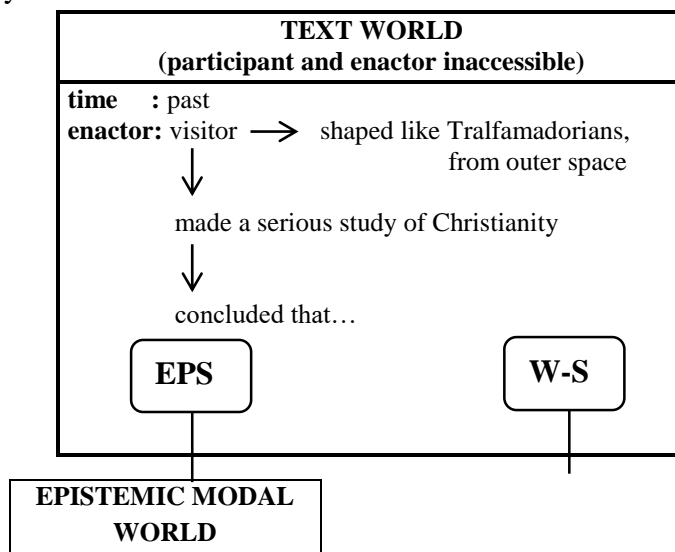
In *Slaughterhouse Five* it has been reported that many novels, including *Maniacs in the Fourth Dimension*, *The Gospel from Outer Space*, *The Money Tree*, and *The Gutless Wonder*, were authored by Kilgore Trout. *The Gospel from Outer Space* has been summarized in *Slaughterhouse Five* as:

...It was about a visitor from outer space, shaped very much like a Tralfamadorian, by the way. The visitor from the outer space made a serious study of Christianity, to learn, if he could, why Christians found it so easy to be cruel. He concluded that at least part of the trouble was slipshod storytelling in the New Testament. He supposed that the intent of the gospel was to teach people, among other things, to be merciful, even to the lowest of the low.

But the gospel actually taught this: Before you kill somebody, make absolutely sure he isn't well connected. So it goes. (Vonnegut, 1969, pp. 108-109)

This paragraph contains a lot of strata when viewed in terms of discourse layering. The discourse world, whose protagonist is Kurt Vonnegut, is at the highest level. The second layer is the fictional story of *Slaughterhouse Five*, whose third-person omniscient narrator serves as the protagonist. Although the story has been reported by Rosewater, it belongs to Trout which adds to the complexity of the discourse in terms of the sub-worlds it has. There are still sub-layers to be uncovered and projected even if the reader's ego is shifted to Kilgore Trout's reality.

A circumstantial relational process has been used to introduce the visitor from outer space since the Tralfamadorian has been referred to as an attribute of the carrier (visitor). The text world has been incremented by the introduction of various world building elements and function advancing propositions into the common ground. The text world in which the visitor understands Christian cruelty has been distanced with the modal verb "could" and hypothetical marker "if" (Vonnegut, 1969, pp. 108-109). As shown in figure 2.3, the fourth sentence constructs a different world by utilizing epistemic modality. The verb "suppose" expresses the lack of certainty by the enactor in the sentence: "He supposed that the intent of the gospel was to teach people, among other things, to be merciful, even to the lowest of the low" (Vonnegut, 1969, pp. 108-109). This sub-world created with modality means that there is a world in which the purpose of the Gospel is to teach mercy.



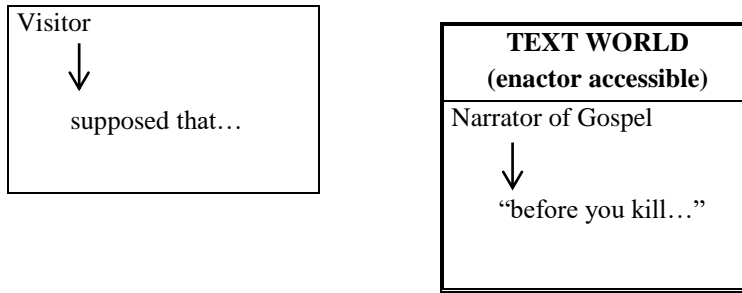


Figure 2.3 Sample world-switches and modal worlds from the matrix world of Ilium

However, the epistemic verb *suppose* distances this world from the reader’s mind and presents it as just a possibility rather than a reality. A modal world is embedded in the text world that is created by the allusion in the final sentence. The suggested actors in this text’s world are Christians, and the material process of “killing” is the function advancing proposition. By omitting those who are “well connected”, the phrase “make sure” restricts the limits of the function-advancing. Here, it is seen that Kilgore Trout, just like the discourse participant Vonnegut, criticises Christianity and accuses it of being cruel to those who are not connected to Jesus.

3. Figure-Ground Relationship in *Slaughterhouse Five*

In terms of Gestalt psychology, protagonists are one of the most crucial groups of figures in narratives because, unlike static elements, they help the plot move forward. Therefore, protagonists tend to carry positive attributes such as being good looking, brave, decent etc. However, the protagonist of *Slaughterhouse Five*, Billy Pilgrim has been described mostly with negative attributes which can be exemplified with the following sentence: “He was a funny looking child who became a funny looking youth-tall and weak and shaped like a bottle of Coca Cola” (Vonnegut, 1969, p. 23). At another point in the book, Billy has been compared to a box of matches, and he has been described as “bleak” and “preposterous” (ibid., p. 32). This profiling, in contrast to the typical depictions of traditional protagonist, clearly foregrounds the desperation of Billy Pilgrim and others who take part in or witness a war.

Edgar Derby, the only American prisoner of war who has been characterized with positive traits such as loyalty, bravery, strength, and good physical shape, is another character whose profiling contradicts his aftermath. Throughout their incarceration, Derby consistently strives to help the other soldiers, especially the weaker ones like Billy Pilgrim, and Derby’s appearance, beliefs, bravery, and loyalty unmistakably exemplify the qualities of the ideal hero. Edgar Derby is therefore expected to have a significant role in the novel. However, as the plot progresses, he becomes minor character and is finally killed for taking a teapot from the debris. His death is tragicomic and does not cover an important place in the novel. Even Billy Pilgrim, whom Derby has saved and protected, just shrugs and says “So it goes.” after his death (Vonnegut, 1969, p. 188). As he dies all the positive attributes of the ideal hero die with him and are backgrounded in the novel.

When the novel’s prominent themes are examined, it becomes evident that vision is not only highlighted in the reports of Tralfamadorians who feel sorry for humans due to their three-dimensional vision but also in the characterization of the protagonist: Billy Pilgrim is an optometrist who assists people with visual impairments. Billy spends the majority of his time in the city of Ilium, which has a sizable optometry business, both before and after the war. The

concept of vision has also been foregrounded in the writings of Kilgore Trout. In his book *Maniacs in the Fourth Dimension*, there are people whose diseases are in the fourth dimension and therefore earthly physicians who have three-dimensional vision cannot cure these patients. Given the psychological prominence of the role of vision, it is easy to understand why it has been given extra attention to stand out as a figure.

The philosophical notion of determinism is another idea that has been strongly foregrounded in *Slaughterhouse Five*. Even though this idea has not been explicitly stated, it has been notably highlighted by the Serenity Prayer which is: "God grant me the serenity to accept the things I cannot change, courage to change the things I can, and wisdom always to tell the difference" (Vonnegut, 1969, pp. 60-209). Each time the serenity prayer appears in the novel, it is observed to have different characteristics in terms of its font style, capitalization, italicization, etc. (e.g. Vonnegut, 1969, pp. 60-209). The prayer is easily classifiable as a figure when this variation is analysed in terms of Gestalt principles. And, it is not surprising that just after one of the appearances of the prayer, it is written: "Among the things Billy Pilgrim could not change were the past, the present, and the future" (Vonnegut, 1969, pp. 60). By defining what Billy Pilgrim can change, the idea of determinism has been highlighted in this instance. If he is unable to alter the past, the present and the future; then it means that Billy Pilgrim is not actually capable of altering anything.

The notion of determinism also reveals itself in a dialogue between Billy Pilgrim and the Tralfamadorians in the fifth chapter: Billy Pilgrim wants to know how Tralfamadorians manage to live together in peace, and wants to bring the secret of this peaceful life to the Earth and stop humans from destroying the universe. He believes that when he describes the atrocities that humans cause, the Tralfamadorians will be shocked and take action to civilize human society. But after he finishes sentence, they just make gestures that suggest Billy is being foolish. When Billy asks why they react that way, Tralfamadorians tell him: "*the moment is structured that way*" (Vonnegut, 1969, pp. 116-117, *emphasis in original*). Billy Pilgrim is told that nothing can be stopped or changed: Everyone is to live the life they were meant to.

4. Schematic Disruption in *Slaughterhouse Five*

The departure from the traditional novel in *Slaughterhouse Five* can be analyzed at four levels when examined in terms of formal schemata. The first schematic disruption may be observed in the relationship between fabula and syuzhet. In traditional narration, fabula and syuzhet often progress in line with each other: The events in a story are usually described in the chronological order they occur, except for when techniques such as flashback and flash-forward are used. However, because Billy Pilgrim, the protagonist of *Slaughterhouse Five*, "has come unstuck in time" (Vonnegut, 1969, p. 23), fabula and syuzhet are not synchronic in the novel. A paragraph may refer to a variety of events which took place in various time periods and which do not seem to have any obvious relationship at the surface level. One might argue that the way the syuzhet is set up in *Slaughterhouse Five* also reflects the holistic Tralfamadorian view of time. A Tralfamadorian responds as follows when Billy Pilgrim queries how the symbols are arranged in the Tralfamadorian books: "...There is no beginning, no middle, no end, no suspense, no moral, no causes, no effects. What we love in our books are the depths of many marvellous moments seen all at one time" (Vonnegut, 1969, p. 88). Given that the plot of *Slaughterhouse Five* lacks a

beginning, a middle and an end in the conventional literary sense, this description of the Tralfamadorian communication system appears to match it perfectly.

The second characteristic that sets *Slaughterhouse Five* apart from the conventional novel in terms of formal schemata is the point of view from which the story is narrated. In contrast to most traditional narratives, which have a single narrator, *Slaughterhouse Five* has two distinct narrators who occasionally overlap. Kurt Vonnegut himself narrates the first chapter of the book; hence, it is written in the first person. However, it is noted that the point of view changes from limited first person to omniscient third person in the second chapter. Like the first chapter, the tenth chapter is primarily told in the first person, and the transitions in the point of view are blurrier here.

The plot structure of the novel is the third aspect of *Slaughterhouse Five* that demands consideration in terms of formal schemata restructuring. Literary scholars are well aware that the majority of narratives can be interpreted in terms of what is known as Freytag's pyramid. This pyramid, which derives from Gustav Freytag's book *Technique of the Drama: An Exposition of Dramatic Composition and Art* (2004) illustrates the five stages that a traditional narrative should go through. These stages are exposition, rising action, climax, falling action, and resolution. Even if there are numerous occurrences in the novel that may be placed into one of these categories at the micro level, it is clear that *Slaughterhouse Five* does not fit this pyramid at the macro level because there are not any climactic moments or incidents. Even Dresden's devastation, the primary theme of the novel, has been depicted in an indifferent manner.

The last instance of formal schema disruption in *Slaughterhouse Five* reveals itself in the lack of a protagonist-antagonist polarization. In contrast to many other war novels, the major characters of *Slaughterhouse Five* cannot be readily placed at either end of the good-bad axis. Even though some characters such as Edgar Derby, Paul Lazerro and Roland Weary may carry some attributes of classic protagonists and antagonists, they are tertiary characters rather than plot-progressing ones. The major characters of *Slaughterhouse Five* Billy Pilgrim and the Tralfamadorians, who shape Billy Pilgrim's personality, cannot be classified as either good or bad. As it can be inferred from Tralfamadorian philosophy Vonnegut has created a world in which people are animate machines which cannot be labeled with judgmental attributes such as good or bad.

Conclusion

Three different cognitive poetic theories have been used in this article to analyse Kurt Vonnegut's *Slaughterhouse Five*. The analysis of the text worlds in *Slaughterhouse Five* has demonstrated that enactors and the degree of conceptual accessibility in the whole first chapter and most of the last chapters are not identical to those in the other chapters because of the variation in the point of view. While these two chapters are participant accessible because they are narrated by Kurt Vonnegut the other chapters are narrated by a third omniscient heterodiegetic narrator and are enactor accessible. These differences in world-building have affirmed the novel's intricate discourse layering. Three different matrix text worlds: Dresden, Tralfamadore, and Ilium have been examined as samples based on their spatial characteristics because of the novel's non-linear chronology. It has been noted that there are numerous micro text worlds and modal worlds in each of these matrix text world which are typically indicated by deictic shifts. The intricacy and

diversity of the text worlds have made it clear that *Slaughterhouse Five* deviates greatly from the norm when compared to traditional narratives.

When *Slaughterhouse Five*'s characters, who serve as the book's principal figures, have been studied with reference to the idea of figures and grounds, it has become clear that the book drastically departs from modernist literary tradition with regard to character profiling. Billy Pilgrim, the central character of *Slaughterhouse Five*, has been primarily foregrounded with his inferior cognitive, emotive, and physical characteristics in contrast to the usual protagonist portrayal. The manipulation of figure and ground relationship has also been observed in Tralfamadorians' views on life, which educate Billy Pilgrim to accept life as it is. It has been seen that the values of humanity such as courage, sincerity, liberty, and justice become grounds as Edgar Derby, the personification of these values, passes away.

Following Shuying An's classification of literary schemas, the novel has also been investigated with the theory of schemas and scripts. The formal schematic deviation has been investigated and classified into four levels. Firstly, the incongruous relationship between the fabula and the syuzhet has been examined, and the impact of this relationship on the story has been evaluated in accordance with cognitive poetic principles. Following this, the point of view, which changes throughout the chapters, has been evaluated in comparison with the traditional novel, and it has been shown how this fluctuation renders the novel metafictional. The novel's plot structure has been examined in relation to the Freytag pyramid, which can be used to analyse nearly all tales, and it has been observed that *Slaughterhouse Five* deviates significantly from this literary paradigm. Lastly, the novel has been examined in terms of protagonist-antagonist opposition, and it has been determined that the characters in *Slaughterhouse Five* do not fall within this classification due to the extreme deviations in their endowed traits.

References

- An, S. (2013). Schema Theory in Reading. *Theory and Practice in Language Studies*, 3 (1), 130-134.
- Barry, P. (2002). *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*. Manchester University Press.
- Cappelle, B. (2009). The time is space metaphor: Some linguistic evidence that its end is near. *Faits de Langues*, 34 (1), 53-62.
- Diwany, F. (2014). So it goes: A postmodernist reading of Kurt Vonnegut's *Slaughterhouse-Five*. *International Journal of English and Literature*, 5 (4), 82-90.
- Freytag, G. (1894). *Technique of the Drama: An Exposition of Dramatic Composition and Art* (E.J. MacEvan, Trans.). S.C. Griggs & Company
- Hidalgo, D. L. (2000). Text World Creation in Advertising Discourse. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 13 (13), 67.
- Gavins, J. (2007). *Text World Theory: An Introduction*. Edinburg University
- Gavins, J. (2000). Absurd Tricks with Bicycle Frames in the Text World of *The Third Policeman*. *Nottingham Linguistic Circular*, 15, 17-34.

- Görmez, A., & Tunç, R. A. (2021). Literary Theory, Stylistics and Cognitive Poetics. *Cankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 15 (1), 175-183.
- Hume, K. (2012). Vonnegut's Self-Projections: Symbolic Characters and Symbolic Fiction. *The Journal of Narrative Technique*, 12 (3), 177-190.
- Işık, O. (2016). Creating a Planet: A New-Historical Study on Slaughterhouse Five. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 50, 357-365.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Turner, M. (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. University of Chicago Press.
- Lerate de Castro, J. (1994). The Narrative Function of Kilgore Trout and his Fictional Works in Slaughterhouse-Five. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 7 (7), 115.
- Luke. (1979). In *The New Testament of Our Lord and Saviour Jesus Christ*. The Church of Jesus Christ of latter-day saints.
- Middeke, M., Müller, T., Wald, C. & Zapt, H.(eds.). (2012). *English and American Studies: Theory and Practice*. Springer.
- Parrett, A. (2002). Another Fine Kettle of Sturgeon [Review of *A Saucer of Loneliness. The Complete Stories of Theodore Sturgeon, Vol. II*, by Theodore Sturgeon & P. Williams]. *Science Fiction Studies*, 29 (2), 294-296.
- Stockwell, P. (2013). Creative reading, World and Style in Ben Jonson's 'To Celia'. In M. Borkent, B. Dancygier, & J. Hinnell (Eds.), *Language and the Creative Mind* (pp.157-172). CSLI Publications
- Vonnegut, K. (1969). *Slaughterhouse Five*. Dell Publishing Group
- Wallace, S. (1982). Figure and Ground: The Interrelationship of Linguistic Categories. In Paul, J. Hopper (Ed.), *Tense-Aspect: between Semantics & Pragmatics* (pp. 202-2019). John Benjamin Publishing.
- Werth, P. (1999). *Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse*. Pearson.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Ayşe Eda GÜNDOĞDU* 

KÜLTÜREL ANAHTAR SÖZCÜKLERİN ANLAMSAL UZANIMLARI: “DÜĞÜN” DÜĞÜM SÖZCÜĞÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

SEMANTIC EXTENSIONS OF CULTURAL KEYWORDS: A STUDY ON THE NODE WORD “DÜĞÜN”

ÖZET

Doğal diller, o kodla iletişim kuran toplumların kültürel niteliklerini ortaya koyabilen en temel dizge olarak kabul edilmektedir. Dil ve kültür, etkileşimli bir alanda gelişmekte ve kültür, dili içerip dönüştürürken dil de kültürün yapılanması ve somutlaşmasına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda dilde bazı sözcüklerin, kültür aktarımında belirgin ve öncül bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. *Kültürel anahtar sözcükler* olarak adlandırılan bu tür yapılar bir başka dile bütün içlemsel ve buna bağlı olarak uzanımsal nitelikleriyle çevrilememektedir. Bu setler üretim açısından farklı uzlaş, gelenek ve ritüeller doğrultusunda şekillenmekte; toplumların soyut ve somut düzlemlerdeki kavramlaşmalarını daha yapılandırılmış bir biçimde ortaya koyabilmektedir. Bu çalışmada Türkçenin anlam evrenine özgü olan ve farklı bir dile kültürel uzanımlarıyla birlikte çevrilmeye izin vermeyen *düğün* sözcüğünün birliktelik kullanımları ve anlam tercihi görünümüleri araştırma konusu yapılmıştır. Bu kapsamda toplumsal bağlamda önemli bir geçiş töreni olan *düğün* kavramı doğal dilsel veriler ışığında incelenmiş ve Türk toplumunun belleğinde söz konusu etkinliğin nasıl yapılandırıldığı ortaya konmuştur. Araştırma betimsel modelde tasarlanmış ve elde edilen veriler içerik analizi kapsamında temalar ve kategoriler oluşturularak çözümlenmiştir. *Düğün* kavramının kültürel katmanlar temelli şekillenmesi, kavramlaştırma sürecinde kent/taşıra ayrımının belirginleşmesi ve senaryoların da buna göre oluşması, söz konusu *düğüm* sözcüğünün YER, TÜR, ZAMAN gibi 11 farklı alt ulam çevresinde kurgulanması elde edilen önemli sonuçlar arasındadır.

Anahtar kelimeler: kültürel anahtar sözcükler, derlem, birliktelik kullanımı, anlam tercihi, *düğün*.

ABSTRACT

Natural languages are regarded as the most basic system which can reveal the cultural characteristics of societies that communicate with the same code. Language and culture develop in an interactive area, and culture includes and transforms language, and language also enables the structuring and concretization of culture. It is observed that some words in the language play a more prominent and leading role in the transfer of culture. Such structures, called *cultural keywords*, cannot be translated into another language with all their intensional and, accordingly, extensional qualities. These sets are shaped in line with different conventions, traditions, and rituals in terms of intercultural creation and can reveal the conceptualizations of societies on abstract and concrete levels in a more structured way in the cognitive context. In this study, the word *düğün*, which is unique to the semantic universe of Turkish and does not allow to be translated into a different language with its cultural extensions, will be examined in terms of co-occurrence and semantic preference, which are among the basic linguistic patterns. In this context, it is aimed to reveal how the concept of *düğün* is structured in the memory of Turkish society by schematically examining the node word, which is a cultural transition ceremony in terms of individual and social aspects, with reference to natural language. The research was designed in a descriptive model and the data obtained were analyzed by creating themes and categories within the scope of content analysis. It is among the important results obtained that the concept of *düğün* is shaped based on cultural layers, the city/country distinction becomes clear in the conceptualization process, and the scenarios are formed accordingly, and the node word in question is shaped around 11 different sub-categories such as PLACE, TYPE, TIME.

Keywords: cultural keywords, corpus, co-occurrence, semantic preference, *düğün*.

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, Uygulamalı Dilbilim Anabilim Dalı, Konya / Türkiye. E-posta: aedagundogdu@gmail.com.

Giriş

Dil ve kültür kavramlarının etkileşimsel bir zeminde birbirini beslediği ve toplumsal yaşantı içerisinde değişim ve dönüşümlerinin paralel bir çizgide ilerlediği bilinen bir gerçektir. Kültürün dili etkileme ve yapılandırma gibi bir özelliği varken dil de kültürün büyüdüğü ve geliştiği bir düzlem olarak düşünülebilir. Bu karşılıklı bağımlılık, doğal dilleri ulusların olduğu kadar, kültürlerin de bir ürünü haline getirmektedir. Dil-kültür ilişkiseliliğinin temellendirilmesine önemli katkılarda bulunan Humboldt'a göre her sözcüğün ortaya çıkış sebebi, karşılık geldiği bir ihtiyaç ve yansıttığı kültür aracılığıyla izlenebilir; ayrıca diller arasındaki dünya görüşü esaslı kültürel farklar ve buna bağlı olarak dil kullanımları Humboldt tarafından *içsel* olarak görülür (Duman, 2020). Buna paralel olarak Sapir-Whorf hipotezinde (Whorf, 1963) dilin sosyal gerçeklik rehberi olarak hizmet ettiğinin, çevreyle ilgili izlenimlerle deneyimlerin farklı şekillerde ifade edildiğinin ve kavramlaştırmanın bu şekilde oluştuğunun altı çizilmektedir. Bilişsel anlambilim çerçevesinde kültür dili açıklamada, betimlemede ve dilsel uzanımların ortaya konmasında önde gelen veri kaynakları olarak değerlendirilmektedir. Sharifian (2009, 2011) *kültürel biliş* (cultural cognition) adını verdiği alanda aynı topluluğun üyesi olan bireylerin bilişlerinde ortak olarak yer alan devingen ve yeniden düzenlenmeye açık bir yapılanma olduğunu ifade etmektedir. Bu kapsamda çeşitli topluluklar ya da toplumların birbirinden farklı kültürel kavramlaştırmalara sahip olması doğal bir olgu olarak değerlendirilebilir. Dilin kullanıldığı toplumun tarihsel süreçteki yaşantıları-deneyimleri, yoğun kültürel katmanları da beraberinde taşımaktadır. Sosyal yaşam, doğal çevre, inanışlar, geleneklerin dile yansımaları atasözleri ve deyimler başta olmak üzere birçok dilsel üretimde gözlemlemek mümkündür. Bu durum en temelde *anlamlama* kavramı ile bağıntılandırılabilir. Büyükkantarcıoğlu (2006) anlamlamayı dış dünyaya ilişkin gerçeklikle dilsel birimlerin bilişsel bir düzlemde bir araya getirilmesiyle açıklamakta, anlamlamasının modellenmesini dış gerçekliğin en temel bileşenlerinden biri olan toplumsal gerçeklikle ve kültürel kurumlarla ilişkilendirmektedir. Kültürel kurumların dilsel bağlamda ele alınabilecek diğer bir önemli özelliği de söylem üretme gücüne sahip olmasıdır. Kövecses (2010) aynı kültür düzlemindeki bireylerin belirli birtakım amaçlar doğrultusunda birbirleriyle etkileşime girdikleri ve bunun doğal sonucu olarak belirli ortak söylemler ürettiğini ifade etmektedir. Araştırmacı bu bağlamda, üretilen söylemlerin bileşenleri olarak belirli konular/deneyimlerle ilgili anlam şemalarının bir araya geldiğini, kavramsal çerçevenin bir süre sonra normatif olarak kalıplaştığını ve toplumsal bir ideolojiye dönüştüğünü vurgulamaktadır. Söz konusu kültürel/ideolojik yapılanmaların izlenmesinde kültürel anahtar sözcükler önemli dilsel veriler olarak değerlendirilmektedir.

Kültürel anahtar sözcükler, dile özgü kültürel öğeleri kodlama açısından daha fazla eğilime ve güce sahip olan yapılar olarak değerlendirilmektedir. Wierzbicka (1997) kültürel anahtar sözcükleri bir dilde belirli olarak bir etikete sahip olan fakat diğer dillerde tam bir içlemsel nitelikte karşılanamayan, farklı gelenek ve kurumsal bağlamlar doğrultusunda şekillenen sözcükler olarak değerlendirir. Bu tür sözcükler maddi kültür, sosyal ritüeller ve kurumlar için geçerli olan değerler, idealler ve tutumlar ile dünya ve dünyadaki yaşamımıza ilişkin düşünme biçimleri doğrultusunda yapılanmaktadır. Kültürel anahtar sözcüklerin en belirgin özelliklerinden biri yalnızca sözlüksel görünümlere sahip olması değil aynı zamanda ritüel, davranış, duygu gibi alanlara gönderimde bulunması ya da o alanların bir parçasını oluşturmasıdır. Örneğin Türkçede *düğün çorbası*, *pilav dök-* gibi dilsel yapıların hem yemek ulamında bir karşılığı varken aynı zamanda söz konusu yapılar evlenme ritüellerinin de bir bölümünü kodlamaktadır. İkinci bir eğilim ise kültürel anahtar

sözcüklerin yer ve zamana bağlı olarak uzanımsal değişimlere uğrayabilmesidir. Buna örnek olarak Ruhi (2006) Türkçede *bayram* sözcüğünün çağrışımlarının tatil kavramıyla eskiye göre daha fazla örtüşme sergilediğini belirtir. Diğer bir eğilim ise öntür olarak değerlendirilen ya da kültürel bir kurumun günlük yaşam pratiklerinde yaygın olarak kullanılan yapılarla başka bir dilde ya da dillerde karşılaşılması ya da sınırlı karşılaşılması üzerinedir. Örneğin Türk mutfağında önemli bir yere sahip olan ezogelin çorbasının başka bir dile tüm içlemsel nitelikleriyle çevrilememesi, mesela İngilizcede *red lentil and mint soup*¹ olarak adlandırılması kültürel öğelerin erek dile her zaman yansıtılamayacağına bir göstergesidir. Son örnekten de anlaşılacağı üzere kültürel anahtar sözcüklerle bağıntılı olan diğer bir kavram da çevrilemeyen sözcüklerdir. Catford (1965) çevrilemeyen sözcükleri çeviri durumunun işlevsel olarak ilgili özelliklerinin erek metnin bağlamsal anlamıyla inşa edilmesinin imkânsız olduğu durumlarda belirlenebildiğini ifade eder. Bu bağlamda kültürel anahtar sözcükler de çevrilemeyen sözcüklerin çok büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu tür yapılanmalar dilin yüzeysel katmanlarında izlenememekte ve kavramların kültürel bağlamda açıklanmasında anlambilimsel bir çözümlenmeye gereksinim duyulmaktadır.

Bu çalışmada Türk kültüründe önemli bir geçiş töreni olan *düğün* kavramının anlamsal uzanımlarını ortaya koymak, buna paralel olarak söz konusu düğüm sözcüğün kavramsal ağlar şemalar, senaryolar ve sahnelerini derinlemesine betimlemek amaçlanmaktadır. Esgin (2016) gündelik yaşamın etkileşimlerle sürdürülüp yeniden üretildiği, rutin eylemlerin tekrarlandığı ve sosyal aktörlerin aktif bir biçimde katıldığı bir etkileşim alanı olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda düğün törenleri de etkileşimsel, tekrara dayalı ve çeşitli sosyal aktörlerle gerçeklik kazanan bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Ak (2020) düğün törenlerinin, zaman ve uzam açısından anlamlarla donanmış olduğunu, bu törenler aracılığıyla bireylerin birlikteliklerini meşrulaştırmasının yanı sıra yaptıkları birçok eylem ile toplumsal sahada görünürlük kazandığını belirtmektedir. Bu açıdan toplumsal belleğin bir parçası olan ritüellerin kurgulanması bağlamında pek çok uzanımı içerisinde barındıran ve buna paralel olarak önemli bir kültürel anahtar sözcük olduğu düşünülen *düğün* düğüm sözcüğünün anlambilimsel açıdan incelenmesinin kültürebilimsel düzlemde alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1. Yöntem

Araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Betimsel çalışmalar neden/etki, fark, ilişki ölçmekten ziyade, varolan durumu bilimsel ve sistemli bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir. Tavşancıl ve Aslan'a (2001) göre içerik analizi sözel, yazılı vb. çeşitli metinlerin içerdiği mesaj, anlam veya dilbilgisel yapıları nesnel/sistematik olarak sınıflama ve sayısal değerlerle ifade etme sürecidir.

1.1. Veri Seti

Araştırmanın veri setini oluşturmada Türkçe Ulusal Derlemi 3.0 veritabanında yer alan bağımlı dizin görünümünden yararlanılmıştır. Söz konusu derlem, günümüz Türkçesinin dengeli, büyük ölçekli ve genel amaçlı bir derlemi olacak biçimde (50 milyon sözcük) tasarlanmıştır (Aksan vd., 2012). Araştırmanın veri seti TUD 3.0 aracılığıyla elde edilen *düğün* düğüm sözcüğünün bağımlı dizin görünümüleri arasından yansız olarak seçilen 2500 tümcesel birimden oluşmaktadır.

¹ Tarif adı <https://littleferraro-kitchen.com/turkish-lentil-soup/> adlı siteden alınmıştır. (ET: 05.10.2022)

1.2. Veri Toplama Süreci

Düğüm sözcüğe ilişkin bağımlı dizinlere Biçimbirim Arama (Başsözcük) opsiyonundan Sözcük Türü => Ad seçimi yapılarak erişilmiştir. Sorgusu yapılan düğüm sözcüğe ilişkin görünümler Dizilim Sonuçları/Tümce Görünümü opsiyonu ile elde edilmiş ve sorgu 3477 sonuç döndürmüştür. Bir sonraki aşamada veriler MS Excel formatında dışa aktarılmıştır. Üçüncü aşamada ise elde edilen veriler içerisinde 2500 tanık tümce rastlantısal örnekleme yöntemi kullanılarak tespit edilmiş ve veri seti hazırlanmıştır.

1.3. Veri Çözümleme Süreci

Veri çözümleme sürecinde Gökçe'den (2006) düzenlenerek alıntılanan akış planı kullanılmıştır:

1. *Amacın Belirlenmesi*: Araştırmada birliktelik kullanımları ve anlam tercihi kapsamında kültürel bir anahtar sözcük olan *düğün* sözcüğünün kavramlaştırılması/anlamsal uzanımlarının ortaya konması amaçlanmıştır.

2. *Varsayım Oluşturma*: Araştırma süreci düğüm sözcükle aynı dizgede kullanılan yapıların bir bölümünün anlamlı bir birliktelik kullanımı sergilediği ve farklı anlamsal ulamlar kapsamında sınıflandırılabilceği varsayımıyla şekillenmiştir.

3. *Kategori Sisteminin Oluşturulması/Verilerin Kodlanması*: Çalışmada birliktelik kullanımı ve anlam tercihi olmak üzere iki temel kategori vardır. Verilerin kodlanması da söz konusu görünümelerin betimlenmesi ve sıklık temelli sınıflandırılmasıyla gerçekleşmiştir. Birliktelik kullanımı dilsel birimlerin dildeki belirli dilbilgisel ve sözcüksel kurallara göre izin verilen dizimsel örüntülerini ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Birliktelik kullanım ilişkileri veya kısıtları olarak adlandırılan ve dildeki dizimsel birliktelik düzenini belirleyen ilgili kurallar, genellikle bağlama duyarlı ve stratejik kurallar biçiminde belirtilmektedir (Crystal, 2008: 140). Anlam tercihi görünümüleri ise düğüm sözcükle birliktelik kullanımı sergileyen diğer sözcüklerin paylaştıkları anlam alanı olarak alanyazında yer bulmuştur (Baker vd., 2006). Söz konusu araştırmalar dizgesel açıdan birliktelik sergileyen sözcük setlerinin kategorik bağlamda açıklanmasına olanak sağlamaktadır (Sinclair, 1991; Bednarek, 2008).

4. *Varsayımların Sınanması*: Varsayımlar betimsel istatistik kapsamında sıklık analizleriyle sınanmıştır. Ayrıca, araştırmada kent/taşra gibi belirgin kavramsal şemaların sınıflandırılması sürecinde, objektifliği sağlamak amacıyla anlambilim alanında çalışan üç uzman kodlayıcının görüşlerinden yararlanılmış ve kodlama tutarlılıklarının belirlenmesinde Fleiss Kappa uyum katsayısı ölçümü yapılmıştır. Fleiss'in Kappa katsayısı üç ve daha fazla değerleyicinin kodlamalarındaki uyuşmanın ne kadar güvenilir olduğunu ölçen bir istatistik yöntemidir (Fleiss, 1971).

5. *Yorumlama*: Elde edilen bulgular işlevsel anlambilim, bilişsel anlambilim, halkbilim, sosyoloji disiplinleriyle ilişkili alanyazın doğrultusunda değerlendirilmiştir.

2. Bulgular ve Yorum

2.1. Giriş Gözlemleri

Araştırmada düğüm sözcük olarak yer alan *düğün* sözcüğünün Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'teki (2011) görünümüleri aşağıdaki gibidir:

1. *isim* Evlenme veya sünnet dolayısıyla yapılan tören, eğlence, cemiyet: "Babam düğünün savaştan sonraya kalmasını uygun görmüş." - Aka Gündüz

2. *isim*, mecaz Bir olayı kutlamak için yapılan büyük eğlence veya tören.

Türkçe Sözlük'te düğüm sözcüğe ilişkin iki farklı tanım içeriğiyle karşılaşılmaktadır. İlk tanımda sözcüğün düz anlamsal bağlamdaki uzanımları karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu uzanımlar iki farklı düzlem üzerinden ilerlemektedir. Bunlardan ilki, iki insanın hayatını birleştirme kararını topluma duyurmayı ve bu süreci birlikte kutlamayı amaçlayan evlenme töreni iken ikincisi İslamiyet'te erkek çocuklarının erginlenme dönemi olarak kabul edilen sünnet törenidir. Bu noktada temelde *düğün* sözcüğünün iki farklı kavramlaştırmaya sahip olduğu söylenebilir. İkinci tanım içeriğinde ise ilk tanım kaynak alan olarak kullanılmakta ve hedef alan olarak değişmeceli anlamda, coşku, sevinç gibi bileşenlerle belirli bir etkinliğe gönderimde bulunmaktadır.

2.2. "Düğün" Düğüm Sözcüğünün Birliktelik Kullanımı Görünümleri

Bir sözcüksel birimin anlamsal uzanımlarını betimleme ve kavramsal şemalarını ortaya koyma açısından bağlamsal görünümünün incelenmesi büyük bir öneme sahiptir. Söz konusu görünüm ise temelde sözcükle birlikte belirli bir dizgede birliktelik kullanımı sergileyen diğer sözcüklerle bağıntılı olarak belirlenebilmektedir. Veri seti kapsamında gerçekleştirilen içerik çözümlemesinin ilk aşamasında, örnekleme yer alan 2500 bağımlı dizin görünümünden 934 tanesinin belirgin bir örüntüye sahip olduğu tespit edilmiştir. Tablo 1'de düğüm sözcüğünün birliktelik kullanımı görünümüne ve bu görünümünün sıklıklarına yer verilmiştir.

Tablo 1. *düğün* Düğüm Sözcüğünün Birliktelik Kullanımı ve Sıklık Görünümleri

Sıklık	Birliktelik Kullanımı
83	düğün salonu.
76	sünnet düğünü.
54	düğün gecesi.
44	düğün töreni.
43	düğün günü.
30	düğün evi.
29	düğün hazırlığı.
28	düğün hediyesi.
22	düğün yemeği.
21	düğün alayı, düğün fotoğrafı, köy düğünü.
18	düğün pastası, düğünden sonra.
16	düğün sahibi, düğünden önce.
15	düğün öncesi.
14	düğün sonrası.
11	düğün geleneği.
10	[+ETNİK KÖKEN] düğünü, düğün çorbası, düğün yeri, görkemli düğün.
8	düğün tarihi, güzel düğün.
7	düğün armağanı, düğün eğlencesi, düğün masrafı, düğün merasimi, kırk gün kırk gece düğün, kraliyet düğünü, mahalle düğünü, düğün sırası.
6	[+YER/COĞRAFYA] düğünü, düğün davetiyesi, düğün konvoyu, düğün şenliği, muhteşem düğün.

5	düğün sezonu, düğün telaşı.
4	düğün aşısı, düğün daveti, düğün müzisyeni, düğün sofrası, küçük düğün (nişan).
3	bahçe düğünü, çifte düğün, düğün alışverişi, dillere destan düğün, düğün arifesi, düğün esnası, düğün giysisi, düğün kameramanı, düğün kaseti, düğün mevsimi, düğün sonu, düğün zamanı, güççe düğünü, sade düğün.
2	burjuva düğünü, büyük düğün, düğün adeti, düğün akşamı, düğün aşaması, düğün bayrağı, düğün çelengi, düğün davetlisi, düğün ekmeği, düğün ertesi, düğün fotoğrafçısı, düğün halayı, düğün havası, düğün marşı, düğün meydanı, düğün müziği, düğün orkestrası, düğün sarayı, düğün şarkısı, düğün teli, düğün videosu, düğün zerdesi, geleneksel düğün, kilise düğünü, küçük düğün, pahalı düğün, rüya düğün, şana layık düğün, şaşaalı düğün, şenlikli düğün, toy düğünü, yaz düğünü, yemekli düğün, yerli düğün.
1	[+DİNİ İNANÇ] düğün, aşiret düğünü, bir kuş sütü eksik düğün, çağdaş düğün, davullu zurnalı düğün, düğün adabı, düğün ahalisi, düğün alanı, düğün atmosferi, düğün ayı, düğün coşkusu, düğün çekimi, düğün çıkışı, düğün ezgisi, düğün halkı, düğün harcaması, düğün heyecanı, düğün ikramı, düğün işleri, düğün keçesi, düğün kıyafeti, düğün magandası, düğün mahalli, düğün mutfağı, düğün odası, düğün okuntusu, düğün organizasyonu, düğün organizatörü, düğün ortamı, düğün ortası, düğün parası, düğün pilavı, düğün psikolojisi, düğün sabahı, düğün solisti, düğün şarkıcısı, düğün telaşesi, düğün videocusu, düğün yoğunluğu, düğün zamanı, düğün ziyafeti, düğünün maliyeti, gösterişli düğün, güzide düğün, havalı düğün, içkili düğün, ihtişamlı düğün, inanılmaz düğün, kalabalık düğün, kederli düğün, kır düğünü, kış düğünü, koca düğün, kokteyl düğün, krallara layık düğün, lüks düğün, müstakbel düğün, neşeli düğün, olaylı düğün, otel düğünü, ramazan düğünü, romantik düğün, rüya süsleyen düğün, sıradan düğün, sokak düğünü, şanlı şöhretli düğün, şatafatlı düğün, şık düğün, taşra düğünü, toplu düğün, törensel düğün , trajik düğün, zengin düğün.

Düğüm sözcüğe ilişkin örüntüler incelendiğinde sıklığı en yüksek yapıların *düğün salonu*, *sünnet düğünü*, *düğün gecesi*, *düğün töreni*, *düğün günü* ve *düğün evi* olduğu gözlemlenmektedir. Yer ve zaman kavramlarının hem dışsal-fiziksel hem de metaforik bağlamda kurgulanan gerçekliğin temelinde yer aldığı düşünüldüğünde *salon* ve *ev* gibi yer; *gece* ve *gün* gibi zaman uzanımlarının yaygınlığının son derece beklendiği söylenebilir. Yüksek sıklık gösteren yapılarda dikkate değer diğer bir eğilim de *evlilik töreni* ve *sünnet töreni* gibi düğün türü ayrımının belirginleşmeye başlamasıdır. Bu açıdan düğün kavramlaştırmasının yüksek sıklık açısından iki farklı senaryo ile karşımıza çıktığı söylenebilir. Orta-üst düzeyde sıklığa sahip yapılar incelendiğinde ise ilk olarak kent ve taşra uzamlarının düğün senaryolaştırmasında önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Örneğin, uzmanlar² *düğün pastası* ögesini kentsel bağlamda değerlendirirken *düğün alayı*, *köy düğünü* gibi örüntüler taşra bağlamında değerlendirilmiştir. Örüntülerden elde edilen diğer bir bulgu ise düğün kavramının anlamsal ağlarında yemek ulamının da belirginleşmesidir. *Düğün yemeği*, *düğün pastası* gibi birliktelik kullanımları bu eğilime örnek olarak gösterilebilir. Tablo 1 incelendiğinde ayrıca *düğün alayı*, *düğün teli*, *düğün zerdesi*, *toy düğünü* gibi baskın kültürel anahtar sözcüklerin de orta-alt düzeyde kavram ağına girdiği gözlemlenen diğer bir önemli bulgudur. Son olarak, Tablo 1 bütüncül olarak değerlendirildiğinde düğün kavramlaştırmasının temel uzanımlarının genişlediği ve evlilik töreni, sünnet töreninin yanı sıra *güççe düğünü* ve nişan anlamına gelen *küçük düğün* gibi farklı senaryolarla da karşılaştığını söylemek mümkündür. Çalışmanın bir sonraki bölümünde örüntüsel yapıların kodlanmasıyla elde edilen temel ulamlar ve bu ulamların kavramsal ağları kapsamlı olarak incelenmektedir.

² Çalışma boyunca sunulan, örüntülerin kent, taşra ya da her iki kategoriye dahil edilmesine ilişkin bulgular uzmanlar tarafından yapılan kodlama sonucu elde edilmiştir. Kodlama sonucu yapılan Fleiss Kappa uyum ölçümleri sonucunda .83 oranında (üst düzey uyum) tutarlılık tespit edilmiştir. Ek 1’de Fleiss Kappa uyum ölçütleri yer almaktadır.

2.3. “Düğün” Düğüm Sözcüğünün Anlam Tercihi Görünümleri

Anlam tercihi görünümüleri belirli bir düğüm sözcükle birliktelik kullanımı sergileyen diğer sözcüklerin çeşitli anlam alanları ve ulamlar çerçevesinde sınıflandırılması esasına dayanmaktadır. Bu kapsamda söz konusu görünümlerin belirginleştirilmesi, düğüm sözcüğün kavramsal şemalarını belirginleştirmek ve detaylandırmak açısından büyük önem taşımaktadır. Veri setinden hareketle, *düğün* düğüm sözcüğünün kavramlaştırılmasında ZAMAN, TÜR, YER, EYLEM/ETKİNLİK, NESNE, NİTELİK, YEME-İÇME, KİŞİ, SOYUT YAPILANMA, MÜZİK ve MALİYET olmak üzere toplam 11 ana ulam tespit edilmiştir. Çalışmanın devamında düğüm sözcüğe ilişkin *yüksek sıklıktaki ulamlar*, *orta-üst sıklıktaki ulamlar* ve *orta-alt sıklıktaki ulamlar* kapsamında elde edilen bulgulara ve bu bulguların yorumlanmasına yer verilmektedir.

Tablo 2. *düğün* Düğüm Sözcüğünün Ulamsal Görünümleri (Yüksek Sıklıktaki Ulamlar)

Ulamlar	Ulam İçi Ögeler	Sıklık
ZAMAN	düğün gecesi (54), düğün günü (43), düğünden sonra (18), düğünden önce (16), düğün öncesi (15), düğün sonrası (14), düğün tarihi (8), düğün sırası (7), düğün sezonu (5), düğün arifesi (3), düğün esnası (3), düğün mevsimi (3), düğün sonu (3), düğün zamanı (3), düğün akşamı (2), düğün aşaması (2), düğün ertesi (2), düğün ayı, düğün çıkışı, düğün ortası, düğün sabahı, düğün zamanı.	205
TÜR	sünnet düğünü (76), köy düğünü (21), [+ETNİK KÖKEN] düğünü (10), kraliyet düğünü (7), mahalle düğünü (7), [+YER/COĞRAFYA] düğünü (6), küçük düğün (nişan) (4), bahçe düğünü (3), çifte düğün (3), güççe düğünü (3), burjuva düğünü (2), kilise düğünü (2), toy düğünü (2), yaz düğünü (2), yemekli düğün (2), yerli düğün (2), [+DİNİ İNANÇ] düğün, aşiret düğünü, kır düğünü, kış düğünü, kokteyl düğün, otel düğünü, ramazan düğünü, sokak düğünü, taşra düğünü, toplu düğün.	162
YER	düğün salonu (83), düğün evi (30), düğün yeri (10), düğün meydanı (2), düğün sarayı (2), düğün alanı, düğün mahalli, düğün mutfağı, düğün odası.	131
EYLEM/ETKİNLİK	düğün töreni (44), düğün hazırlığı (29), düğün eğlencesi (7), düğün merasimi (7), düğün şenliği (6), düğün daveti (4), düğün alışverişi (3), düğün çekimi, düğün işleri, düğün organizasyonu.	103

Tablo 2 incelendiğinde *düğün* kavramlaştırmasında ZAMAN, TÜR, YER ve EYLEM/ETKİNLİK ulamlarının önemli bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Söz konusu ulamlardan ZAMAN ve YER, Langacker (1987) tarafından kavramlaştırma sürecindeki düzlemleri belirlemek amacıyla ortaya konan sınıflandırmada da karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda dış dünyayı anlamlandırmaya yardımcı olan uzamsal kodlamaların aynı zamanda kaynak alan oluşturarak toplumsal düzlemdeki işleyişleri belirli/somut bir zemine oturtmak ve bunların sınırlarını çizmek gibi bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Ögeler incelendiğinde zamansal uzanım açısından etkinlik öncesi, etkinlik sırası ve etkinlik sonrası uzanımların yoğun olarak işlendiği görülmektedir. Ayrıca *gece*, *sabah*, *gün*, *ay*, *mevsim* gibi zamansal kodlama birimlerinin de *düğün* kurgusunda yaygın olarak kullanıldığı söylenebilir. ZAMAN ulamına ilişkin ögelerin sıklığı, kavramlaştırma açısından önemli bir parametre olan *soyutlama* ile açıklanabilir. Lee (2005) ve Lemmens (2015) dikkat ve ayrıntılandırmanın anlam üretiminde önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Soyutlama parametresindeki genişleme, o kavrama yüklenen değerle bağıntılıdır. Buna paralel olarak Evans (2007) önemli görünen oluşumların dilsel bağlamda üretilen senaryoda daha detaylı ele alındığını ifade etmektedir. Bu kapsamda *düğün*

kavramlaştırmasında zamansal kodlamaların ayrıntılı bir biçimde yer alması Türk kültüründe düğün ritüeline/etkinliğine verilen dikkatle ilişkilendirilebilir. Aynı biçimde, düğün türlerinin son derece çeşitli ve detaylı olarak karşımıza çıkması da düğün pratiğine atfedilen önemle bağlamında değerlendirilmelidir. Düğün kavramına ilişkin türsel ayırım aynı zamanda farklı kültürel katmanları da düğün senaryosuna dahil etmektedir. Söz konusu katmanlar büyük ölçüde kent/taşra uzanımları kapsamında karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan *burjuva düğünü*, *kır düğünü*, *otel düğünü* gibi örüntüler kent; *köy düğünü*, *mahalle düğünü*, *toy düğünü*, *aşiret düğünü* gibi bileşimler ise taşra uzanımıyla kurgulanmaktadır. Ayrıca etnik köken (*Türkmen düğünü*), coğrafya (*İran düğünü*) gibi unsurların da düğün türünün ve buna bağlı olarak sosyolojik/kültürel katmanların belirginleştirilmesi açısından önemli bir parametre olduğunu söylemek mümkündür.

Ak (2020) düğünleri geleneksel kültürel uygulamaların dönüştüğü bir alan olarak değerlendirmekte, değişen toplum ve yaşam şartları ile bazı kültürel unsurların, düğün içerisinde bazı uygulamaların farklılaşabildiğinin altını çizmektedir. Sonuç olarak standart bir düğün formundan ziyade karmaşık, çok formlu, farklı tarzda ritüellerin bir araya geldiği çok değişkenli bir yapının oluşumundan söz etmek mümkündür. Bu kapsamda, günümüz Türk kültüründe düğün kavramlaştırmasının birden çok düzlemde ve farklı senaryolar eşliğinde kurgulandığı sonucuna ulaşılabilir. Buna paralel olarak da otel düğününe ilişkin kavramsal ağlar ile mahalle düğününe ilişkin kavramsal ağların büyük oranda paralellik sergilememesi beklendik bir durum olacaktır.

Tabloda sıklık açısından üçüncü sırada karşılaşılan YER ulamı kapsamında *düğün salonu* gibi etkinliğin gerçekleşeceği genel bir konum ya da *düğün mutfağı* gibi etkinlik öncesi-sırası süreçlerinde kullanılacak sınırlı bir konuma ilişkin kodlamalar yer almaktadır. Söz konusu kodlamaların tıpkı TÜR ulamında olduğu gibi kent/taşra olmak üzere iki farklı düzlemde şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda *düğün salonu*, *düğün sarayı* gibi yapılanmalar kent düzlemi ile bilişsel bir ağ oluştururken *düğün evi*, *düğün meydanı* gibi yapılanmalar taşra bilişsel alanı çerçevesinde kurgulanmaktadır. Elde edilen bu bulgular, düğün kavramlaştırmasında sosyolojik ve buna bağlı olarak kültürel değişkenlerin önemli bir yer tuttuğunu ve bu değişkenler aracılığıyla farklı kavramsal senaryoların üretildiğini göstermektedir. Lefebvre (2016) bu bulguyu destekler şekilde, toplumsal mekanların toplumların eğilimleriyle birlikte değiştiği ve mekanın bu bağlamda bilişsel şemalarla kültürel şemaları birbirine bağladığını ifade etmektedir.

Düğün kavramlaştırmasının bir bölümünde de ritüelin çeşitli aşamalarında gerçekleşen eylemler ya da etkinlikler yer almaktadır. Temel olarak, geleneksel Türk düğün adetlerinde de düğün hazırlığının büyük bir öneme sahip olduğu ve yöreden yöreye değişse de belirli adım yapılarının gözlemlenebildiği düşünüldüğünde eylemsel ve etkinliğe dayalı bilişsel ağlarla karşılaşılması beklendik bir durumdur. Ulam içi öğelerin bir bölümü hem kent hem taşra şemalarına dahil edilebilmekteyken diğer bir kısmı belirgin bir kültürel katman çerçevesinde şekillenmektedir. Bu kapsamda *düğün alışverişi*, *düğün daveti* gibi etkinlikler her iki kültürel bağlamda da kodlanabilirken *düğün organizasyonu* gibi ulam içi öğeler yalnızca kent kavramsal ağı kapsamında değerlendirilebilmektedir. Şişman (2017) düğün organizasyonunun dekor, giyecekler, gelinin saç düzeni, dans, müzik, ikram gibi birçok adımı barındırdığını belirtmektedir. Bu bağlamda geleneksel bir düğünde yer alabilecek farklı sosyal aktörlerin, modern düğünde ortak bir anlamsal alanda toplandığını göstermektedir. Bu açıdan kent/taşra ayırımına koşut olarak geleneksel/modern uzanımlarının da düğün kavramlaştırması altında şekillenen bilişsel alanların belirlenmesinde önemli bir parametre olduğu söylenebilir.

Tablo 3. *düğün* Düğüm Sözcüğünün Ulamsal Görünümleri (Orta-Üst Sıklıktaki Ulamlar)

Ulamlar	Ulam İçi Ögeler	Sıklık
NESNE	düğün hediyesi (28), düğün fotoğrafı (21), düğün armağanı (7), düğün davetiyesi (6), düğün giysisi (3), düğün kaseti (3), düğün bayrağı (2), düğün çelengi (2), düğün teli (2), düğün videosu (2), düğün kepçesi, düğün kıyafeti, düğün okuntusu.	79
NİTELİK	görkemli düğün (10), güzel düğün (8), kırk gün kırk gece düğün (7), muhteşem düğün (6), dillere destan düğün (3), sade düğün (3), büyük düğün (2), geleneksel düğün (2), küçük düğün (2), pahalı düğün (2), rüya düğün (2), şana layık düğün (2), şaşaalı düğün (2), şenlikli düğün (2), bir kuş sütü eksik düğün, çağdaş düğün, davullu zurnalı düğün, gösterişli düğün, güzide düğün, havalı düğün, içkili düğün, ihtişamlı düğün, inanılmaz düğün, kalabalık düğün, kederli düğün, koca düğün, krallara layık düğün, lüks düğün, müstakbel düğün, neşeli düğün, olaylı düğün, romantik düğün, rüya süsleyen düğün, sıradan düğün, şanlı şöhretli düğün, şatafatlı düğün, şık düğün, törensel düğün , trajik düğün, zengin düğün.	79
YEME-İÇME	düğün yemeği (22), düğün pastası (18), düğün çorbası (10), düğün aşısı (4), düğün sofrası (4), düğün ekmeği (2), düğün zerdesi (2), düğün pilavı, düğün ikramı, düğün ziyafeti.	65
KİŞİ	düğün alayı (21), düğün sahibi (16), düğün konvoyu (6), düğün müzisyeni (4), düğün kameramanı (3), düğün davetlisi (2), düğün fotoğrafçısı (2), düğün orkestrası (2), düğün halkı, düğün magandası, düğün organizatörü, düğün solisti, düğün şarkıcısı, düğün videocusu, düğün ahalisi.	63

Tablo 3 kapsamında NESNE ulamı incelendiğinde ulam içi ögelerin önemli bir bölümünün düğüne ilişkin ritüelleri gerçekleştirmeye yardımcı olma işlevini taşıdığı gözlemlenmektedir. Bu yapıların bir bölümü düğün kültürel anahtar sözcüğüyle aynı anlamsal ağ üzerinde kurgulanmış diğer anahtar sözcükler olarak değerlendirilebilir. *Düğün bayrağı, düğün teli, düğün kepçesi, düğün okuntusu* gibi örüntüler alt kültürel anahtar sözcüklere nitelikli örnekler teşkil etmektedir. Özellikle taşra sahnesi ile kurgulanan bu örnekler, geleneksel düğün kültürünün izlerini taşımaktadır. Söz konusu ulamda ayrıca ritüeli kayıt altına alma eğilimini kodlayan *düğün fotoğrafı, düğün kaseti, düğün videosu* gibi ögelerle de yaygın olarak karşılaşılacaktır. Bu da düğün etkinliğine atfedilen önemi ortaya konan diğer bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca belirgin bir sosyal aktör olan misafirlerin gelin ve damada sundukları *düğün hediyesi, düğün armağanı, düğün çelengi* gibi nesnelere dilsel düzlemde gözlenebilir olması, düğünde hediyeleşme kavramını ön plana çıkarmaktadır.

NİTELİK ulamı incelendiğinde *görkemli düğün, güzel düğün, kırk gün kırk gece düğün, muhteşem düğün* gibi ulam içi ögelerin son derece geniş bir yelpazede yer aldığı görülmektedir. Bir önceki bölümde sözü edildiği üzere belirli bir kavram çerçevesinde yapılan ayrıntılandırmanın, o kavrama verilen önemle bağıntılı olması, ulam içi ögelerin farklılaşmasını açıklar niteliktedir. *Lüks düğün/davullu zurnalı düğün* gibi bazı ögeler kent/taşra ya da modern/geleneksel kapsamında farklı anlamsal ağlar kursa da ögelerin büyük bir bölümü her iki kültürel katman için de geçerli olabilecek uzanımlara sahiptir. YEME-İÇME ulamına ilişkin ögelerin ise büyük oranda geleneksel kavram ağlarına özgü olduğu gözlemlenmektedir. *Düğün çorbası, düğün aşısı, düğün ekmeği, düğün zerdesi, düğün pilavı* gibi taşra katmanındaki ritüelleri aktaran bu ağlar düğün kavramlaştırması çerçevesindeki yerel kültüre özgü şemaların dikkate değer bir bölümünü oluşturmaktadır. Orta-üst sıklıkta gözlenen diğer bir ana ulam ise KİŞİ'dir. Söz konusu ulam içi ögeler, kavram ağlarının oluşturulmasına yardımcı olan çeşitli sosyal aktörlerin tespit edilmesini sağlamaktadır. Ögelerin

bir bölümü *düğün alayı*, *düğün konvoyu*, *düğün orkestrası*, *düğün halkı* gibi insan topluluğu alt ulamıyla şekillenirken diğer bir bölümü *düğün müzisyeni*, *düğün davetlisi* gibi bireysel kodlarla dilsel düzleme çıkmaktadır. Ayrıca, ulam içerisinde *düğün alayı*, *düğün konvoyu* öğelerinin kültürel anahtar sözcüklere önemli örnekler teşkil ettiği de belirtilmesi gereken diğer bir husustur.

Tablo 4. *düğün* Düğüm Sözcüğünün Ulamsal Görünümleri (Orta-Alt Sıklıktaki Ulamlar)

Ulamlar	Ulam İçi Öğeler	Sıklık
SOYUT YAPILANMA	düğün geleneği (11), düğün telaşı (5), düğün adeti (2), düğün adabı, düğün atmosferi, düğün coşkusu, düğün heyecanı, düğün ortamı, düğün psikolojisi, düğün telaşesi, düğün yoğunluğu.	26
MÜZİK	düğün halayı (2), düğün havası (2), düğün marşı (2), düğün müziği (2), düğün şarkısı (2), düğün ezgisi.	11
MALİYET	düğün masrafı (7), düğün harcaması, düğünün maliyeti, düğün parası.	10

Orta-alt sıklıktaki bulgular incelendiğinde ilk olarak SOYUT YAPILANMA ulamı ile karşılaşılmaktadır. Ulam kapsamında özellikle duyusal alana ilişkin şemaların önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür. *Düğün telaşı*, *düğün coşkusu*, *düğün heyecanı*, *düğün psikolojisi*, *düğün telaşesi* öğeleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Duygu durumlarının bu denli ayrıştırılarak bir alt ulam oluşturma eğilimini düğün ritüeline atfedilen değer ile açıklamak mümkündür. Tabloda yer alan diğer bir anlamsal ulam da MÜZİK'tir. Esgin (2016) müziğin yalnızca duygu ve düşünceleri seslerle anlatma olanağı veren bir dil olmadığını, aynı zamanda aynı zamanda toplumsallığı temsil eden tarihsel, ideolojik ve kültürel bir olgu olduğunu belirtir. Bu kapsamda düğün kavramlaştırmasında özellikle kültürel anahtar sözcük olma açısından *düğün halayı*, *düğün havası* öğeleri önemli bir yer tutmaktadır. Karşılaşılan son kavram alanı olan MALİYET ulamı incelendiğinde *düğün masrafı*, *düğün harcaması*, *düğünün maliyeti* gibi öğelerle karşılaşılmaktadır. Söz konusu yapılanma düğünün aynı zamanda ticari boyutunun da özgün bir şema oluşturma eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Anlamın çizgisel değil sarmal bir yapılanmaya sahip olduğu düşünüldüğünde belirli bir kültürel anahtar sözcüğün sözlük tanımının, uzanımsal açıdan sınırlı bilgiler verebileceği söylenebilir. Bu açıdan, bir sözcüğün kültür-dilbilimsel olarak açıklanmasının en sistematik ve bilimsel yolu kavramsal ağların ortaya konmasıdır. Çalışmada Türk kültüründe önemli bir geçiş töreni olan düğün kavramına ilişkin kültürel bilişin nasıl yapılandırıldığına ortaya konması amaçlanmış ve bu bağlamda birliktelik kullanımı ve anlam tercihi görünümü doğal dilsel veriler aracılığıyla betimlenmiştir. Çalışmada düğün kavramlaştırmasının tek bir sahne aracılığıyla kurgulanmadığı, evlilik töreninin yanı sıra erginleme törenleri olarak *sünnet düğünü* ve *güççe düğününün* de yeni birer kavramsal ağ sistemi yarattığı, ayrıca nişan anlamına gelen *küçük düğün* kavramsal alanının kültürel bağlamda önemli bir yere sahip olduğu tespit edilmiştir. Düğüne ilişkin kavramlaştırmalar anlam tercihi görünümü açısından ZAMAN, TÜR, YER, EYLEM/ETKİNLİK, NESNE gibi toplam 11 ulam üzerinden betimlenebilmektedir. Öte yandan, düğün kavramlaştırmasında dikkate değer diğer bir bulgu da düğün senaryosunun kent/taşra ve modern/geleneksel ayrımı üzerinden ilerlemesidir. Bu açıdan senaryoların kurgulanmasında sosyokültürel katmanlar/*habitusların* (bkz. Bourdieu ve Loic, 2014) önemli bir değişken olduğu söylenebilir. Ulam içi öğeler incelendiğinde, düğün sözcüğüyle ortak ağlar paylaşan farklı kültürel anahtar sözcüklere de rastlanması da gözlemlenen diğer bir durumdur.

TUD 3.0 temelli veri seti aracılığıyla erişilen bağımlı dizin görünümünün birliktelik kullanımını ve anlam tercihi açısından çözümlenmesi sonucu elde edilen bulgular ışığında, Türk kültüründe düğün kavramlaştırması çerçevesinde öne çıkan birtakım baskın modeller olduğu tespit edilmiştir. Lakoff (1987) tarafından geliştirilen İdealleştirilmiş Bilişsel Modeller yaklaşımı çerçevesinde herhangi bir kavrama ilişkin farklı modellerin bütünsel bir küme oluşturduğu kabul edilmektedir. Araştırma kapsamında belirlenen modellerin düğün kavramını bütünleyen, aynı zamanda içkin parçaları aracılığıyla farklı senaryoların üretilmesine olanak sağlayan kavramsal alanlara sahip olduğu gözlemlenmektedir. Grafik 1’de düğün kavramlaştırmasına ilişkin belirlenen 13 modele yer verilmiştir.

Temel Düğün Türleri: evlilik töreni, sünnet düğünü, güççe düğünü, küçük düğün (nişan).	Nitelik: görkemli düğün, sade düğün, davullu zurnalı düğün, şatafatlı düğün...	Kayıt: düğün fotoğrafı, düğün kaseti, düğün kameramanı, düğün fotoğrafçısı...
Evlenme Töreni Türleri: köy düğünü, toplu düğün, aşiret düğünü, toy düğünü...	Eylem: düğün hazırlığı, düğün daveti, düğün çekimi, düğün organizasyonu...	Ritüele Yardımcı Nesne: düğün bayrağı, düğün çelengi, düğün teli, düğün okuntusu...
Katılımcı: düğün sahibi, düğün alayı, düğün konvoyu, düğün organizatörü...	Duygu: düğün telaşı, düğün coşkusu, düğün heyecanı, düğün psikolojisi...	Ekonomi: düğün masrafı, düğün harcaması, düğünün maliyeti, düğün parası.
Mekan: düğün salonu, düğün evi, düğün sarayı, düğün odası...	Müzik: düğün halayı, düğün havası, düğün şarkısı, düğün ezgisi...	
Zaman: düğün gecesi, düğün tarihi, düğün arifesi, düğün mevsimi...	Yeme-içme: düğün pastası, düğün çorbası, düğün aşı, düğün ziyafeti...	

Grafik 1. *düğün* Kavramlaştırmasına İlişkin Modeller

Grafik 1 incelendiğinde tespit edilen modeller kapsamında, kavramlaştırma sürecinde *evlenme töreni olarak düğün* kurgusunun diğerlerine göre daha çok işlendiğini, evlenme ritüeli kapsamında türsel ayrımlara gidildiğini, düğünde çeşitli sosyal aktörlerin farklı işlevlerle yer alabildiği, mekan ve zaman öğelerinin kavramlaştırmada önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür. Kavram ağlarının yapılandırılmasında düğün töreninin farklı niteliksel özellikleri ve düğün öncesi-sırası-sonrası gerçekleştirilen ritüeller, düğüne ilişkin duyuşsal özelliklerin de ön plana çıkan diğer modeller olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca müzik, yeme-içme, kayıt altına alma, ritüele yardımcı nesnelere kullanma da düğün kavramının bileşenlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Son olarak kültürel olmakla birlikte ticari bir etkinlik olan düğünlerin ekonomik boyutlarının da belirgin temalardan biri olduğu söylenebilir.

Extended Abstract

Language and culture affect each other on an interactive basis, and their changes and transformations proceed in a parallel line in social life. While culture has features such as influencing and structuring language, language can be considered a plane where culture grows and develops. This interdependence makes natural languages a product of cultures as well as nations. In this study, co-occurrence and semantic preference aspects of the *düğün* cultural keyword, which is unique to the semantic field of Turkish and does not allow to be translated into a different language with its cultural extensions, have been researched. In this context, the concept of *düğün*, which is an important rite of passage in the social context, was examined through natural linguistic data and how it was structured in the memory of the Turkish society was revealed. Discourses produced through cultural rituals are formed by the combination of meaning schemes related to certain experiences and after a while they become normative. In the evaluation of these stereotypes, cultural keywords are considered as important linguistic data. Cultural keywords are considered as structures that have more tendency and power to encode language-specific cultural

elements. These types of words are considered to have a specific label in one language, but cannot be fully integrated in other languages, and are shaped in line with different traditions and institutional contexts. One of the most distinctive features of cultural keywords is that they not only have lexical appearances, but also refer to areas such as ritual, behavior, emotion, or form. In this study, it is aimed to reveal the semantic extensions of the concept of *düğün*, and to describe the conceptual networks, schemes, scenarios, and scenes of the node word.

A descriptive survey model was used in the research. Descriptive studies aim to present the existing situation in a scientific and systematic way, rather than measuring cause/effect, difference, and relationship. The obtained data were analyzed by content analysis. Concordance views in the Turkish National Corpus 3.0 database were used to create the data set of the study. The data set of the research consists of 2500 sentence randomly selected among the concordance views of the *düğün* node word obtained through TUD 3.0. In the next process, the data were exported in MS Excel format. In the third process, 2500 sentences from the obtained data were determined by using the random sampling method and the data set was prepared.

In the study, it is observed that the conceptualization of the *düğün* is not constructed through a single scene, and that in addition to the marriage ceremony, the *sünnet düğünü* and the *güççe düğünü* as initiation ceremonies create a new conceptual network system. It has been determined that the conceptual field of *küçük düğün*, which means engagement, has an important place in the cultural context. Conceptualizations related to the *düğün* can be described in terms of semantic preference views through a total of 11 categories such as TIME, TYPE, PLACE, ACTION/ACTIVITY, OBJECT. On the other hand, another important finding in the *düğün* conceptualization is that the wedding scenario progresses through the distinction between urban/country and modern/traditional. In this respect, it can be said that sociocultural layers/habitus are important variables in the construction of scenarios. Another observation is that when the elements within the category are examined, different cultural keywords that share common networks with the word *düğün* are also observed. Within the scope of the findings obtained as a result of analyzing the concordance views accessed through the TUD 3.0 based data set in terms of co-occurrence and semantic preference, it has been determined that there are some dominant models that stand out within the framework of *düğün* conceptualization in Turkish culture. It is observed that these models have conceptual areas that integrate the concept of *düğün* and allow the production of different scenarios through their immanent parts. According to the results of the research, the concept of *düğün* as a marriage ceremony is more common than others, there are generic distinctions within the scope of the marriage ritual, various social actors take part in the wedding with different functions, and the elements of space and time have an important place in conceptualization. In addition, music, eating and drinking, recording, and using ritual objects constitute an important part of the components of the *düğün* concept.

Kaynakça

Ak, E. (2020). *Tarihsel Süreç İçerisinde Düğün ve Bir Eylem Sahası Olarak Düğün Törenleri*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aksan, Y. vd. (2012). *Construction of the Turkish National Corpus (TNC)*. Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012) içinde, Editör: Nicoletta Calzolari vd. 3223-3227.

Baker, P., Andrew H. & McEnery, T. (2006). *A Glossary of Corpus Linguistics*. Edinburgh University Press.

Bednarek, M. (2008). Semantic Preference and Semantic Prosody re-examined. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 4, 119-139.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, Çev. Nazlı Ökten. İletişim Yayınları.

Büyükkantarcioglu, N. (2006). *Söylemden İdeolojiye: Eleştirel Söylem Çözümlemesi*. Dilbilim Temel Kavramlar, Sorunlar, Tartışmalar içinde, Edt. Ahmet Kocaman, Dil Derneği Yayınları.

Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation; an Essay in Applied Linguistics*. Oxford UP.

Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Pub.

Duman, M. A. (2020). *Dilbiliminin Büyükbabası Humboldt*. *Ekev Akademi Dergisi*, 24, 409-434.

Esgin, A. (2016). *Sosyolojik Soruşturmalar Gündelik Olanın Analizinden Kesitler*. Siyasal Kitabevi.

Evans, V. (2007). *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh University Press.

Fleiss, J. L. (1971). Measuring Nominal Scale Agreement Among Many Raters. *Psychological Bulletin*, 76, 378-382.

Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Siyasal Kitabevi.

Kovecses, Z. (2010). Metaphor and Culture. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica*, 2 (2), 197-220.

Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. University of Chicago Press.

Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*. Stanford University Press.

Lee, D. (2005). *Cognitive Linguistics*. Oxford University Press.

Lefebvre, H. (2016). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Çev. Işın Gürbüz. Metis Yayınları.

Lemmens, M. (2015). Cognitive Semantics. *Routledge Handbook of Semantics*, Editör: Nick Riemer. Routledge.

Ruhi, Ş. (2006). Kültür Araştırmalarında Dilbilimin Yeri: Kültürel Anahtar Sözcük Bakış Açısı. *Dilbilim Temel Kavramlar, Sorunlar, Tartışmalar*, Ed. Ahmet Kocaman. Dil Derneği Yayınları.

Sharifian, F. (2011). Conceptualizations of Cheshm 'Eye' in Persian. *Embodiment via Body Parts: Studies from Various Languages and Cultures*. Ed. Zouheir A. Maalej & Ning Yu. John Benjamins Publishing Company.

Sharifian, F. (2009). On Collective Cognition and Language. *Language and Social Cognition*. Ed. Hanna Pishwa. Mouton de Gruyter.

Şişman, B. (2017). *Çağdaş Kentin Düğün Algısı ve Düğün Organizasyon Şirketleri*. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, 319-328.

Tavşancıl, E. & Aslan, A. E. (2001). *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. Epsilon Yayınevi.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Whorf, B. L. (1963). *Sprache-Denken-Wirklichkeit*. Çev. Peter Krausser. Rowohlt Verlag.

Wierzbicka, A. (1997). *Understanding Cultures Through Their Key Words*. Oxford University Press.

<https://littleferrarokitchen.com/turkish-lentil-soup/> (Erişim Tarihi: 05.12.2022)

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

EK 1. Uzman Görüş Formları Fleiss Kappa Sonuçları

Değerleyici Sayısı	Fleiss Kappa Uyum Katsayısı	Değerlendirme
3	.83	mükemmel uyum

Fleiss Kappa Uyum Katsayısı	İstatistiksel Yorum
<0	uyum yok
0.0 — 0.20	önemsiz uyum
0.21 — 0.40	orta derecede uyum
0.41 — 0.60	yeterli uyum
0.61 — 0.80	önemli derecede uyum
0.81 — 1.00	mükemmel uyum

Atıf/Citation: Yıldırım, A. (2023). Структурно-семантические отношения падежных систем как лингводидактическая проблема Русско-Турецкой языковой пары. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 6 (2), s. 203-223. DOI: <https://doi.org/10.37999/udekad.1290219>

Arif YILDIRIM* 

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ
ОТНОШЕНИЯ ПАДЕЖНЫХ СИСТЕМ
КАК ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКАЯ
ПРОБЛЕМА РУССКО-ТУРЕЦКОЙ
ЯЗЫКОВОЙ ПАРЫ****

**STRUCTURAL-SEMANTIC RELATIONS
OF CASE SYSTEMS AS A
LINGUODIDACTIC PROBLEM OF
RUSSIAN-TURKISH LANGUAGE PAIR**

АННОТАЦИЯ

Разница между русским и турецким языками обусловлена факторами, выходящими за рамки грамматики, морфологии, фонетики, стилистики, синтаксиса, семантики и других аспектов языковой системы. Важную роль в этом играет тот факт, что оба языка принадлежат к различным языковым семьям: русский язык – к группе славянских языков индоевропейской семьи, а турецкий – к тюркским языкам алтайской семьи. В связи с тем, что русский язык относится к группе языков флективного строя, а турецкий – к агглютинативным языкам, существует много трудностей в изучении как турецкого языка носителями русского, так и русского языка носителями турецкого. Таким образом, данная статья предлагает метод типологического сопоставления грамматических систем русского и турецкого языков на уровне категории семантики падежа с целью выявить существенные различия, которые являются причиной трудностей у носителя турецкого языка в формировании грамматической компетенции. За исходный элемент сопоставления берётся план содержания той или иной падежной единицы, осуществляется анализ различий в плане выражения в русском и турецком языках, делается попытка установить характер и причины различий в структурно-семантическом и историко-грамматическом аспекте. В первой части работы на материале значимых лингвистических научных трудов раскрывается проблема понятия падежа и падежной системы в общелингвистическом аспекте, а также проблема его функционирования в современном русском и турецком языках. В основной части с лингводидактической точки зрения анализируются примеры, представляющие трудности в изучении русской падежной системы носителями турецкого языка. В заключительной части делаются выводы с точки зрения носителя турецкого языка и структурно-семантической системы его падежных отношений к падежным структурно-семантическим единицам русского языка.

Ключевые слова: падеж, категория падежа, русско-турецкая языковая пара, сравнительно-сопоставительный метод, лингводидактика.

ABSTRACT

The difference between Russian and Turkish is conditioned by factors beyond grammar, morphology, phonetics, stylistics, syntax, semantics, and other aspects of the language system. An important role in this is played by the fact that both languages belong to different language families: Russian belongs to the group of Slavic languages of the Indo-European family, while Turkish belongs to the Turkic languages of the Altaic family. Due to the fact that Russian belongs to the flexional group of languages and Turkish is an agglutinative language, there are many difficulties in learning both Turkish by native speakers of Russian and Russian by native speakers of Turkish. Thus, this paper proposes a method of typological comparison of the grammatical systems of Russian and Turkish at the level of the category of case semantics in order to identify significant differences that cause difficulties for Turkish native speakers in the formation of grammatical competence. As a starting point for the comparison, we take the content plan of a particular case unit, analyze the differences in terms of expression in Russian and Turkish, and try to establish the nature and causes of the differences in the structural-semantic and historical-grammatical aspects. In the first part of the work the problem of case and case system in general linguistic aspect, as well as the problem of its functioning in the modern Russian and Turkish languages, is solved on the material of significant linguistic scientific works. The main part analyses from a linguodidactic point of view the examples that present difficulties in learning the Russian case system by Turkish native speakers. In the final part, conclusions are made from the point of view of a native speaker of Turkish and the structural-semantic system of its case relations to the case structural-semantic units of the Russian language.

Keywords: case, case category, Russian-Turkish language pair, comparative method, linguodidactics.

* Кан. филол. наук., Университет Эрджиес, Факультет литературы, Кафедра русского языка и литературы, г. Кайсери / Турция. E-почта: arifyildirim@erciyes.edu.tr.

** Данная работа – расширенная версия тезиса доклада, опубликованного под заголовком «Трудности падежной системы при изучении русского языка турецкими студентами» (The Problems Faced by Turkish Students in Grammatical Noun Cases System in Learning Russian), представленного в Назарбаев университете на симпозиуме 5-ый Международный симпозиум по азиатским языкам и литературе: «Пересечение культур» – 20-22 июня 2019 года.

Введение

Одним из наиболее распространённых затруднений, возникающих у носителя турецкого языка при изучении русского, является овладение законами падежной системы. Очевидно, что проблемы в изучении падежных форм в русском и турецком языках, начинающиеся с шести падежных форм имени существительного в русском языке и пяти падежных форм имени существительного в турецком языке, становятся все более трудными для понимания в некоторых случаях в ходе их изучения. То есть, начальное знакомство с падежной системой, с применительным к каждому падежу спектром флексий и предлогов, а также с приблизительным практическим использованием каждого отдельно взятого падежа принимает тем большие обороты сложности, чем сложнее речевые интенции инофона. Следовательно, интенцию можно рассматривать в качестве плана содержания, проблема же плана выражения состоит в частичной непараллельности структур родного и изучаемого языков: то, что мы желаем высказать, есть содержание высказывания; однако, то, как мы пытаемся это содержание «облачить» в лексико-грамматические конструкции родного языка, зачастую не соответствует лексико-грамматическим конструкциям в изучаемом языке. Причём эти несоответствия могут основываться как на различиях в предлогах и падежах (даже если их название говорит о схожей функции: родительный падеж и *in-hali*, но *нет урока* и *ders yok*), так и на разнице в лексико-грамматической или синтаксической связи (различное глагольное управление, как, например в паре *-den/-dan şüphelenmek* – *сомневаться в ком/чём* или синтаксическая связь между словами, как в турецком изафете, не всегда совпадающем с семантикой и функцией родительного падежа: *Moskova sokakları / Moskova'nın sokakları* – *московские улицы / улицы Москвы*, но *kadının şapkası / kadın şapkası* – *шапка женщины / женская шапка*).

Чтобы более наглядно проиллюстрировать подобные возможные несовпадения между планами выражения русской и турецкой падежных систем, в данной работе делается подробный анализ на основе теоретических и практических различий в грамматической категории падежа в двух разных по структуре языков, которые препятствуют усвоению и пониманию, в том числе и употреблению – не только на письме, но и в устной речи – падежа и падежной системы современного русского языка при его изучении с точки зрения носителя турецкого языка при. Эти конкретные препятствия при освоении падежа русского языка, появляющиеся в процессе его изучения и связанные с отличной от родного структурой изучаемого языка, могут создавать серьёзные, но преодолимые трудности в представлениях инофона, изучающего русский язык как иностранный.

В статье в первую очередь рассматриваются теоретические подходы к данному вопросу, дается определение понятия падежа и падежной системы в общелингвистическом понимании и, далее, в русском языке. Затем в традиционном смысле определяется и описывается категория падежа русского языка, которую связывают с грамматической категорией склоняемых слов, словоформ. Наконец, на основе сравнительно-сопоставительного анализа выделяются общая характеристика и структура падежа в обоих языках. Причём, анализ осуществляется на уровне языковой системы, не затрагивая при этом конкретные результаты речевой деятельности инофона, то есть, основан на структурно-семантических особенностях падежной системы русского языка в сопоставительном аспекте с особенностями турецкого.

Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод о том, что **актуальность работы** определяется важностью выбранной темы и рассматриваемой проблемы для получения нового знания и дальнейшего теоретического развития науки о структурно-семантическом аспекте категории падежа, в частности, и практики преподавания русского языка как иностранного в её лингводидактическом аспекте, в целом.

Цель данной работы – выявить специфику и возникающие трудности при изучении и усвоении падежей русского языка носителем турецкого языка на основе сравнительно-сопоставительного метода и описать возникающие проблемы и типы различий структуры и семантики между этими неродственными языками. Следует подчеркнуть, что для изучения данного вопроса особое значение имеет **сравнительно-сопоставительный метод**, благодаря которому исследуется и описывается один язык через его системное сравнение с другим языком. Более того, данный метод смежен со сравнительно-историческим методом в языкознании, что позволяет в ходе объяснения характера различий, трудностей и вариантов интерференции обращать внимание не только на структурные особенности плана выражения современных родного и изучаемого языков, но и на историко-грамматические причины того или иного общеграмматического или конкретно падежного явления, исключения или, наоборот, закономерности. В результате использования в работе данного метода, в первую очередь, выявлены различия между двумя сравниваемыми языками на основе падежной системы и проведен более глубокий и детальный анализ категории падежа турецкого и русского языков.

В структуре каждого из названных выше языков можно выделить наличие особых отличительных черт и особенностей. При помощи сопоставления языковых систем русского и турецкого языков с целью сравнительного анализа плана выражения их падежных структур, в данной работе подробно исследованы потенциальные проблемы, с которыми может сталкиваться носитель турецкого языка при изучении падежной системы современного русского языка. На основе, с одной стороны, рассмотренных исследований ученых-лингвистов по этому вопросу и, с другой стороны, использованного широкого спектра примеров выражены потенциальные трудности в изучении падежной системы современного русского языка с точки зрения носителя турецкого языка.

Интерес к изучению категории падежа был актуален во все времена. Устанавливая специфические и общие черты падежной системы в русском языке, многие языковеды сравнивали ее с системами других языков мира. Особое внимание уделялось сходствам и различиям сравниваемых языков. Вопросами определения и развития понятия категории падежа имен существительных и падежной системы русского языка занимались и ныне уделяют немало внимания многие исследователи в России и за рубежом: ранее занимались этой проблемой такие ученые как М.В. Ломоносов (1757), И.М. Тронский; позднее появились работы – конец XIX – начала XX вв. – А. А. Потебни (1888), А.И.Томсона (1902), А. М. Пешковского (1925), Л.В. Щербы (1928), А. А. Шахматова (1957), Ф. Ф. Фортунатова (1957), В. В. Виноградова (1947 и 1986), А.А. Зализняка (1973), Вежбицкой А. (1985), А. А. Реформатского (1996) и др. А за рубежом уделялось внимание вопросам падежей такими учеными как Р.О. Якобсон (1936 и 1958 гг.), Е. Курилович (1962), Ч. Филлмор (1981 и 1988), Л. Ельмслев (1935 и 1937), Д.С. Уорт (1962) и др.

Определение понятия «падеж»

Для того, чтобы осознать и понять сущность грамматической категории «падеж», необходимо сформировать представление о том, как возникло это понятие и какими были подходы к нему с лингвистической точки зрения.

Так, в этимологическом словаре русского языка (1938-1950), составленном российским и немецким лингвистом М. Фасмером, определение слова «падеж» описывается таким образом, что оно заимствовано из церковнославянского языка как «падежь». При этом утверждается, что как грамматический термин «падежь» является семантическим заимствованием из греческого *ptōsis* (πτῶσις) и латинского *casus* - «падение» в качестве буквального перевода соответствующей языковой единицы, которая происходит от глагола *πίπτω* в значении «падаю», который, в свою очередь, происходит из терминологии игры в кости (Фасмер, 1986). В связи с этим можно отметить, что лингвистическое значение у данного термина появилось в греческом языке еще в античности.

Важно подчеркнуть, что впервые термин «падение» – в дальнейшем «падеж» - был привлечен для описания языковых явлений Аристотелем, хотя надо заметить, что до него уже было представление о «падеже». Затем его взяли на употребление философы Древней (старшей) Стои (конец IV века до н. э. – середина II века до н. э.).

Следует согласиться с тем, что констатирует в своей работе Лаутин, полагая, что к более современному пониманию падежа нас приблизили «Дионисий Фракийский, его последователи Диомед (IV век н.э.) и Присциан (V в н.э.), с одной стороны, Универсальная грамматика Ф. Санчеса «Минерва» (1587 г.) и «Общая и рациональная грамматика» Антуана Арно и Клода Лансло (1660 г.) – с другой» (Лутин, 2019, с.7). В дальнейшем, начиная с XVI века, слово «падеж» в своем основном (нынешнем) значении стало появляться в текстах и научных исследованиях.

М.В. Ломоносов в опубликованной в 1757 г. работе из шести наставлений «Российская Грамматика» выделяет пять склонений (четыре существительных и одно прилагательное) и приводит свою классификацию, указывая на семь падежей в раньше так называемом «российском языке». Ломоносов, первым отделивший русский (и древнерусский) от старославянского языка (Цейтлин, 1963), в своей работе рассматривает имена разных склонений мужского и женского рода в именительном, родительном, дательном, винительном, звательном (по окончаниям приравнивая звательный падеж к именительному) творительном и предложном падежах. (См. иллюстрацию 1). В качестве пояснения к нижеприведённой иллюстрации, взятой из оригинала текста авторства М.В. Ломоносова (1757), следует указать на пример слова «воевода», представленного не только в шести падежных формах, используемых в современном литературном русском языке, но также и в форме звательного (ед.ч. «воевода», мн.ч. «воеводы»).

Иллюстрация 1. «О склонениях российского языка». М.В. Ломоносов (1757)

Единств. число	Множеств. число	Первой Примѣръ:	
Им: А	БІ или И	Единств. число:	Множеств. число:
Род: БІ или И	Б	Им. Воевода:	Воеводы:
Дат: Б	АМБ	Род: Воеводы:	Воеводъ:
Вин: У	Б; БІ или И	Дат: Воеводѣ:	Воеводамъ:
Зв: А	БІ или И	Вин: Воеводу:	Воеводѣ:
Тв: ОЮ или ОИ	АМИ	Зват: Воевода:	Воеводы:
Пр: Б	АХБ:	Твор: Воеводою или ой:	Воеводами:
		Пред: о Воеводѣ:	о Воеводахъ:

Здесь следует отметить, что звательный падеж существовал в русском языке как падеж до 1918 г. В отличие от старорусского периода, в настоящее время с точки зрения употребления и значения он используется в качестве архаизма в религиозных текстах или устойчивых выражениях.

В ходе анализа в своей работе «О понимании термина падеж в лингвистических описаниях» А. А. Зализняк делает вывод о том, что «термин «падеж» может употребляться в двух смыслах: а) конкретный падеж (например, именительный, родительный и т.д.), которому в данном языке противопоставлены другие конкретные падежи; б) падеж вообще (=грамматическая категория падежа)» (Зализняк, 2002, с. 614). Далее в той же работе он различает эти два понимания термина «падеж» как семантическое и формальное.

На основании этих толкований понятия падежа Зализняк утверждает, что «конкретный падеж в семантическом понимании – это элемент смысла, а именно, определенное смысловое отношение, например, «быть субъектом действия», «быть орудием действия», «принадлежать кому-либо (чему-либо)», «быть внутри чего-либо» и т.п. (Зализняк, 2002, с.615). Там же, ссылаясь на А.А. Потебню, Зализняк приводит примеры для разных значений данного понимания: «значение орудия (*пишу пером*), деятеля (*создано человеком*), эталона сравнения (*летит стрелой*), места движения (*шел лесом*) и т.д.

Внесший большой вклад в языкознание советский лингвист и и литературовед В.В. Виноградов в своей книге «Русский язык – грамматическое учение о слове», выделяет следующее толкование слова «падеж» – «форма имени, выражающая его отношение к другим словам в речи. В падежных формах имени существительного отражается понимание связей между предметами, явлениями, действиями и качествами в мире материальной действительности. Формы и функции падежей соотносительны грамматической системой предлогов, с присущими им значениями» (Виноградов, 1947, с. 167).

В общей работе с Д. Э. Розенталем и И.Б. Голубом в книге «Современный русский язык» М.А. Теленкова дает подробное описание падежа. Она, в частности, отмечает, что «отношения, создаваемые с помощью падежей, проявляются на уровне словосочетания и предложения. Они могут выражаться падежной формой самостоятельно или в сочетании с лексическими либо грамматическими средствами (предлогами, интонацией, порядком слов)» (Теленкова, 2017, с. 186). К вышесказанному Теленкова добавляет, что в современном русском языке существует шесть падежей, при этом подчёркивая, что передаваемых ими значений гораздо больше, чем количество падежных форм.

В словаре Ожегова и Шведовой значение слова «падеж» дается таким образом: «в грамматике словоизменительная категория имени, выражаемая флексиями (падежными окончаниями)» (Ожегов & Шведова, 2000, с. 488).

В книге «Современный русский язык» под редакцией В.А. Белошапковой утверждается, что «у форм существительных, помимо категорий рода, одушевленности-неодушевленности и числа, существует еще одна характеристика, относящаяся к выбору связанных словоформ. Эту характеристику и называют падежом существительного. Лежащие в основе падежа свойства словоформ являются общими свойствами существительных, они формируют категорию падежа» (Белошапкова, 1989, с. 423). Подчеркивается, что основное значение проявляется в результате взаимодействия формы существительного с подчиняющей ее словоформой.

В работе «Современный русский язык» под ред. П.А. Леканта утверждается, что «именительный падеж, представляющий собой основную, словарную форму имени, называется прямым падежом, остальные падежи называются косвенными. Именительный падеж никогда не употребляется с предлогом, предложный падеж никогда не выступает без предлога; остальные падежи употребляются как с предлогами, так и без них» (Лекант, 2002, с. 261).

С.М. Колесникова, связывая значение падежа с точки зрения его смысловой формы с синтаксической функцией имен существительных, заключает, что «средства выражения падежа бывают синтетические (*флексия – стол-а*) и аналитические (*флексия и предлог – около стол-а, предлог и ударение – в лесу* (предл. пад.) – *к лесу* (дат. пад.)). В выражении падежной функции может принимать участие *ударение: волны* (род. пад., ед.ч.) – *волны* (им.-вин. пад., мн.ч.)» (Колесникова, 2008, сс. 239-240).

Исходя из мнений лингвистов по отношению к падежам и категории падежа в современном русском языке, понимается, что трудности изучения падежей заключаются в выражении падежного значения, флексий, грамматических категорий рода и числа, ударений и безусловно, связанных с падежной системой слов-исключений. У носителя турецкого языка, который изучает русский как иностранный, возникают проблемы в понимании и употреблении русских падежей. То есть, у носителя турецкого языка эти трудности при изучении русских падежей возникают из-за грамматических структур, форм и функций языка, то есть, и из-за разноструктурной языковой системы русского и турецкого языков.

Для инофонов, в том числе и турецких, значительные трудности представляет принцип формоизменения имен существительных, местоимений, прилагательных, числительных. К этим трудностям относится многообразие флексий и усвоение многозначности падежей. Употребление падежей в речи является одной из наиболее сложных задач методики преподавания русского языка как иностранного.

Из вышесказанного следует, что определяя и выражая синтаксическую и семантическую роль категории «падеж» в предложении, следует включать в неё и формообразующую, и словоизменительную грамматическую категорию имён существительных, прилагательных, числительных и т.п. – как в флективно-синтетическом русском языке, так и в агглютинативном турецком языке.

Структура и общая характеристика категории падежа в русском языке

В работе под редакцией В. Д. Стариченка, где с научной точки зрения изучается морфология, в том числе и падеж имён существительных русского языка, авторы придерживаются мнения, которое полностью разделяет автор данной статьи, о том, что каждый из шести падежей в данном языке имеет смысловую структуру, выражает конкретные отношения между словами и выполняет синтаксическую функцию.

Более того, во многих работах отмечается тот факт, что в русском языке именительный падеж, определяя начальную форму, называется прямым, а все остальные пять падежей называются косвенными. Кроме этого, именительный падеж употребляется без предлога, а предложный (местный), наоборот, с предлогами. Родительный, дательный, винительный и творительный падежи в зависимости от ситуации употребляются и с предлогами, и без них. Ещё замечено, что отвечая на конкретные вопросы, каждый падеж, кроме именительного (нулевого), имеет определенное окончание, которое при склонении слова изменяется.

Теперь рассмотрим, какие функции выполняет каждый из этих шести падежей в русском языке:

В качестве примера здесь можно привести пример из определения В. Д. Стариченка. Приводя свою классификацию признаков функций падежей в соответствии с их содержанием, формой и функционированием, в разделе «Основные значения и функции падежей» ученым дано подробное описание падежей современного русского языка:

а) **именительный падеж** выполняет номинативную функцию, не выражает каких-либо отношений между словами, не может употребляться с предлогами. б) **родительный падеж** выступает в предложении в роли дополнения, несогласованного определения, обстоятельства, именной части составного сказуемого (забот хватает, подарок друга, бегать у реки, роста он малого). в) **дательный падеж** выполняет в предложении функцию дополнения или обстоятельства (купить подарок другу, гулять по парку). г) **винительный падеж** выполняет в предложении роль прямого и косвенного дополнения, а также обстоятельства (писать диктант, огорчить учителя, бороться за мир). д) **творительный падеж** выполняет в предложении функцию дополнения, именной части сказуемого, обстоятельства и несогласованного определения (руководить бригадой, брат будет учителем, идти улицей, дом с мезонином). е) **предложный падеж** (в древнерусском языке он назывался местным) в современном русском языке употребляется только с предлогами, в предложении выполняет роль дополнения или обстоятельства (думать о сестре, работать в администрации). (Стариченок, Горбацевич, Ратько & Чуханова, 2011, сс. 274-277).

Нельзя обойти вниманием тот факт, что русский язык претерпел определенные изменения и реформы на протяжении своего развития. В древности в русском языке существовали и использовались падежи, которые сейчас применяются очень редко и заменяются основными современными вариантами. Среди вполне утраченных падежей русского языка: **звательный падеж** – (от церковно-славянского – *Боже! Отче!*); **местный падеж** – *в шкафу* (не *в шкафе*), *дома*, *домой*; **количественно-отделительный** или **разделительный падеж** (от родительного падежа) – *чашка чаю* (вместо *чая*) – *налить в стакан чая*, *выпить чаю*; **счетный падеж** (с числительным) – *три часа* (не *прошло и часа*);

отложительный падеж (исходный) – *из домУ*; **лишительный падеж** (с глаголами отрицания) – *не хочу знать правды (не правду)*; **ждательный падеж** (родительно-винительный падеж) – *ждать письма (не письмо)*; **превратительный** (включительный) **падеж** (от винительного падежа в кого? во что?) – *взять в плен*.

Здесь следует оговорить, что по мнению известного лингвиста А.А. Зализняка, «в современных описаниях русского языка наиболее распространена 6-падежная система. В то же время давно и достаточно широко известна также 8-падежная схема, включающая, кроме перечисленных выше падежей, еще так называемый 2-й родительный (или количественно-отделительный, или партитив) и 2-й предложный (или местный)» (Зализняк, 2002, с. 37). По мнению некоторых лингвистов, помимо этих основных шести падежей существуют еще несколько словоформ-падежей как звательный, количественно-отделительный, местный и исходный падежи.

Структура и общая характеристика категории падежа в турецком языке

Необходимо заметить, что известный тюрколог А.Н. Кононов, описывая разницу между шестью турецкими падежами, утверждает, что аффиксы падежей – ударны, что их можно расценить как дополнительную семантико-функциональную нагрузку на структурную составляющую того или иного падежа. То есть, содержание падежной категории, выражаемое в турецком языке не только флексией, но и интонацией, может быть с затруднением выражено носителем турецкого языка, изучающего русский как иностранный, так как русское ударение, хоть и имеет склонность варьироваться от формы к форме, но не имеет стандартного алгоритма изменения в зависимости от падежа. Так, Кононов выделяет в турецком языке шесть падежей, и то, что каждый из падежей имеет свою особую форму. Он характеризует их следующим образом: основной падеж (нулевой аффикс падежа), родительный падеж турецкого языка, дательный падеж, винительный падеж, местный падеж, исходный падеж. При этом Кононов различает родительный падеж турецкого и русского языков, определяя, что в отличие от родительного в русском языке, в турецком языке он функционирует как приименной падеж и выражает отношения принадлежности в самом широком значения этого слова, отвечая на вопросы *чей? кого? что?* (Кононов, 2001).

Л.Н. Дудина не дает отдельной классификации, но из её слов можно сделать вывод, что в турецком языке есть местный, дательный, исходный, винительный и родительный падежи. По мнению ученого, родительный падеж турецкого языка, отвечая на вопросы *чей? кого? чего?* выражается отношениями принадлежности (Дудина, 1993).

В свою очередь, турецкий лингвист М. Эргин предлагает следующее определение падежа, согласно которому состояния, в которых находятся существительные во время их отношений с существительными, глаголами и предлогами, выражаются, как состояния существительного; при выражении каждого отношения существительное находится в разных состояниях, а суффиксы, которые показывают эти состояния, являются суффиксами состояния (Ergin, 2009, с. 129).

Т. Себзеджиоглу в своей работе «Турецкая грамматика с лингвистической точки зрения» предлагает, что в турецком языке можно выделить шесть основных падежей (*Yalın durum* (именительный), *Belirtme durumu* (винительный), *Yönelme durumu* (дательный),

Bulunma durumu (предложный), *Ayrılma durumu* (исходный), *Tamlayan durumu* (родительный как двуаффиксный *изафет*)) и шесть падежных маркеров, которые кодируют эти шесть падежей (Sebzecioğlu, 2016, с. 194).

Мехмет Хенгирмен в словаре грамматических и лингвистических терминов выделяет пять падежей и дает толкование, предполагающее, что в турецком языке существуют *yalın* (именительный), *belirtme* (винительный), *yönelme* (дательный), *kalma* (предложный) и *çıkma durumu* (исходный) (Hengirmen, 2009, с. 12).

Функциональные соответствия и несоответствия в падежных системах

Следует подчеркнуть, что данная работа рассматривает функциональные соответствия и несоответствия между падежными системами русского и турецкого языков, во-первых, с точки зрения типологического сопоставления, одновременно лингводидактическая и дидактическая ценность которого подчёркивается сравнительно-историческим методом в общей и частной лингвистике. Во-вторых, анализ осуществляется на основе материала языковых систем русского и турецкого языков (а не речевого материала конкретных говорящих) (учитывая сосюровское противопоставление языка и речи (Сосюр 1999: 21), что определяет теоретическую значимость результатов исследования и потенциал их дальнейшего применения в лингводидактических целях. В-третьих, современные исследования, затрагивающие сопоставление внутри русско-турецкой языковой пары, осуществляются по большей части либо на основе выборочного анализа речевых ситуаций в контексте выбранного или выбранных падежей (Taşbaşı Mutlu 2011, с. 305-309, Кадыоглу 2015, с. 81-82, Жаркова, Савилова 2022, с. 247-249, Шеремет 2016, с. 386-388), либо, наоборот, охватывают не только собственно падежный, но и другие уровни грамматической системы сравниваемых языков, опять же в контексте речевого материала говорящего (Барулин 1984, с. 103-132, Барышникова 2014, с. 35, Боброва, Мартиросова, 2014, с. 48, Богатырева, Лучковская, Румянцева, 2014, с. 51-52, Ыылдырым, 2017, с. 33-34). То есть, актуальность данной работы подчёркивается конкретизацией сопоставительного анализа на уровне всех шести падежей русского языка и обобщением в контексте падежной системы, её плана выражения в сравнении с турецкой.

Рассмотрим явление падежа в турецком языке в сопоставлении с русским падежом. Являясь агглютинирующим, турецкий язык имеет способ словообразования и формообразования, при котором к корню и основе друг за другом, в определенной последовательности, присоединяются аффиксы, при этом корни слов не изменяются. Например; «*ev-ler-(i)miz-de*» – «в наших домах». В этом слове, который имеет аффикс предложного падежа, к слову «*ev*» – «дом» присоединяются аффикс множественного числа «*-ler*», аффикс принадлежности «*-(i)miz*», который придаёт значение «*наш*», аффикс предложного падежа «*-de*». В турецком языке падежи образуются, в основном, благодаря падежным окончаниям, аффиксам. Кроме того, в турецком языке именно таких предлогов, как в русской падежной системе, нет. (*Biz şimdi __ işte-y-iz*. Перевод: *Мы сейчас на работе*). В турецком языке у каждого падежа есть свои аффиксы, присоединяющиеся к словам. Надо отметить, что в словосочетаниях, образующихся с помощью прилагательных и существительных, эти аффиксы присоединяются только к существительному, а не к существительному и прилагательному, как в русском языке. (*Ben güzel_ araba-yı görüyorum*. Перевод: *Я вижу красивую машину*).

Таким образом, по сравнению с русским языком в турецком языке пять падежей: именительный (*yalın hal durumu*), винительный (*belirtme durumu*), исходный (*ayrılma durumu*), дательный (*yönelme durumu*) и предложный (*bulunma durumu*) падежи. Один из них, исходный падеж, приравнивается к русскому родительному падежу, но не полностью охватывает его. Потому что исходный падеж отвечает на вопросы *kimden/neyden/nereden*, и в переводе на русский язык получается – «кого, чего, из чего, от кого, от чего, откуда», но исходный падеж не имеет формы как в русском родительном падеже со словосочетаниями «существительное + существительное – цвет стол-а (*masa-nun reng-i*), машина Ахмет-а (*Ahmet'in araba-sı*) и т.п.». Потому что это явление в турецком языке существует отдельно, и тюркологи и лингвисты переводят его на русский язык как «двухаффиксный изафет». Из названия можно понять, что к обоим существительным присоединяются аффиксы. Именно из-за подобных несоответствий, не имеющих структурного аналога в русском языке, но семантически вызывающих эффект ложного понимания, турецкий инофон сталкивается со сложностями при изучении и усвоении родительного падежа в русском языке.

Аналога русского творительного падежа в турецком языке не существует в виде падежной категории, но с помощью послелога «*ile*» (в сокращенной форме, по гармонии гласных и согласных, *-la/-le/-yla/-yle*) придается падежное значение русского творительного падежа в турецком языке. Чрезвычайно важен тот факт, что не все русские глаголы, использующиеся только в творительном падеже, какими являются, например, *притворяться* (*мёртвым, больным*), *управлять* (*страной, эмоциями, фирмой*), совпадают с турецкими по управлению падежного вопроса, самого падежа и падежной формы (например, турецкий глагол *управлять/ yönetmek* употребляется в винительном падеже). Таким образом, в глагольном управлении в обоих языках существует множество сходств, но и не меньше различий.

Являясь важным элементом предложения, каждый глагол управляет определенным падежом или падежами. Падеж имени существительного, стоящего после глагола, зависит от конкретного глагола. При построении предложения важно поставить существительное в нужном падеже. В противном случае, даже при правильности формы всех слов в предложении, без верного глагольного управления оно может потерять смысл или быть неправильно понятым.

В связи с тем, что русский и турецкий языки сильно отличаются друг от друга по структуре, носители турецкого языка нередко сталкиваются с трудностями при изучении русских падежей. В том числе и при изучении русского глагольного управления. Ниже детально рассмотрены некоторые глаголы, которые в русском языке управляют одним падежом, а в турецком – другим. Например:

Таблица 1. Глагольное управление в русском и турецком языках.

	Русский язык	Турецкий язык
зависеть (<i>bağlı olmak</i>)	от кого/чего (<i>род. пад.</i>)	кому/чему (<i>дат. пад.</i>)
бояться (<i>korkmak</i>)	кого/чего (<i>род. пад.</i>)	от кого/чего (<i>исход. пад.</i>)
нравиться (<i>hoşlanmak</i>)	кто/что (<i>имен. пад.</i>)	от кого/чего (<i>исход. пад.</i>)
стесняться (<i>çekinmek</i>)	кого/чего (<i>род. пад.</i>)	от кого/чего (<i>исход. пад.</i>)
смеяться (<i>gülmek</i>)	над кем (<i>твор. пад.</i>)	кому (<i>дат. пад.</i>)

Далее приведены примеры некоторых других различий в употреблении русских и турецких падежей, создающих трудности при их изучении:

в книг-е - kitap-ta; **на** фабрик-е – fabrika-da; **из** дом-а – ev-den

Как мы видим в этих примерах, в русском языке употребляется и предлог, и падежное окончание, а в турецком – только падежное окончание. Чтобы описать местонахождение кого или чего-либо, используются определенные слова, которые придают значения «*внутри, снаружи, изнутри, над-чем то и т.д.*». Таким образом понимается, что в турецком языке нет именно таких предлогов, как «в»/«на» в русской падежной системе. Данные примеры демонстрируют, что в турецком языке у каждого турецкого падежа есть только свои аффиксы – падежные окончания, присоединяющиеся к словам.

Еще одна трудность возникает, когда имена существительные могут употребляться с предлогами или без них. Для этого случая можно привести пример в творительном падеже русского языка, когда семантические различия в зависимости от наличия или отсутствия предлога выходят за рамки грамматической ошибки, становясь причиной ошибки коммуникативной:

Таблица 2. Употребление творительного падежа русского языка с предлогом и без предлога

Т.П. с предлогом «с»	Т.П. без предлога «с»
он идет <u>с</u> ложкой	он ест ложкой
она идет <u>с</u> вилкой	он ест вилкой
он прыгает <u>с</u> мячом	он играет мячом
быть <u>с</u> другом	быть другом

К тому же, турецкий язык различает только прагматическую сторону понятия рода, или гендера, который определяется как фактор, конструирующий мужскую или женскую идентичность, и как один из параметров говорящей личности (Полякова, 2009, с. 45), как динамичный конструкт (Кирилина 2021, с. 114) и социо-культурно конструируемый феномен (Кирилина 2021, с. 119, 125). Исходя же из триады «биологический пол» - «социальный гендер» - «грамматический род», составляющей понятие гендера (Стериополо & Стериополо 2022), грамматической категории рода в турецком языке не существует. Данный фактор потенциально влияет на успешность коммуникации не только на уровне падежа, но и на других уровнях языка, при том что турецкий язык, начиная с личных местоимений, не имеет родовых различий. Несоблюдение родовых различий в русской речи инофоном может вызвать не только ошибочное восприятие слушающим окружающей действительности, характера объектов и субъектов действия, но и заставить изучающего русский как иностранный отказываться от личных местоимений по причине их меньшего употребления в турецкой речи, и, как результат, «проглатывать» окончания, характеризующие не только род, но и падеж в целом. Это обусловлено тем фактором, что в русском языке падежное окончание полностью зависит от рода, агглютинативный турецкий же язык отдельными аффиксами «нанизывает» на корень категории падежа и числа, не имея при этом характеристики рода.

Таблица 3. Склонение и род прилагательного и существительного.

	М.Р.	Ж.Р.	С.Р.
И.П.	хорош <u>ий</u> стол / <i>iyi masa</i>	хорош <u>ая</u> сумк <u>а</u> / <i>iyi çanta</i>	хорош <u>ее</u> здани <u>е</u> / <i>iyi bina</i>
Р.П.	хорош <u>его</u> стол <u>а</u> / <i>iyi masa-nın</i>	хорош <u>ей</u> сумк <u>и</u> / <i>iyi çanta-nın</i>	хорош <u>его</u> здани <u>я</u> / <i>iyi bina-nın</i>
В.П.	хорош <u>ий</u> стол / <i>iyi masa-yı</i>	хорош <u>ую</u> сумк <u>у</u> / <i>iyi çanta-yı</i>	хорош <u>ее</u> здани <u>е</u> / <i>iyi bina-yı</i>

Д.П.	хороше <u>му</u> столу / <i>iyi masa-ya</i>	хороше <u>й</u> сумке / <i>iyi çanta-ya</i>	хороше <u>му</u> здани <u>ю</u> / <i>iyi bina-ya</i>
Т.П.	хороши <u>м</u> стол <u>ом</u> / <i>iyi masa-yla</i>	хороше <u>й</u> сумк <u>ой</u> / <i>iyi çanta-yla</i>	хороши <u>м</u> здани <u>ем</u> / <i>iyi bina-yla</i>
П.П.	хороше <u>м</u> стол <u>е</u> / <i>iyi masa-da</i>	хороше <u>й</u> сумк <u>е</u> / <i>iyi çanta-da</i>	хороше <u>м</u> здани <u>и</u> / <i>iyi bina-da</i>

По указанным примерам в таблице четко понимается, что в турецком языке не только нет грамматической категории рода, но и в отличие от русской падежной системы, в турецком языке падежные окончания не присоединяются к имени прилагательному, а только к существительному. Эта особенность также имеет свой негативный интерферентный эффект на построение речи на русском языке носителем турецкого языка, так как его внимание может не распространяться на прилагательное в силу особенностей родного языка; таким образом, согласование в роде, лице и числе между существительным и прилагательным, характерное для русского языка, инофоном может не выстраиваться на обоих уровнях – и существительного, и прилагательного.

Отдельным значимым фактором структурно-семантических несоответствий между падежными системами русского и турецкого языков можно назвать, напротив, случаи несогласованных определений. Хотя здесь не требуется выдерживать гармонию «род-число-падеж», несогласованные определения, или эквиваленты прилагательных, представляют чрезвычайно богатые, разнообразные по своему падежному наполнению структуры, например: *сумка высокого качества* (ср. с вариантом согласования *высококачественная сумка*), *стол красного цвета* (ср. *красный стол*), *девушка с голубыми глазами* (ср. *голубоглазая девушка*). Здесь согласование тоже может присутствовать, но в части эквивалента, образуя при этом двойное падежное отношение: между определяемым и определяющим с вопросами косвенных падежей (*стол* чего? какого цвета? *красного цвета* – вопрос Р.п.; *сумка* какого качества? чего? *высокого качества* – вопрос Р.п.; *девушка* с чем? с какими глазами? *с голубыми глазами* – вопрос Т.п.) и между членами синтагмы внутри самого эквивалента (*глазами* какими? *голубыми*; *качества* какого? *высокого*; *цвета* какого? *красного*) по принципу согласования между существительным и прилагательным, причём в косвенном падеже, поставленном определяемым словом к эквивалентной синтагме. Соответствующая семантика в турецком языке зачастую достигается опять же только аффиксным путём: *kırmızı renkli masa*, *mavi gözlü kız*, *çok (yüksek) kaliteli çanta*.

Другой особенностью падежных отношений русского языка является то, что в винительном падеже категория одушевленности-неодушевленности играет значимую, осязаемую на уровне морфологии роль, в результате чего слова изменяются и склоняются по-другому. В турецком, напротив, нет такой категории.

Таблица 4. Категория одушевленности и неодушевленности.

	В.п. в категории одушевлённости	В.п. в категории неодушевлённости
Мн.ч.	Люблю эти <u>х</u> дете <u>й</u> (И.п. дети) / <i>Bu çocukları seviyorum</i>	Люблю эти <u>и</u> книг <u>и</u> (И.п. книги) / <i>Bu kitapları seviyorum</i>
М.р.	Смотрю на челове <u>к</u> а (И.п. человек) / <i>Adama bakıyorum</i>	Смотрю на стол (И.п. стол) / <i>Masaya bakıyorum</i>

К этому случаю можно добавить слова-исключения и заимствованные несклоняемые имена существительные в русском языке. Кроме основных грамматических правил русский

язык имеет множество исключений, которые осложняют процесс изучения русского языка как иностранного. Например:

Таблица 5. Склонение в словах-исключениях и несклоняемых именах существительных.

	слова-исключения	несклоняемые имена существительные
И.П.	<i>хороший папа</i>	<i>хорошее метро</i>
Р.П.	<i>хорошего папы</i>	<i>хорошего метро</i>
В.П.	<i>хорошего папу</i>	<i>хорошее метро</i>
Д.П.	<i>хорошему папе</i>	<i>хорошему метро</i>
Т.П.	<i>хорошим папой</i>	<i>хорошим метро</i>
П.П.	<i>хорошем папе</i>	<i>хорошем метро</i>

Вышеприведённые примеры иллюстрируют случай, когда привычное окончание не является признаком ассоциируемого с ним рода: окончание женского рода «-а» в слове мужского рода. Сюда можно также отнести слова на «-мя»: *имя, время* (не женского, как это предполагает окончание -я/-а, а среднего рода). Причём падежные аффиксы также не являют собой стандартный алгоритм грамматического словоизменения: В.п. *имя, время*, Р.п./П.п./Д.п. *имени, времени*, Т.п. *именем, временем*.

В особую категорию можно выделить падежное употребление в фразеологических единицах, отличающееся от нормы современного русского языка: *вернуться на круги своя* (вместо *свои*), *с миру по нитке* (вместо *с мира*), *цыплят по осени считают* (вместо *осенью*). Лексемы типа *осенью, весной, летом, зимой; утром, днём, вечером, ночью* наряду с исключениями типа *дома* и *домой* входят в состав наречий, хотя представляют собой «застывшие» формы творительного, родительного или других падежей. Подобные лексемы хоть и заучиваются в качестве неизменяемых словоформ, но вызывают впоследствии трудности с восприятием формы именительного падежа (*осень, весна, зима, лето; утро, день, вечер, ночь*), могут затруднять понимание разницы между формами *дома* и *в доме*, *домой* и *в дом*. Хотя, есть и относительный параллелизм в плане выражения и характере исключений, таких как *uzun, kışın* (*летом, зимой*).

Ещё одним примером частичного, или мнимого соответствия, может послужить турецкий исходный падеж (*ayrılma durumu*), отчасти выполняющий функцию и имеющий значение русского родительного падежа, отвечая на вопросы «*от кого/чего, из кого/чего, откуда*», но не соответствующий с нижеуказанными пунктами и значениями в русском родительном падеже:

Таблица 6. Значение родительного падежа русского языка

<i>об отсутствии кого или чего-либо</i>	<i>на полке нет книги/на работе нет директора</i>
<i>о владении чего-либо</i>	<i>у мальчика есть кошка</i>
<i>о лице, у которого находится предмет или человек</i>	<i>секретарь у директора/мама у подруги</i>
<i>много, мало, сколько, несколько, числительные + существительные (Р.П.)</i>	<i>сколько стаканов/пять рублей</i>
<i>кусок, коробка, стакан, бутылка, + неисчисляемые существительные в Р.П.</i>	<i>бутылка воды/стакан сока/кусок хлеба</i>
<i>предмет определяется другим предметом</i>	<i>ножка стола/машина друга</i>
<i>о дате события (число, год)</i>	<i>он родился второго августа ...</i>

В результате употребления одних и тех же предлогов в разных русских падежах тоже возникают трудности у изучающих русский язык носителей турецкого. Например:

Таблица 7. Употребление одного и того же предлога в разных падежах русского языка

предложный падеж	винительный падеж
<i>в машине/в сумке/в доме/на работе</i>	<i>в машину/в сумку/в дом/на работу</i>

Данная таблица демонстрирует, что вопрос *куда?* у неодушевленных предметов в русском языке имеет отношение к винительному падежу, а в турецком – к дательному, что также может послужить причиной проблем у носителей турецкого языка при изучении русских падежей:

Таблица 8. Вопрос «куда?» в русском и турецком языке

КУДА (NEREYE)?	
Д.п. в турецком языке.	В.п. в русском языке
<i>okul-a / iş-e / bahçe-ye</i>	<i>в школу / на работу / в сад</i>

Вышеприведённые примеры являются свидетельством того, что подход к изучению падежной системы русского языка как иностранного с точки зрения носителя турецкого языка, в силу принадлежности обоих языков к двум противоположным строям языковых систем, к двум далеко или, по утверждению некоторых учёных, неродственных языковых семей, требует типологического сопоставления и формирования осознанной лингводидактической базы как у преподавателя, так и учащегося.

Заключение

На основе вышесказанного можно сделать вывод о том, что трудности в различении структур с тем или иным падежным значением лежат, прежде всего, в рамках самого языка, а именно, в отклонении от норм родного современного языка (устаревшие, «застывшие» формы, исключения), которые и для носителя языка выходят за рамки стандартного алгоритма, а для инофона представляют трудность для понимания и запоминания. Они представлены разговорными, фразеологическими единицами, семантика которых не нуждается в комментариях для носителя языка, однако, не укладывается в «правило», заученное инофоном.

Более того, разница в терминологической, систематической и функциональной представленности турецкой падежной системы в русскоязычной литературе вызывает лакуны и несоответствия в структурно-семантических отношениях между русской и турецкой падежными системами. В данном случае инофон пользуется структурой родного языка, не предполагая, что она является ошибочной по отношению к иностранному высказыванию. Подобные случаи зачастую связаны с разницей в глагольном управлении в русском и турецком языках, в семантически мнимых параллелях в названии падежа (как, например, варианты турецкого изафета и русский родительный падеж). Причём управление и несогласованные определения, или эквиваленты, при формировании русскоязычной синтагмы являются языковым материалом, предлагающим сложные предложно-падежные отношения между определяемым и определяющим, что в турецком варианте формируется аффиксным способом и подлжит иной грамматической логике.

Отдельным строем стоят вопросительные слова наречного характера (*где? куда? откуда? почему?* и т.д.), которые, как и вышеупомянутое глагольное управление, может требовать разного падежа в русском или турецком синтаксическом контексте. Таким образом, как и теоретические подходы к понятию падежа, описанные в начале данной работы, так и практика использования падежа выливаются в определённый синтаксический

алгоритм, который требует от субъекта речи выбора в случае одного языка только в пользу аффиксов (турецкий), в случае другого – в пользу сочетания аффиксов и предлогов (русский).

Более того, разница между предложным и беспредложным использованием одного и того же падежа в русском языке (на примере творительного) вызывает функциональный диссонанс, который может послужить причиной неуспешной коммуникативной ситуации (*быть другом/быть с другом*). Причём успешность или неуспешность её зависит не только от возможных грамматических ошибок, которые возможно осознать в контексте, но и от ошибок коммуникативных, когда причиной непонимания даже в контексте может стать не ошибочное окончание, а неверный выбор в пользу использования или неиспользования предлога.

Как видно из вышесказанного, изучение русского языка носителем турецкого имеет склонность к явлениям интерференции на разных уровнях, в частности, на уровне параллелей и несоответствий в падежных системах данных языков. Данная работа подробно описывает сущность этих явлений и подчёркивает актуальность проблемы несоответствия и непараллельности в категориях и планах выражения русской и турецкой падежной системы. Это, в свою очередь, сказывается на трудностях в обучении не только на начальном, но и на продвинутом этапе, так как именно он предлагает инофону падежные структуры, представляющие стилистически дифференцированные пласты лексики и фразеологии. Каждый из этих пластов имеет свои структурно-семантические клише, уходящие корнями в историю языка, представляющие собой остатки прежних правил, исчезнувших из системы падежных структур, однако, присутствующих в так называемых исключениях, не вызывающих вопроса и не представляющих проблемы для носителя языка, однако, необъяснимых для инофона.

С лингводидактической и методической точки зрения, детальный разбор падежной структуры в сопоставительно-типологическом аспекте в учебных материалах по русскому как иностранному, в общем, и для турецкого инофона, в частности, особенно вне языковой среды, может стать фактором, способствующим преодолению языкового барьера. И наоборот, затруднения в выражении своих мыслей в живом спонтанном общении или обдуманном речетворчестве по причине несоответствий в структурно-семантических отношениях падежных систем, невозможность объяснить непараллельность той или иной падежной категории в плане её выражения в родном и изучаемом языке – всё это может сформировать так называемую в теории преподавания «приобретённую беспомощность».

В решении этого вопроса преподавателям русского языка как иностранного предлагается в ходе обучения обращать должное внимание сравнительной типологизации систем русского и турецкого языков, в том числе и на уровне падежей, сравнивать структуру обоих языков, иллюстрировать её примерами по типу приведённых в данной статье, пополнять лингводидактическую копилку возможными несоответствиями между планами выражения, терминологическими формулировками и названиями падежей в русском и турецком языках. Именно постоянное сопровождение учебного процесса потенциальными материалами для межъязыковой интерференции на уровне отношений падежных систем позволит инофону учиться на заведомо спланированных преподавателем

ошибках, увидеть закономерности даже в исключениях, с интересом разбираться в своих потенциальных ошибках, в их причинах и последствиях.

Безусловно, одной из лингводидактических задач преподавателя является не только выбор, но и создание учебных материалов, подробно касающихся этой проблемы, предлагающих сравнительно-типологические схемы взаимодействия падежных систем русского и турецкого языков. Тем самым, лингводидактические разработки именно в рамках конкретной языковой пары, какой для данной статьи является русско-турецкая, позволят сначала на наглядных примерах выявить, продемонстрировать, а потом путём сравнительно-типологических методологических приёмов обобщить, объяснить и облегчить трудности в усвоении падежной системы русского языка носителем турецкого.

В результате рассмотрения примеров в ходе данной работы и изучения исследований по данной проблеме можно сделать вывод, что соотношение падежных систем русского и турецкого языков до сих пор недостаточно изучено именно в сравнительно-типологическом аспекте. Таким образом, научная новизна данной работы заключается в дифференцированном освещении понятия, плана содержания и выражения категории падежа в контексте двух вышеназванных языков, в выявлении сходств и различий с точки зрения соответствия и несоответствия плана выражения падежей в частности и падежных систем русского и турецкого языков в целом, а также в лингводидактическом описании способов выражения специфики русской падежной системы в зеркале турецкого языка.

Extended Abstract

The study of the case system is one of the most important aspects of Russian grammar. Considering the fact that Russian and Turkish belong to different typological systems, it should be emphasized that for a native speaker of Turkish, the grammatical structure of Russian often proves to be a great difficulty, especially from the point of view of studying the case of a noun, adjective or other part of speech prone to nominalization as a word-forming grammatical category of the Russian language.

This paper identifies several approaches to understanding of the term "case" and examines the different methodological approaches of scholars who have investigated this issue from the point of view of normative grammar. On the basis of the comparative method, a typological characterization of the main differences between the grammatical systems of the two languages is given. The concept of "case" and the history of its origin are studied, and the peculiarities of modern Russian cases are revealed.

The article defines and characterizes the case category of the Russian language in the traditional sense, which is associated with the grammatical category of declined linguistic units. On the basis of comparative-typological analysis, general linguistic and specific features of the case system in both languages are highlighted. The analysis is carried out at the level of the linguistic system of Russian and Turkish, while the specific results of the speech activity of the foreigner are not affected. Thus, the discussion and results of the work are based on the structural and semantic features of the case system of the Russian language in a comparative aspect with the peculiarities of Turkish.

The problem of this study is that the main difficulties in the study of the Russian case system by Turkish speakers and their errors in the use of cases, case forms, inflections, affixes, and control

forms of Modern Russian are related to the mismatch between the systems of these languages and the lacunar character, i.e. the absence of some grammatical phenomena. Besides the absence of prepositional relations in Turkish and their potential in the formation of multiple meanings (instr. case without a preposition: *быть другом* / instr. case with a preposition: *быть с другом*), the Turkish language's indistinction of grammatical genus or the concept of animate and inanimate and the dependence of the form of case affixation on them (prep. case masc.: *о хорошем столе* / prep. case fem.: *о хорошей сумке* / prep. case neut.: *о хорошем здании*; accus. case animate: *любить детей* / accus. case inanimate: *любить книги*), they can also include exceptions and frozen forms that have arisen in Russian due to historical changes in the course of its development (*утром/днём/вечером/ночью; весной/зимой/летом/осенью; дома/домой*).

The relevance of this paper is emphasized by the fact that the differences in the case systems of Russian and Turkish are one of the essential factors not only for linguodidactic theory but also for language teaching practice, which, in turn, is based on the principles of linguodidactics - typological comparison of language systems. It should also be noted that it is interlingual interference - both at the level of the plan of expression of the case form and its internal, semantic content - that can cause many errors in a native speaker of Turkish while learning modern Russian grammar. Moreover, the lacunar and interferential nature of errors can be caused by typological differences not only at the level of the case system but also by others, such as lexico-semantic, phraseological, cognitive linguistically, and culturally specific factors (Church Slavonic forms: *вернуться на круги своя*; elements of folk art: *с миру по нитке*).

The article considers several problems related to the category of case in Russian in comparison with Turkish, which are significant from the point of view of a native speaker of Turkish. The analysis has shown that similar categories of dissimilar languages, along with coincidences in conceptual and terminological apparatus and imaginary parallels in structure (e.g. Russian genitive case and Turkish isafet) have, first of all, semantic-functional, sometimes even stylistic differences (*kırmızı renkli masa* as *красный стол* or *стол красного цвета*), to which special attention should be paid when studying and mastering the language. Conversely, similarities or parallels in the semantics of a lexeme, the main lexeme in a syntagm, may have cardinal differences in the prepositional-padding control (the verb *управлять* in Russian requires the instrumental case, the synonymous Turkish verb *yönetmek* requires the accusative case).

Consequently, the competence of a native speaker of Turkish who learns or passes on his/her knowledge of the Russian case system should include not only linguodidactic awareness and a conscious approach to preventing his/her own and others' errors caused by interference but also a readiness to analyse and explain the nature of these errors, which can both eliminate the fear of making mistakes and look into their structural, semantic, etymological and other causes with interest.

RUSÇA-TÜRKÇE DİL ÇİFTİNDE LİNGVODİDAKTİK BİR SORUN OLARAK AD DURUM BİÇİMİRİMLERİNİN YAPISAL VE ANLAMSAL İLİŞKİLERİ

Özet

Rusça ve Türkçe arasındaki fark, dil bilgisi, biçim bilgisi, ses bilgisi, üslup bilimi, sözdizimi, anlam bilimi gibi çeşitli yönlerde özgü yapısal ve anlamsal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bunda her iki dilin farklı dil ailelerine ait olması önemli bir rol oynamaktadır: Rusça Hint-Avrupa dil ailesinden Slav dilleri grubuna, Türkçe ise Altay ailesinden Türk dillerine aittir. Rusçanın bükümlü diller grubuna ait olması ve Türkçenin ise eklemeli, bitişken dil

olması nedeniyle, ana dilleri Rusça ve Türkçe olanlar tarafından adı geçen dillerin öğrenilmesinde birçok zorluk yaşanmaktadır. Bu nedenle, makale, dilbilgisi yeterliliklerinin oluşmasında zorluklara neden olan önemli farklılıkları belirlemek amacıyla Rusça ve Türkçenin dil bilgisi sistemlerinde ad durum biçimbirimlerinin anlam bilimi açısından tipolojik karşılaştırma yöntemini teklif etmektedir. Karşılaştırmalı yöntemle ad durum biçimbirimleri incelenmekte, Rusça ve Türkçedeki ifadeleri açısından farklılıkları analiz edilmekte, yapısal ve anlamsal, tarihsel ve dilbilgisel yönlerdeki farklılıkların nedenleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, genel dil bilimi açısından yapılan bilimsel çalışmalar özelinde ad durum ekleri ve sistemleri, ayrıca çağdaş Rusça ve Türkçedeki fonksiyonel sorunları ele alınmaktadır. Çalışmada, ana dili Türkçe olanların Rusça ad durum biçimbirim sistemini öğrenirken karşılaştıkları zorluklar lingvodidaktik bir bakış açısıyla analiz edilmektedir. Sonuç bölümünde ise, anadili Türkçe olan kişinin bakışı açısından, diline ait ad durum ilişkilerinin yapısal ve anlamsal sistemleri ile ilgili çıkarımlar yapılarak, Rus dilindeki analogunun bileşenleri ile ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: durum, durum kategorisi, Rusça-Türkçe dil çifti, karşılaştırmalı yöntem, lingvodidaktik

Библиография

- Барулин, А.Н. (1984). *Теоретические проблемы описания турецкой именной словоформы*. Дисс. на соиск. ученой степ. канд. филол. наук. Москва: Институт востоковедения АН СССР, 228 с.
- Барышникова, Е.Н. (2014). Прагматика урока русского языка как неродного в системе обучения мигрантов РФ. *Инновационное преподавание русского языка в условиях многоязычия. Том 1*. Москва: РУДН, 34-36.
- Белашапкина, В. А. (1989). *Современный русский язык*. Высшая школа.
- Боброва, С.В., Мартиросова, М.А. (2014). Развитие познавательного интереса к русскому языку как языку межнационального общения. *Инновационное преподавание русского языка в условиях многоязычия. Том 1*. Москва: РУДН, 43-49.
- Богатырева, И.В., Лучковская, С.В., Румянцева, Н.М. (2014). Национально-языковая ориентация при обучении русскому языку как иностранному (довузовский этап обучения). *Инновационное преподавание русского языка в условиях многоязычия. Том 1*. Москва: РУДН, 50-52.
- Виноградов, В. В. (1947). *Русский язык: Грамматическое учение о слове*. Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР.
- Дудина, Л. Н. (1993). *Турецкий язык*. изд-во «Азарбайджан».
- Жаркова, Н.С., Савилова, С.Л. (2022). Трудности, возникающие у турецкоговорящих студентов при изучении винительного падежа. *Кант*, 3 (44), 245-250.
- Зализняк, А. А. (2002). *Русское именное словоизменение с приложением избранных работ по современному русскому языку и общему языкознанию*. Языки славянской культуры.
- Йылдырым, А. (2017). Из практического опыта преподавания русского языка как иностранного на подготовительном факультете Эрджиевского университета в Турции. *Довузовский этап обучения в России и мире: язык, адаптация, социум, специальность. Сборник статей I Международного конгресса преподавателей и руководителей подготовительных факультетов: в 2-х частях. Часть 1*. Москва: РУДН, 33-36.

- Кадыоглу, Э. (2015). Трудности дательного падежа при изучении русского языка турецкими студентами. *Самарский научный вестник*, 1 (10), 81-83.
- Кирилина, А.В. (2021). Гендер и гендерная лингвистика на рубеже третьего тысячелетия. *Вопросы психолингвистики*, 3 (49), 109-147.
- Колесникова, С. М. (2008). *Современный русский язык*. Высшая школа.
- Кононов, А. Н. (2001). *Грамматико современного литературного турецкого языка (Türk dili grameri)*. Multilingual.
- Ломоносов, М. В. (1755). *Российская грамматика*. Императорская академия наук (ИАН).
- Лекант, П. А. (2002). *Современный русский язык*. Дрофа.
- Лутин, С. А. (2019). *Система надежных функций в русском языке. Часть 1: надежи-генераторы*. Де Либри.
- Ожегов, С. И. & Шведова, Н. Ю. (2000). *Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений*. Российская академия наук.
- Полякова, Л.С. (2009). Понятие «гендер» в лингвистическом описании. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*, 11, 44-50.
- Розенталь, Д. Э., Голуб, И. Б. & Теленкова, М.А. (2017). *Современный русский язык*. АЙРИС.
- Соссюр, Ф. Де. (1999). *Курс общей лингвистики*. Ред. Ш.Балли и А. Сеше. Пер. с франц. А. Сухотина. Под общ. ред. М.Э. Рут. Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 432 с.
- Стариченок, В. Д., Балущ, Т.В, & Горбацевич, О.Е. (2011). *Современный русский литературный язык: пособие*. Вышэйшая школа.
- Стериополо, О., Стериополо, Е. (2022). The Division of Gender. Гендерная пирамида: несоответствия между грамматическим родом, полом и гендером. *Вопросы языкознания*, 1, 59-84.
- Фасмер, М. (1986). *Этимологический Словарь Русского Языка. Издание второе, стереотипное. В четырех томах. Том III (Муза-Сят)*. Прогресс.
- Цейтлин, Р. М. (1963). М. В. Ломоносов – Инициатор и организатор языковедческих исследований в Петербургской Академии наук. *Вопросы славянского языкознания*, 7, 103-118.
- Шеремет, В.В. (2016). Именительный падеж в русском языке и его эквиваленты в турецком: опыт корпусного исследования. *Учёные записки Крымского федерального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филологические науки», Том 2 (68), 3, 385-390.*
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Yayınları.
- Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Engin yayınevi.
- Sebzecioğlu, T. (2016). *Dilbilim kavramlarıyla türkçe dilbilgisi*. Kesit Yayınları

Taşbaşı Mutlu, A. (2011). Rusça ve Türkçedeki İlgi ve Bulunma Hallerinin Karşılaştırılması İncelenmesi. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 46, 301-312.

References

- Barulin, A.N. (1984). *Teoreticheskie problemy opisaniya tureckoj imennoj slovoformy*. Diss. na soisk. uchenoj step. kand. filol. nauk. Moskva: Institut vostokovedeniya AN SSSR, 228 s.
- Baryshnikova, E.N. (2014). Pragmatika uroka russkogo jazyka kak nerodnogo v sisteme obuchenija migrantov RF. *Innovacionnoe prepodavanie russkogo jazyka v uslovijah mnogojazychija. Tom 1*. Moskva: RUDN, 34-36.
- Beloshapkova. V. A. (1989). *Sovremennyy russkiy yazık. Vysshaya shkola*.
- Bobrova, S.V., Martirosova, M.A. (2014). Razvitie poznavatel'nogo interesa k russkomu jazyku kak jazyku mezhnacional'nogo obshhenija. *Innovacionnoe prepodavanie russkogo jazyka v uslovijah mnogojazychija. Tom 1*. Moskva: RUDN, 43-49.
- Bogatyreva, I.V., Luchkovskaja, S.V., Rumjageceva, N.M. (2014). Nacional'no-jazykovaja orientacija pri obuchenii russkomu jazyku kak inostrannomu (dovuzovskij jetap obuchenija). *Innovacionnoe prepodavanie russkogo jazyka v uslovijah mnogojazychija. Tom 1*. Moskva: RUDN, 50-52.
- Dudina. L. N. (1993). *Turetskiy yazık. İzd-vo «Azarbaydzhan»*.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Yayınları.
- Fasmer. M. (1986). *Etimologicheskij Slovar Russkogo Yazyka. Izdaniye vtoroye, stereotipnoye. V chetyrekh tomakh. Tom III (Muza-Syat)*. Progress.
- Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Engin yayınevi.
- Kadyoglu, Je. (2015). Trudnosti datel'nogo padezha pri izuchenii russkogo jazyka tureckimi studentami. *Samarskiy nauchnyj vestnik*, 1 (10), 81-83.
- Kirilina, A.V. (2021). Gender i gendernaja lingvistika na rubezhe tret'ego tysjacheletija. *Voprosy psiholingvistiki*, 3 (49), 109-147.
- Kolesnikova. S. M. (2008). *Sovremennyy russkiy yazık. Vysshaya shkola*.
- Kononov. A. N. (2001). *Grammatiko sovremennogo literaturnogo turetskogo yazyka (Türk dili grameri)*. Multilingual.
- Lekant. P. A. (2002). *Sovremennyy russkiy yazık. Drofa*.
- Lomonosov. M. V. (1755). *Rossiyskaya grammatika*. İmperatorskaya Akademiya Nauk (IAN).
- Lutin. S. A. (2019). *Sistema padezhnykh funktsiy v russkom yazıke. Chast 1: padezhi-generatory*. De`Libri.
- Ozhegov. S. I. & Shvedova. N. Yu. (2000). *Tolkovyy slovar russkogo yazıka: 80 000 slov i frazeologicheskikh vyrazheniy*. Rossiyskaya akademiya nauk.
- Poljakova, L.S. (2009). Ponjatie «gender» v lingvisticheskom opisani. *Aktual'nye problemy filologii i pedagogicheskoy lingvistiki*, 11, 44-50.
- Rozental. D. E., Golub. I. B. & Telenkova. M.A. (2017). *Sovremennyy russkiy yazık*. AYRIS.

- Sebzecioğlu, T. (2016). *Dilbilim kavramlarıyla Türkçe dilbilgisi*. Kesit Yayınları.
- Sheremet, V.V. (2016). Imenitel'nyj padezh v russkom jazyke i ego jekvivalenty v tureckom: opyt korpusnogo issledovanija. *Uchjonye zapiski Krymskogo federal'nogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Serija «Filologicheskie nauki», Tom 2 (68), 3, 385-390.*
- Sossjur, F. De. (1999). *Kurs obshhej lingvistiki*. Red. Sh.Balli i A. Seshe. Per. s franc. A. Suhotina. Pod obshh. red. M.Je. Rut. Ekaterinburg: Izd-vo Ural'skogo universiteta, 432 s.
- Starichenok. V. D., Balush. T.V. & Gorbatsevich. O.E. (2011). *Sovremenniy russkiy literaturniy yazık: posobiye*. Vysheyshaya shkola.
- Steriopolo, O., Steriopolo, E. (2022). The Division of Gender. Gendernaja piramida: nesootvetstvija mezhdu grammaticeskim rodом, polom i genderom. *Voprosy jazykoznanija*, 1, 59-84.
- Taşbaşı Mutlu, A. (2011). Rusça ve Türkçedeki İlgi ve Bulunma Hallerinin Karşılaştırılmalı İncelenmesi. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 46, 301-312.
- Tseytlin. P. M. (1963). M. V. Lomonosov – İnitsiator i organizator yazıkovedcheskikh issledovaniy v Peterburgskoy Akademii nauk. *Voprosy slavyanskogo yazıkoznaniya*. Vypusk 7. 103-118.
- Vinogradov. V. V. (1947). *Russkiy yazık: Grammaticeskoye ucheniye o slove*. Gosudarstvennoye uchebno-pedagogicheskoye izdatelstvo Ministerstva Prosveshcheniya RSFSR.
- Yıldırım, A. (2017). Iz prakticheskogo opyta prepodavanija russkogo jazyka kak inostrannogo na podgotovitel'nom fakul'tete Jerdzhiesskogo universiteta v Turcii. *Dovuzovskij jetap obuchenija v Rossii i mire: jazyk, adaptacija, socium, special'nost'. Sbornik statej I Mezhdunarodnogo kongressa prepodavatelej i rukovoditelej podgotovitel'nyh fakul'tetov: v 2-h chastjah. Chast' I*. Moskva: RUDN, 33-36.
- Zaliznyak. A. A. (2002). *Russkoye imennoye slovoizmeneniye s prilozheniyem izbrannykh rabot po sovremennomu russkomu yazıku i obshchemu yazıkoznaniyu*. Yazıkı slavyanskoy kulturu.
- Zharkova, N.S., Savilova, S.L. (2022). Trudnosti, voznikajushhie u tureckogovorjashhih studentov pri izuchenii vinitel'nogo padezha. *Kant*, 3 (44), 245-250.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Gülbanu AKCAN*^{ID}

**RUS DİL BİLİMİ ÇERÇEVESİNDEKİ
METİN ALGISINDA N.V. GOGOL'ÜN
"FAYTON" ADLI ESERİNİN TARİH VE
ZAMAN OLGUSU ÜZERİNE****

**THE PHENOMENON OF HISTORY AND
TIME IN N.V. GOGOL'S "CARRIAGE" IN
TERMS OF TEXT RECEPTION IN THE
FRAMEWORK OF RUSSIAN LINGUISTICS**

ÖZET

Metin, belli bir toplumun kullandığı dilin kuralları gereği oluşturularak toplumun kültürünü, hayat tecrübelerini, tarihini, dilsel kimliğini, milli dünya görüşünü ve değerlerini yansıtan büyük bir yapıttır. Bir metin kurallar ve belirli içsel yapı çerçevesinde oluşturulsa da metnin ortaya çıkışını belirleyen, toplum ve dönemin kendisidir. Her metin, ortaya çıktığı dönemin özelliklerini yansıtmakla birlikte farklı dönem ve zaman dilimlerinde yeniden ele alındığında her seferinde farklı zamansal algıların doğmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan metin, ortaya çıktığı dönemden ayrı olarak ele alındığı her bir farklı zaman dilimi içerisinde incelendiğinde türlü yönlerden değişik şekillerde algılanabilmektedir. Metin algısında kültürel ve toplumsal gerçeklik, dinsel kimlik, yazarın biyografisi, yazarın kullandığı dil ve üslubu, metnin kaleme alındığı kültürel, tarihî ve dönemin ideolojik yapısı gibi unsurlar önem arz etmektedir. Bu çalışma, metin algısının tarih ve zaman olgusu çerçevesinde nasıl farklı şekillerde kendini gösterdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun için Rus edebiyatının önde gelen yazarlarından N.V. Gogol'ün "Fayton" adıyla Türkçeye kazandırılan "Kolyaska" (Коляска) eserindeki zaman olgusu ele alınmaktadır. Çalışmada eserin zaman algısı ele alınarak zaman içinde değişime uğrayan, geçmişteki kullanımlarının günümüzde farklı şekillerde anlam kazanmasıyla dilde yer eden kelimeler ve ifadeler incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Metin, Metin Algısı, Metindilbilim, Rus edebiyatı, Gogol, "Fayton".

ABSTRACT

Created in accordance with the rules of the language used by a certain society, the text is a great work that reflects the culture, life experiences, history, linguistic identity, national worldview and values of a society. Although a text is created within the framework of rules and a certain internal structure, it is society and the period itself that determines the emergence of the text. Although each text reflects the characteristics of the period in which it emerged, its reconsideration in different periods and time periods causes different temporal perceptions to emerge each time. In this respect, the text can be perceived in different ways from various perspectives when it is examined in different time periods. Factors such as cultural and social reality, religious identity, biography of the author, language or style used by the author, cultural-historical and ideological period in which the text was written are important in the perception of the text. This study aims to reveal how text perception manifests itself in different ways within the framework of history and time. For this purpose, this study examines the phenomenon of time in a text "The Carriage" (Коляска) by one of the leading writers of Russian literature N.V. Gogol. The study examines the words and expressions that have changed over time and that have gained meaning in different shapes today.

Keywords: Text, text perception, textlinguistics, Russian literature, Gogol.

* Dr., Ankara / Türkiye. E-posta: gm.akcan@hotmail.com.

** Bu çalışma, 2023 yılında Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda "Tarihdilbilim Bağlamında Metin Algısı" başlığıyla savunulan doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Metin, nesilden nesle bilgi aktarma ve bilgiyi muhafaza etme, bireyin ruhsal ve geleneksel yaşamının yansıması ve tarihinin bir ürünü olarak ortaya çıkması açısından büyük önem taşımaktadır. Bir metin kurallar ve belirli içsel yapılar çerçevesinde oluşturulsa da metnin ortaya çıkışını belirleyen, toplum ve dönemin kendisidir. Buradan hareketle metinlerin devamlı olması, başka bir deyişle "hayatta" kalabilmesi topluma ve kültüre bağlıdır. Topluma ait kültür ve geleneklerin, belirli bir dönemde yer eden tarihî olaylar ile siyasi görüşlerin, bireylerin dünyaya bakış açısı ve halkların mantaliteleri metnin varlığını sürdürmesinde önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metinler, belli bir toplumun kullandığı dilin kuralları gereği oluşturularak toplumun kültürünü, hayat tecrübelerini, tarihini, dilsel kimliğini, milli dünya görüşünü ve değerlerini yansıtan yapıtlardır. Rus metindilbilimci İ.T. Kasavin'in ifade ettiği gibi, bir metnin ortaya koyduğu anlamsal özelliklerin ve diğer milletlerce incelendiğinde metnin ne şekilde algılandığının tam olarak anlaşılabilmesi ancak o metnin kültürel ve toplumsal gerçeklik dâhilinde ele alınması durumunda mümkündür (Kasavin, 2008, s.101). Bu nedenle metin algısında kültürel ve toplumsal gerçeklik, dinsel kimlik, yazarın biyografisi, yazarın kullandığı dil ve üslubu, metnin kaleme alındığı kültürel, tarihî ve dönemin ideolojik yapısı gibi unsurlar oldukça önemlidir.

Dil, kültür ve toplumun birbiriyle sıkı bağlantı içerisinde olduğu ve bu bağlantının metin incelemeleri açısından önemli olduğu gerçeği W. von Humboldt, J. Herder, E. Sapir, B. Whorf, L. Wittgenstein, A.A. Potebnya, J. Vendryes, C. Levi-Strauss, L.N. Gumilev, D.S. Lihaçev, Yu. Sorokin, V. Maslova, A. Şmelyov, C. Valihanov, Yu. Lotman, V.İ. Abayev gibi dil bilimcilerinin çalışmalarında görülmektedir.

Metin incelemelerinde kültür ve tarih algısı ile birlikte zaman olgusu da dikkate değer bir kavramdır. Yeni metinlerin üretilmesi veya eski metinlerin yeniden gündeme gelmesi toplumun içinde bulunduğu dönemlerde ortaya çıkan yaklaşımlara göre gerçekleşmektedir. Bir metin kendi içinde sadece geçmiş dönemleri değil şimdiki ve gelecek zamanı da içine alan sonsuz bir dönüşüm göstergesine sahiptir. Başka bir deyişle her bir metin ortaya çıktığı dönemin özelliklerini yansıtsa da farklı dönem ve zaman dilimlerinde yeniden ele alındığında her seferinde farklı zamansal algıların doğmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan metin, ortaya çıktığı dönemden ayrı olarak ele alındığı farklı zaman dilimlerinde incelendiğinde türlü yönlerden değişik şekillerde algılanabilmektedir. Metin incelemeleri sırasında meydana gelen metin algısındaki bu değişikliği de zaman olgusu belirlemektedir. Zaman kavramının sürekli değişime uğrayan bir olgu olması toplumun değerlerini de farklı yönlere çekebilme gücüne sahiptir. Böylece metin de zaman, tarih ve gündeme göre değişebilmeye müsait devingen bir yapıya bürünür. Rus dilbilimci D.S. Lihaçev'in ifadeleri de bunu destekler niteliktedir: "Her sanat eseri kendini yenilemekte ve bu yenileme okuyucunun bulunduğu tarihî döneme bağlı olarak gerçekleşmektedir" (Lihaçev, 1989, s. 14).

Bu çalışma, metin algısının tarih ve zaman olgusu çerçevesinde nasıl farklı şekillerde kendini gösterdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun için Rus edebiyatının önde gelen yazarlarından N.V. Gogol'ün Türkçeye "Fayton" adıyla kazandırılan "Kolyaska" (Колыска) eserindeki zaman olgusu incelenmektedir. Bu incelemede eserin zaman algısı ele alınarak zaman içinde değişime uğrayan, geçmişteki kullanımlarının günümüzde farklı şekillerde anlam kazanmasıyla dilde kullanılagelen kelimeler ve ifadeler yer verilmektedir. Bunun için incelenen

örnekler Rusçasının yanı sıra, "Üç Öykü" adlı kitabında yer alan "Fayton" eserinin Türkçeye Orhan Veli Kanık, Erol Güneş ve Oğuz Peltek tarafından yapılan ve 1999 yılında yayımlanan çevirileriyle birlikte verilmektedir.

Rus Dilbiliminde Metin Algısı

İnsan gördüğünü, duyduğunu, yaşadığını ve öğrendiğini dâhil olduğu kültür çerçevesinde algılamaktadır. Okuduğu her türlü metnin algılanması ve yorumlanması da buna dâhildir. Her birey okuduğu metni, kendi kültürel bakış açısı ve bilişsel dünya görüşüne göre farklı algılamakta ve yorumlamaktadır. Ayrıca metinlerin algılanmasında milli hafıza ve insanı çevreleyen faktörler de çok büyük önem taşımaktadır. XIX-XX. yüzyıllar arasında dil bilimin zirveye ulaşmasıyla birlikte insan odaklı araştırmalar daha çok ön plana çıkmış ve bunun sonucunda da ruhdilbilim, bilişsel dilbilim, toplumdilbilim, kültürdilbilim ve metindilbilim gibi dallar ortaya çıkmıştır. Metindilbilimin gelişmesiyle birlikte de metin incelemesinde ve metni oluşturan etmenlerin anlaşılmasında metin algısına yönelik yeni bir yaklaşım ortaya çıkmış ve önemi günden güne artmaya başlamıştır.

XX. yüzyılın ortasında metnin, dil bilimin bir araştırma konusu olarak incelenmeye başlamasıyla birlikte metindilbilim disiplini ortaya çıkmıştır. Metindilbilim, çağdaş dil bilim araştırmaları sonucu dil çalışmalarında tümcenin ötesine geçilmesini mümkün kılan ve metin yapısını, temel olarak da metin-içi anlam üretimini inceleyen bir disiplin olarak gelişmiştir (Dilidüzgün, 2017, s.5). Metindilbilim olarak adlandırılan bilim dalının amacı; metin kavramı, metin sınıflandırılması, metin analizi, metin oluşturma, metin algısı ve metin yorumlanması gibi süreçlerdeki dil bilimsel, bilişsel, ruhdilbilimsel, kültürdilbilimsel ve toplumdilbilimsel sorunları ele almaktır. Metnin çok boyutluluğu, derinliği ve kapsamlılığı metinlerin incelenmesinde birçok yöntem ve yaklaşımın gelişmesine ön ayak olarak metindilbilim dalının doğmasında etkili olmuştur. Metnin oluşturulması ve yazılanın anlaşılmasında rol oynayan iç ve dış etkenler de bu alanın ortaya çıkmasında ayrıca etkili olmuştur. Metnin iç etkenleri metni oluşturan dilsel formlar, dil bilimsel yön, tümce yapısı, sözcük dizgeleri gibi unsurları kapsamaktadır. Dış etkenler kapsamına diğer bilimsel dallar, özellikle de dil bilime yakın olan edebîyat teorisi, psikoloji, sosyoloji, çeviribilim gibi disiplinlerin yanı sıra ana dil ve yabancı dil öğretimindeki yöntemler gibi etkenler de girmektedir. Spesifik olarak ise metindeki dış etkenleri kültür, doğa, sosyal alan, gelenek, din gibi değerler oluşturmaktadır.

Rusya'da metin incelemesine yönelik çalışmalar V.V. Vinogradov'un edebî eser üslubunun ve dil bilimci G.O. Vinokur'un şiir dilinin incelenmesiyle birlikte gelişme göstermeye başlamıştır. Daha sonra XX. yüzyılın başında çalışmalar edebî metin türleri, özellikle de şiir sanatı üzerinde yoğunlaşmıştır. 1916'da St. Petersburg'da¹ kurulmuş olan Rus Biçimciliği'nin edebîyat bilim ekolü kurucularından B.V. Tomaşevski, V.M. Jirmunski, R. Yakobson, B.M. Eyhenbaum, V. Şklovski, Yu. N. Tinjanov gibi biçimbilimcilerin kurmuş olduğu Şiir Dili Araştırma Topluluğu² temsilcileri bu alanın gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır. Metinde biçimin önemine değinerek bir sözcüğün sahip olduğu anlam dışında da var olabileceğini savunan biçimbilimciler, sözcüğün anlamından daha çok aslında sahip olduğu ses yapısıyla başlı başına değerli olduğunu ifade etmekteydiler (Gerasimenko, 2014, s. 72). Rus biçimbilimcilere göre önemli olan sözcüğün ne

¹ O dönem şehrin ismi Petrograd olarak geçmektedir.

² Rus. Общество по изучению поэтического языка (ОПОЯЗ).

ilettiği değil kendi kendine var olabilmesi ve sahip olduğu yapısal formdur. Buna karşılık metnin sadece biçim açısından incelenmesinin kısır döngüye sebep olduğunu düşünenler olmuştur. Söz gelimi, V.V Vinogradov biçimbilimcilerin metin inceleme yöntemlerinin metni sadece bir açıdan ele aldığını, metnin arka planında yer alan tarih, kültür gibi unsurların incelemeye dâhil edilmediği için yetersiz olduğunu savunmuş, edebî metinlerin dilinin ve iç özelliklerinin anlaşılmasının tarih analizi olmadan mümkün olamayacağını belirtmiştir (Vinogradov, 1971, s. 106-107).

XX. yüzyılın başlarında, bilhassa 1930'lu yıllarda Rusya'da metin yapısının incelenmesinde yapısalcı yaklaşım gelişmeye başlamıştır. Yu.M. Lotman biçimbilimsel ve yapısalcı yaklaşım arasındaki farkı şu şekilde açıklamaktadır: biçimbilimciler metnin biçimini incelerken yapısalcılar kültür, dönem ve tarih gibi metin dışı birimleri de ele almaktadır (Bolotnova, 2009, s. 227). 1940-50'li yıllara gelindiğinde Rusya'da biçembilim çalışmaları ortaya çıkmıştır. Zamanla metin yapısının incelenmesinde estetik alımlama, edebî metnin tarzı ve statüsünün belirlenmesine yönelik çalışmalar gelişim gösterir. Bu doğrultuda V.V. Vinogradov'un "Stilistika. Teoriya poetičeskoy reči" (Biçembilim. Şiir Dilinin Teorisi) adlı monografisi ve M.B. Borisova, D.N. Şmelyov, A.İ. Fedorov gibi bilim insanların çalışmaları biçembilimin gelişmesine çok büyük katkı sağlamıştır.

XX. yüzyılın 60-70'li yıllarında Rusya'da metindilbilimin daha farklı bir boyut kazanmasıyla metin yapısına yönelik incelemeler yelpazesi genişlemeye başlamıştır. Özellikle de dilbilimci L.V. Şçerba'nın metin incelemesine farklı bir bakış açısı getirmesiyle metin, dil bilimden bağımsız bir inceleme alanı olarak gelişmeye başlar. Metnin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini dile getiren L.V. Şçerba'ya göre metin, bireylerin bir faaliyeti değil belirli bir sosyal grubun belirli bir dönemde ve durumda konuştuğu ve anlaştığı her şeyin toplamını yansıtmaktadır (Şçerba, 1974, s. 26). Metin yapısını söz faaliyeti (konuşma ve anlama), dilsel sistem (gramer yapısı) ve dilsel kaynak olmak üzere üç bölüme ayıran L.V. Şçerba, böylece metin için konuşma ve anlama sürecini içeren, gramer yapısını bulunduran ve toplumun düşüncesini anlayabileceğimiz kapsamlı ve işlevsel bir boyut sunar. Bu açıdan L.V. Şçerba'nın metni bir bütün ve üstün sözdizimsel düzlem olarak incelemeye başlamasıyla birlikte metindilbilim daha geniş bir çerçevede kendini gösterir. Metnin anlambilimsel ve yapısal açıdan incelenmesini temel alan ve tümce ötesini dilsel yapılarla ilişkilerin incelenmesine yönelten metindilbilim dalında bütünlülük ve bağlantılılık unsurları da ilgili çalışmalar çerçevesinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 80'li yılların başında O.İ. Moskalskaya, L.R. Galperin, Z.Ya. Turaeva gibi ünlü dil bilimcilerin çalışmalarının metindilbilimin bu yönde gelişmesinde katkıları büyüktür. Bu dönem metindilbilimin giderek geliştiği, yapı ve anlambilime karşı ilginin büyüyerek metin incelemesinin farklı boyutlara geldiği bir dönemdir. Özellikle Batı'da John Searle ve John Langshaw Austin gibi bilim insanlarının söz eylem kuramları ile ilgili çalışmaları Rusya'daki çalışmaları da etkileyerek araştırmalara farklı bir boyut kazandırmıştır.

Günümüz Rusya'sında metin, metin algısı ve düşünce üzerine yapılan çalışmalarda V.V. Vinogradov, N.L. Jinkin, L.N. Murzin, A.S. Ştern, V.P. Belyanin, A.A. Potebnya, A.A. Leontyev, Yu.M. Lotman, A.A. Zalevskaya, V.V. Krasnih, E.S. Kubryakova, A.İ. Novikov, Yu.A. Sorokin, T.M. Dridze, D.B. Gudkov, A.V. Kaseviç, V.G. Gak gibi önde gelen dil bilimcilerin çalışmaları temel kabul edilir. Bu çalışmada metindilbilimde yaşanan bu gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan metin algısı kavramı önemli bir yere sahiptir. Metin algısı metin oluşturma gibi yoğun ve kapsamlı bir süreçtir. Bu süreç farklı bilim insanları tarafından çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Metindilbilimci K. Filippov'a göre metin algısı, yazılı veya sözlü metni anlamsal olarak

yorumlama faaliyeti veya yeniden işleme sürecidir. Metin algısı, insan fizyolojisinin genel algı sistemine tabi olmakla birlikte işitsel, duysal ve anlamsal seviyelerinin etkileşimini de yansıtmaktadır (Filippov, 2003, s.179-180). A.V. Kravçenko'ya göre ise metin algısı, fenomenolojik bilgi (феноменологическое знание) ve yapısal bilgi (структуральное знание) olmak üzere iki temele dayanmaktadır. Fenomenolojik bilgi, bireysel bir algı olup temelinde belirli bir sistemde tanımlanmış durumlar, olaylar ve maddelere sahiptir. Yapısal bilgi ise toplumsal algıyı ifade etmekte olup temelinde bir neslin tecrübelerini, dönemin yansıttığı dilsel topluluğun bütününe kapsamaktadır (Kravçenko, 2004, s. 23-24). Kravçenko'nun belirttiği üzere insan, konuşmasını veya iletişimini algıdan (gözlemle) bilince doğru olmak üzere olan aşamalar üzerinden gerçekleştirir. Bu nedenle algısız bilincin oluşması söz konusu değildir (Kravçenko, 2004, s. 26-27). Bu bağlamda metin algısı toplumsal olduğu kadar bireyseldir de.

Metin algısının iki önemli özelliği bulunur. Bunlar metin olma ölçütünü oluşturan, metne anlam kazandıran ve metnin algısını kolaylaştıran bütünlülük ve bağlantılılıktır. L.N. Murzin ve A.S. Ştern'e göre bir metinde bağlantılılık belli gramer kurallarına dayanarak oluştuğu için metne anlam kazandırır. Bu açıdan bağlantılılık ve bütünlülük birbirini tamamlamaktadır. Bütünlülük ve bağlantılılık arasındaki ilişki zihinsel bir etkinliğin ürünüdür. Bu nedenle metin algısı, okuyucunun veya alıcının metni yeniden oluşturma ve yorumlama faaliyeti olarak da ifade edilebilir. Okuyucu metni okuduğu zaman bunu zihninde yeniden oluşturup yorumlar. Bu oluşturma ve yorumlama sürecine eşlik eden okuyucunun zihnindeki bazı eklemeler de yeni bir metin ortaya koymuş olur (Murzin & Ştern, 1991, s. 22). Böylece metin algısı sürecinde metin artık yazarın eseri olmaktan çıkıp tamamen okuyucu tarafından oluşturulmakta ve yeni bir metin ortaya çıkmaktadır. L.N. Murzin, başkasının metnini anlamamanın yorumlamak anlamına geldiğini, orijinal metne benzer fakat kendine has bir metin oluşturmak olduğunu ifade etmektedir (Murzin & Ştern, 1991, s. 28).

Metin algısı sürecinde alıcı tarafından yeniden oluşturulan metnin yazara ait metinden farklı olduğunu ise A.A. Potebnya çalışmalarında, Wilhelm von Humbold'un araştırmalarına dayanarak belirtmiştir. Batı dünyasında bu konuya ilişkin benzer bir eğilim görülmekle birlikte okuyucunun, yazarın ortaya koyduğu eserden bir derece farklı ama çoğunlukla benzer metinler türettiği düşüncesi hâkimdir. R. Barthes, J. Derrida, D. Eco gibi bilim insanları bu görüşü savunmuşlardır. Aynı zamanda Rus sembolizminin temsilcisi L.F. Annenskiy, A.A. Potebnya'nın çalışmalarından yola çıkarak "ne kadar okuyucu varsa o kadar Hamletler mevcuttur" ifadesini dile getirmektedir (Paçenko vd., 2010, s. 34). Böylece XX. yüzyılın başında Rusya'da edebiyat teorisinde "ne kadar okuyucu varsa o kadar eser vardır" sloganının yaygınlaşmasıyla beraber edebî eserin değişmezliği hakkındaki tartışmalar da önemli bir sorun hâline gelmeye başlamıştır.

Metin algısı, okuyucunun belli seviyelerden geçtiği bir süreç olarak değerlendirilebilir. E.S. Kuryabkova, metin algısı seviyelerini yüzey seviyesi, kültürel-anlamsal seviye ve bilişsel seviye olmak üzere üç ana bölüme ayırmıştır (Kay, 2017, s. 175-178). Yüzey seviyesinde edebî bir metni okurken okuyucunun odağı gösterge düzlemi ve cümlenin algılamasındadır. Kültürel-anlamsal seviyede okuyucu, edebî metinde ortaya çıkan sembolleri, olayları, çağrışımları, kültürel kodlar gibi kavramları analiz eder. Bilişsel seviye ise okuyucunun dünyaya bakış açısıyla orantılı olarak gelişir (Kay, 2017, s.175-178). Başka bir deyişle okuyucuyu çevreleyen dünya ve okuyucunun bu dünyayı algılaması metni okurken zihninde oluşan algıyı ve çağrışımları da etkilemektedir. Bu bakımdan metin algısı açısından metni okurken okuyucuda oluşan bu seviyeler birbirine bağlı olarak hiyerarşik bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Edebî Eser İncelemesi Bağlamında Edebî ve Tarihî Metin Algısı

Belirli bir kültüre ait olarak ortaya çıkan edebî ve tarihî metinler, toplumun kültür ve tarihini yansıtmaları, milletlerin dil dünya görüşünü ortaya koymaları, toplumun milli hafızasını muhafaza edip nesilden nesile aktaran kaynaklar olmaları bakımından önemli ve eşsiz yapıtlardır. Bilginin büyük bir kısmı edebî ve tarihî metinler aracılığı ile oluşturulur, biriktirilir ve sunulur. Edebî ve tarihî metinler algı ve yorumlanabilirlik dereceleri bakımından önemli ölçüde farklılık gösterebilir, çünkü her iki türün arkasında farklı amaçlar ve değerler yatmaktadır. Rusya'da çeşitli bilim insanları edebî metin algısı incelemelerini farklı yönleriyle ele almıştır. Genel olarak sanat ve edebîyat algısını ve edebî metinleri çeşitli yönlerden ele alanlar arasında M.M. Bahtin, L.S. Vigotskiy, A.N. Leontyev, S.L. Rubenşteyin, G.O. Vinokur, L. Jabitskaya, D.S. Lihaçev, G. Baranov, L.M. Loseva, İ.O. Moskalskaya, A.İ. Novikov, E.A. Refovskaya, Z. Ya. Turaeva, E.V. Sidrov, L.N. Murzin, A.S. Ştern gibi bilim insanları yer almaktadır.

Edebî metin incelemesinde tek tek dilsel birimlerin tespit edilip okuyucuya nasıl etki ettiğinin ele alınması gerektiğini savunan V.P. Belyanin, edebî metnin gerçekliğin bir yansıması olduğunu, bu süreçte gerçekliğin mantıksal ve duygusal yorumlamasının yapıldığını savunmakta, metin yazarının bakış açısı ile dönemin ideolojik yapısının metne yön verdiğini ifade etmektedir (Belyanin, 1988, s. 6). Bu bakımdan dil bilimci, edebî metnin bizi çevreleyen dünyayı yansıtmanın yanı sıra düşünen, hisseden, hareket eden insanı da yansıttığını belirtmektedir. L. Jabitskaya, edebî eserin bir iletişim aracı olduğunu ve belli fonksiyonlara sahip olduğunu dile getirmektedir.

“Edebî eserin iletişim fonksiyonu: hayat-yazar-eser-yazar döngüsüdür. Yazar hayatı öğrenir buna bağlı olarak kendi edebî dünya modelini oluşturur. Yazar eserinde dünyayı öğrenme ve yorumlama sonucunda ideolojik ve estetik fikirlerine yer vermektedir. Okuyucu yazarın oluşturduğu dünyaya dalabilmeli, yazarın dünyaya karşı bakış açısını hissedebilmelidir. Ancak bu aşamalardan sonra okuyucu kendi estetik değerler temeli altında yazarın fikrine katılıp katılmadığını şekillendirerek eleştiri değerlendirmesine geçebilmektedir” (Jabitskaya, 1974, s. 8-9).

Edebî metin gerçek dünyanın aynası olduğuna göre her toplum kendi kültürü çerçevesinde dünyayı algılamaktadır. Bu bağlamda edebî metin algısı kişinin dâhil olduğu toplumun kültürüne göre farklılık göstermekte ve her okuyucu kitlesi için farklı olarak gerçekleşebilmektedir. Edebî metin algısı sürecinde okuyucu belli aşamalardan geçtiği için bu aşamalar sonucunda doğru sonuçlar elde edilebilmesi açısından okuyucu faktörü önemli bir etken oluşturur (Jabitskaya, 1974, s 9). Dolayısıyla edebî metin algısında kitlenin kültürel seviyesi, çevresi, dünyaya bakış açısı ve tarih bilgisi gibi faktörler oldukça önemlidir.

Edebî metin algısı çok kapsamlı ve derin bir zihinsel süreci de teşkil eder. Edebî metin belirli bir toplumun tarihini, kültürünü, değerlerini, dünya dil bakışını, dilsel kimliğini ve psikolojik boyutunu sunar. Ayrıca yazar kendi kimliğini edebî metnin belirli seviyelerinde, örneğin kullanmış olduğu dilinde, konu başlıklarında, fikirlerinde ve üslubunda olmak üzere yansıtmaktadır. Böylelikle metin içerisinde yer alan dilsel göstergeler aracılığıyla insanın kimliği, mantalitesi, hafıza ve düşünce olmak üzere bireyin bilişsel yönleri ortaya çıkmaktadır (Belyanin, 1988, s 20). Dolayısıyla edebî metin algısı sürecinde, okuyucunun yorumlama faaliyeti insanın çevresel olgusuna tabi tutulmakla birlikte tarihsel dönem, ideolojik faktörler, kültür ve değerler de büyük rol oynamaktadır.

Edebî metinlerle ilgili olarak filoloji bağlamında yapılan analizler edebî metinlerin yapısı, yorumlanması, metin tipleri ve türleri, dil bilimsel yöntemleri, metnin temel özellikleri, edebî metin çözümlemeleri ve metotları, yazarın fikri, okuyucunun fikri, kelime hazinesi, dil-kültür aracı ve estetik yapısı, içerik ve işlevselliği açısından incelenmiştir. Edebî metin algısına yön veren bu tür çalışmalar arasında N.S. Bolotnova'nın "Metnin filolojik analizi - Filologičeskiy analiz teksta" (Филологический анализ текста), "Metin teorisinin temelleri - Osnovi teorii teksta" (Основы теории текста), B.A. Larin'in "Kelimenin estetiği ve yazarın dili - Estetika slova i yazık pisatelya" (Эстетика слова и язык писателя), L.G. Babenko'nun "Metnin filolojik analizi - Filologičeskiy analiz teksta" (Филологический анализ текста), Mehmet Rifat in "Metnin Sesi", V. Doğan Günay'ın "Metin Bilgisi", L. Jabitskaya'nın "Edebî eser algısı ve kimlik. Edebî gelişim - Vospriyatiye hudojestvennoy literaturi ličnost. Literaturnoye razvitiye" (Восприятие художественной литературы и личность. Литературное развитие) yer alır.

Edebî metin algısı tamamen zaman, özellikle de tarihsel dönem olgusuna göre değişebilen bir unsurdur. Bu unsur toplumların var oluş sürecinde doğal bir şekilde çeşitli dönemlere denk gelmekte ve belirli bir sisteme ve düzene tabi olmaktadır. Buna bağlı olarak her toplumun edebiyatı, kültürü, dili ve değerleri gelişmekte ve değişime uğramaktadır. Toplumun yer aldığı tarihsel dönemlere, şartlara ve toplumun yapısına göre edebî ve tarihî metin algısı değişebildiği gibi mevcut rejimler tarafından istenilen doğrultuda yön verilebilmekte ve bu durum metnin farklı algılanmasına yol açabilmektedir. Örneğin Sovyetler Birliği hükûmeti döneminde Sovyet insanı yaratmak amacıyla edebiyat eleştirmenleri, V.İ. Lenin sonrasında ise İ.V. Stalin önderliğinde tek partinin edebiyat üzerinde tamamen hüküm sürebileceğini tasdikleyen Marksizm edebiyat teorisini oluşturmuşlardır. Sovyet hükûmetine göre ancak Marksist-Leninist-Stalinist dünya görüşüne sahip bir yazar Sovyetler Birliğinde ve yurt dışında yaşamı doğru bir biçimde yansıtabilir, böylece bu yaklaşım açısıyla yazılan edebî eser ancak gerçek bir sanat eseri sayılır (Simmons, 2008, s. 5). Sovyet hükûmetinin kuruluşundan yıkılışına kadar Sovyet edebiyatı sert bir şekilde parti diktatörlüğünün çatısı altında şekillenmeye başlar. Sovyetler Birliği hükûmetinin dağılmasına kadar parti diktatörlüğünde gelişen edebiyat dönem dönem farklı stratejiler izlemiştir. Bu tür yöntem ve yaklaşımların edebî metinlerde uygulanması toplum algısını şekillendiren güçlü bir silah olarak görülmüştür.

1932 yılında bağımsız yayınevlerinin kapatılmasıyla Sovyet Yazarlar Birliği kurulur. Sovyetler Birliği hükûmetinin parti liderleri Sovyet Yazarlar Birliğine, edebiyatta "sosyalist gerçekçilik" olarak adlandırılan tek bir doğru yaklaşımın olduğu ilkesini dayatır. Yurt dışına taşınan yazarların eserlerinin Sovyetler Birliğinde yayımlanması kesin olarak yasaklanır. Böylece Sovyet Yazarlar Birliğinin üyeleri mevcut koşullar doğrultusunda yazmak zorunda kalır ve yazıları resmî standartlara uymayan yazarlar sakıncalı görülen metinlerini baştan yazmak zorunda kalır. Sovyet edebiyatı, parti politikalarına uygunluk 'partiynost' (партийность), yüksek idealler ve ilkelerden ilham alan ileri fikirlilik 'ideynost' (идейность), halktan gelen sıradan insanlar için anlaşılabilirlik ve ihtiyaçlarına uygunluk 'narodnost' (народность) gibi ifadelerle şekillenmeye başlar (Riasanovskiy & Steinberg, s. 2014, s. 637).

İ.V. Stalin'in ölümünden sonra sosyalist gerçekçi ilkeler dayatılmaya devam etse de az da olsa edebî eser yazımına bir esneklik getirilir. Sovyetler Birliği hükûmeti, "Stalin'in tasfiyeleri ve çalışma kampları gibi tabu konuların işlenmesine kısa süreliğine de olsa izin verir" (Riasanovskiy & Steinberg, s. 2014, s. 637). Ancak ideolojik açıdan Sovyet insanı yaratma amacından

sapılmayacak ilkeler sert bir şekilde devam eder. Örneğin İvan Bunin, Yevgeniy Zamyatin, Mihail Bulgakov, Boris Pasternak, İlya Erenburg, Vasiliy Grossman, Vladimir Nabokov, Aleksandr Soljenitsin, Evgeniya Ginzburg gibi yazarların eserlerine yayın yasağı uygulaması devam eder.

Sovyetler Birliği döneminde edebî metin aracılığıyla ayrıca Sovyetler Birliği hükûmetine bağlı Türk milletlerinin milli hafıza, kültür ve tarihini ortadan kaldırma teşebbüsünde bulunulmuştur. İdeolojik ilkeler doğrultusunda yazılan edebî metinler doğal olarak amacını yerine getirerek toplumsal algıyı değiştirmekteydi. Ancak bu konuda sert yaptırımlar uygulamalarına rağmen XIX.-XX. yüzyıllar arasına ait resmî kaynaklarda gerçek gizlenememekteydi. Örneğin A.S. Puşkin'in masallarında ve L.N. Tolstoy, M.Yu. Lermontov, N.M. Karamzin, N.V. Gogol, Yu. Tınyanov, M. Şolohov ve diğer pek çok Rus yazar ve şairin eserlerinde Türklerin milli-kültürel gelenekleri geniş bir şekilde yansıtılmaktadır (Özer, 2018, s. 8).

Sovyetler Birliği döneminde edebî metinlerin algısında yapılan değişikliklerin aynısı tarihî metinlere de uygulanmaktaydı. Tarihî metinlerin algısının değişimi Sovyetler Birliği ile başlamış bir uygulamanın çok ötesinde olup Çarlık döneminden beri süregelen bir politikaydı. Özellikle Rusya topraklarında yer alan Türk milletlerinin tarihî bilincini ortadan kaldırmak önemli gayeler arasındaydı. Sovyetler Birliği döneminde bu politikalar sert bir şekilde yürütülmüş olmasına rağmen L.N. Gumilyov, V.V. Radlov, A.P. Okladnikov, S.İ. Rudenko, W. Barthold, N.A. Baskakov, S.E. Malov, O. Süleymenov, M. Adji, A.A. Zimin gibi bilim insanları bilimsel çalışmalarında gerçekleri farklı yönlerden ortaya koymaya devam etmekteydiler.

Gogol'ün "Fayton" Adlı Öyküsünün Analizi

N.V. Gogol, "Fayton" adlı öyküsünü 1842 yılında "Palto" adlı öyküsünün ardından hemen sonra yayımlamıştır. Öykünün yayımlanmasından sonra analizine yönelik incelemeler yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Bunun nedeni de yazarın eserlerinde kullandığı çeşitli imgelerin ve kendine has anlatım sanatının anlaşılmasına çalışılmasıdır. Sözgelimi, E.O Tretyakov, V.V. Gippus, A.İ. Ivanitskiy gibi araştırmacılar tarafından anlatım, dil ve eleştiri bakımından incelenen bu öyküde genel olarak toplumda insanın kendini ispatlaması, kabul ettirmesi, yerinin belirlenmesi ve meselelerin çözüme kavuşturulması gibi spesifik konulardaki sorulara cevap aranmıştır (Tretyakov, 2014, s.28). Bu çalışmada çeşitli yönlerden ele alınan Gogol'ün bu öyküsü, tarihsel dönem yani zaman olgusu çerçevesinde incelenerek eserin metin algısı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda eserde geçen kelimeler ve ifadeler bağlamında eserin söz varlığı incelenecektir.

N.V. Gogol'ün bu hikâyesi, oldukça sıradan ve sıkıcı olan B. adlı kasabaya * süvari alayının gelmesiyle canlanmasının aktarımıyla başlar. Hikâyede açıklanmayan bir sebepten ötürü B. kasabasının generali bir öğlen yemeği daveti verir. Bu yemek için büyük hazırlıklar yapılır, generalin evinin önünde faytonlar, at arabaları sıra sıra dizilir. B. kasabasının ileri gelen soylularından olan Pifagor Pifagoroviç Çertokutskiy havalı bir faytonla generalin evine varır. Hoş olmayan ama yine ayrıntıları verilmeyen, hatırlanmayan bir olaydan ötürü bir zamanlar süvari alayının gözde subaylarından biri olan Çertokutskiy'in istifa etmemiş olsaydı diğer kasabalarda çok parlak bir üne sahip olabileceği ifade edilir. Evde toplanan misafirler arasında general, binbaşı, albay, subay ve Çertokutskiy'in bulunduğu bir grup sohbet edip sigara içerken generalin sahip olduğu at evin önüne getirilir ve bu grup atı incelemeye koyulur. Atın nasıl olduğu üzerine tartışırlar. İçlerinden biri generale faytonu olup olmadığını sorar. General de eski bir faytonunun olduğunu ancak daha modern bir faytonla yenilemek istediğini söyler. Albay, Venedik yapımı at

arabalarının çok iyi olduğunu söylerken Çertokutskiy kendisinin böyle bir arabası olduğunu anlatır. Arabasını anlatıp övmeye başlar. Bunun için Çertokutskiy 4000 ruble ödediğini söyler. General Çertokutskiy'e arabayı kendisinin satın alıp almadığını sorar, o da bir arkadaşından kâğıt oyununda kazandığını anlatır ve generali arabaya bakmaları için öğle yemeğine diğerleriyle birlikte evine davet eder. Bu davetten sonra herkes generalin evinde eğlenmeye başlar. Gecenin geç saatlerine kadar eğlenen Çertokutskiy sabaha karşı dörtte zilzurna sarhoş bir hâlde evine bırakılır. Ertesi sabah Çertokutskiy'nin eşi kocasını uyandırmaya kıyamaz ve kendisinin bu sabah ne kadar güzel olduğunu düşünerek aynada yansımaya bakakalır. Aradan iki saat geçer, bahçeye çıkar ve tam o sırada içinde general ve diğerlerinin olduğu, evlerine yaklaşmakta olan at arabaları görür. Hemen kocasının yanına koşar, onu uyandırır ve durumu anlatır. Çertokutskiy'in aklı başına gelince panikler, çünkü uyuyakaldığı için misafirleri olduğunu ve onları öğle yemeğine davet ettiğini eşine haber verememiştir. Çertokutskiy ve eşi ne yapacaklarını bilemez hâlde son çare olarak saklanmaya karar verir. Çertokutskiy ahıra gider ve orada faytonun içine saklanır. Evin hizmetlisi beyin evde olmadığını söylese de misafirler evin sahibi olmadan da arabayı inceleyebileceklerini dile getirerek ahıra giderler. Bu arada misafirlerin hepsi hem arabayı incelemekte hem de ev sahibi olmadığı için söylenmektedirler. General arabanın içine bakmak üzere kapıyı açar ve orada saklanan Çertokutskiy'i görür, ("burada mıydınız") diyerek tekrardan kapıyı üzerine kapatır. General misafirlerle birlikte oradan ayrılır.

Öyküde dikkat çeken isim grubundan kelimeler arasında *vali*, *kent başkanı* anlamına gelen *gorodniçiy*³ (городничий), *tepesinde tüy olan başlık* anlamına gelen *sultan na golove* (султан на голове), *at arabası* anlamındaki *drojki* (дрожки), *asker paltosu*, *kaput* anlamındaki *şinel* (шинель), günümüz Rusçasında *bebek arabası* anlamına gelen, eserde ise *at arabası*, *fayton* işlevinde kullanılan *kolyaska* (коляска), ucuna sigara takılan alet olan *çubuk* (чубук), *askeri rütbe* anlamına gelen *ştabs-rotmistr*⁴ (штабс-ротмистр), *mendil* anlamındaki *nosovoy platok* (носовой платок), *at arabacısı* anlamındaki *kuçer* (кучер), *posta sürücüsü* anlamındaki *foreytor* (форейтор), günümüz Rusçasında *önlük* olarak kullanılan, eserde *muşamba* anlamına gelen *fartuk* (фартук), günümüzde *deri*, *cilt* anlamında kullanılan eserde ise *deri örtü* anlamına gelen *koja* (кожа), günümüz Rusçasında *ruh*, *can* anlamında kullanılan, eserde ise *köle* anlamını taşıyan *duşa* (душа), günümüzde *market arabası* anlamında kullanılan, eserde at arabası anlamına gelen *telejka* (тележка) ve yine *at arabası* anlamına gelen *briçka* (бричка) sözcükleri yer almaktadır. Bu kelimelerin cümle içindeki kullanımlarını çevirileri ile beraber sırasıyla inceleyelim.

1. «Глина на них обвалилась от дождя, и стены вместо белых сделались пегими; крыши большею частью крыты тростником, как обыкновенно бывает в южных городах наших, садики, для лучшего вида, **городничий** давно приказал вырубить» (Gogol, 2008 s.4).

"Yağmur, evlerin sıvalarını bozmuş, ak duvarları alacalı bulacak bir duruma getirmişti. Damların çoğu, bütün güney kentlerimizde olduğu gibi, sazla ortuluydu **Belediye Başkanı** görünümün güzelliği için, epey zaman önce bahçelerdeki ağaçları kestirmişti" (Gogol, 1999, s.61).

Cümlede yer alan ve çeviride belediye başkanı anlamına gelen *gorodniçiy* (городничий) kelimesi, Rusçada XIX. yüzyılın ortalarına kadar kullanılmış bir sözcüktür. 1862 yılında Çarlık

³ 19. yüzyıla kadar Rusya'da kasabalarda yönetici kişiye verilen ad.

⁴ Çarlık Rusya'sında ve kimi yabancı ordularda teğmen ile yüzbaşı arasındaki askeri rütbeyle eş olan, süvarilikte bir askeri rütbe.

Rusya’ında yaşanan polis reformuyla gorodniçiy (городничий) ünvanı kaldırılmış ve sözcük kullanımdan çıkmıştır. Günümüz Rusçasında kullanım alanı olmadığı için pasif kelime grubundan olup bir arkaik, yani eskimiş bir kelime olarak kabul edilir. Bunun yerine dilde мэр (mer) kelimesi kullanılmaktadır. Bu sözcük Rusya’da özellikle 1990’lı yıllarda aktif olarak kullanıma girmiştir.

2. «*Низенькие домики часто видели проходящего мимо ловкого, статного офицера с султаном на голове, шедшего к товарищу, поговорить о производстве, об отличнейшем табаке, а иногда поставит на карточку **дрожки**....»* (Gogol, 2008, s.4).

“*Basık evler, ara sıra sokaklardan fidan boylu, **başı tüylü** bir subayın geçtiğini görebiliyordu; bu subaylar, çoğu zaman gidip öteki arkadaşlarını bulurlar, onlarla oturup meslekte yükselmekten, başka yerlere atanmaktan söz ederler: tütün türlerinden konuşurlar ya da generalden saklı, **droşkisine** iskambil kâğıdı çekerlerdi...*” (Gogol, 1999 s. 63).

Cümlede yer alan ve *tepesinde tüy olan başlık* anlamına gelen sultan (султан), XIX. yüzyılda ortaya çıkmış ve 1881 yılına kadar askerî üniformalarda kullanılmıştır. Zamanla yaşanan değişimlerle birlikte bu ifade günümüzde sadece muhafız süvarilerinde ve jandarma üniformalarında korunmaktadır. Belirli bir tarihî dönemde kullanıldığından dolayı kelime yine dilin pasif söz varlığına ait olup arkaik olarak adlandırılan dönemsel kullanıma sahip bir kelimedir. Türkçe çevirisinde *başı tüylü* ifadesi ile belirtilen kelimenin anlaşılmasının zor olduğu görülmektedir. Ayrıca cümlede yer alan ve öyküde beş kez geçen *at arabası* anlamındaki *drojki* (дрожки) kelimesi Türkçe çevirisinde olduğu gibi bırakılarak açıklama kısmında bir tür araba olarak belirtilmiştir. Çevirmenler burada bu kelimeyi çeviri stratejilerinden biri olan yabancılaştırma yoluyla aktararak vermeye çalışmış ancak dipnot açıklamasının bu şekilde bırakılması anlam algısı için yetersiz kalmıştır. Bununla birlikte dipnotta yapılacak "at arabası" açıklamasının daha yerinde olabileceği düşünülmeyle beraber betimsel bir tarifin metinde geçen kavramın anlaşılmasına daha çok katkı sağlayacak bir yöntem olacağı düşünülmektedir. İfade, çeviride iki kültür arasındaki farklılıklardan kaynaklı kültürel bir boşluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. «*Деревянный плетень между домами весь был усеян висевшими на солнце солдатскими фуражками; серая **шинель** торчала непременно где-нибудь на воротах; в переулках попадались солдаты с такими жёсткими усами, как сапожные щётки»* (Gogol, 2008, s.4).

“*Çitlerin üzeri asker şapkalarıyla donatılmış gibiydi; her zaman birkaç kapının içinde kurşuni **kaputlar** asılı dururdu; sokak aralarında, bir ayakkabı fırçasının kılları kadar gür bıyıklı askerlerle raslanırdı”* (Gogol, 1999, s. 63).

Cümlede *asker paltosu, kaput* anlamındaki şinel (шинель) sözcüğü Rusya’da XIX. yüzyılın sonunda yaygın olarak kullanılan bir sözcük olsa da günümüz Rusçasında pek kullanılmamaktadır. Şinel (шинель) kelimesi, Çarlık Rusya’ında askeriyede 1796 yılında askeri paltoların kullanılmaya başlanmasıyla Rus diline girmiştir. Ancak 1802 yılında ise Çarlık Rusya’sı askeriyesinde alt rütbe askerlerin kaputu, askerî palto olarak sayılmaktaydı.

4. «- *Ну, **экипажей** у меня не слишком достаточно. Мне признаться вам сказать, давно хочется иметь нынешнюю **коляску**»* (Gogol, 2008, s.6).

“-Haa! Doğrusu, **arabadan** yana biraz yoksulum. Şu çıkan **gezi arabalarından** bir tane almak isterdim” (Gogol, 1999, s.68).

Cümlede yer alan ve öyküde altı kez geçen *kolyaska* (коляска) sözcüğü öyküde at arabası anlamını taşımaktadır. Ancak günümüz Rusçasında at arabasından ziyade bebek arabası *detskaya kolyaska* (детская коляска) veya tekerlekli sandalye olarak *invalidnaya kolyaska* (инвалидная коляска) olarak kullanılmaktadır. Türkçeye çevrisinde ise ifade yine sadece araba olarak aktarılmaktadır. Bu sözcük aynı zamanda öykünün başlığı olup başlık olarak "fayton" şeklinde çevrilmiştir. Buradaki cümlede ise gezi arabası şeklinde ifade edilmektedir. Aynı cümlede yine at arabası anlamındaki *ekipaj* (экипаж) Türkçeye yine araba şeklinde çevrilmiştir. Ayrıca günümüz Rusçasında ekipaj (экипаж) sözcüğü herhangi bir mekanik aracı kullanan ekip, takım, ekipman anlamına gelmektedir.

5. «После обеда все встали с приятной тяжестью в желудках и, закулив трубки с длинными и короткими **чубуками**, вышли с чашками кофию в руках на крыльцо» (Gogol, 2008, s.5).

“Yemekten sonra midelerinde hoş bir ağırlık duyarak sofradan kalktılar, hemen pipolarını, **çubuklarını** yaktılar, ellerine kahve fincanlarını alarak taraçaya geçtiler” (Gogol, 1999, s. 66).

Cümlede yer alan *çubuk* (чубук) kelimesi, pipo işlevi gören ve ucuna sigara yerleştirilip içilen ahşap bir çubuktur. Türkçeye doğrudan pipo sözcüğü olarak aktarılan kelime işlevsel özelliğini karşılarsa da Rusça çubuk tüttürme eylemi uzun ve ince bir araçla gerçekleştirilmektedir. Pipo ise daha kısa bir şekle sahiptir. Bu bakımdan işlevsel olarak aynı görevi görsede çeviride göstergenin orijinalliği kaybolmaktadır. Günümüzde ise *çubuk* (чубук) kelimesi günlük kullanımda yer almayan pasif kelime grubunda yer almaktadır. Çubuk yerine pipo anlamını taşıyan *trubka* (трубка) sözcüğü daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

6. «В одном углу **штабс-ротмистр**, подложивши себе под бок подушку, с трубкою в зубах, рассказывал довольно свободно и плавно любовные свои приключения и овладел совершенно внимание собравшегося около него кружка» (Gogol, 2008, s.7).

“Bir köşede, bir **yüzbaşı**, dişlerinin arasında bir pipo, altında bir yastık: can kulağıyla kendisini dinleyen bir kalabalığa oldukça büyük bir kolaylık ve akıcılıkla başından geçen aşk serüvenlerini anlatıyordu” (Gogol, 1999 s. 71).

Cümlede yer alan ve Çarlık Rusya'sında süvarilikte bir askerî rütbe olan *ştabs-rotmistr* (штабс-ротмистр) kelimesi eserde yüzbaşı şeklinde aktarılmıştır. *Ştabs-rotmistr* (штабс-ротмистр) Çarlık Rusya'sında teğmen ile yüzbaşı arasında olan bir askerî rütbeydi. *Ştabs-rotmistr* (штабс-ротмистр) kelimesi de günümüz Rusçasında kullanılmayan kelimeler grubunda yer almaktadır. Çarlık Rusya'sında bu askerî rütbe 1884 yılında kullanıma girmiştir. Ancak Ekim Devriminden yani 1917 yılından sonra askerî düzenin değiştirilmesiyle birlikte kullanımdan çıkmıştır.

7. «Чертокуцкий очень помнил, что выиграл много, но руками не взял ничего и вставши из-за стола, долго стоял в положении человека, у которого нет в кармане **носового платка**» (Gogol, 2008 s. 7).

"Certokutski epeyce kazanmıştı, bununla birlikte, hiçbir şey almadan kalktı, bir süre **mendili** olmayan bir adam duruşuyla bekledi durdu" (Gogol, 1999, s.71).

Cümlede yer alan *mendil* anlamındaki *nosovoy platok* (носовой платок) bez parçasından yapılan mendildir. Günümüz Rusçasında *nosovoy platok* (носовой платок) kelimesi yerini mendil anlamına gelen *salfetka* (салфетка) kelimesine bırakmıştır.

8. «Уже доходило до слуха ее послеобеденное храпенье двух **кучеров** и одного **форейтора**, спавших в конюшне, находившейся за садом» (Gogol, 2008, s.8).

"Bir aralık bitişik ahırda öğle uykusuna yatmış olan iki **arabacıyla** bir **uşağın** homurtuları kulağına canlandı" (Gogol, 1999, s.73).

Türkçede at arabacısı anlamındaki *kuçer* (кучер) ve posta sürücüsü anlamındaki *foreytor* (фореитор) kelimeleri günümüz Rusçasında kullanılmamaktadır. Bu kelimeler pasif kelime grubundan olup bir arkaik kelime grubunda yer alan sözcüklerdir ve teknolojinin gelişmesinin bir sonucu olarakulaşımında kullanılan araçların da gelişmesiyle birlikte Rusçada kullanımdan çıkmıştır. Türkçeye bu ifadeler arabacı ve uşak şeklinde aktarılmıştır.

9. «Сказавши это, генерал тут же захлопнул дверцы, закрыл опять Чертокуцкого **фартуком** и уехал вместе с господами офицерами» (Gogol, 2008, s.10).

"Sonra, faytonun kapısını vurdu; **muşambayı** yeniden Çertokutski'nin üzerine örttü subaylarıyla birlikte çıktı gitti" (Gogol, 1999, s.77).

Cümlede yer verilen ve günümüz Rusçasında önlük anlamını taşıyan *fartuk* (фартук) sözcüğü öyküde muşamba anlamında kullanılmaktadır. Günümüz Rusçasında *fartuk* (фартук) sözcüğü daha çok önlük anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca özel olarak bir aletin örtüsü anlamında da kullanılabilir.

10. «Пожалуйста любезный, отстегни **кожу**...» (Gogol, 2008, s.10).

"Eee, ahbar, kaldır bakalım şu **muşambayı**..." (Gogol, 1960, s.77).

Cümlede yer alan günümüz Rusçasında deri, cilt anlamına gelen *koja* (кожа) sözcüğü Türkçeye muşamba olarak aktarılmıştır. Oysa eserde *koja* (кожа) sözcüğü deri kumaştan yapılmış örtü ifadesini taşımaktadır.

11. «Вообще вел себя **по-барски**, как выражаются в уездах и губерниях, женился на довольно хорошенькой, взял за нею двести **душ** приданого и несколько тысяч **капиталу**» (Gogol, 2008, s. 5).

"Kisacası, **taşra** deyişiyle, bir **soylu yaşantı** sürüyordu. Adamakilli güzel bir kızla evlenmişti; kızın iki yüz **can**, birkaç bin ruble çeyizi vardı" (Gogol, 1999, s.65).

Cümlede yer alan *soylu gibi davranıyordu vel sebya po-barski* (вел себя по-барски) ifadesi, Devrim öncesi Rusya'da soylu kişiler için kullanılan ve bey anlamına gelen *barin* (барин) sözcüğünden gelmektedir. Rusçada *barin* (барин) sözcüğünden, *barskiy* (барский), *po-barski* (по-барски) gibi ifadeler doğmuştur. Ancak Çarlık Rusya'sı dönemine ait soylu kişiler için kullanılan bir ifade olduğu ve günümüz Rusçasında kullanım alanı olmadığı için arkaik kelime grubunda yer alan sözcüklerdendir. Mecaz anlamda bey, efendi gibi davranmak anlamında ise deyim olarak kullanılabilir. Aynı şekilde ilçe anlamındaki *yezd* (уезд) ve vilayet anlamındaki *guberniya* (губерния) sözcükleri günümüz Rusçasında arkaik sözcükler kategorisinde yer almaktadır. Rusçada vilayet anlamındaki *guberniya* (губерния) sözcüğü Rusya'da XVIII. yüzyıldan 1929 yılına kadar, ilçe anlamındaki *yezd* (уезд) sözcüğü ise eski

Rusya'da feodal dönemde kullanılmaktaydı. Öykünün çevirisinde ilçe anlamındaki *yezd* (уезд) ve vilayet anlamındaki *guberniya* (губерния) sözcükleri sadece taşra olarak aktarılmıştır. Cümlede yer alan diğer bir sözcük olan ve köle anlamına gelen *duşa* (душа) sözcüğü ise günümüz Rusçasında köle anlamını yitirmiş ve ruh, gönül, can anlamlarını gelmektedir. Öyküde esasen köle anlamındaki bu ifade Türkçeye can olarak çevrilmiştir ki Rus edebiyatı veya Gogol'ün sanatına aşina olmayan bir okuyucu için bu kelimenin sadece çeviride verildiği anlamıyla yani doğrudan can olarak algılanması mümkündür.

12. «Редко, очень редко какой-нибудь помещик, имеющий одиннадцать душ крестьян, в нанковом сюртуке, тарбанит по мостовой в какой-то полубричке и полутележке...» (Gogol, 2008, s.4).

"Kimi zaman, ama çok seyrek, sırtında Nankin kumaşından yapılmış san bir redingot, küçük bir arabada... on bir köylüsü olan bir taşra soylusunun... geçtiği görülür." (Gogol, 1999, s.62).

Cümlede yer alan ve toprak sahibi anlamına gelen *pomeşik* (помещик) sözcüğü Türkçe çevirisinde taşra soylusu olarak ifade edilmiştir. Günümüz Rusçasında *pomeşik* (помещик) sözcüğüne kullanımda pek rastlanmamaktadır. Köle anlamındaki *duşa* (душа) bu cümlede köylü olarak ifade edilmektedir. Cümlede yer alan *polubrička* (полубричка) ve *polutelejka* (полутележка) kelimeleri küçük bir araba şeklinde vurgulanmaktadır. *Polubrička* (полубричка) ve *polutelejka* (полутележка) kelimelerinde yer alan *polu* (полу) bir şeyin yarımı, yarısı anlamını taşımaktadır. *Brička* (бричка) ve *telejka* (тележка) kelimeleri ise eserde at arabası anlamını vermektedir. Böylece bu durumda *polubrička* (полубричка) ve *polutelejka* (полутележка) kelimeleri *at arabası benzeri* şeklinde aktarılabilir. Günümüz Rusçasında *brička* kelimesi *yaylı at arabası* olarak bilinmekte, *telejka* (тележка) kelimesi ise market arabası anlamında kullanılmaktadır.

Sonuç

Gogol'ün "Kolyaska" adlı öyküsü, bir metnin ortaya koyduğu anlamsal özelliklerin incelenip anlaşılabilmesi için o metnin kültürel ve toplumsal gerçeklik dâhilinde ele alınması gerektiğini gösteren belirgin bir örnektir. Öykünün yazıldığı dönem, şimdinin değerleri ile okunduğunda günümüz algısının ötesinde bazı farklılıklar içermektedir. Bu farklılıklar bilhassa metinde kullanılan kelimelerin içerdiği anlamlarda kendini göstermektedir. N.V. Gogol'ün eseri yazdığı dönem için olağan ve yaygın olan ifadelerin günümüz Rusçası için geçerliliğini yitirdikleri veya anlamsal olarak başkalaşıma uğrayarak dile tutundukları görülmektedir. Böylelikle sonsuz bir dönüşüm göstergesine sahip olan metin, ortaya çıktığı dönemin özelliklerini yansıtırsa da farklı dönem ve zaman dilimlerinde yeniden ele alındığında başkalaşım geçirdiği görülmektedir. Tıpkı bir zamanlar fayton anlamına gelen "kolyaska" kelimesinin şimdilerde bebek arabası anlamında; öyküde muşamba anlamında kullanılan "fartuk" kelimesinin günümüz Rusçasında önlük anlamında kullanılması gibi her yeni incelemede zamana bağlı olarak ifadeler üzerine farklı anlamsal algılar meydana gelebilmektedir.

Tarih ve döneme bağlı olarak başkalaşım geçiren metin ve bununla ilintili olarak değişen metin algısı, söz konusu çeviri olunca bu olgulara daha başka bir gözden bakmayı gerektirmektedir. Tarih ve dönem nasıl ki dil üzerinde etkili oluyorsa çeviride kaynak dilin eski kelimelerinin hedef dile aktarılması ve bu kelimelerin algısı da zor olabilmektedir. Anlamı değişen kelimeler, kullanımdan çıkmış ifadeler veya iki kültür arasındaki farklardan dolayı hedef dile tam

olarak yansıtılmayan olgular çeviri metin algısını da büyük oranda şekillendirmektedir. Söz gelimi Türkçede "at arabası, fayton" olarak karşılığı verilen sözcüklerin Rusça metinde "drojki, ekipaj, kolyaska, briçka, telejka" gibi farklı sözcükler kullanılarak ifade edilmesi durumu esasında kültürel bir boşluk olarak sayılmakta ve bunun gibi durumlar metin algısını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu bakımdan metin algısında sadece kullanılan dilin yapısı değil aynı zamanda kültürel ve toplumsal gerçeklik, dinsel kimlik, yazarın biyografisi, yazarın üslubu, metnin kaleme alındığı tarihsel dönem, dönemin ideolojik yapısı ve çeviri gibi unsurlar da oldukça önemlidir.

Extended Abstract

A text is a great work that reflects the culture, life experiences, history, linguistic identity, national worldview and values of a society, created in accordance with the rules of the language used by that certain society. Although a text is created within the framework of certain rules and a certain internal structure, it is society and the period itself that determines the emergence of the text. Although each text reflects the characteristics of the period in which it emerged, it causes different temporal perceptions to emerge each time when reconsidered in different time periods. In this respect, the text can be perceived in different ways from various aspects when it is examined in each different time period in which it is handled separately from the period in which it emerged. Elements such as cultural and social reality, religious identity, biography of the author, language and style used by the author, cultural, historical and ideological structure of the period in which the text was written are important in the perception of the text. A large part of knowledge is created, accumulated and presented through literary and historical texts. Literary and historical texts can differ significantly in their degree of perception and interpretability because different purposes and values lie behind both genres. Since the literary text is the mirror of the real world, every society perceives the world within the framework of its own culture. In this context, the perception of the literary text differs according to the culture of the society in which the person is included and can be realized differently for each audience. This study aims to reveal how text perception manifests itself in different ways within the framework of history and time. For this, one of the leading writers of Russian literature N.V. Gogol's work "The Carriage" (Коляска) is discussed. The work was translated into Turkish with the name "Fayton". In the study, the time perception of the work is handled, and the words and expressions that have changed over time and that have taken place in the language with their use in the past gaining meaning in different ways today are examined. N.V. Gogol's story "Kolyaska" is a clear example showing that in order to examine and understand the semantic features of a text. The period in which the story was written includes some differences beyond today's perception when read with the values of the present. These differences are especially evident in the meanings of the words used in the text. It is seen that the usual and common expressions for the period when Gogol wrote the work have lost their validity for today's Russian or they have been semantically transformed and cling to the language. Thus, although the text, which has an endless transformation indicator, reflects the characteristics of the period in which it emerged, it is seen that it has undergone metamorphosis when reconsidered in different periods and time periods. The text that has undergone metamorphosis depending on the date and period and the perception of the text that has changed in relation to it requires a different look at these facts when it comes to translation. Just as the date and period affect the language, it can be difficult to transfer the old words of the source language to the target language and to perceive these words in translation. Words whose meanings have changed, expressions that are out of use,

or facts that cannot be fully reflected in the target language due to the differences between the two cultures also largely shape the perception of the translated text. In this respect, not only the structure of the language used, but also the cultural and social reality, religious identity, the author's biography, the author's style, the historical period in which the text was written, the ideological structure of the period and translation are also very important in the perception of the text.

Kaynakça

- Belyanin, V. P. (1988). *Psiholingvistiçeskiye aspektı hudojestvennogo teksta*. MGU.
- Bolotnova, N. (2009). *Filologičeskiy analiz teksta*. Flinta. Nauka.
- Dilidüzgün, Ş. (2017). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi. Uygulamalı bir Yaklaşım*. Anı Yayıncılık.
- Fillipov, K. (2003). *Lingvistika teksta: Kurs leksii*. İzdatelstvo S.-Peterburgskogo universiteta.
- Gerasimenko, İ. (2014). Estetiçeskaya morfologiya russkogo formalizma. *Vestnik Rossiyskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta. Seriya Filologiya, Sotsiologiya, İskusstvovedeniye*, 14 (136), 69-78.
- Gogol, N. V. (2008). *Kolyaska*. "Public Domain"
- Gogol, N. V. (1960). *Üç Öykü*. (Çev. Orhan Veli Kanık, Erol Güney, Oğuz Peltek). Dünya Klasikler Dizisi: 29. Cumhuriyet.
- Jabitskaya, L. (1974). *Vospriyatiye hudojestvennoy literaturı i liçnost. Literaturnoye razvitiye v yunosti*. Ştiintsa.
- Kasavin, L. T. (2008). *Tekst, diskus, kontekst. Vvedeniye v sotsialnuyu epistemologiyu yazıka*. Kanon+
- Kay, Y. (2017). Vospriyatiye hudojestvennogo teksta kak obyekt izuçeniya integrativnih nauk. *Filologičeskiye nauki. Voprosı teorii i praktiki*, 175-178.
- Kravçenko, A. V. (2004). *Yazık i vospriyatiye*. İzdatel'stvo İrkutskogo gosudarstvennogo universiteta.
- Lihaçev, D. S. (1989). *O filologii*. Vısshaya şkola.
- Murzin, L. N. & Stern, A. S. (1991). *Tekst i ego vospriyatiye*. İzdatelstvo Uralskogo universiteta.
- Pançenko, N.V, Kaçesova, İ. Yu, Komissarova, L.M, Çuvakin, A.A, Zemskaya, Yu.N. (2010). *Teoriya teksta. Uçebnoe posobiye*. Flinta.
- Riasanovsky, N.V & Steinberg, M.D. (2014). *Rusya Tarihi. Başlangıçtan Günümüze*. İnkılâp.
- Simmons, E. (2008). Politıçeskiy kontrol i sovetskaya literatura. *Politıçeskaya lingvistika* (24), 156-163.
- Şçerba, L.V. (1974). *Yazıkovay sistema i reçevaya deyatelnost*. İzdatelstvo Nauka.
- Tretyakov, E. O. (2014). Filosoфіya i poetika çetıryoh stihii v povesti N.V. Gogolya "Kolyaska": znaçeniye otsutstviya. *Sibirskiy filologičeskiy jurnal* (2), 27-35.

Özer, Z. (2018). Tarih dilbilim bağlamında Rusya Başkentleri. *Rus Edebiyatında Kent/Kasaba İmgesi*. Editör Ayla Kaşoğlu. Bilgin Kültür Sanat. 52-79.

Vinogradov, V.V. (1971). *O teorii hudojestvennoy reči*. Vısshaya şkola.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Leyla Çiğdem DALKILIÇ* 

Deniza DENİZ** 

LERMONTOV'UN ETKİSİNDE RUS RESSAM VRUBEL'İN ŞEYTAN İMGESİ

THE IMAGE OF DEVIL BY THE RUSSIAN PAINTER VRUBEL UNDER THE INFLUENCE OF LERMONTOV

ÖZET

Rus ressam Mihail Vrubel zamanın çok ötesine kabul edilen kişiliklerden biri olup sanat dallarının farklı alanlarında sayısız eserler vermiştir. Bu eserler arasında en bilineni şeytanı konu alan resim üçlemesidir. Şeytan imgesini yaratırken yaşamında meydana gelen çeşitli olayların etkisi olsa da ressam, bu imgenin oluşturulmasında en çok Rus şair-yazar Mihail Lermontov'un "Şeytan" (Demon) poemasından etkilenmiştir. Lermontov'un poemasında anlatılan şeytan imgesi neredeyse Vrubel'in eser üçlemesiyle hayat bulmaktadır. Buna karşılık Vrubel'in resim üçlemesi ile Lermontov'un poemasının yakından incelenmesi ortak bir konuya farklı açılardan bakıldığını göstermektedir. Lermontov'a göre şeytan imgesi insan doğasının ikiliğine işaret ederken, Vrubel'e göre dünyanın varoluşunu kavrayabilmek için bir araçtır. Sanat-edebiyat etkileşimi çerçevesinde ele alınan bu çalışmada Vrubel'in şeytanı konu alan resim üçlemesinin ortaya çıkış hikâyesi ressamın yaşadıkları, sanat anlayışı ve hayat felsefesi ile dönem özellikleri dikkate alınarak ele alınmaktadır. Bununla amaç, yazarı ve sanatını tanıtmak, Rus insanını ve estetik zevklerini ressam üzerinden anlamaya çalışmak ve bir sanat dalı olan resim sanatının diğer bir başka sanat dalı olan edebiyattan nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Bu etkileşimin nasıl gerçekleştiğini ortaya koyabilmek adına da Vrubel'in şeytanı konu alan resim üçlemesi ile Lermontov'un "Şeytan" poemasındaki şeytan imgesi karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Her iki dehanın çalışmaları demonoloji konusunda irdelenmeye değer eserler olmakla birlikte çalışmaları, din veya daha gelenekselleşmiş düşüncelerin ötesine geçerek herkesin içindeki şeytanı kendine göre yorumlayabileceğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Gümüş Çağı, Rus resim sanatı, Rus edebiyatı, Vrubel, Lermontov.

ABSTRACT

Russian painter Mikhail Vrubel is one of the personalities accepted far beyond time and has produced numerous works in different fields of art. The most well-known of these works is the painting trilogy about the devil. Although various events in his life had an impact on the creation of the image of the devil, the painter was most influenced by the poem "Demon" by the Russian poet-writer Mikhail Lermontov in the creation of this image. The image of the devil described in Lermontov's poem almost comes to life in Vrubel's painting trilogy. On the other hand, a close examination of Vrubel's painting trilogy and Lermontov's poem shows that a common subject is viewed from different angles. According to Lermontov, the image of the devil points to the duality of human nature, Vrubel thinks that it is a means to comprehend the existence of the world. In this study, which is handled within the framework of art-literature interaction, the story of the emergence of Vrubel's painting trilogy about the devil is discussed by taking into account the painter's experiences, his understanding of art and philosophy of life, and the characteristics of the period. The aim is to introduce the author and his art, to try to understand the Russian people and their aesthetic tastes through the painter, and to reveal how painting, one branch of art is influenced by literature, another branch of art. In order to reveal how this interaction is realised, Vrubel's painting trilogy about the devil and the image of the devil in Lermontov's poem "The Devil" are mutually examined. The works of both geniuses are worth examining in the field of demonology, but their works also go beyond religion or more traditional ideas and show that everyone can interpret the demon inside them in their own way.

Keywords: Silver Age, Russian painting, Russian literature, Vrubel, Lermontov.

* Sorumlu Yazar (Corresponding Author), Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara / Türkiye. E-posta: lcdalkilic@ankara.edu.tr

** Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Lisans mezunu, Ankara / Türkiye. E-posta: denizadenizrrmtal3@gmail.com

Giriş

Şeytan imgesi din, folklor, mitoloji, sanat, kültür ve edebiyatın etkisiyle farklı biçimlerde ele alınan, üzerine düşünülen, üretilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebiyat alanında, kötü güçlerin vücut bulmuş hali ve suçlunun cezalandırılarak iyiliğin ön plana çıkartılması şeklinde iki yönde karşımıza çıkan bu imgenin en özgün betimlemesi Rus şair-yazar Mihail Yuryeviç Lermontov (1814-1841) tarafından “Şeytan” (Demon)¹ poemasında ele alınmıştır. Dini motifler çerçevesinde kabul edilenin çok dışında bir varlık olarak eserde yer eden ve yalnız, başına buyruk özellikleriyle yazarla paralellikler gösteren şeytan imgesinin resim sanatındaki özgün yansıması ise Mihail Aleksandroviç Vrubel’in (1856-1910) şeytanı konu alan tablo üçlemesinde görülmektedir.

Çok küçük yaşlarda sanata düşkün olsa da eğitimini hukuk alanında alan Vrubel’in 1880’de Sanat Akademisi’ne dinleyici olarak girmesi hayatına yön vermiştir. Ünlü ressamlar Çistyakov² ve Repin’den³ dersler alan Vrubel kendi tarzını oluşturmayı başarır. Resim sanatına, ortaya konan eserlere karşı her zaman kendine özgü bir bakış açısı geliştirmiştir. Akademide öğrenci olmasında rağmen dönemin ünlü kabul edilen ressamı Repin tarafından 1880-1883 yılları arasında çizilen, şu an günümüzde Moskova’daki Tretyakov Devlet Sanat Galerisinde bulunan “Kursk Taşrasındaki Haçlı Seferi”⁴ eseriyle ilgili görüşlerini açıkça söylemekten çekinmemesi kendi sanat çizgisinin oluşmaya başladığının açık bir kanıtıdır⁵.

Vrubel’de ruh ve şeytan fikirlerinin belirmeye başladığı dönem, Kiev’deki XII. yüzyıla ait Kirillovski kilisesinin restorasyonunda yer almak üzere ünlü Rus tarihçi, arkeolog ve sanat eleştirmeni V.A. Prahov’dan⁶ 1883 yılında davet aldığı zamana denk gelir. Hayatının dönüm noktalarından biri olan bu teklifle kilise süslemeleri, ikona ve figür çizimleri başta olmak üzere katedral restorasyonunda büyük bir deneyim kazanır. Prahov’un eşi Emili Lvovna’ya 1884’te platonik bir aşk beslemeye başlaması sonucu çektiği ruhsal acılar bu alandaki düşüncelerinin derinleşmesine etki eder. Vrubel, arkadaşı Valentin Aleksandroviç Serov’a⁷ ilk kez 1885 yılında ünlü eser üçlemesi “Şeytan” imgesini resmetmeyi düşündüğünü dile getirir (Domiteeva, 2014, s. 163; Kravçenko, 2011, s. 9). Eserine başlayan ressam, babasının kendisini ziyareti sırasında tabloyu görmesi ve dehşete kapılması üzerine, tıpkı babası gibi insanların yaratmak istediği şeyi anlayamayacağı düşüncesiyle resmin ilk eskizlerini yok eder. Ressam, şeytan üçlemesini ortaya koyduğu 1890-1899-1902 yılları arasında tam da düşündüğü gibi anlaşılamamış, yarattığı kültürel miras ancak ölümünden sonra değer kazanmıştır. 3 Nisan 1910’da Petersburg’da düzenlenen cenazesinde söz alan şair Aleksandr Blok, ressamı “öteki dünyaların habercisi” olarak adlandırır: “Vrubel ve benzerlerinin yüzyılda bir insanlığa gösterdikleri karşısında sadece titreyebilirim.

¹ Rus. Демон.

² Pavel Petroviç Çistyakov (1832-1919) İmparatorluk Sanat Akademisi üyesi, Rus ressam ve sanat eğitmeni.

³ İlya Yefimoviç Repin (1844-1930) İmparatorluk Sanat Akademisi üyesi, Rus ressam ve sanat eğitmeni.

⁴ Tablo Kursktaki Meryem Ana ikonu şerefine düzenlenen geçit törenini tasvir eder.

⁵ Repin, Gezginler’in görüşlerini desteklemektedir, ancak Vrubel onların görüşlerini paylaşmıyordu. Gezginler’in aşırı acıklı olduklarına, sanatın amacından uzaklaştıklarına ve gerçekçiliği tüm “çıplaklığıyla” aktardıklarına inanıyordu. Vrubel ise böyle bir gerçekçiliği reddediyordu.

⁶ Kirillovski kilisesinin restorasyonunu başlatan Prahov, aynı zamanda St. Petersburg Devlet Üniversitesi onursal profesörüdür. Prahov bu işte çalışabilecek birilerini öğütlemesi için Çistyakov’a başvurur, Çistyakov da Vrubel’i önerir.

⁷ İmparatorluk sanat akademisi üyesi, Rus ressam Valentin Aleksandroviç Serov (1865-1991) XIX.-XX. yüzyılda modern akımın ünlü ressamlarından.

Onların gördüğü dünyaları biz göremiyoruz” (Dmitrieva, 1984, s. 134) sözlerini dile getirerek ressamın özgünlüğünün altını çizer.

Bu nedenlerden ötürü çağının çok ötesinde bir kişilik olarak adlandırılan Vrubel'in şeytan imgesini hangi etkiler altında yarattığını anlamaya çalışmak için yaşamında etki eden kesitlere, dönemin özelliklerine ve sanat anlayışına etki eden faktörlere bakmak gerekir. Bunun için çalışmada sırasıyla dönem özelliklerine ve sanat anlayışına etki eden etmenler ele alınmaktadır. Şeytan üçlemesinin ortaya çıkmasında en büyük rol ise Vrubel'in ezbere bildiği Mihail Lermantov'un “Şeytan” poemasıdır. Bu bakımdan çalışmada bir sanat dalı olan resim sanatının diğer bir başka sanat dalı olan edebiyattan nasıl etkilediği incelenmektedir. Bu etkileşimin nasıl gerçekleştiğini ortaya koyabilmek adına da var oluş, insanın yaşam amacı, hayattaki yeri gibi düşüncelerin sorgulandığı Gümüş Çağı'nda şeytan imgesini ele alan Vrubel'in resim üçlemesi ile Lermantov'un romantizm akımıyla kaleme aldığı “Şeytan” poemasındaki şeytan imgesi arasındaki benzerlikler ve etkileşimler analiz edilmektedir. Şeytan imgesi aracılığıyla Vrubel ve Lermantov'un aktarmak istediği temel düşünce de ayrıca irdelenmektedir. Çalışmada disiplinler arası etkileşimin ne şekilde meydana gelebildiğinin ortaya konması da ayrıca hedeflenmiştir.

Dönemin Özellikleri

Bireyi anlayabilmek için özellikle de bir döneme iz bırakanları anlayabilmek adına öncelikle bireyin kişiliğini oluşturan etmenleri ve bu etmenlerin kişinin yaşadığı çağın etkileri altında nasıl şekillendiğine bakmak gerekir.

Vrubel'in yaşadığı dönem olan XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlangıcı Rus kültürünün Gümüş Çağı olarak bilinen zamana denk gelir. Kendinden önce gelen bütün dönemlerin bir etkileşimi sonucu ortaya çıkan bu çağ, Rus kültürü ve Rus toplumunun şekillenmesinde büyük bir yere sahiptir. Rusya'nın sosyal ve siyasi düşünce yapısında köklü değişimler yine bu zaman aralığında meydana gelir. A. Aronova (2016, s. 97-101), S.N. Bledny ve M.İ. Smirnova'nın (2017, s. 20-25) ile Z.A. Öztürk'ün (2022, s. 146-148) inceledikleri bu dönemin özelliklerini yedi başlık altında toplamak mümkündür. Her bir başlıkta devrin şekillenmesinde rol oynayan hâkim düşünceler sunulmaktadır.

1. Rusya'nın dünya tarihi ve kültüründeki yerini anlamak, geçmiş, şimdiki ve geleceği anlayıp ön görebilmekle mümkündür. Bu nedenle düşünürler eserlerinde geçmişi anlayarak şimdikiyi değiştirme ve gelecekte beklenene yönelik olarak kendilerine bir yön çizmeye çalışmış ve adil sosyal düzen arayışına yoğunlaşmışlardır;

2. Yaşanılan dönemin özellikleri çerçevesinde sosyal sorunlar ve değerler tekrardan ele alınmıştır. Rus sosyal ve siyasal yaşamın geleneklerinin belirlenebilmesi yolunda insanın yaşama amacı, hayattaki yeri ve anlamı sorgulanmıştır. Manevi bütünlüğün ve dünyevi yaşamda düzenin sosyal sorunların çözümüyle mümkün olduğu görüşü hâkim olmuştur;

3. Batı dünyasında Kant, Hegel gibi düşünürlerin öğretilerinin Rus toplumsal-siyasi düşünce yaşamına etkilerinin Rus düşünürlerce ustalıklarla işlenip Rus dünya görüşü, felsefesi ve kültürüne uyarlanması aydınlanma yolundaki ilerlemeleri hızlandırmıştır;

4. Rus toplumunda kültürün özünün benimsenmesinin din inancıyla bağlantılı olduğu fikri hâkim olmuştur;

5. Soyut meselelerde dahi ahlaki değerlendirmeler ve yaklaşımların olması gerektiğini savunan panmoralizm akımı, Rus düşüncesinde bireyin değer yargılarını, sorunlarını belirlemede önemli bir sanat akımı olarak ortaya çıkmıştır;

6. Ülkedeki sosyo-politik düşüncenin, sosyal düzendeki ani değişikliklerin ve devrim havasının etkisi, Rusya'nın geçirdiği "geçiş" dönemi tüm topluma yayılmış ve dünyanın sonu, pesimist düşünceler, gelecek kaygısı gibi duygular yaygınlık kazanmıştır;

7. Kültür nedir, medeniyetlerin sentezi ve doğuşu, kültürel yenilikler gibi sorularla Rus toplumsal ve siyasi düşünce biçimini Batı ve Doğu'nun geleneklerinden ayıran kültürmerkezcilik, Rusya'da ayrı bir inceleme-araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır.

Yukarıda bahse konu dönem özelliklerinin yanı sıra manevi kültürel değer ve geleneklerde değişimler yaşanır. Gümüş Çağ'ın en önemli özelliklerinden biri "insanın keşfidir". Bireye, öznelliğe değer verilmeye başlanır. Düşüncedeki bu değişim din ve felsefede dâhil olmak üzere tüm alanlarda görülür. Bunun sonucunda kendi dünyasını yaratan bir "yaratıcı" kişilik, sanatçı ortaya çıkar. Bu dönemde kültür, daha önce hayal dahi edilemeyecek ölçüde siyaset ve dinden bağımsız olarak ifade bulur, bu da yeninin ortaya çıkıp gelişmesine olanak sağlar. Önceki dönem sanatçılar, ağırlıklı olarak sosyal sorunlar üzerinde yoğunlaşırken, bu devrin sanatçıları söz konusu sorunların yanında çoğunlukla varoluş, hayat, ölüm, yaşamın anlamı gibi konulara değinir. Sorunlarının yanıtını bulamamasalar da sayılan konulara çözüm bulunmaya çalışılmış, dikkat çekilmiş ve bireylerdeki farkındalık oranına katkı sağlamışlardır. Bu ve benzeri varoluşsal sorunlar daha çok Rönesans tipi kişiler olan sanatçı gruplar tarafından ele alınmıştır, başka bir deyişle zamanın çok ötesinde olan, çok yönlü, gerçek ile gerçek dışı, insan ile ilahi olanı ve hissedilen ile hissedilemeyi anlamaya çalışan grupların eserleri olarak ortaya çıkmıştır.

Gümüş Çağ'ın dikkat çekici özelliklerinden bir diğeri de Rusçada "metsantsvo" (мещанство) olarak adlandırılan bilim ve sanat hamiliğinin yayılmasıdır. Bilim ve sanat hamiliğinin ortaya çıkmasındaki en önemli faktör halkın dini dünya görüşüdür (Solovyova, 2013, s. 70). Hamiler yaptıkları işleri sadece para kazanma aracı olarak görmemiş, ilahi olan tarafından kendilerine yüklenen bir misyon olarak kabul etmişlerdir. Yetenekli ressamlara finans, barınak, iş desteği sağlayan bilim ve sanat koruyucularından en tanınmış olanı S.İ. Mamantov'dur⁸. Zamanla mimar, sanatçı, edebiyatçıların da üstlendiği bu rol, sanat dallarının gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Bilim-teknik alanında da meydana gelen ilerlemeler sayesinde yayımcılık yeni bir ivme kazanmış, çıkan gazete ve dergi sayısında artış yaşanmıştır.

Bu dönemin önemli özelliklerinden bir diğeri de "efsane yaratımı" olarak Türkçeye aktarabileceğimiz "mifotvorstvo" (мифотворство)'dur. Bu dönem sanatçıları için mit, dünyayı algılama yolunda önemli bir araç halini alır. Sanatçıların ortaya koydukları sanat çerçevesinde yarattıkları kendilerine has, özel mitler ve mitsel düşünce modelleri, yeni eşsiz karakterler, figürler oluşturmalarına yardımcı olarak toplumun örnek alabileceği yeni davranış biçimlerini ortaya koyar. Dünya algısı değişir, evren bir oyun sahnesi gibi algılanır.

Sonuç olarak sosyo-politik değişiklikler dışında bu dönemde meydana gelen gelişmeler: zamanın ötesinde entelektüel kişiliklerin oluşumu, bilim ve sanat koruyuculuğunun artması,

⁸ Savva İvanoviç Mamontov (1841-1918), dönemin ünlü Rus, tüccar ailelerinden Mamantov'ların bir üyesidir.

dünyanın algılanmasında mitolojinin kullanımı, daha ilerici ve yenilikçi bir dünya anlayışı olarak sayılabilir. Bu açıdan özellikle de zamanın ötesinde kişilikler olan Vrubel, Blok, Mayakovski gibi isimlerin bu dönemde çıkması tesadüf değildir.

Sanat Anlayışı ve Eserleri

İlk sembolist ressamlardan biri olan Vrubel'in, modern akım döneminde çalışmalarını ortaya koymasına rağmen eserleri birer klasik kabul edilir. Bu durumu anlayabilmek ve bunun ressamın eserlerine nasıl yansıdığına bakabilmek adına sembolizmi anlamak gerekir. Sanat eserinin değerini, gerçeğin olduğu gibi aktarılmasında değil, duygu ve düşüncelerin, işaret ve biçimlerin uygunluk içinde düzenlenişinde gören, neredeyse her sanat dalında kendini gösteren bir sanat akımı olan sembolizmin amacı aynı zamanda gerçek üstü, manevi olanın var oluşunu hatırlamaktır. Bu nedenle de sembolistler rüyalara, hayallere ve hislere büyük önem vermişlerdir. Sıklıkla manevi sembollere, masal motiflerine ve din ile mitolojik konulara değinen sembolistler için bu temalar iki dünya arasında köprü konumundadır.

Dönem, sanat dallarının birleştirilebilir olması fikrini taşımaktaydı. Masalın müzikle birlikte edebiyat ve folkloru birleştiren bir tür olarak görülmesi XIX.-XX. yüzyıl sanat yaşamına etki etmiştir, bu etkide bilhassa tiyatro oyunları ve müzik eserlerinin yeri büyük olmuştur (Butkova, 2012, s. 266). Sanat dallarının birleştirilebilir olması fikri de Vrubel'in eserlerinde hayat bulur. Özgürlük, yalnızlık, sonsuzluk, insan ruhu gibi kavramlar ile mitoloji, folklor, müzik, edebiyat gibi dalların ve değişimlerin bir bütün olarak ele alındığı bu dönem, ressamın sanat anlayışını ve felsefesini şekillendiren, eserlerine belirgin olarak yansıyan etmenler olmuştur.

Zamanının ötesinde bir kişilik olması, akademik sanattan farklı bir çizgi benimsemesi ve sanatıyla çağın ilerisine geçebilmesinden kaynaklı olarak Vrubel modern bir ressam olarak görülür. Modern akımı esrarengizlikte güzellik arama peşindedir. Bu yaklaşım ressamın eserlerinde de mevcuttur, fakat aynı zamanda modern akımı canlı renkler kullanmayı tercih eder ki bu Vrubel'in eserlerinde gözlenmez. Vrubel renk skalası olarak üç temel rengi kullanır, bunlar: altın, mor ve mavi-lila renkleridir. Bu renkleri kimi eserlerinde daha canlı kimi resimlerinde ise özellikle de yaşı ilerledikçe daha sönük tonlarda kullanmıştır. Tüm bu renkler ressamın eserlerinde sembolik bir anlam taşır. Örneğin, "Leylak Çiçeği" tablosunu yaparken ressam esasında bir portre üzerine çalışmaktadır ancak çalışırken çiçeğin renklerine kendini o kadar kaptırır ki lila, turkuaz tonları ile eserini yaratır. Bu renklerle oluşturduğu eserin kasvetli havası Rus sembolist-şairlerin şiirlerinde işleyecekleri "mavi-lila dönemine" zemin hazırlar.

Mavi-lila dönemi olarak adlandırılan sembolistlerin bu renk seçimine baktığımızda, farklı dönemlerde Meryem Ana'nın şalı veya Aziz Sofya'nın örtüsünün rengi ile ilişkilendirilen mavi rengi sembolistlerin eserlerinde koyu bir renge bürünür: ressamlar ve şairler renk tonlarındaki değişimlere hassasiyetle yaklaşırlardı, mavi ve gök mavisi kutsal bir öneme sahipti, gök mavisi karardığında daha yüksek, ilahi bir dünyanın kurtarıcı mesajından yıkıcı bir uçuruma, kaosa dönüşmekteydi. Mor renk ise sembolistler için mavi ve mavinin tonlarının şeytani bir koyulaşmasının genel yansımasıydı (Butkova, 2012, s. 267-268).

Bu kasvetli havanın yansımaları ressamın “Kuğu Prenses”⁹, “Yenik Şeytan”, “Altı Kanatlı Seraphim”¹⁰ eserlerinde de belirgin olarak hissedilir.



Resim 1. M.Vrubel, «Leylak Çiçeği», 1900.

Vrubel eserlerinde moderne özgü olan şekillerin kristalizasyonu¹¹ ve desenle süsleme stilizasyonu¹² tekniklerini kullanır (Kravçenko, 2011, s. 9). Eserlerinde şekillerin geometrikleştirilmesi ve desenlerle süsleme tekniğini mozaik ve vitray yapımına benzeten ressam, bu teknikleri hem resimde hem de kara kalem çizimlerinde uygular. Bu açıdan Vrubel mozaik ve vitray sanatına özgü özellikleri resim sanatına aktarmaktadır.

Vrubel’in eserlerinde evrensel gerçekleri, edebi değerleri yansıtmaya arzusu vardı. Bunu yapmak için de sanat hayatının erken dönemlerinden itibaren eserlerin temalarını ve kahramanlarını, zamanı durdurabilecek, zamanın ötesine geçebilecek, sonsuzluk hissini verebilecek, görüntüyü sembolik anlamda doldurabilecek şekilde seçmekteydi. Zaman kavramı Vrubel’in eserlerinde zamansal sınırları olmayan, sonsuz olan mitsel bir özellik sergiler, bu nedenle dünyanın oluşumundan beri var olan iyi ile kötü, doğru ile yanlış, aydınlık ile karanlığın çatışması resimlerine yansır. Çizimlerinde imgelere, figürlere verdiği trajik hava asaletiyile yaratılır yani trajik karakterler yaratırken Vrubel onlara asillik katar, eserlerine bakanları heyecanlandıran, varlığın anlamını hatırlatan görkemli imgeler dönemin trajik havasına da ışık tutar (Naratov ve Şlikov, 2016, s. 504). Vrubel de bunu aktarabilmek için modernizm ve sembolizme yönelir.

Vrubel’in çalışmalarındaki bir diğer önemli nokta mitolojik hikâyelere başvurmasıdır. “Deniz Kızları”, “Kuğu Prenses”, “Pan”, “Prenses Büyücü”¹³ bunlardan sadece birkaçıdır. Bu karakterleri yaratırken onlara ilgi çekici bir şekilde derin anlamlar katar. Oluşturduğu karakterlerin çoğunun mitolojik ve folklorik temelleri vardır, bunun yanında karakterlerin kadınsı özellikleri oldukça belirgindir. Ressamın ilk aşkı Emili Prahova ve eşi Nadejda Zabela, Vrubel’in kadın prototipleri olarak tablolarında yer eder. Özellikle Emili Prahova’ya duyduğu platonik aşk Vrubel’de derin izler bırakır. Ressamın platonik aşkının onda yarattığı etkilerden arkadaşı Konstantin Korovin anılarında şöyle bahseder:

Yaz mevsimiydi. Hava sıcaktı. Bahçedeki büyük gölete yüzmeye gitmiştik ‘...’ - Göğsünüzdeki yaraya benzer beyaz çizgilerde neyin nesini? diye sordum. - Evet, bunlar yara

⁹ Kimi çalışmalarda “Kuğu Çariçe” olarak da geçer. Bkz. K.S. Küçük. Resim Sanatında Kuğunun Dönüşümü: Leda ve Kuğu Mitinden Rus Ressam M.A. Vrubel’in Kuğu Çariçesine. DTCF dergisi, 62 (2), 2022: 1334-1352.

¹⁰ Sırasıyla Rusçaları: Царевна Лебедь, Демон Поверженный, Шестикрылом Серафиме.

¹¹ Geometrik biçime sokma.

¹² Biçemleme, sanatçının kendine özgü anlatış biçimi.

¹³ Sırasıyla Rusçaları: Марские Царевны, Царевна Лебедь, Пан, Царевна Волхва.

izi. Kendimi bıçakla kestim – der ‘....’ Mihail Aleksandroviç, ne oldu da kendinizi bıçakla kestiniz söyler misiniz? Canınız baya acımış olmalı!... Daha yakından baktım ve çok sayıda şerit halinde beyaz yaralar olduğunu gördüm. - Bilmem beni anlayabilir misiniz - dedi Mihail Aleksandroviç, - ama bir kadını sevdim, ama o beni sevmedi, belki de sevdi ama birçok sebep beni anlamasını engelliyordu. Bu engelleri ortadan kaldıramadığım için acı çekiyordum ama kendimi kestiğimde acılarım hafifliyordu (Korovin, 1990, s. 117).

Eşi Nadejda Zabela'yla ise dekor ve kostümlerle ilgili kişi olarak görev aldığı “Hansel ve Gretel” operasının provasında tanışır. Nadejda'nın sesini duyar duymaz ona âşık olur. “Duyar” çünkü sahne karanlıktır ve Nadejda'nın yüzü belirgin değildir. Vrubel Nadejda'nın sesine vurulur (Domiteeva, 2014, s. 313). Her iki kadın da Vrubel için özel bir yere sahip olduklarından eserlerin yaratım aşamasında her ikisine de yer vermiştir. Konuya ilişkin başka bir örnek verilecek olursa “İsa'yla Meryem Ana”¹⁴ ikonunu oluştururken de Vrubel, Emili Prahov'dan ilham almıştır. Meryem Ana ve İsa Mesih'in çocuk halini çizerken Emili Prahov ve küçük kızının yüzlerini kullanmıştır. Ancak ressam, alışlagelmişin aksine Meryem Ana'nın yüzünü üzgün bir biçimde tasvir eder ki bu da o dönemde ressamın duygularının bir yansıması olarak geçer (Budanova, 2022).

Resimleri sevdiği kadınların prototipleri dışında kendinden bir takım nitelikler de taşır. Vrubel'in tüm karakterleri özellikle de kadınlar büyük, çekici gözlere sahiptir. Karakterler hep derin bir anlamla doludur, bu derinliği de bakışları ve resimdeki semboller sayesinde aktarır. Bunun en güzel örneğini “Kuğu Prensesi” resmi vermektedir. Kuğu, aydınlığın, ışığın sembolü bir kuştur, bu anlam da beyaz renk ile sağlanır. “Beyaz kuğu” resimde suyla bağlantılı, kadınsı kökenleri olan bir kuştur. Folklorda ve sembolistlerin şiir sanatında başka diyarlara ait bilge kuşlar olarak da ele alınan kuğu imgesi, Rus kültürü için bedeni yani temelleri¹⁵, hava, su ve ışıktan oluşmuş kutsal, kozmik bir Rus varlığı olarak kabul edilir (Butkova, 2012, s. 267). Vrubel'in resimde betimlediği prensesin beyaz kanatları, beyaz işlemeli tülü, değerli taşlarla bezeli tacı söz konusu ışığa katkı sağlamaktadır (Küçük, 2022, s. 1346).



Resim 2. M.Vrubel, Kuğu Prensesi, 1900

¹⁴ Rus. Богаматеръ с младенцем.

¹⁵ Burada temellerinden ve bedeninden kasıt için esasında toprak elementinden bahsedilmektedir.

Vrubel'in tarzını oluşturan birkaç karakteristik özellik olduğu aşikârdır. Bunlar, folklorik ve mitolojik kaynaklara başvurma, şekillerde geometrik tarzı benimseme, baskın üç renk seçimi, desen süsleme ilkesiyle özgünleştirme, ebedi dünyayı eserlerine yansıtma, sevdiği kadınların özelliklerini karakterlere aktarma, karakterlerin derinliğini büyük, çekici gözlerle belirgin kılma olarak sıralanabilir.

Yukarıda ele alınan birkaç eserin yanında Vrubel'in kesin rakamını söyleyemeyeceğimiz kadar çok sayıda eseri vardır. Bunun nedeni sadece resim sanatıyla değil mozaik, seramik, kara kalem çizimi, edebi eserlere illüstrasyon çizimi, tiyatrodaki oyunlar için kostüm ve dekor tasarısına kadar birçok alanda çalışmalar vermiş olmasından ileri gelir. Vrubel'in eserlerinin tam sayısını veremsek de boyutunun büyüklüğünü anlayabilmek adına Moskova'da bulunan Tretyakov Devlet Sanat Galerisi'nin online olarak Youtube kanalı üzerinden de yayını olan mono-sergisi baz alınabilir. Serginin yaratıcıları sergiyi düzenlerken Vrubel'in düşünce sistemini yansıtmaya çalışan bir seri izlemektedir. "Kuğu Prenses" ile başlayan sergi, sırasıyla "Oturmuş Şeytan", "Uçuşmuş Şeytan", "Yenik Şeytan", "Leylak Çiçeği", "Mamontov'un Portresi", Vrubel'in Mamontov'un malikâne giriş kapılarını süslemek için yaptığı "Aslan maskeleri", eşi "Nadejda Zabela'nın portreleri", seramik çalışmaları, natürlük çizimleri, portre çalışmaları ile devam eder (Oh My Art, 2021). İncelememiz daha çok Vrubel'in şeytan imgesine odaklandığı için diğer eserlerine ayrıntısıyla bu çalışmada değinilmemiştir.

Vrubel ve Lermontov'da Şeytan İmgesi

Gümüş Çağ var oluş, yaşamın anlamı, özgürlük gibi temaların farklı açılardan ele alındığı bir dönem olmuştur. Bu dünyayı anlama, var oluşu algılayabilme kavramları arasında şeytan imgesi de ele alınan konulardan biridir. İncil'de hain ve Tanrı'nın düşmanı, dünyadaki tüm kötülüklerin sebebi, insanları suça teşvik eden bir varlık olarak aktarılan şeytan olgusu, Rus kültüründe ağırlıklı olarak Hristiyanlığın kabulüyle şekillenmiş ve halkların zihinlerinde bu şekilde yer etmiştir (Day ve Paşkov, 2019, s.68). İyilik ve kötülük arasındaki bir savaşın yansıması olarak karşımıza çıkan şeytan imgesi, mitoloji, folklor, edebiyat ve resim başta olmak üzere farklı alanlarında kendine yer bulmuştur.

Rus edebiyatında N.V. Gogol'ün "Dikanka Yakınındaki Köyde Akşamlar" (Вечера на хуторе близ Диканьки), "Korkunç Öç" (Страшная месьть), F.M. Dostoyevski'nin "Karamazov Kardeşler" (Братья Карамазовы), "Eciniler" (Бесы), L.N. Tolstoy'un "Şeytan" (Дьявол), M.A. Bulgakov'un "Usta ve Margarita" (Мастер и Маргарита) adlı eserlerinde bulunan bu imge, Rus sanat kültüründe M.Yu. Lermontov'un "Şeytan" (Демон) adlı poeması ile M. Vrubel'in şeytanı konu alan resim üçlemesinde görülmektedir.

Lermontov'un "Şeytan" poemasındaki şeytan imgesi tüm yaşamı boyunca şair-yazarın üzerinde durduğu, düşündüğü bir konu olmuştur. Kendine has "derinlikleri ve tutkulu yönleriyle" (Eyhembayum, 1936, s. 293) karşımıza çıkan bu imge üzerine yazar daha on dört yaşındayken yazmaya başlar, sekiz kere redakte edilmesi sonrasında önümüze geldiği halindeki olgunluğuna erişir. Dönemin dinsel dünya görüşüne aykırı olduğu için sansürlenir ve uzun süre yayımlanamaz. Yazarın çok uzun uğraşları sonucu ortaya çıkan eseri, ölümünden sonra 1842'de poemadan alıntılar olmak üzere önce "Oteçestvennie Zapiski" (Yurt içi Notlar) dergisinde yayımlanır. Tam baskısı ise 1856'da ilk olarak Almanya'da, sonrasında 1860'ta Rusya'da çıkar.

Dini motiflerden, Gürcü folkloru ve Gürcistan'ın günlük yaşamından detaylarla şekillendirdiği eserinde şeytan imgesi kutsal yazıtlarda aktarıldığından biraz farklıdır. İncil'de cennetten kovulan şeytan mitinden yola çıkarak oluşturduğu poemasında yazar, şeytanı kendince yorumlayarak aktarmaktadır. Eserde şeytan, cezalandırılarak cennetten kovulan, tüm ebedi yaşamı boyunca Tanrı'nın yarattığı yeryüzünde dolaşmak zorunda olan, yalnız, can sıkıntısı çeken, insan varlığının kendisine karşı koymadığı bu nedenle de artık kötülük yapmaktan bile zevk duymayan, ağlayabilen, sevme isteği duyan, yalnızlığından kurtulmak isteyen ancak bir o kadar da ısrarcı, bencil, kibrine yenik düşen karmaşık psikolojiye sahip bir varlık olarak karşımıza çıkar. Z. Antakyalıoğluna göre, Lermontov'un şeytanı edebiyattaki diğer örneklerden farklıdır, çünkü istemi başkadır: bilincinden ve isteminden azat olmak, kendini unutmak, dönüşmek ister. Bu şeytan bizim hem sorgulayan, bilgiye aç, düzen yıkan, isyankâr, evcilleşmeyen, cesur, idealist, gururlu yanımızı hem de tüm bunlardan sıkılan huzur isteyen yanımızı aynı anda temsil eder (2021, s. 206).

Poemanın ilk mısralarında üzgün, sürgün edilmiş bir varlık olarak tasvir edilen şeytan, Tanrı'nın yarattığı sonsuz dünyanın üzerinde uçarken, kalbini heyecanlandıran güzeller güzeli Tamara'yı görmesiyle içinde bir sevme ve sevilme isteği uyanır. Şeytan, Tamara aracılığı ile kurtuluşu bulmak ister, içinde iyilik yapma isteği bile uyanır. Ancak bu duygular aynı zamanda onun korkup ağlamasına neden olur. Tamara evlenmek üzere, ancak yüklü deve kervanıyla sevdiğine yetişmek için yol duasını göz ardı eden müstakbel eşi yolda saldırıya uğrayarak ölür. Şeytanın önünde hiçbir engel kalmamıştır. Tamara'ya yaklaşır, ancak Tanrı inancı olan Tamara kendisine karşı koyar ve bunun için manastıra kaçar. Şeytan kendi mutluluğu için Tamara'nın karşı çıkmasını, Tanrıya yakarışlarını görmezden gelir. Dünyaya hâkim olmak ve dünyevi hazları tatmak hevesiyle yanıp tutuşan şeytan Tamara'yı kandırır, şeytana karşı gelemeyen Tamara şeytanın ilk öpücüğüyle ölür. Koruyucu melek Tanrı inancı olan Tamara'nın ruhunu şeytanın elinden kurtararak cennete taşır. Kibrine yenik düşen şeytan da kurtuluşu belki de kendi elleriyle iterek başarısız olur. Lermontov'un şeytanı doğasını anlamaya ve karşı gelmeye çalışan eylem ve mücadele arzusuyla dolu bir yaratıktır (Coşkun, 2021, s. 110). Ancak şeytanın öz doğası onun sonu olur, Tamara ise insan varlığının iç çekişmelerini temsil eden bir ruh olarak karşımıza çıkar.

Rus yazar ve şairlerin şeytan imgesi çoğunlukla Ortodoks inancı çerçevesinde şekillenmiştir (Karimiriabi, 2013, s. 190). Ancak Vrubel'in "şeytan" imgesi dini çerçeveden çok uzaktır. Vrubel şeytan imgesini kendine göre yorumlayarak eserlerinde yansıtmaya çalışmıştır. Vrubel şeytan üçlemesinde, dünyayı bilinçle anlamlandırdığımız, ona temsili anlamlar yüklediğimiz ve tüm bu çabaların eksik kaldığı acı çekme anını resmedebilmiştir (Antakyalıoğlu, 2021, s. 207). Vrubel'e göre şeytan yanlış algılanmakta, şeytan (demon), cin (çyort) ve iblisle (dyavol)¹⁶ karıştırılmaktadır: "Yunancada 'çyort' 'boynuzlu, canavar' anlamına gelirken, 'dyavol' yalancı, iftiracı demektir. Şeytan (demon) ise 'ruh' anlamına gelmekte ve tutkularını yenmenin yollarını, yaşamın amacını arayan ancak ne yeryüzünde ne de cennette şüphelerine cevap bulabilen, insanın huzursuz ruhunun sonsuz mücadelesini temsil etmektedir" (Vrubel, 1963, s. 304).

Sanatçının eserleri arasında şeytan teması hem heykel hem de resim sanatında uyguladığı, yaratırken birçok kez tekrar tekrar geri döndüğü bir imgedir. O çok bilinen şeytan üçlemesinin ilk

¹⁶ Sırasıyla Rusçaları: демон, чёрт, дьявол.

parçası olan “Oturan Şeytan”¹⁷resmini 1890’da betimler. Vrubel’in şeytanı, altınsı, mor ve lila renkleriyle çizilmiş, acı çeken, içsel çelişkilerle boğuşan bir ruhtur.



Resim 3. M.Vrubel, «Oturan Şeytan», 1890.

Kendinde hem kadınsı hem de erkeksi tarafları barındıran “Oturan Şeytan”, fiziksel anatomisi eril, kadınsı dudaklarıyla saçları dişiliği yansıtan iki yönlü bir varlıktır. İnsan biçiminde çizilen şeytanın yüzünde baktığımızda çocuksu bir masumiyeti yansıttığı görülür. Kendine ve duygularına hâkim olamayan, kırılğan şeytan acı çekmektedir. Bu durum esasında ressamın kendi durumunu yansıtır, çünkü yukarıda da belirtildiği üzere o dönemde Vrubel, platonik olarak Emili Prahova’ya âşıktır. Ressamın arkadaşı Korovin, resimde Vrubel’in “sevdiği kadının yüzü var, çünkü görünen yüz şeytansı değildir” der (Korovin, 1990, s. 117). Bu resimde ilgi çekici bir diğer nokta da ressamın, şeytanın üzüntüsü ve can sıkıntısını, çizdiği resmin çerçeveleri içine sanki sıkıştırır bir şekilde sunmasıdır. Bununla ressam ruhunu daraltan, acıtan, ağırlaştırılan yükü yansıtmak istemiştir (Sarabyanov, 1993, s. 54-55). Bu resimle Vrubel, iç buhranlarla acı çeken şeytanın da bir ruhu olduğunu göstermektedir (Popova, 2013, s. 279). İnce kadınsı elleri, kırılğanlığı, geniş omuzları, kaslı bedeni ile kontrast bir görüntü sergileyen (Aleksiev ve Merejnikov, 2019, s. 405) Vrubel’in şeytanı birçok forma girebilen bir biçimde karşımıza çıkmaktadır.



Resim 4. M.Vrubel, Şeytan ve Tamara, 1891

¹⁷ Rus. Демон Сидящий.

“Oturan Şeytanı” çizdikten sonra Vrubel, Lermontov’un yıldönümü baskısı için illüstrasyon oluşturma siparişi alır. Günümüzde resim 4’teki çizim hala kullanılmaktadır. Ancak Vrubel’in resimlemeleri, Lermontov’un “Şeytan” poemasının çizimlerle hayat bulmuş bir yorumu olarak değerlendirilmemelidir. Ressam şeytanı, sadece kendi anladığı şekilde aktarmakta, şeytana tam olarak özünü yansıttığını düşündüğü ve kendince daha çarpıcı gördüğü ikincil öğelere de önem vererek hayat vermeye çalışmaktadır. Örneğin, “Develer ara ara binicilerin cesetlerine dehşetle bakıyordu...”, “at ceylanlardan daha hızlı koşuyor”, “Tamara tabutta”, “Kazbek’teki Manastır” gibi şiirdeki sahneleri resmeder (Stratonova, 2021, s. 237). Bu çizimlerde Vrubel şeytanın yalnızlığını ve herkesin içinde bir “şeytan”ın var olduğunu gösterircesine siyah saçlı, doğulu yüz hatlarına sahip, vücudu anatomik orantılara ters, güçlü omuzlu yani Doğulu bir şeytan yaratır. Burada başka milletten insanların şeytan olarak atfedildiği düşünülmemelidir. Resimdeki şeytanın siyah saçlı, doğulu görünüme sahip bir biçimde çizilmesindeki neden Lermontov’un poemasına yansıyan Doğu egzotikliğini verebilme arzusundan ileri gelir. Bu bakımdan Lermontov’da olduğu gibi Vrubel’in de şeytanı evrenseldir, herkesin içinde bir şeytan var olabilir düşüncesini yansıtır. Lermontov’un poeması için yaptığı illüstrasyonlarla ressam, şeytanın özünü vermeye çalışarak duygularını, yalnızlığını, sonsuzluğunu, iyi ve kötünün iç çatışmasını yansıtmaya çalışır.

Serinin ikincisi olan “Uçan Şeytan”ı¹⁸ 1899’da çizer. Bu tabloda poemanın ilk mısralarında geçtiği şekliyle Kafkasya’nın karlı dağları üzerinde uçan hüznü, sürgün bir ruh resmedilmiştir. Tabloda şeytan artık poemanın ilk mısralarda geçtiği şekilde kayıtsız değildir, bir ağırlığı ve tüm tabloya uzanan bir yapısı vardır.



Resim 5. M.Vrubel, «Uçan Şeytan», 1899

“Uçan Şeytan”ın renk paleti de diğer iki şeytan resmine kıyasla daha koyu tonlar kullanılarak çizilmiştir. Resmin bir başka ayırt edici özelliği de ilkinde olduğu gibi çizim eksizlerinin bulunmamasıdır. Daha sonra yapılan incelemelerde, üçlemenin son resmi olan “Yenik Şeytan”ın bir tür taslağı olduğu keşfedilir. Sanat eleştirmenleri bu tabloda anatomiye tamamen aykırı olan şeytanın başının sonradan garip bir şekilde eklenerek omuz bölgesine yerleştirildiğini fark eder (Budanova, 2022). Sonrasında ultraviyole ışınlarıyla incelenen tabloda şeytanın kafasının gerçekten de başka renklerle boyandığı ve tablo ters çevrildiğinde bunun “Yenik Şeytan”ın bir kompozisyonu olduğu görülür (Budanova, 2022).

¹⁸ Rus. Демон Летящий.



Resim 6. M.Vrubel, «Yenik Şeytan», 1902.

Üçlemesinin son parçası “Yenik Şeytan”¹⁹ Vrubel, elektrik lambasının resme uzak kaldığı, küçük bir odada çizer. Resmi çizerken ressam kendini tablodaki dünyaya kaptırır. Resmi tamamladıktan sonra eserini St. Petersburg’da, Sanat Dünyası Derneği’nin²⁰ düzenlediği sergiye taşır ve oradaki aydınlatmanın altında tablonun renk ve tonlamalar açısından sönük kaldığını fark eder. Yeni bir ışığın altında tamamen farklı görünen tabloyu ressam hemen serginin ortasında düzeltmeye koyulur. Her gün güneşin konumunu değiştirmesiyle birlikte, ressam da resmini değiştiriyor, sergideki ziyaretçiler de ne olduğunu anlayamıyorlardı (Alekshev ve Merejnikov, 2019, s.410). Vrubel şeytanın kendisiyle alay ettiğini ve eseri üzerindeki kontrolünü kaybettiğini, şeytanın da onun üzerinde bir güce sahip olduğunu düşünmeye başlar. Bu durum hassas durumdaki akıl sağlığını daha da etkiler.

Birbirini tamamlayan parçalar olan “Oturan Şeytan” ile “Yenik Şeytanı” karşılaştıracak olursak Vrubel’in şeytan algısının nasıl değiştiği net olarak görülebilir. İlk eserde şeytan güçlü fiziğe sahip bir yapıda çizilirken, diğer eserde bedeni neredeyse yok gibidir ve yenilmiş haldedir. Son eserde ressam ilkinin aksine şeytanın tamamen bir ruhsal çöküş içerisinde olduğuna vurgu yapar.

Sonuç

Vrubel’in sonsuz bir çerçevede bu imgeyi sunabilmesi, her bir yeni nesil tarafından farklı biçimlerde algılanabilip yorumlanması onu zaman ve mekânın ötesine taşıyan bir bakış açısıyla ele aldığını göstermektedir. Şeytan imgesini yaratırken ressam, pek çok faktörden etkilense de en çok etkilendiği eser Lermontov’un “Şeytan” poeması olmuştur. Lermontov’da yalnız, sikkın olan Şeytan “Oturan Şeytan” eseriyle; Lermontov’da Kafkasya semaları üzerinde uçan ve Tanrı’nın yarattıklarına hüznü ve umarsızlıkla bakıp bu dünyada sonsuza kadar dolaşacak olması “Uçan Şeytan” ve son olarak Lermontov’un eserinde Tamara’nın ölümüyle şeytanın kendi egosuna, kibrine yenik düşerek belki de affedilme ve ruhunu temizleyebilme şansını yitirmesi Vrubel’de “Yenik Şeytan” ile hayat bulur.

Lermontov’un şeytanı olumsuz olduğu kadar olumlu yanlara da sahiptir, bu açıdan buradaki şeytan imgesi tıpkı insan gibi ruhani bir varlık olarak içinde iyilik ve kötülüğü barındırmaktadır. İnsanın ikili yönüne de bir açıdan benzemektedir. Ona göre, melek ve şeytan bir ruhun iki yarısı gibidir. Birey de doğası gereği iki yönlüdür, iyi ve kötü sürekli bir çatışma halindedir. Vrubel üçlemesiyle, şeytan olgusunun evrenselliğini ortaya koymaktadır. Ona göre, her ruh kendisini

¹⁹ Rus. Демон Поверженный.

²⁰ 1980’li yılların sonlarında Rusya’da kurulan bir sanat derneğidir.

daraltan, boğan, sıkıcan duygu ve tutkuları yani kendi şeytanlarını yenmenin yollarını arayan, ancak her zaman çıkış yolu bulamayan, açığı çeken, iç çelişkilerle boğuşan, yeryüzünde insanın ruhunun sonsuz mücadelesini temsil eden bir varlıktır.

Lermontov'un eserindeki ahlaki mesele herkesin içindeki kibirdir. Lermontov'a göre sevgi, sonsuz bir güce sahiptir ancak doğru (sevgi) ile yanlışın (şeytan) bir arada olması mümkün değildir. Yazar için bu duygu dünyevi değil ilahidir, gerçek sevgi iyiliği, fedakârlığı, kibirden sıyrılmayı gerektirir bu nedendir ki eser mutlu sonla bitmez. Şeytan, kabulleniş ve tutkusu veya kibri arasında ikincisini seçtiğinden daha çok acı çeker bir vaziyete düşer. Vrubel'in şeytan imgesi ise içimizdeki şeytanı anlayabilmek, dünyanın varoluşunu kavrayabilmek üzerindedir. Bu bakımdan her ikisinde de şeytan imgesi bir mutluluk sunmaktan çok dünyayı ve insan varlığını anlayabilmek üzerine yaratılmıştır. Her iki dehanın çalışmaları demonoloji konusunda irdelenmeye değer eserler olmakla birlikte eserleri, din veya daha gelenekselleşmiş düşüncelerin ötesine geçerek herkesin içindeki şeytanı kendine göre yorumlayabileceğini de göstermektedir.

Sanat tarihi- Rus sanat tarihi- edebiyat ve Rus edebiyatı ekseninde etkileşimli çalışmaların önünü açabilecek bu inceleme, Rus kültüründe ve sanat tarihinde önemli bir yere sahip Vrubel'in, Lermontov ile karşılaştırmalı olarak tanıtılması ile ressamın eserlerinin edebiyatın dışında sanat tarihi ve kültür gibi farklı araştırma alanları için de incelenebilir olabileceğini ortaya koymaktadır.

Extended Abstract

The image of demon appears as a concept that is handled, thought and produced in different ways under the influence of religion, folklore, mythology, art, culture and literature. In literature, the most original description of this image was given by Russian writer-poet M. Lermontov (1814-1841) in his poem "Demon". The original reflection of the image of the demon in the art of painting is seen in Mikhail Aleksandrovich Vrubel's (1856-1910) trilogy of paintings about the demon.

In this study, which is handled within the framework of art-literature interaction, the story of the emergence of Vrubel's painting trilogy about the demon is discussed by taking into account the painter's experiences, his understanding of art and philosophy of life, and the characteristics of the period. The aim is to introduce the author and his art, to try to understand the Russian people and their aesthetic tastes through the painter, and to reveal how the art of painting, is influenced by another branch of art, literature. To reveal how this interaction takes place, the similarities between Vrubel's painting trilogy, which was created in the Silver Age, when ideas such as existence, man's purpose of life, and his place in life are questioned, and the image of the demon in Lermontov's poem "The Demon" written with the romanticism movement are analyzed. The basic idea that Vrubel and Lermontov wanted to convey through the image of the demon is also analyzed. The study also aims to reveal how interdisciplinary interaction can occur.

The period when the ideas of spirit and demon began to appear in Vrubel was the XII century in Kiev. It dates back to 1883, when he took part in the restoration of the Kirillovski church. Although various events in his life influenced the creation of the image of demon, the painter was most influenced by Russian poet-writer Mikhail Lermontov's poem "Demon" in creating this image.

In Lermontov's poem, the lonely, bored demon comes to life in the Vrubel's painting "The Demon Seated" (1890); the demon, who flies over the Caucasus skies and looks at God's creations with sadness and despair and will wander in this world forever, come to life in "The Flying Demon" (1899); and finally, in the poem, Tamara's death and the demon's succumbing to his own ego comes to life in "The Demon Downcast" (1902). In the first painting Vrubel's demon stands before us as a tormented soul, plagued by inner contradictions. Another interesting point in this painting is that the painter presents the demon's sadness and boredom in a way that compresses them into the frames of the picture he has drawn. With this, the painter wanted to reflect the burden that constricts, hurts and aggravates his soul. The second of the series depicts a sad, exiled soul flying over the snowy mountains of the

Caucasus, as mentioned in the first lines of the poem. In the painting, the demon is no longer indifferent as in the first lines of the poem, but has a weight and a structure that extends to the whole painting. Comparing the last part of trilogy “The Demon Downcast”, with “The Demon Seated”, it can be clearly seen that the second and the last is a complementary pieces. How Vrubel’s perception of the demon changed can be clearly seen here. In the first work, the demon is depicted with a strong physique, while in the other work, his body is almost non-existent and he is defeated. In the last work, unlike the first, the painter emphasizes that the demon is in a complete spiritual collapse.

Vrubel’s ability to present this image in an infinite framework and the fact that it can be perceived and interpreted in different ways by each new generation show that he handles it from a perspective that transcends time and space.

Lermontov’s demon simultaneously represents our questioning, knowledge-hungry, order-breaking, rebellious, untamed, brave, idealistic, proud side, and the side of us that is tired of all this and wants peace. Vrubel’s image of the demon is about understanding the demon within us and understanding the existence of the world. In this respect, the image of the demon in both of them is created to understand the world and human existence rather than to offer happiness. Although the works of both geniuses are worth examining on the subject of demonology, their works also show that everyone can interpret the demon within them in their own way, going beyond religion or more traditional thoughts.

Kaynakça

- Alekseev, E. P. & Merejnikov A. N. (2019). Bog dannogo mgnovenia. Demonu Vrubelya: impuls i rekonstruksiya. *Jurnal Quaestico Rossica*, 7 (2), 395-412.
- Antakyalıoğlu, Z. (2021). Lermontov ve Vrubel’in Romantik Şeytanı. *Virüs Üç Aylık Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, 6, 198-208.
- Aronova, A. A. (2016). İstoriko-kulturnaya panorama serebryannogo veka: klyuçevie osobennosti i tendentsii. *Vestnik MGUKİ*, 5 (73), 96-103.
- Bledny, S. N. & Smirnova, M. İ. (2017). Konseptsii razvitiya kulturi v russkoy obşestvenno-politiçesкой misli kontsa XIX – načala XX veka. *Vestnik MGUKİ*, 6 (80), 19-29.
- Butkova, O. V. (2012). Skazka i mif: grani soprikosnoveniya (M.Vrubel i M.Çurlenis). *Yaroslavskiy pedagogiçeskiy vestnik*, 2 (1), 266-270.
- Coşkun, N. (2021). Gözyaşı Vadisi’nde Kaybetmeye Yazgılılar: Mihail Lermontov ve Demon. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 103-118.
- Day, Yu. & Paşkov, A. V. (2019). Obraz dyavola v russkoy kulture. S.G. Persiyanova, İ.A. Orehova (Ed.), *Sbornik tezisov III mejdunarodnoy studençesкой nauçno-praktiçesкой konferentsii* (s. 68-70). Gosudarstvennyy institut russkogo yazıka im. A.S. Puşkina.
- Dmitrieva, N. A. (1984). *Mihail Vrubel: Jizn i tvorçestvo*. Det. lit.
- Domiteeva, V. M. (2014). *V.M. Vrubel: Jizn zameçatelnih lyudey*. Molodaya Gvardiya.
- Eyhembbaum, B. M. (1936). *Yu. M. Lermontov*. Det. Lit.
- Karimirabi, E. (2013). Mifologiçeskiy obraz satanı v persidskoy i russkoy literature. *Uçenie zapiski kazanskogo universiteta*, 155 (2), 188-196.
- Korovin, K. A. (1990). *Konstantin Korovin vspominaet...* / Sost. İ.S. Zilberşteyn, V.A. Samkov. 2-e izd. dop. İzborskoe iskusstvo.
- Kravçenko, İ. (2011). *Hudojestvennoye obedineniye Golubaya roza*. Direkt-Media.

- Küçük, K. S. (2022). Resim Sanatında Kuğunun Dönüşümü: Leda ve Kuğu Mitinden Rus Ressam M.A. Vrubel'in Kuğu Çariçesine. *DTCF dergisi*, 62 (2), 1334-1352.
- Naratov, K. Yu. & Şlikov, L. Yu. (2016). Tvorçeskiy poçerk M.A. Vrubelya: k 160-letiyu so dnya rojdeniya, *Bulletin of Medical Internet Conferences*, 6 (5), 504-505.
- Öztürk, Z. A. (2022). 19. Yüzyılda Gizemli bir İkona Ressamı: Mikhail Vrubel. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 7 (15), 145-155.
- Popova L. V. (2013). Démoničeskoe v tvorçestve M.A.Vrubelya. *Znanie. Ponimanie. Umenie*. 4, 279-282.
- Sarabyanov, D. V. (1993) *Istoriia russkogo iskusstva kontsa XIX – nachala XX veka*. MGU.
- Solovyova, İ. V. (2013). Metsenatstvo na rubeje XIX.-XX vekov kak fenomen oteçestvennogo predprinimatelstva i kultura. *Jurnal traditsionnie natsionalno-kulturie i duhovnie tsennosti kak fundament innovatsionnogo razvitiya Rossii*, 1 (5), 66-76.
- Stratonova, E. (2021). İnterpretatsii poemı “Demon” M. Yu. Lermontova v tvorçestve M.A. Vrubelya i A.A. Bloka. (s. 237-245). *Aktualnaya klassika: materialı pyatih studençeskij nauçnoj çteniy*. Litera.
- Vrubel, M. A. (1963). *Perepiska. Vospominaniya o hudojnikе*. İskusstvo.

Video Kaynaklar

- Oh My Art. (Yapımcı). (2021, 13 Kasım). Vrubel v novoy Tretyakovke [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=WgiAbHcsl6M&t=1508s>
- Budanova, D. (Yönetmen) (2022). Vrubel [Video]. Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=hL8gBOaPg7g>

Resim Listesi

- Resim 1. M.Vrubel, “Leylak Çiçeği”, Tretyakov Devlet Galerisi, 1900.
- Resim 2. M.Vrubel, “Kuğu Prenses”, Tretyakov Devlet Galerisi, 1900.
- Resim 3. M.Vrubel, “Oturana Şeytan”, Tretyakov Devlet Galerisi, 1890.
- Resim 4. M. Vrubel, “Şeytan ve Tamara”, Tretyakov Devlet Galerisi, 1891.
- Resim 5. M.Vrubel, “Uçan Şeytan”, Tretyakov Devlet Galerisi, 1899.
- Resim 6. M.Vrubel, “Yenik Şeytan”, Tretyakov Devlet Galerisi, 1902.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Rabia AKSOY ARIKAN* 

ANALYZING NIHAL YEGİNOĞLU'S TRANSLATION OF MOLL FLANDERS BY USING THE INTERPRETATIVE THEORY OF TRANSLATION (ITT)

NIHAL YEGİNOĞLU'NIN MOLL FLANDERS ÇEVİRİSİNİN YORUMLAYICI ÇEVİRİ STRATEJİSİ İLE İNCELENMESİ

ABSTRACT

In this study, Nihal Yeğinoğlu's Turkish translation of Daniel Defoe's work "Moll Flanders" is examined within the framework of Interpretive Translation Theory (ITT) and Jean Delisle's translation strategies. The translation strategies used by Yeğinoğlu were analyzed through examples taken from the target text, and it was determined that these strategies are in harmony with the fundamental principles of translation theory. This study adopts the approach of re-expression within the oral language patterns and rules of the target culture, focusing on the detailed understanding of the intended message through the extraction of specific words and expressions from the source text. This approach requires a thorough comprehension of the meaning of the intended message by removing certain words and expressions from the source text within the patterns and rules of the target culture's oral language. The study investigates how the translator utilized linguistic and extralinguistic knowledge to reveal both explicit and implicit meanings of the message in the source text. This analysis is based on the understanding reconstructed within the context of the target language. It is emphasized that the translator's method goes beyond merely following grammatical equivalents and includes both linguistic and extralinguistic aspects in the translation process. This approach highlights the search for contextual and textual equivalence rather than aiming for exact matches between the source and target texts. As a result, it was determined that Delisle's translation strategies share similarities with the techniques employed in literary translation.

Keywords: Moll Flanders, the interpretive theory of translation (ITT), interpretation, deverbilisation, re-expression.

ÖZET

Bu çalışmada Daniel Defoe'nun Moll Flanders adlı eserinin Nihal Yeğinoğlu tarafından yapılmış Türkçe çevirisinin Yorumlayıcı Çeviri Kuramı ve Jean Delisle'in çeviri stratejileri çerçevesinde incelenmiştir. Hedef metinden alınan örneklerle Yeğinoğlu'nun kullandığı çeviri stratejileri analiz edilmiş ve bu stratejilerin çeviri teorisinin temel prensipleriyle uyumlu olduğu belirlenmiştir. Araştırma, kaynak metni hedef kültürün sözlü dil desenleri ve kuralları çerçevesinde yeniden ifade etme yaklaşımını benimsemiştir. Bu yaklaşım, amaçlanan mesajın anlamının kaynak metindeki belirli kelimelerin ve ifadelerin çıkarılması yoluyla detaylı bir şekilde anlaşılmasını gerektirmektedir. Bu çalışma, çevirmenin kaynak metindeki mesajın hem açık hem de örtük anlamlarını ortaya çıkarmak için dilbilimsel ve dil dışı bilgiyi nasıl kullandığını analiz eder. Bu analiz, hedef dil bağlamı içinde yeniden inşa edilen anlayışa dayanır. Çevirmenin yönteminin sadece dilbilgisel eşdeğerleri takip etmekten öteye geçtiği ve çeviri sürecinde hem dilbilimsel hem de dil dışı yönleri içerdiği belirtilmiştir. Bu yaklaşımın kaynak ve hedef metinler arasında tam eşleşmeleri hedeflemek yerine bağlamsal ve metinsel denklik aradığı vurgulanmıştır. Sonuç olarak, Delisle'in çeviri stratejilerinin edebi çeviride kullanılan tekniklerle benzerlikler taşıdığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Moll Flanders, yorumlayıcı çeviri kuramı, yorumlama, sözsüzleştirme, yeniden ifade etme.

* Asst. Prof. Dr., Çankırı Karatekin University, Department of English Language and Literature, Çankırı / Türkiye. E-mail: rarikan18@gmail.com.

Introduction

Studies on translation began in the 20th century and laid the foundation for studies examining the scientific idea of translation. This transformation in emphasis occurred in the last few decades. It is very important to consider the framework of translation theories while analyzing the translations introduced to a particular field. These theories lay the foundation for the power and independence of translation studies. Written translations, of which literary translations are the best example, are at the core of these analyses, which originated in the 21st century. The field of literary translation, which covers many styles and genres each of which uses a distinct language, is also important worldwide. Therefore, translations in this field are just as significant as translations in other fields, and they play a vital role in developing and disseminating a nation's literature through translation. Thus, analyzing the literary translations within the framework of translation theories will guide researchers and translator candidates working in this field.

Using accurate translation strategies will also ensure that the works of authors are presented accurately in the target language. To be more specific, the present study clarifies the significance of theoretical frameworks in translation studies. The Interpretive Translation Theory is one of these theories. Since Interpretive Theory focuses on the translator, this theory is considered the main theory that is useful in evaluating the sample work selected for the present study. As this theory emphasizes, the translation process is based on equivalence and conformity in translation principles, as well as the stages of meaning, understanding, deverbalization, and rephrasing.

In this study which examines the novel "Moll Flanders", translated from English into Turkish, in terms of literary translation, the stages of the Interpretive Translation Theory that constitute the translation process are examined considering Jan Delisle's translation strategies. The novel "Moll Flanders" was originally written in English and then translated into Turkish. This analysis aims to demonstrate the translation processes of the Interpretive Translation Theories in practice by using Delisle's strategies, draw attention to the approaches the translator requires in the literary translation process, and contribute to the theoretical analyses of translation.

The research questions of this study are as follows:

1. How do you solve a word or concept, which doesn't have the same meaning in the target and source cultures, in literary translation?
2. What kind of translation techniques and strategies are used in literary translation?
3. Which translation strategies were used to overcome the translation of literary expressions?

Aim of the Study

The present study primarily aims to bridge the gap between translation theory and its practical application, particularly in literary translation. For this purpose, the translation of "Moll Flanders" from English into Turkish is examined elaborately by using the Interpretive Translation Theory as the guiding framework in order to shed light on the nuanced and intricate process of literary translation, as well as its interplay with translation theory.

Furthermore, this study also aims to provide valuable insights for both experienced translators and those aspiring to enter the field. This study, serving as a practical guide on how translation strategies are employed, aims to demonstrate that Delisle's strategies constitute an effective method for addressing the challenges encountered in literary translation. It is intended to

provide concrete examples and practical strategies that can be used in the real-world context of translating literary works, thus helping translators improve their skills and expand their repertoire.

Ultimately, through a comprehensive examination of the translation of “Moll Flanders”, it is aimed to contribute to the ongoing theoretical discourse on translation. By demonstrating how the Interpretive Translation Theory, in tandem with Delisle’s strategies, can be practically applied, it is aimed to enrich the theoretical understanding of the translation process and foster a deeper appreciation of the complexities and intricacies involved in the art of literary translation.

Literature Review

Daniel Defoe (1660 – 1731) was born in the middle class and was a Presbyterian. He was a nonconformist trader and part of a hardy group of nonconformist traders, who slowly got richer after the Restoration and started to have political power by the end of the 17th century. He began his adult life as a modest trader and enjoyed some success for a while. Moreover, he needed to be more meticulous in his business operations, which led to his financial ruin and increased amounts of debt. At the age of almost 60, Defoe was able to start a new career thanks to his endless energy and imagination, which allowed him to pioneer a new territory. Robinson Crusoe, published in 1719, is the first in a series of tales of adventure, for which Defoe is now acclaimed.

Nevertheless, these adventure stories brought little admiration from the elegant world, even though they thrilled the less sophisticated readers in the city or the servants’ hall. Defoe could use his most significant gifts in Robinson Crusoe and the following stories. There is a piece of himself in each of his heroes, including a tremendous amount of vitality and humanity, as well as a crafty and occasionally cunning intelligence. Defoe addressed the individuals of his social class in the fictional memoirs that he wrote under the pen names Captain Singleton (1720), Colonel Jack (1722), Moll Flanders (1722), and Roxana (1724). He was focused on wealth and success, just like they were, and the way he wrote made everything he touched appear more genuine than it was (Greenblatt 2012, pp. 224-225).

There are Turkish translations of Moll Flanders translated by Nazan Aribaş Erbil published by İletişim Publications and those translated by Nihal Yeğınobalı published by Can Publications. This study examines the one translated by Nihal Yeğınobalı and published by Can Publications in 2011.

Translator Nihal Yeğınobalı was born in Manisa. She came to Istanbul at the age of 8. She started translating after graduating the high school at Arnavutköy American Girls College in 1945. Yeğınobalı translated many precious works of Carlos Fuentes, Charlotte Bronte, Charles Dickens, D.H. Lawrence, D.M. Thomas, Eduardo Galeano, Frank Baum, Isabel Allende, Iris Murdoch, Jane Austen, Julio Cortazar, J.M. Barrie, John Steinbeck, Lewis Carroll, Laurence Sterne, Manuel Puig, Mark Twain, Mikhail Sholokhov, Pearl S. Buck, Patricia Highsmith, Patrick White, Thomas Hardy, Oscar Wilde, W.M. Thackeray, and many others. Her first novel, Young Girls, was published in 1950 under the pseudonym Vincent Ewing. Yeğınobalı then went to the United States and studied literature at the New York State University. She lived in the USA for 8 years and then returned to her home country, where she continued to write her novels. She wrote her novel “The Purple Girl” in 1964. Her novel “Mazi Kalbimde Bir Yaradır” was published in 1988, “Sitem” in

1998, "Maybe Defne" in 2005, and "Gazelle" in 2007. She also has a memoir that attracted much attention: *Child of the Republic* (2005) ¹

Daniel Defoe's novel "Moll Flanders" (1722) portrays a woman, who is the antithesis of the conventionally respectable woman of her time. Born in Newgate Prison in London and abandoned by her mother, Moll finds herself in the world of crime at an early age. Among these crimes, incest, prostitution, pickpocketing, and chasing after husbands are the reflections of social corruption directed towards women. In this life cycle, Moll travels around England and goes back and forth between wealth and poverty.

In the beginning, Moll is taken care of by a kind widow, who teaches her needlework. Later on, Moll turns into a beautiful young girl and is seduced at an early age. When her first lover uses and leaves her, she is forced to marry her younger brother. After her husband dies a few years after her marriage, she has other marriages and moves to America. Nevertheless, among these, she learns that her husband is her half-brother. Returning to England disgusted, Moll becomes the mistress of a man whose wife has gone mad. Indeed, when the dream of marriage with a wealthy young man and the offer of money come together, it is not difficult for her to surrender herself to her lover. She expresses her feelings as follows:

When the fire that the promise of marriage kindled in me and the sight of the purse came together, I could not utter a word, for I was blushing and blushing. He saw this, so he thrust the purse into my bosom, and I, without further resistance, let him do with me what he will, and let him do it as many times as he will! On that day, since I had given up both my honor and my sense of modesty, I no longer had any asset that would make me worthy of God's grace or the protection of his servant (Defoe 2011, pp. 40-41).

Moll realizes that, from now on, she is worthless both in the eyes of God and in front of society. Since Moll's negative views about men were formed when she was still a teenager, the secret love affair she had with the young master of the house, where she lived as a servant, caused her to label men as follows: "Once they had a say over a woman's name and honor, they often treated them as amusements, or at least as trifles; and they regarded the ruin of the women they had taken their fancy from as a trifling matter" (Defoe 2011, p. 46). Moll had been with the older son of the house in the house, where she worked as a maid. But, when she realized that she was deceived, she had to marry the younger son with the coercion of her lover and the offer of a large sum of money. At some point, she worries that she will lose both of them and describes this as follows: "So much so that after a while, I began to see a danger in my situation that I had never thought of before, and that was the possibility that both of the brothers would leave me and I would have to take care of myself, all alone in the whole world" (Defoe 2011, p. 46).

Moll, who has been through more than one marriage, tries to overcome her predicament by seeking marriages with male candidates, who will offer her good financial opportunities. Even when she becomes a widow and wants to marry again, she realizes that she is not suitable for the criteria of the sailor candidates she comes across. The fact that she does not weigh as a wife causes her to evaluate the situation as "I should have been considered something that could be used cheaply and disposed of" (Defoe 2011, p. 87) and express herself with low self-worth. The value

¹<https://ceviribilim.com/2008/04/11/nihal-yeginobali%E2%80%99y-la-ceviri-hayati-uzerine/Eri%C5%9FimTarihi:01.02.2023>

she attributes to herself expresses the value attributed to her by the opposite sex. Nevertheless, Moll learns lessons from her experiences, helps other women with what she has learned about men, and informs them how to take revenge on unjust men when necessary. Moll's representation reveals that women in the 18th century could not sustain their existence without being subject to a man and had to accept economic and social patronage by men. However, Moll's upright stance in her struggle to survive in society is remarkable.

Moreover, Moll did not accept the hard and miserable life she had been in since her childhood and she aspired for better living conditions. Aiming to become a wife in the house where she works, she sees marriage as a way to gain status. Although she could marry the eldest son of the house and the young man she loved, she gained that status by marrying his younger brother. These are the attitudes and behaviors of the 18th-century English woman's struggle for existence manifested in Moll's representation. In addition, despite the Enlightenment period on one hand and the Industrial Revolution on the other, the male-dominated understanding of society continued effectively in 18th-century England. In this environment, criteria such as education and being an educated woman, being rich, and having a dowry were those the men were looking for in a woman when getting married. Although Moll did not have such a privilege, she tried to help others with what she had learned from her life experiences and was able to oppose injustice and male supremacy to the extent of her power by creating a different type of woman.

Methodology

Strategy for the Interpretive Philosophy of Translation: Jean Delisle's Approach (ITT)

Comparative Stylistics of French and English: The Methodology for Translation (French 1958—English 1995) by Vinay and Darbelnet laid the foundation of this field. This foundational work highlights the importance of understanding the linguistic nuances and cultural contexts in translation. Jean Delisle, a Canadian theorist, utilized this foundation to develop a more complex version of the Interpretive Theory (1958, 1995, p. 50). Delisle's work emphasizes the translator's role in interpreting and conveying the intended meaning of the source text, rather than just translating words. Vinay and Darbelnet primarily discuss translation in two ways: directly and indirectly. Translation includes transposition, modulation, equivalence, and adaptation. Direct translation includes borrowing and calque (loan translation). The three processes that make up direct translation are calque (loan translation), borrowing, and literal translation (Munday, 2008, pp. 56-58). These methods show how translation is both a science and an art, requiring a balance of accuracy and creativity. In addition to these seven strategies, Vinay and Darbelnet introduced two more: "reinforcement versus compression" and "amplification versus economy." Delisle's expansion and economic taxonomy were derived from Vinay and Darbelnet's model (Delisle, 2013, p. 214).

1. Expansion

A variation of amplification that Vinay and Darbelnet proposed is expansion. Expansion plays a critical role in conveying nuanced meanings that might be lost in a direct translation. The expansion technique can emphasize a word's significance (Vinay & Darbelnet, 1995, p. 192). Delisle's "expansion" means that the target text uses more words or phrases than the original to tell the same thing (Molina & Albir, 2002, p. 504). As stated by Delisle (2013), "the restrictions of form or sense imposed by the target language" need "any kind of addition" (lexical, phrasal,

syntactic, etc.) given to the translation (2013, p. 211). Delisle (2013) says that “expansion” covers three things: watering down, giving explanations and examples, and paraphrasing.

2. Dilution

Dilution is the most basic type of expansion. It is used when “linguistic” restrictions are the only reason for expansion. This strategy is particularly useful in translating complex technical terms or culturally specific references. Dilution is a technique used in translation to convey a notion or item from the source text to the target language reader by using more words or phrases (Delisle 2013, pp. 211, 212).

3. Explication

The strategy of explication refers to situations, in which expansion is required because of restrictions imposed by both the “language” and the “discourse” (Delisle, 2013, p. 214). According to definition by Delisle, Hannelore, and Monique (1999), “explication” is the strategy of adding the reader might not understand otherwise. This strategy enhances reader comprehension, particularly in translating idiomatic expressions or implicit cultural references. Explication is a methodology that can be used to clarify any idea in the source text. It is the process of putting semantic features into the text in the target language. This is often necessary because the target language is compressed, and the lexicon and syntax of the two languages are different (2013, p. 139).

4. Periphrasis

This strategy is employed in situations where enlargement is required because of restrictions imposed by “discourse” rather than those imposed by “language”. Periphrasis often involves rephrasing to maintain the original text’s stylistic and rhetorical effect. It is used when the translation necessitates the use of more words and phrases for stylistic and discourse-related reasons (Delisle 2013, p. 213).

5. Economy

Economy refers to the tendency of a target text to express the same content in a considerably smaller number of words than the number of words used in the source text (Delisle 2013: 205). Economy is vital in maintaining brevity and clarity, particularly in translating business or legal contexts. The economy functions on both the lexical and syntactic levels. Information can be sent through words in one language, whereas information can be sent through how words are put together in another (2013, p. 194).

6. Concentration

Concentration is especially relevant in literary translation, where poetic or dense texts require condensing without losing meaning. Concentration, which is the opposite of dilution, is required solely because of “linguistic” restrictions. Form and language are intricately intertwined in this particular strategy.

7. Implication

Implication is necessary to preserve the subtlety and nuance of the original text, often used in literary and creative translations. The implication strategy is used to achieve linguistic equivalence and translate within the limits of the discourse, which are both critical. Nevertheless,

“implication” serves the opposite purpose of explicitation; therefore, it is used when the purposes of explicitation are challenged. Using the circumstance or context of the target language to define some characteristics that were explicit in the source language is called “implication.” Defining the details in the target language is a process known as “implicitness” (Vinay & Darbelnet, as cited in Klaudy 2001, p. 80). Some source texts can be deleted from the translation if seen as redundant; nevertheless, the target text’s reader should still be able to understand the message conveyed by the source text without difficulty. When the implication strategy is not used consistently, or not used at all, when necessary, it leads to unnecessary repetition of the original text (Delisle 2013, p. 214). When this term is used to describe a mistake, it suggests that the translator makes explicit in the target language components of the source text that should be implied (Delisle 1999, p.166).

8. Concision

Concision plays a key role in translations for media or advertising, where the message needs to be strong yet succinct. This strategy is implemented when it is determined that the application of economy is required due to restrictions set by speech rather than linguistics (Delisle 2013, p. 207). By eliminating cliches, meaningless words or phrases, and awkward idioms that the cognitive processes of the original language may have forced, the principle of brevity can be implemented sentence-by-sentence (Herman 1993, p. 17, 18). The challenge in translation arises from either an excessive or insufficient reliance on concision. As stated by Delisle, exclusion is used when an important idea or information from the source text is omitted from the translated version (Delisle 2013, p. 214).

Analysis and Discussion

In the 1719 publication of *Moll Flanders*, many of the notes on the words have changed their meanings or need to be recovered. Hence, some of the spellings can be difficult for the modern reader. Thus, italics and explanations have been used to clarify these words.

In order to analyze the novel, some exemplary selected sentences will be discussed considering Delisle’s translation strategies: expansion, economy, expansion, dilution, explicitation, and periphrasis.

Table 1: Examples of the dilution strategy used in *Moll Flanders*.

	Source Text	Target Text
1	...an Author must be hard put to it to wrap it up so clean, as not to give room, especially for vitious Readers to turn it to his Disadvantage (the preface)	...yazar, kem gözlü okurların habis iftiralalarına maruz kalmamak amacıyla, tüm anlatılanları böylesine tertemiz paketlemekte elbette adamakıllı zorlanacaktır (s. 10).
2	But that which was too vain of, was my Ruin, or rather my vanity was the Cause of it (p. 16).	Neylersiniz ki aşırı övünç duyduğum şey yüzünden mahva sürüklendim ya da belki aşırı övünçün kendisiydi mahvıma neden olan (s.29).
3	...not considering what was before me, and how near my Ruin was at the Door, indeed I think, I rather wish'd for that Ruin, than studied to avoid it (p. 21).	...mahvının kapıya ne kadar yaklaştığını aklımdan geçirmeyen, benim kadar kendini beğenmiş bir zavallı budala daha var mıdır bilmem. Aslını sorarsanız ben o mahvı, kendimden uzak tutmaya çalışmak yerine bir bakıma arzu bile ediyordum galiba (s. 37).

4	...but when he has Thought and Por'd on it till he is almost Mad, having no Principles to Support him, nothing within him or above him, to Comfort him; but finding it all Darkness on every Side, he flyes to the Same relief again (p. 51).	Gel gör ki sorunu derinlemesine düşünüp taşımaktan delirecek kerteğe geldiğinde, destek bulabileceği prensipleri olmadığından, kendi içinde ve yukarısında herhangi bir avuntu kaynağı bulamadığından, dört bir yanını karanlıklar sarmış olduğunu algılayınca, nefes alabilmek için gene her zamanki yola sapardı (s. 85).
5	And now he made deep Protestations of a sincere inviolable Affection for me (p. 89).	Şimdi artık bana karşı candan, sarsılmaz bir sevgi beslediği konusunda tumturaklı beyanlarda bulunmaya başladı (s. 146).

Dilution can be only used on a textual level, regardless of whether it is optional or required. The examples presented here are instances of dilution in its most common forms; this is evident through the translator's approach of expanding the text to enhance clarity and convey cultural nuances. Nevertheless, although some examples cited here are required, others are not. For instance, the expansion clarifies the context for the reader in the first example, adding elements that bring cultural and emotional depth to the translation. This is a deliberate choice by the translator to ensure the target audience comprehends the subtleties embedded in the original text. This may be derived from the assertion that the translator used a larger number of words and phrases in the translation to explain the spirit of the text and convey the meaning to the target audience. The second example demonstrates the translator's effort to unpack the compact expression of "vanity" from the source text into a more elaborate explanation in the target language. This not only dilutes the original phrase but also provides a clearer understanding of the character's motivations and feelings, which might be less obvious in the source text. Similarly, in the third example, the translator's addition of self-reflective commentary offers insight into the character's psyche, which has not been explicitly specified in the source text but can be inferred. This indicates a nuanced understanding of the source material and a strategic application of dilution strategy to make implicit aspects of the character and narrative more perceivable to the target audience. The fourth example is particularly noteworthy since it shows the translator's skill in establishing the balance between dilution and preservation of the original tone. While significantly expanded, the translation retains the sense of despair and isolation of the character, emphasizing the emotional effect through additional descriptive language. In the fifth example, the translator's use of more expressive language to describe the character's deep protestations of affection illustrates the strategy of dilution to emphasize emotional intensity, which might not be as pronounced in the source language due to cultural differences in expression.

Table 2: Examples of the explicitation strategy used in Moll Flanders

	Source Text	Target Text
1	...that it abundantly atones for all the lively Discription she gives of her Folly and Wickedness (preface).	...verdiği ayrıntılardaki tüm canlı ve renkli tasvirlerin vebalini bol bol ödemeye yarıyor (s.11).
2	...so it is still to the more Advantage that we break off here (preface):	...lafı burada kesmemizde bence sonsuz yarar var (s.13).
3	...very Mannerly, and as I had often heard the Ladies say I was Pretty... (p.12).	...dem vurduklarını sık sık duyuyordum (s.23).
4	This grew so Publick, that the whole House talk'd of it, and his Mother reprov'd him for it (p. 25).	Durum o kadar alenileşti ki tüm ev halkının dilinde gezer oldu ve annesi oğlunu bu nedenle payladı (s.44).

5	Well my dear says he but let me give you the whole Story as it went on between us, and then say what you will (p. 29).	“Neyse iki gözüm, hele ben sana aramızdaki konuşmanın bütünü aktarayım, sonra sen ne istersen söyle.” (s.50).
---	--	---

“Explicitation” is an expansion based on the limits placed on the language and the needs placed on the discourse. This strategy involves elaborating or clarifying information that might be implicit in the source text but should be more explicitly expressed in the target text to ensure clear understanding. In the context of “Moll Flanders”, this strategy seems to serve for not only linguistic but also cultural adaptation purposes. In the first example, the translator adds “vebalini bol bol ödemeye yarıyor” (abundantly atones) to emphasize the extent of atonement for the described “Folly and Wickedness.” This addition provides a clearer understanding of the moral implications and depth of the character’s actions, which might be less evident to a reader not familiar with the nuances of the original language. The second example demonstrates a more straightforward approach to explicitation. The phrase “lafı burada kesmemizde bence sonsuz yarar var” (it is still to the more advantage that we break off here) directly addresses the reader with a rationale for ending the discussion, making the narrator’s intention more apparent than in the source text. In the third example, the translation “dem vurduklarını sık sık duyuyordum” (as I had often heard the Ladies say I was Pretty) adds a sense of frequency and affirmation from external sources, providing a clearer context to the character’s self-perception and social validation. The fourth example “Durum o kadar alenileşti ki...” (This grew so Public) employs explicitation to detail the extent of the public knowledge of the events, thereby enhancing the narrative’s dramatic effect and the social repercussions for the characters involved. Finally, in the fifth example, the translation “hele ben sana aramızdaki konuşmanın bütünü aktarayım, sonra sen ne istersen söyle” (Well my dear says he but let me give you the whole Story) uses the direct addressing and a more conversational tone. This approach makes the dialogue more engaging and clearer to the reader, ensuring that the emotional nuances and the characters’ intentions are more explicitly conveyed. Through these examples, it becomes evident that explicitation in “Moll Flanders” is a thoughtful translation strategy, enhancing clarity, cultural relatability, and narrative depth. The explicitation strategy used by the translator not only addresses linguistic differences but also bridges cultural and stylistic gaps between the source and target texts.

Table 3: Examples of the periphrasis strategy used in Moll Flanders

	Source Text	Target Text
1	...that it abundantly atones for all the lively Discription she gives of her Folly and Wickedness (preface).	...verdiği ayrıntılardaki tüm canlı ve renkli tasvirlerin vebalini bol bol ödemeye yarıyor (s.11).
2	...so it is still to the more Advantage that we break off here (preface):	...lafı burada kesmemizde bence sonsuz yarar var (s.13).
3	...very Mannerly, and as I had often heard the Ladies say I was Pretty... (p.12).	...dem vurduklarını sık sık duyuyordum (s.23).
4	...my vanity was elevated tho the last Degree (p. 18).	Kibrim en son raddeye kadar kabarmıştı (s.33).
5	This grew so Publick, that the whole House talk’d of it, and his Mother reprov’d him for it (p. 25).	Durum o kadar alenileşti ki tüm ev halkının dilinde gezer oldu ve annesi oğlunu bu nedenle payladı (s.44).
6	Well my dear says he but let me give you the whole Story as it went on between us, and then say what you will (p. 29).	“Neyse iki gözüm, hele ben sana aramızdaki konuşmanın bütünü aktarayım, sonra sen ne istersen söyle.” (s.50).

Periphrasis is used by the translator in each of the examples that were presented earlier. This information contains the highest extent of expansion that one may achieve while rendering the text. As indicated previously, periphrasis is a type of expansion that is used primarily for reasons related to style and art, in addition to those related to fulfilling the needs of communication. This strategy enhances the expressive depth and cultural resonance of the text, often adding layers of meaning or contextual nuances that are not explicitly present in the source text. The use of periphrasis by the translator goes beyond mere linguistic translation, delving into the realms of cultural adaptation and stylistic refinement. It involves a creative reimagining of phrases to align more closely with the target culture's linguistic preferences and cultural context. In this study, "periphrasis" strategy is particularly seen in rendering idioms and cultural expression, such as the translation of "give off her folly wickedness" as "vebalini bol bol ödemeye yarıyor" to the target text. This translation does not merely convey the literal meaning but rather encapsulates the emotional weight and moral implications in a culturally understandable manner. Similarly, the translation of "we break off here" in the source text as "lafı burada kesmemizde", that of "my vanity was elevated" as "kibri kabarmak", that of "talk'd of it" as "dilinde gezmek", and that of "Well my dear" as "neyse iki gözüm" into the target text are examples how the translator used periphrasis to achieve a more natural and idiomatic expression in the Turkish language. These translations suggest the keen sensitivity to the stylistic and cultural nuances required to make the text relatable and engaging for the target audience.

Table 4: Examples of the concentration strategy used in Moll Flanders

	Source Text	Target Text
1	The Repentance of her Lover at the Bath (the preface).	Bath'deki aşığının nedâmet getirmesi... (s. 11).
2 this Lady of Fame (preface):	...bu ünlü hatunun... (s.12).
3	...as they term it (preface).	Ne ki... (s.16).
4	Being guilty of manifest Injustice (p.4).	...aşîkar bir haksızlığa... (s. 11).
5	get enough to keep me without that terrible Bug-Bear going to service (p.11).	öcüsünü uzakta tutacak kadar para kazanmaktan ibaretti (s.22).
6	However, nothing else pass'd at that time (p.18).	O gün aramızda başkaca bir şey olmadı (s.30).

This strategy represents the most basic type of economy since it only functions on a language level and considers the necessities of conversation. Concentration in translation involves distilling the essence of the original text into fewer words and focusing on succinctness and clarity. This approach is particularly effective in conveying the core message without the additional embellishments or detailed descriptions present in the source text. It can be seen in these examples that the number of words and phrases used in the translations is lower than what was used in the original text. This reduction in word count demonstrates the translator's skill in achieving brevity while preserving the original text's meaning and tone. For example, "The Repentance of her Lover at the Bath" is translated as "Bath'deki aşığının nedâmet getirmesi," condensing the phrase without losing its essential meaning. Equivalence is determined exclusively on a linguistic level in each of these examples. However, it's important to note that, although the translator prioritizes linguistic equivalence, there also is an underlying effort to maintain the emotional and contextual integrity of the original text. This can be seen in the translation of "... this Lady of Fame" to "...bu ünlü hatunun..." where the essence of "Lady of Fame" is compactly conveyed in the target text. Actually, the concentration strategy used in these translations reflects a precise and economical approach to language that captures the key elements of the source text in a more concise form.

This strategy is particularly useful in contexts, where brevity plays an essential role or where the target audience prefers a more straightforward style.

Table 5: Examples of the implicitation strategy used in Moll Flanders

	Source Text	Target Text
1	I made no more Resistance to him but let him do just what he please'd; and as often as he pleas'd; and thus, I finish'd my own Destruction at once for from this Day, being forsaken of my Virtue, and modesty, I had nothing of Value left to recommend me, either to God's Blessing, or Man's resistance (p.23).	...ben de başkaca direnmeyerek bıraktım, bana ne istediğini yapın! İşte böyle, kendi mahvımı tek adımda gerçekleştirmiş oldum. O gün, hem namusumdan hem de hayâ duygumdan vazgeçtiğime göre, beni ne Tanrı'nın inayetine ne de kulunun korumasına layık kılacak hiçbir değerli varlığım kalmamıştı artık (s. 41).
2	The money was the thing; the Portion was neither crooked or Monstrous, but the Money was always agreeable, whatever the Wife was (p. 53).	Paraydı esas olan. Kadının getirdiği ağırlığın yamuğu ya da kötücülü olmazdı; kadının kendisi nasıl olursa olsun parası her zaman sevimliydi (s. 87).
3	as for Household stuff I had little or none, for I had liv'd always in Lodgings (p. 101).	eve ait öteberi kabilinden hiç denilecek kadar az şeye sahiptim (s. 182).
4	...after some pause... (p.114)	...biraz duraladıktan sonra (s. 183).
5	He stood a little while Hesitating, as if doubtful whether to take it or no; but I press'd it on him and made him accept it (p. 261).	Oğlum bir süre, hediyeği alıp almamakta ikircikliymişçesine duraladı, ama ben üstün gelip kabul ettirdim (s. 403).
6	...which now we were come over safe, and settled in a way to live, I had sent for as he might see (p. 264).	Şimdi buraya bir selâmet ulaşmış, yerleşmiş ve yaşam tarzımızı kurmuş olduğumuza göre de o parayla bu gördüğü şeyleri getirmiştim (s. 407).

One of the most effective tools that a translator can use to free himself from the limitations imposed by the source language is incoherence. Implicitation, as a strategy, is about omitting certain elements that are explicit in the source text and relying on the reader's ability to infer or understand these elements based on context. This approach can lead to a text that may diverge in terms of explicit detail but stay faithful to the spirit and meaning of the original text. The fact that the translator was concerned with expressing the examples that were presented here indicates that the translator did not strictly adhere to the language that served as the source; this is indicative of a deeper understanding of the target audience's cultural and linguistic context. By opting for implicitation, the translator ensures that the translation is not only linguistically accurate but also culturally and contextually relevant. For instance, in the first example, the translator omits certain details while reflecting the essence of the protagonist's despair and moral decline, making the narrative more concise and potentially more impactful for the target audience. Similarly, in the second example, the concise translation "Paraydı esas olan" (The money was the thing) succinctly preserves the original's sentiment without the need for extensive elaboration. This strategy of implicitation is particularly effective in translating idiomatic expressions or culturally specific references that may not hold the same significance or meaning in the target language. It enables the translator to maintain the narrative flow and emotional impact of the story while avoiding unnecessary verbosity or explanations that may not resonate with the target audience. Instead, the translator placed a higher priority on conveying the meaning of the original to the audience that was being addressed. This approach reflects a prioritization of communicative effectiveness over literal accuracy, focusing on ensuring that the translated text resonates with its readers in a meaningful and engaging manner.

Table 6: Examples of the concision strategy used in Moll Flanders

	Source Text	Target Text
1	Says she; yes, again says I, very much like a child, you may be sure, and still, I cry'd heartily (p.10).	"Evet", diye bögürerek hıçkırta hıçkırta ağlamayı sürdürdüm (s.20).
2	I did not in the least perceive what he meant (p.19).	Onun ne demek istediğini zerrece anlamadığımı belirttim (s.34).
3	...he went leaving me infinitely please'd tho' surpris'd (p. 21).	Ben şaşkın ama sonsuz derecede sevinmiş durumdaydım (s. 33).
4	...he finding me alone in the Garden one Evening, begins a Story of the same Kind to me, made good honest Professions of being in Love with me (p. 24).	Bir akşamüzeri beni bahçede yalnız bulunca ağabeyiyle aynı minval üzere, bana olan aşkıyla ilgili canıgönülden yeminler etmeye girişti (s. 41).
5	...yet it gave me no Disturbance at all, for as he did not seem in the least to lessen his Affection to me (p. 25).	Zihnimi çok zaman meşgul ettiğini söylememe karşın bu, şimdiye dek zerrece tedirgin etmemişti beni (s. 43).
6	I told him how imprudently his Brother had manag'd himself, in making himself so Publick (p. 27).	Küçük kardeşinin öylesine açık davranmakla ne büyük basiretsizlik yaptığını anlattım (s. 47).

It is more a matter of conversation than language when considering concision, which is the furthest one can get in terms of economy. Concision in translation involves reducing the length of the text while preserving or even enhancing its communicative influence. This objective is achieved by eliminating the redundancy and focusing on the most essential elements of the message. Using this approach, the translator in each case presented above could convey the same idea using fewer words and phrases. For instance, in the first example, "Evet", diye bögürerek hıçkırta hıçkırta ağlamayı sürdürdüm" (Yes, I continued sobbing and crying bitterly) effectively condenses the original text's emotional intensity into a more succinct expression. This process not only maintains the essence of the original text but also aligns with the stylistic preferences of the readers in the target language. Considering the samples provided here, one can conclude that the translator aimed to create a target text that is both aesthetic and natural, focusing on problems of artistic and stylistic concern. This artistic focus is evident in how the translator skillfully distills complex emotions and situations into more compact phrases, thus enhancing the readability and emotional resonance of the text. The translator's approach in these examples demonstrates that less is more in certain contexts. Using fewer words, the translator manages to preserve the essence of the narrative, making it more engaging and accessible for the target audience. In essence, the use of concision in these translations reflects a deep understanding of the balance between brevity and expressiveness. It highlights the translator's ability to manage the nuances of both the source and target languages, creating a text that is not only faithful to the original but also artistically and stylistically refined for the target readership.

Evaluation and Conclusion

In this study, the complexities of literary translation, with a specific focus on the translation of the novel "Moll Flanders" from English to Turkish, were examined by making use of the Interpretive Translation Theory, guided by Jan Delisle's translation strategies. In this section, a comprehensive evaluation and insightful conclusions will be drawn based on the data achieved and analysis conducted in this study. One of the primary outcomes of this study is the successful integration of the Interpretive Translation Theory (ITT) with Delisle's translation strategies. This combination established a robust framework for the analysis of the translation process. The detailed examination of strategies like dilution, explicitation, periphrasis, concentration, and

implication, as employed in the translation of “Moll Flanders” significantly contributed to this framework. Various stages of ITT, with a specific emphasis on the significance of understanding, deverbilization, and rephrasing in guiding the decision-making processes of translators, were analyzed. The analysis further highlighted how these strategies are applied in practice and revealed the translator’s adeptness in navigating linguistic and cultural nuances, as well as in making the text accessible and engaging for the target audience. This harmonious synergy between theory and practice enhances our understanding of how the complexities of literary translation are navigated.

Throughout the analysis, the profound impact of the author, the temporal context in which the work was produced, and the literary movement to which the work belongs were emphasized. The translator’s ability to adapt the source text for the contemporary Turkish reader, while preserving its original essence, is a reflection of the dynamic nature of literary translation. These factors were identified as critical determinants in the translation process. It can be clearly seen that the translation of various literary genres necessitates careful consideration of the specific characteristics and nuances of these genres. The results achieved here confirmed that the translation of “Moll Flanders” skillfully addresses these genre-specific characteristics, contributing to a rich and meaningful translation. This insight applies to all the literary genres analyzed in this study. The translation process must be tailored based on the unique qualities of each genre, with an emphasis on the complex relationship between source and target languages.

It was determined that the current state of ITT predominantly aligns with the comprehension stage. The analysis of “Moll Flanders” provided practical examples of how this comprehension is achieved, particularly in the nuanced rendering of idioms and cultural expressions. This stage plays an important role in the theory’s application in literary translation, with the translator’s role in understanding the source text’s meaning and significance being central. The critical importance of this comprehension stage, as seen in the translator’s approach to conveying complex emotional states and societal norms, lays the foundation for the subsequent stages of deverbilization and rephrasing. Therefore, the translation process must first and foremost focus on a deep and accurate understanding of the source text. Another key insight that emerged from this study is the paramount role of linguistic characteristics. It has been emphasized that these linguistic traits should occupy the core of the translation process, in alignment with ITT’s principles, which prioritize equivalence and conformity in translation, as well as the stages of meaning, understanding, deverbilization, and rephrasing. Thus, the translation process must be navigated with due consideration of linguistic elements and intricacies.

In summary, it was emphasized in this study that linguistic characteristics are not merely peripheral elements in the translation process; instead, they help guide the understanding, deverbilization, and rephrasing stages of ITT. By placing linguistic characteristics at the forefront of the translation process, the complex challenges posed by literary translation can be effectively navigated. This study contributes to the broader theoretical discourse on translation by providing practical insights into how ITT and Delisle’s strategies can be used by translators. Furthermore, the significance of context, authorship, and literary movements in shaping the translation of various genres is also underlined. Considering that translation is an ever-evolving field, valuable contributions and dynamic interaction proposals between theory and practice, leading to a deeper understanding particularly in the realm of literary translation, were presented in this study.

References

- Amparo, H. A. & Fabio, A. (2009). Translation as a Cognitive Activity. In J. Munday (ed.). *The Routledge Companion to Translation Studies*, 54-73. Routledge.
- Carr, M. S. (2001). Interpretive Approach. (Ed.). M. Baker. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge.
- Defoe, D. (2021). *Moll Flanders*. Wordsworth Editions.
- Delisle, J. (1980). *L'Analyse du discours comme méthode de traduction*. Éditions de l'Université d'Ottawa.
- Delisle, J. (1988). *Translation: An Interpretive Approach*. University of Ottawa Press.
- Delisle J., Hannelore L. & Monique C. C. (1999). *Translation Terminology*. Herausgeber (ed.). John Benjamin Publishing.
- Delisle, J. (2005). Le sens à travers l'histoire de la traduction de l'Antiquité à la fin du XIXe siècle. F. Israël & M. Lederer (Ed.), *La théorie interprétative de la traduction II – convergences, mise en perspective*. p. 211-228. Lettres modernes. Minard.
- Delisle, J. (2013). *La Traduction Raisonnée. Manuel D'initiation à la Traduction Professionnelle de L'anglais Vers le Français*. Presses de l'Université d'Ottawa.
- Isreal, F. (1990). Traduction littéraire et théorie du Sens. *Etudes traductologiques en hommage à Danica Seleskovitch*. p. 29-44. Lettres Modernes, Minard.
- Laplace, C. (2005). La genèse de la théorie Interprétative de la traduction. F. Israël & M. Lederer (Ed.), *La théorie interprétative de la traduction I-genèse et développement*. p.21-66. Lettres modernes. Minard.
- Lederer, M. (1994). *La Traduction Aujourd'hui. Le Modèle interprétatif*. Hachette.
- Lederer, M. (2005). Défense et illustration de la théorie interprétative de la traduction. F. Israël & M. Lederer (Ed.). *La théorie interprétative de la traduction I-genèse et développement*, 92139. Lettres modernes minard.
- Lederer, M. (2010). Interpretive Approach. In Y. Gambier (Ed.). *Handbook of Translation Studies*. John Benjamins Publishing.
- Lederer, M. (2014). *Translation: The Interpretive Model*. Routledge.
- Molina, L. A. (2002). Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta*, 47, (4), 498-512. Retrieved from: <https://doi.org/10.7202/008033ar>.
- Morini, M. (2013). *The Pragmatic Translator: An Integral Theory of Translation*. Bloomsbury.
- Munday, J. (2008). *Introducing Translation Studies*. Routledge.
- Nihal Yeğınobalı Çeviri Hayatı Üzerine*, [https://ceviribilim.com/2008/04/11/nihal-yeginobali%E2%80%9999yla-ceviri-hayati-uzerine/\(01.02.2023\)](https://ceviribilim.com/2008/04/11/nihal-yeginobali%E2%80%9999yla-ceviri-hayati-uzerine/(01.02.2023)).
- The Norton Anthology of English Literature (2012). Daniel Defoe, *Stephen Greenblatt*, 1, Norton, pp. 2424-2434.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Sezergül YIKMIŞ* 

SÖZLÜK HAZIRLAMA SÜREÇLERİ	DICTIONARY COMPOSING PROCESSES
<p>ÖZET</p> <p>Denemeleri MÖ. 2600'lere kadar uzandığı bilinen sözlükler, sözlük bilimi araştırmalarının ve teknolojiye gelişmelerin artmasıyla hem gelişti hem de sözlüklerin çeşitleri arttı. Geçen süre zarfında bilgi çeşitliğinin artması, kullanıcı yelpazesinin çeşitlenmesi, sözlük kullanım amaçlarının farklılaşması birey ya da kurumları daha işlevsel sözlük hazırlamaya yönelmiştir. İşlev bakımından farklılıklar barındırsa da ilk sözlüğün ne zaman ve kim tarafından yazıldığı hakkında ulaşılan veriler farklılık göstermekle birlikte sözcük listesi formunda olan sözlüklerin oluşturulma amacının sözcüklerin kaybolma endişesinden kaynaklandığı görülmüştür. Sıklıkla sözcükleri göstermek ve açıklamak amaçlı oluşturulan sözlükler bilgi edinmeyi ve dil hakimiyetini öğretmeyi de kolaylaştırmayı hedefleri arasında alarak tasarlanmıştır. Sözlükler fayda temelli oluşturulsa da basıldıktan sonra ticari bir araca dönüşmektedir. Basıldıktan sonra yayınevleri için kâr amaçlı bir ürün konumuna geçen sözlüklerden kullanıcıların mümkün olan en yüksek faydayı sağlaması ve ürünü tercih etmesi gerekir. Bu durum sözlük hazırlamanın sözcük listesi oluşturmak olmadığını birden fazla boyutu olan bir süreç olduğunu göstermiştir. Bu çalışmada en yaygın referans kaynağı olan sözlüklerin hazırlama süreci üzerinde duruldu ve sözlüklerin bu süreçleri; sözlük kullanıcısı, verilerin toplanması ve verilerin birleştirilmesi aşamaları dikkate alınarak üç aşamada incelendi.</p> <p>Anahtar kelimeler: sözlük, sözlük bilim, kullanıcı, bütüncül yapı, parçacıl yapı.</p>	<p>ABSTRACT</p> <p>Dictionaries, whose attempts are known to date back to 2600 BC, have both developed and the types of dictionaries have increased with the increase in lexicology research and technological developments. In the course of time, the increase in the diversity of information, the diversification of the user range, and the differentiation of the purposes of using the dictionary have led individuals or institutions to prepare more functional dictionaries. Although there are differences in terms of function, the data obtained about when and by whom the first dictionary was written differ, but it has been seen that the purpose of creating dictionaries in the form of a word list is due to the worry of words being lost. Dictionaries, which are often created to show and explain words, are designed with the aim of facilitating acquiring knowledge and teaching language mastery. Although dictionaries are compiled on the basis of utility, they turn into a commercial tool after they are printed. Users should get the maximum possible benefit from dictionaries, which become a profit-making product for publishers after they are published, and prefer the product. This showed that preparing a dictionary is not a word list, but a multi-dimensional process. Dictionaries were analyzed by considering three stages: dictionary user, data collection and data combination.</p> <p>Keywords: dictionary, lexicography, user, holistic structure, fragmentary structure.</p>

* Dr., MEB, Eskişehir / Türkiye. E-posta: sezergulykms@yandex.com

Giriş

Sözlükler, bir konuşma topluluğunun üyeleri tarafından kullanılan sözcükleri açıklayan hem temel referans kitabı hem de dilin söz varlığının kaydıdır (Atkins ve Rundell, 2008, s.2; Jackson, 2016, s.45). *Açıklama* ve *aktarma* vurgusunun olduğu bu tanımdan başka sözlüğün farklı yönlerinin belirtildiği çokça sözlük tanımı yapılmıştır. Bergenholtz (çev¹. Corga, 2014, s.18-19), Google üzerinden yaptığı tarama sonucunda ulaştığı yedi tanımdan hareketle iki farklı sözlük tanımı tasarlar:

i. *Metin alımlama, metin üretimi veya çevirisiyle ilgili bir yardıma ihtiyaç duyulduğunda ya da sadece bir sözcük veya sözcük dizisi hakkında bilgi alınmak istendiğinde başvurulabilen, özgün konular veya dil öğeleriyle ilgili sözlük maddelerini ve muhtemelen birçok harici metni de içeren sözlükbilimsel başvuru çalışmasıdır.*

ii. *Metin alımlama, metin üretimi veya çevirisiyle ilgili bir yardıma ihtiyaç duyulduğunda ya da sadece bir sözcük veya sözcük dizisi hakkında bilgi alınmak istendiğinde başvurulabilen, özgün konular veya dil öğeleriyle ilgili sözlük maddelerini ve muhtemelen birçok harici metni de içeren ve her biri özgün bir sözlük tanımıyla ilişkili birçok sözlükten oluşan sözlükbilimsel başvuru çalışmasıdır*

Sözlükler, sözcükleri kayıt altına alırken kültürü de muhafaza ederek sonraki nesillere aktarmaktadır. Sözlüklerin oluşumunu insanın sosyal gelişimi ile ilişkilendiren İlhan (2009, s. 535) bu sosyal gelişimin sonucu olan farklı dünya dillerinin farklı kültürler tarafından anlaşılma gereksiniminin doğurduğu yeni bir dil öğrenme ihtiyacının sözlüklerin oluşmasına zemin hazırladığını belirtir.

1. Sözlük Tarihi

Yazının icadıyla başlayan sözlük çalışmaları zamanla ilkelden yetkine doğru evrilmeye başlamıştır. Bunu sözlükçeden sözlüğe geçiş olarak belirten Kocapınar (2014, s.15), sözlüğün ilk adımı olan sözlükçelerin yerleşik hayata geçen toplumların faaliyetlerini kayıt altına alma ihtiyacından doğan idarî ve ticari kaynaklı sözcük listeleri olduğunu belirtir. Bejoint (2016, s.8), bu ihtiyacın kaybolma endişesinden kaynaklandığını, kayıt altına alınan listelerin eski metinlerde kullanılan sözcük listeleri, konuşulan dilin listeleri ya da nesnelere listesini olduğunu, bu listelerin işlev bakımından çeşitlilik gösterse de genel olarak göstermeyi, açıklamayı, bilgi edinmeyi ve dil hakimiyetini öğretmeyi kolaylaştırmak için tasarlandıklarını belirtmiştir.

İşlev bakımından farklılıklar barındırırsa da ilk sözlüğün ne zaman ve kim tarafından yazıldığı hakkında ulaşılan veriler farklılık göstermektedir. Literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler şöyledir: İlk çalışma MÖ. XI. yüzyılda Bawetshi tarafından oluşturulan yaklaşık 40.000 kelimelik Çince sözlüktür. Hu-Shin'in MÖ. 150 yıllarında hazırladığı *Shwo-Van* sözlüğü ile Ku-eWang'ın MÖ. 530'da hazırladığı *Yu- Pien* adındaki sözlükleri ise diğer Çince sözlüklerdir. Eski Sümer kalıntılarında Sümer ve Akat dillerine ait çivi yazısıyla yazılmış sözlüğe benzeyen yazıtlara rastlanmıştır. Miladî yılların başına gelindiğinde ise bu dönemde oluşturulduğu düşünülen Grek ve Latin dilleriyle yazılmış *Falyarus Falakus* adlı daha küçük hacimli sözlüklerin varlığından söz edilir. Elde edilen verilere göre, Asurlular alışılmanın aksine çivi yazısının yerine alfabetik yazıyı kullanmaya başlayınca zorluklarla karşılaşmış ve MÖ. 628-622 yılları arasında terk ettikleri eski sembolik sözcükleri toplayıp Ninova'da Asur Banibal'daki Büyük Kütüphane'de koruma altına almıştır. İlk sözlük olarak kabul edilen bir diğer eser ise İskenderiye Müzesinin Kütüphanecisi Bizanslı Aristophanes'in (MÖ. 257-180) hazırladığı sözlüktür. İskenderiyeli Pamhilus'un

¹ Bergenholtz, H. (2013). What is a Dictionary?. *Lexikos*, 22, 20-30. adlı makalenin çevirisidir.

oluşturduğu *Yunanca Sözlük* ile Latinler'de Marcus Verrius Flaccus'un sözlükleri de ilk sözlükler arasında olabilir. (İslam Ansiklopedisi, 2009, s.398; Kahraman, 2016, s.3291)

Sterkenburg (2003, s.8), "Sözlükler ne zaman ve kim tarafından icat edildi?" sorusunun o kadar da ilginç bir soru olmadığını bu soruyla bağlantılı olan tek dilli, iki dilli ya da çok dilli sözlüklerin mi önce yapıldığına dair soruların son yıllarda araştırmacıları daha fazla meşgul ettiğini belirtir. Sözlük tarihçesini ele aldığı çalışmasında kil tabletlerle başlayan sözlük denemelerinin MÖ. 2600 yıllarda Akadlar ve Babillere kadar uzandığını, bu dönemde hazırlanan kil tabletlerde oluşturulan eş anlamlı sözcük listelerinde amacın Sümer dilini erişilebilir kılmak olduğunu belirtir. Bu tabletler ilk hazırlanan sözlüklerin iki dilli olduğunu gösterdiği gibi Eski Çin, Yunanistan, Roma İmparatorluğu, Fransa ve İngiltere'de Orta Çağ'dan beri sözlüklerin ortaya çıkışı ile ilgili de benzer tespitlerde bulunulmuştur. Bu tespitlere rağmen Mezopotamya ve Eski Mısır gibi bölgelerdeki araştırmalar iki dilli sözlüklerin tek dilli sözlüklerden daha sonra oluştuğunu göstermiştir. Çünkü büyük medeniyetlerin benmerkezci yapısı, kültürlerini korumak istemesi ve komşu kültürlerden uzaklaşmaları tek dilli sözlüklerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

2. Sözlükbilim

Binlerce yıldan beri çok sayıda sözlük hazırlanmıştır, sözlüklerin ihtiyaç doğrultusunda oluşan bir referans kitabı olması onu dilbilimden başka insan ile ilişkili olan tarih, felsefe, sosyoloji gibi bilim dalları ile de ilişkili hale getirmiştir. Zamanla bilgi çeşitliğinin artması, sözlük kullanıcılarının çeşitlenmesi, sözlük kullanım amaçlarının farklılaşması birey ya da kurumları daha işlevsel sözlükler hazırlamaya yöneltmiştir.

En iyi, en kullanışlı sözlüğü hazırlama ve kullanıcıların sözlükten mümkün olan en yüksek faydayı sağlamasıyla ilgili sorunların ortaya çıkması bu sorunlarla ilgili araştırma ve uygulamaları barındıran bir bilim dalının varlığına gereksinim duyulduğunu gösterir (Baskın, 2014, s.449). İhtiyaçtan doğan bilim dalı için leksikografi ve leksikoloji terimleri kullanılmıştır. Crystal (2003, s. 267), leksikolojiyi anlambilim terimleri içine dahil ederek sözlükleri oluşturan kelime dağarcığı (tarihini içeren) üzerine yapılan bütün çalışmalar için kullanıldığını belirtir; leksikografiyi ise sözlük yazarlarının gerçekleştirdiği sözlük yapmanın bilim ve sanatı olarak tanımlar. Hartmann-Gregory (1998, s.85), leksikografiyi akademik ve profesyonel çalışma alanı olarak tanımladıktan sonra terimin sözlük yapımı ve sözlük araştırması şeklinde iki temel alana sahip olduğunu belirtir: Birincisi ticari kaygıya dayalı kitap yayımı alanı; ikincisi ise dilbilimi, özellikle sözcükbilimle ilgili daha çok bilimsel çalışmalara dayanan alandır. Bununla birlikte bu iki alanın katı sınırlarla da birbirinden ayrılmadığını, sözlük konusunda da henüz uluslararası kabul görmüş standartların olmadığını belirtir. Bu terim farklılığının ve bunun doğurduğu karmaşanın altında yatan en önemli neden bazı araştırmacılarca leksikografinin bağımsız bir bilim dalı olarak değil leksikolojinin bir parçası olarak görülmesidir. Alman dilbilimci Herbert Ernst Wiegand; leksikografinin bir bilim dalı olamayacağını sözlüğün planlanması, sözlük bazasının hazırlanması ve sözlük metninin yazılmasını içeren teorik bir alan olduğunu belirtir (Akt. Usta, 2010, s.94).

Bergenholtz ve Gouws (Çev. Bozkurt, 2014, s.72-85) ise sözlükbilimin ne olduğuna dair yaptıkları kapsamlı araştırmada beş genel tanıma yer vermiş ardından bu tanımlarda yer alan eksik yönleri şu şekilde sıralamışlardır: Hiçbir tanımda, sözlükbilimin bir sanat mı yoksa zanaat mı olduğu bilgisi verilmemiş; ayrıca bu tanımlarda sözlüklerin, özel amaçlı ve genel amaçlı dil çalışmalarını kapsayan sözlükbilimsel ürünler olduğuna değinilmemiş; yine tanımlardan bazılarında sözlükbiliminin kuramsal bileşenlerinin yapısı tamamen açık değildir ve bağımsız bir

bilim dalı mı yoksa dilbilimin alt dalı mı olduğu konusunda da birbiriyle çelişirler. Tanımların eksik yönlerinin birbirinin birleştirilmesiyle oluşturulacak yeni tanımla da telafi edilemeyeceği kanaatine varan Bergenholtz ve Gouws bu tanımlardan birine ulaşan ortalama bir dil kullanıcısının sözlükbilimi ile ilgili doğru bir tanımlamaya ulaşamayacağını ifade ettikten sonra Bergenholtz ve diğerlerinin (1997) yazdığı “The Lemma Leksikograi in the Nordic Dictionary of Lexicography” adlı yazısından hareketle sözlükbiliminin iki türü olduğunu belirtirler:

1. Kuramların gelişimi ve sözlüklerin kavramsallaştırılması; işlevin, yapının ve sözlüklerin bağlamını dikkate alan *metaleksikografi* veya *kuramsal sözlükbilimi*.

2. Somut sözlüklerin planlanması ve derlenmesini içine alan *uygulamalı sözlükbilimi* veya *sözlükbilimi uygulaması*.

Sözlükbiliminin, bilgi teknolojileri ve dilbilim gibi öteki bilim disiplinleriyle ilintili olmakla birlikte bağımsız bir alan olduğunu belirten Bergenholtz ve Gouws, şu kısa ve kapsamlı tanımları yapar: *Sözlükbilimi, var olan eski sözlüklerden hareketle tamamlanmış kuramlarla ilgilenen, geleceğin sözlüklerinin planlanması, hazırlanması işiyle uğraşan bir disiplindir. Çalışmalarında bu disiplin de kendi içinde türlere ayırır: dilbilimsel sözlükbilimi (linguistic lexicography), konu alanı sözlükbilimi (subject ield lexicography) veya derlem sözlükbilimi (corpus lexicography).*

Yerli alan yazınında alanla ilgili terimlere Türkçe karşılık bulma konusunda da sorun yaşanmaktadır. Bunlardan biri *leksikografi* için bulunan Türkçe karşılıklardır. Boz (2011, s.9-13), terim için sözlükbilim(i) ve sözlükçülük terimlerinin kullanıldığını bu karmaşanın leksikografi teriminin yeterince araştırılmamasından ve bilimsel arka planın da oluşturulmamasından kaynaklandığını belirtir. Leksikografi terimi yerine *sözlükçülük* teriminin seçilmesinin temel nedeni olarak leksikografinin bir bilim dalı değil de bir sanat dalı hatta bir meslek alanı olarak görülmesini, bir diğer neden olarak da terimin "sözlükçülük" şeklinde tercüme edilmesini gösterir. Bazı tercihlerin tesadüfi olabileceği üzerinde de duran Boz sözlükçülük teriminin uygulamalı leksikografi (sözlük yazımı ve düzenlemesi), yani leksikografinin "meslek" yönü için yeterli olduğunu fakat "bilim" ile ilgili olan kuramsal leksikografiyi karşılamadığı için *sözlükbilim(i)* teriminin kullanılmasının daha uygun olacağını belirtir.

3. Sözlük Hazırlama Evreleri

Sözlükler; kullanıcı, amaç, sözlüğün yapısı gibi çok sayıda değişkenin dikkat edilmesi sonucu oluşan referans kitaplarıdır çünkü her sözlük derleme aşamasından sonra ticari bir eşyaya dönüşmektedir. Uzman, ekipman ve süre isteyen çalışmalar olan sözlükler için ayrılacak ciddi bütçelerin karşılanması için üretilen sözlüklerin talebe karşılık vermesi gerekir. Jackson (2016, s.237-252), sözlüklerin hem yatırımcı hem de kullanıcı beklentisini karşılayabilmesi için hazırlama sürecinin şu dört aşamada gerçekleştiğini belirtir: hedef kitlenin tespiti, sözlüğün boyutunun belirlenmesi, verilerin toplanması ve birleştirilmesi. Bu tasniften hareketle çalışmada sözlük hazırlama süreci üç ana başlıkta incelendi:

- 1.Sözlük Kullanıcısı (Hedef kitle)
- 2.Verilerin Toplanması
- 3.Verilerin Birleştirilmesi

3.1. Sözlük Kullanıcısı

Sözlükler öğrenciden turiste, çocuktan yetişkine kadar çok geniş kullanıcı çeşitliliğine sahip olan başvuru kaynaklarıdır. Varantola'nın (2002, s.30-34) dil öğrenenler, profesyonel olmayan kullanıcılar ve profesyoneller olarak gruplandığı kullanıcılar sözlükleri dil öğretimi ve

öğreniminin yanı sıra okuduğunu anlama, metin üretimi ve profesyonel çeviri gibi "öğrenim dışı" faaliyetlerde kullandığını belirtir. Atkins ve Rundell (2008, s.28) kullanıcıları yaşlarına göre küçük ve büyük çocuklar, yetişkinler olarak ayırır bunları da ana dili konuşucuları, dil öğrenciler, genel kullanıcılar veya uzmanlar olarak sınıflandırır. Kullanıcıların amaçlarının da eğitim veya meslekî olmak üzere ikiye ayırır. Sözlük hazırlanmadan önce yapılacak bir saha araştırması ile kimlerin yeni bir sözlüğe ihtiyaç duyduğu belirlenebilir. "Kimlerin" ifadesi kullanıcı profilini tespit etmeye yöneliktir. Kullanıcı profilini belirleyen bazı özellikler vardır bunlar kullanıcının yaşı, ana dili, konuştuğu diğer yabancı diller, dili kullanım becerisi, eğitim düzeyi, sözlük kullanma becerisi, ünvan, mesleği (öğretmen, öğrenci, tercüman, yolcu, kelime oyunu oyuncusu vb.) ve konumu (coğrafi olarak, evde, iş yeri ve eğitim kurumlarında vb.) (Nesi, 2013, s.66). Kullanıcı profili değiştikçe sözlükten beklenenler ve sözlüğün kullanım amacı da farklılaşacaktır bunun için bir sözlük planlanırken alınması gereken en erken karar sözlüğü kullanacak hedef kitlenin belirlenmesidir.

Bir sözlük aynı özelliklere sahip sadece bir kullanıcı grubuna hitap etmeyip bazen birden fazla kullanıcı grubuna hitap edebilir ve sözlük oluşturulurken dikkat edilmesi gereken en önemli faktör sözlüğü kullanacak hedef kitlenin/kullanıcıların özellikleridir. Bir öğrencinin sözlükten beklentisi ile bir uzamanın beklentisi aynı olmayacağından onlar için hazırlanacak sözlüklerin kapsamı da aynı olmayacaktır. Bu önemli tespit sonraki aşamalarda sözlük adına atılacak her adımın nasıl olması gerektiğini belirleyecektir. Kullanıcıların farklılaşması sözlük kullanımı da çeşitlendirmiştir, Atkins ve Rundell (2008, s.29) sözlüğün genel başvuru bağlamında anlamı daha önceden bilinmeyen sözcüklerin anlamını öğrenmek, bir sözcüğün yazım veya sesletimini denetlemek, dil öğrenmek ya da çeviri yapmak, yazınsal tür oluşturmak, bulmaca çözmek, müstakil bir konu üzerinde çalışmak ve sınavlara hazırlanmak için kullanılacağını belirtir. Sözlük kullanıcısının ve kullanım çeşitliğinin sözlük hazırlanmadan önce belirlenmesi, oluşturulacak sözlüklerin amaca hizmet etmesi, ihtiyacı eksiksiz karşılaması açısından son derece önemlidir.

Sözlük hazırlayanlar çalışmalarını genellikle potansiyel kullanıcı grubu hakkında herhangi bir ön bilgi olmadan sezgisel olarak yürütürken son yıllarda "Kullanıcı ne istiyor?" odaklı çalışmalar yürütülmüştür. Bergenholtz, Tarp (1995, s.77-79) *kullanıcı araştırmaları* (user survey)ni konu alan çalışmalarında, sözlük kullanıcılarının tutum ve beklentilerini tespit etmek için yayınevleri ve akademiler tarafından bir dizi çalışma yapıldığını belirtmiş ve bu çalışmaları şu şekilde gruplandırmışlardır: anketler, görüşmeler, tutanaklar ve diğer testler. Nesi (2013, s.63) ise bu çalışmaları Wenker'in tasnifinden hareketle anket çalışmaları, röportajlar, gözlemler, tutanaklar, testler, ödevler ve günlük dosyalar şeklinde altı grupta toplar. Bu çalışmaların sadece sözlük kullanıcılarının davranışlarını açıklamakla kalmadığını aynı zamanda kullanıcıları alışılmadık kullanım kalıplarına yönelme eğiliminde olduklarını da tespit etmiştir.

Bu yöntemlerden yaygın olanı anket yöntemidir. The New Oxford English Dictionary'nin (OED) nasıl kullanıldığını ve kullanıcıların gelecek elektronik versiyondan neler beklediğine dair hazırlanan ankette yer alan sorulardan bazıları şunlardır:

"Sözlüğün ana yapısını oluşturan unsurları ne sıklıkla kullanırsınız?"

"Bir sözlükte mevcut bilgilere ek olarak hangi bilgilerin yer almasını isterdiniz?"

"Sözlükte en sık hangi tür bilgileri arıyorsunuz? (En sık aranan üç bilgiyi belirtin)"

"Sözlüğünüzü en çok hangi tür etkinlikler için kullanıyorsunuz?"

Anket çalışmaları sözlükten beklentinin anlaşılması için istatistiksel veriler sağlasa da örneklem grubunun sorulara kısa sürede cevap vermesi ve kullanıcıların o anki eğilimleri verilerin güvenilirliğini etkilemektedir. Ayrıca sözlükbilimci yönlendirici sorular veya ilgisiz sorular sorarak soruların kapsamını istemeden daraltabilir, bu da bilgi verenlerin canını sıkabilir veya yanlış yorumlamaya yol açabilir. Cevap bölümünde yer alan “sık sık” ve “düzenli” gibi spesifik olmayan ifadeler de yanıltıcı cevaplarla sonuçlanabilir (Bergenholtz, Tarp, 1995, s.77-80).

Jakson (2016, s.121), Hatherall’ın anketlere verilen cevaplarla ilgili “Katılımcılar yaptıklarını mı, yaptığını düşündüklerini mi, yoksa yapılması gerekeni mi ya da aslında bu üçünün karışımını mı ifade ederler? sözüne atıfta bulunarak aslında anketlerin sözlük kullanımı hakkında gerçek bir tablo çizmeyeceğini alternatif yöntem olarak katılımcının etkin kullanım anında aramalarını kaydetmesi esasına dayanan “protokol” yönteminin daha gerçekçi veriler sunacağını belirtir. Protokol yönteminde sesli ve yazılı tutanakların her ikisi de kullanılır ve katılımcılar sözlüğe müracaatları (sözlükten yararlanma) sürecinde düşüncelerini konuşarak doğrudan kayıt altına aldıkları için etki altında kalmazlar, veriler yorum bozulmalarına yol açmadan elde edilebilir (Boz, 2015, s.45).

Anketler ya da diğer araştırma yöntemleri, ihmal edilmiş olan sözlük kullanıcısının sürece dahil olmasını sağlamış ve tek yönlü olan sözlük hazırlama sürecinin seyrini değiştirmiştir. Sözlük kullanıcısı sözlük hazırlayıcısı ile temasa geçerek sözlüğe dahil olmaya başlamış, kullanıcı beklentileri sözlüklere yön vermiştir. Burada göz ardı edilemeyecek asıl durum ise kullanıcı araştırmaları sözlüğün içeriği ve işlevi ile ilgili olurken son dönemde bilgi teknolojisinde meydana gelen gelişmeler bilginin sunum şeklinin de çok önemli bir faktör olduğunu gösterir. Teknolojik gelişmeler sözlükleri basılı ortamdan dijital ortama taşıyınca basılı sözlük gruplarına yeni bir sözlük türü olarak elektronik sözlükler dahil oldu. Kullanıcıların tercihleri basılı sözlüklerden taşınır belleklerde (flaş disk, hard disk vb.) ve sanal ortamlarda bulunan sözlüklere doğru değişmeye başladı. Çevrimiçi ve çevrimdışı olmak üzere ikiye ayrılan elektronik sözlükler ve çevrimiçi grupta yer alan sözlükler internet erişiminin olduğu her yerde kullanıcıların kolaylıkla kullanabildiği sözlüklerdir (Boz, 2014, s.31). Arama kutusuna yazılan bir sözcükle kısa sürede sayısız bilgiye ulaşılması hem kullanıcıyı hem de sözlük hazırlayıcılarını sınırlı hareket alanından kurtardığı için bu durum kullanıcıların elektronik sözlükleri tercih etmesini sağlamıştır.

Nesi, elektronik ve özellikle çevrimiçi sözlüklerin kullanıcılara bu kadar zengin bir bilgi sunmasının nedeninin çalışma prensibinde ve bilgiyi depolama şeklinde saklı olduğunu belirtir. Arama kutusuna yazılan sözcüğe tıklanmasıyla sözlüksel bilgileri sunan uygulama “zincirleme” ya da “köprü kurma” adı verilen bir işleyle hafızada o sözcükle ilgili saklı bilgileri görünür kılar (Nesi, 1999, s.61’den akt. Baskın, Birol, 2017, s.152).

Bilgiye erişimin bu denli hızlı olması elektronik sözlüklerin kusursuz olduğu anlamına gelmemektedir. Zeng ve Wang (2016, s.146), elektronik sözlüklerin hızlı ve hafif olmalarına rağmen öğrencilerin sözcük anlamlarını edinirken tahmin yeteneklerini körelttiğini, sınıf ortamında dikkati dağıttığını, öğretmenlerine odaklanmayı engelleyebileceğini belirtmiştir.

Çevrimiçi sözlüklerin kullanımdaki artış Türkiye geneli açısından değerlendirildiğinde farklı bir sorunu gözler önüne sermiştir. Basılı sözlüklerin yaygın olduğu dönemde Türkiye’de sağlam bir sözlük kültürü gelişmemişken elektronik sözlüklerin yaygınlaşmasıyla bu daha da imkansızlaşmıştır. Sözlük kullanıcılarının bilinç düzeyindeki gelişimin yeterli olmaması

kullanıcıların seçici olmalarının önüne geçmiş, internet ortamında arama motorlarının sundukları sözlüklerden faydalanmalarına neden olmuştur (Boz, 2014, s.30)

Bu değerlendirmeler göstermektedir ki günümüzde bir sözlüğün kullanıcılar tarafından tercih edilmesinin en önemli nedenlerinden biri hızlı ulaşılabilir olması, bir diğer faktör ise sözlüğün kapsamının ihtiyacı karşılama konusundaki yeterliliğidir. Ulaşılabilirlik ve kapsam faktörleri dikkate alınarak oluşturulduktan sonra ticari bir ürüne dönüşen sözlüklerden bundan sonraki aşamada beklenen ise pazarda yer bulabilmesidir.

3.2. Verilerin Toplanması

Hedef kitle ve ihtiyaçlar belirlendikten sonra sözlüğü oluşturacak verilerin toplanması aşamasına geçilir. Sözlükte kullanılacak verilerin bir kaynağa dayanması gerekir. Jakson (2016, s.243) sözlüklerin önceki sözlükler, fişleme ve derlem olmak üzere temelde üç olası kaynağı olduğunu, bununla birlikte yeni basılmış bir sözlüğün ya var olan sözlüğün yeni bir baskısı ya da yeni bir başlangıç olabileceğini fakat her durumda da sözlük hazırlamanın uzun bir gelenek olduğunu belirtir.

Kilgarriff (2013, s.77'den akt. Bozkurt, 2017, s.181) de sözlük yazmanın

I Kopyalama,

II İç görü (sezgiye dayalı),

III Veriye bakma olmak üzere üç yolu olduğunu belirtir.

Jakson'dan farklı olarak iç görü yöntemi üzerinde duran Kilgarriff, iç görüyle yani sezgisel olarak sözlük hazırlamanın zor olduğunu, gözden kaçabilecek herhangi bir bilginin sözlüğün niteliğini olumsuz etkileyeceğini belirtir. Her iki araştırmacı da hemen hemen aynı veri yolları üzerinde durmuş. Her sözlüğün sonraki bir sözlük için örnek teşkil edeceğini özellikle belirtmiştir.

Svensén, sözlük kaynaklarını birincil ve ikincil kaynaklar olmak üzere ikiye ayırır ve ona göre birincil kaynaklar -gerek yazılı gerek sözlü- gerçek dil materyallerini içermelidir. Bu materyaller: iç gözlem yoluyla elde edilen veriler, fişler ve derlemler. İkincil kaynaklar dilin var olan betimlemelerinden oluşan sözlükler, dil bilgisi çalışmaları ve özel çalışmalardır (2009, s.30). Fiş dosyaları birincil kaynaklardan veri toplamak için en güvenilir yöntem iken derlem yönteminin gelişmesiyle birlikte bu yöntem tarihî sözlük bilim çalışmalarında yer yer kullanılmakla birlikte artık tercih edilmemeye başlamıştır (Svensén, 2009, s.40-41).

Kaynaklar üzerinde duran bir diğer araştırmacı ise Hartman (2013, s.374)'dır. Hartman kaynaklardan önce kaynak çeşitliliğinin doğurduğu sorunlar üzerinde durmuştur. Ona göre elde edilen veriler genellikle dağınıktır ve güncelliğini yitirme eğilimindedir bu yüzden mevcut birkaç kaynaktan gerçek "bilgi"yi seçmenin zor olduğu üzerinde durur. Özele karşı kamu girişimleri, bireysel ve kolektif girişimler, amatör ve profesyonel faaliyetler, konu temelli ve disiplinler arası uzmanlıklar, ticari ve akademik kurumlar gibi farklı yapılar olması ve bu yapılar arasındaki gerilimler nedeniyle doğru bilgiyi edinmenin güçleştiğini belirtmiştir. Sekiz farklı kaynak üzerinde durur, bunlar:

Ulusal diller hakkında bilgiyi elde eden ve belgeleyen kurumlar olan "akademiler",

Akademilerden farklı olarak uzmanların oluşturduğu "dernekler",

Dilbilimsel kullanım üzerine deneysel kanıtları test etmek için oluşturulan "derlem / veritabanları",

Bilgiyi güncellemek ve yeni gelişmeleri takip etmek için kullanılan "dergiler",

Uzman grupları arasında mevcut olan ‐ağlar‐,
Dijital alanda yer alan ‐çevrimiçi sözlükler‐,
Bilgilerimizi ticari kanallar aracılığıyla nasıl sunulacağını belirleyen ‐yayınevleri‐,
‐Üniversitelerde yer alan araştırma merkezleri‐ dir.

Uzmanlar kaynakları böyle tasnif ederken, yayınevleri ise kaynakları fişleme yoluyla veri elde eden geleneksel veri kaynakları ve elektronik derlem çalışmaları ile veri elde eden modern veri kaynakları olarak ikiye ayırmaktadır. Bu yöntemlerin kullanımını inceleyen Bozkurt (2017, s.126-141) yerli ve yabancı² 19 genel sözlük üzerinde yaptığı incelemede yöntem tercihinin yerli ve yabancı sözlüklerde farklı olduğunu görmüştür. Yerli katılımcılar, genel sözlükleri hazırlamak için önceki sözlükleri tarama ve geleneksel fişleme yöntemini kullanırken elektronik derlemi kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Avrupa dilleri genel sözlüklerinin çoğunluğu geleneksel fişleme yöntemiyle birlikte elektronik derlemleri de tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Fişleme yaygın olarak tercih edilen bir yöntem olmasına rağmen kendi içinde sınırlılıkları vardır, bunlar: fişlemeyi yapacak kişilerin yeterlilikleri, kişisel tercihleri ve fişleme sırasında öznel olunması sözlükbirim seçimini olumsuz etkilemektedir. Fişleme yönteminin yeterliliğini etkileyen bir diğer unsur da kullanılacak metinlerin özelliğidir. Yerli katılımcıların tercihi edebî metinler yönünde olurken yabancı katılımcıların büyük bir bölümü metin türleri konusunda daha esnek davranmış dilin genel betimlemesini sağlamak için metinleri çeşitlendirmişlerdir. Ayrıca yerli katılımcılar tercih ettikleri metinlerin yazarlarının Türkçeye hâkim olması gerektiğini ve dil konusunda maharetli olmalarını isterken yabancı katılımcıların neredeyse hiçbirinin bunları gözetmediğini tespit etmiştir.

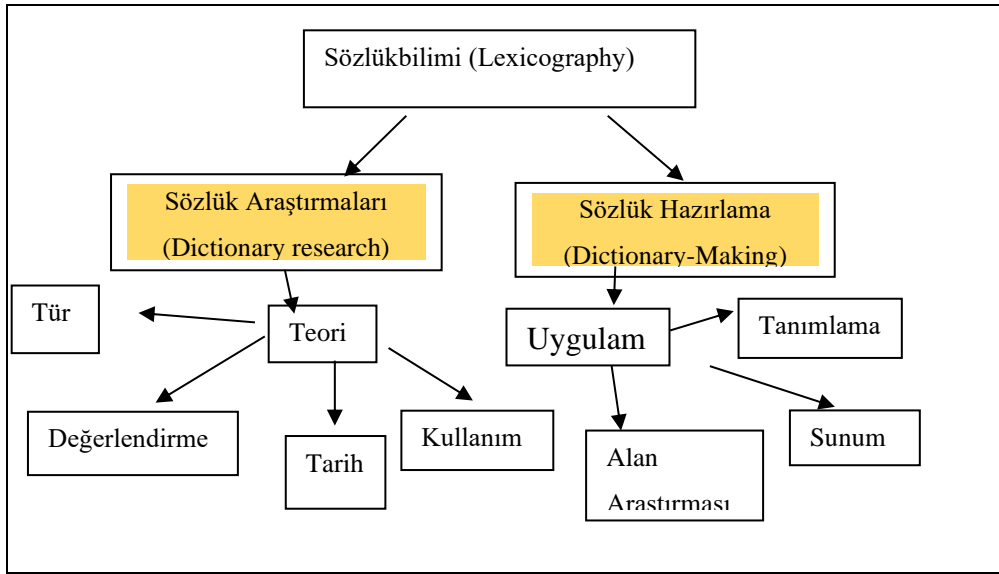
3.3. Verilerin Birleştirilmesi

3.3.1. Sözlüğün İç Yapısının Oluşturulması

Sözlük için kullanılacak veriler belirlendikten sonra verilerin nasıl sunulacağına karar verilmesi aşamasına geçilir. Sözlüklerin tipolojik özellikleri, sözlüğün içeriğinin ve bu içeriğin nasıl sunulacağını belirlenmesinde göz önünde bulundurulur. Çünkü sözlüklerde yer alan farklılaşma içeriklerin de farklılaşmasına neden olur. Sözlükte yer alan içeriğin sunulmasına dair herhangi bir katı kural yoktur, bu yüzden sözlükler benzer biçimlerde yapılmış ve sıklıkla gelenek takip edilmiştir.

Hartman ve James, sözlükbiliminin sadece alanla ilgili araştırmaları değil sözcüklerin seçimi, birleştirilmesi ve sunumunu da içerdiğini yani sözlükbilimin hem kuramsal hem de uygulama alanı olduğunu belirtirler ve bu durumu şu şekilde göstermişlerdir (1998, s.86):

² Çalışmada yer alan **Genel Türkçe Sözlükler**: Türk Dil Kurumu: Türkçe Sözlük, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Dil Derneği Türkçe Sözlük, Güzel Türkçenin Sözlüğü; **Avrupa Dillerinin Genel Sözlükleri**: Oxford İngilizce Sözlüğü, Macmillian İngilizce Sözlüğü, Longman Çağdaş İngilizcenin Sözlüğü, Il Devoto ve Oli İtalyan Dilinin Söz Varlığı, Leh Dilinin Sözlüğü, Fince: Dil Ofisi Sözlüğü, Malta Dili Sözlüğü, Sloven Dili Sözlüğü, Almanca: Canoonet Almanca Sözlüğü, İsveç Dil Akademisi: İsveç Dilinin Sözlüğü, Norveç Dili Sözlüğü, Büyük Macar Dili Sözlüğü, Rumen Dili Sözlüğü, İspanyol Dilinin Sözlüğü, Almanca Sözlüğü Jacob Grimm ve Wilhelm Grimm'dir.



Şekil 1. Sözlükbilim kuramsal ve uygulama alanı (Hartman ve James, 1998, s.16)

Sözlüğün oluşturulması tablodaki gibi sözlükbilimin uygulama alanına girmektedir ve basılı bir sözlüğe bakıldığında sözlükte sırayla şu bölümler yer alır:

- Sunuş yazısı
- Sözlüğün kullanımıyla ilgili açıklamalar
- Çeviriyazı Alfabesi
- Kısaltmalar
- İşaretler
- Sözcük listesi
- Sözlük kullanımına yardımcı olan işaretler
- Yararlanılan kaynaklar
- Şekiller vb.

Yukarıda sıraladığımız sözlüğün bu yapısal bileşenlerini Svensén (2009, s.77-78); megastructure, macrostructure ve microstructure olmak üzere üç bölüme ayırır. Hartmann (2003, s. I:5) da *Lexicography* adlı çalışmasının giriş bölümünde sözlüğün altı bölümden oluştuğunu belirtir:

Mega yapı (megastructure), sözlüğün gövdesini oluşturan tüm metin yapısı.

Makro yapı; sözcük listesiyle ilintili olarak madde başlarının düzenlendiği, sıklıkla alfabetik sırada olduğu bölüm.

Mikro yapı, girdilerdeki bilgi kategorilerinin sıralı düzenlenmesinin olduğu bölüm.

Gönderme yapısı (mediostucture, cross-referance structure), bileşenler arasında çapraz gönderim sistemidir.

Erişim yapısı (access structure); kullanıcılar için yön gösteren işaretlerdir.

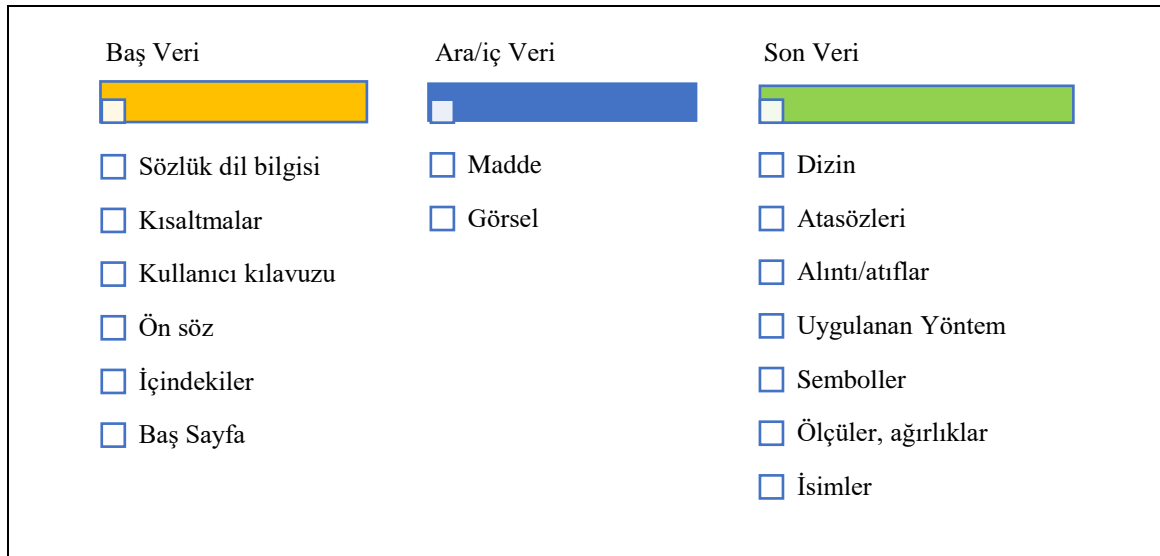
Dağılım yapısı (distribution structure); sözlüksel ve ansiklopedik bilgi arasındaki ilişkidir.

Sözlüğün Mega Yapısı (Bütün yapı³): Bir sözlüğün ana bileşenleri arasındaki ilişkiler düzeni olan bütün yapı; bir referans çalışmanın bileşen parçalarının toplamı, macrostructure

³ Sözlüğün bileşenleri için kullanılan Türkçe karşılıklar, Aslan, E. (2020). Sözlükleri Oluşturan Temel Yapılar (Terim ve Tanım Denemeleri). *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9/23, s. 155-169. adlı çalışmadan alınmıştır.

(bütüncül yapı, sözcük listesi) ve dış yapının birleşimidir. Dış yapı sözcük listesinin etrafında oluşan bileşenlerdir. Bu yapının içinde yer alan unsurlar sözlüğün kendisi hakkında bilgi sağlayan, onun erişim yapısının öğeleridir. Bir sözlüğün dış yapı bileşenleri genellikle kullanıcılar tarafından fark edilmeden geçen bölümlerdir. Bu bileşenler şunlardır:

- Sözlüğün kapağındaki bilgiler,
- Sözlüğün nasıl kullanılacağı ile ilgili bilgileri, bir sözlüğün amacını, hedeflenen kullanıcı grubunun ve kapsamının uzman olmayanların da anlayabileceği bir şekilde açıkça ifade edildiği önsözler,
- Yazar (lar)ın bilgileri,
- Basımevi bilgileri,
- Teşekkür yazıları,
- Katkıda bulunanlarla ilgili bilgiler,
- Sözlüğün bütüncül yapısının anlaşılmasını sağlayacak yardımcı öğeler (sayfa numaraları, sayfaların üstünde yer alan madde başı buldurucular, etiketler, görseller, indeks vb.),
- Kaynakçayı, dil bilgisi kurallarını, yazım, sesletim, özellikle gezginler için hazırlanan sözlüklere yerleştirilen ağırlık, ölçü ve para birimlerine ait bilgiler, coğrafi bilgiler ve özel tanımlayıcı kelime listelerini içerir. (Svensén 2009, s.379-387; Hartmann, James 1998, s.93)



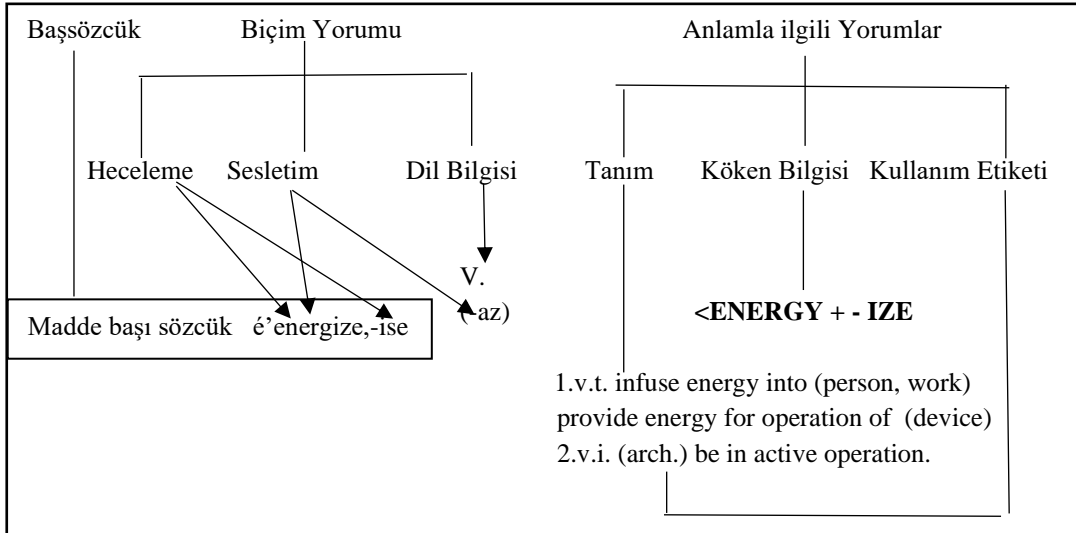
Şekil 2. Büyük yapı (Bütün yapı ve Dış veri/unsur) tablosu (Hartmann, James 1998, s.92)

Sözlüğün Macro Yapısı (Bütüncül yapı): Kapsamlı liste (list) olarak da adlandırılan bölüm sözlük gövdesinde yer alan alfabetik sözlük listesinin bulunduğu bölümdür (Hartmann, James, 1998, s.91). Alfabetik sıralama (A'dan Z'ye) en fazla tercih edilen sıralama yöntemi olsa da farklı yöntemler de tercih edilmektedir. Svensén (2009, s.78); makro yapının, madde listelemesinde yer alan maddeler arasındaki ilişki ve bunların sıralanması olduğunu belirtir. Bu yapıyı maddebaşlarının yazımına (alfabetik makro yapı) ve maddebaşlarının anlamına (sistemik makro yapı) dayandırır. Alfabetik yapının da kelime kelime (Word by Word) harf harf (Letter by letter), ters sıra (ters dizim) şeklinde farklı sıralama çeşitlerinin olduğunu belirtir. Svensén sistemik yapıyı ise şöyle açıklar: Teknik sözlüklerde kullanılan sistemik yapıda belirli bir konu alanına ait kavramlar farklı tematik gruplara veya ana alanlara atanarak listelenir. Her alanda kavramlar ve onların ilişkilerini (üst anlamlılık, alt anlamlılık ve eşit anlamlılık) açıklayan kavramsal

sistemlerde düzenlenir. Bu kavramsal sistemler mümkün olduğu kadar sözlüğün makro yapısında yansıtılmalıdır. Her maddebaşı, kavramsal sistem içinde ilgili/benzer kavramın yerini gösteren kendine özgü özelliklerle yerini almalıdır (2009, s.368-378).

Kocapınar, TDK tarafından yayımlanan Türkçe Sözlük'ün 11. baskısında (2011) "ayak" kelimesinden hareketle listeleme nasıl yapıldığını şu şekilde açıklamıştır: Önce ayak kelimesinden türeyen kelimeler art arda sıralanmış, ayakkabı kelimesinden türeyen kelimeler ayrı maddebaşı altında verilmiştir. Köken olarak ilişkili sözcükler tek maddede toplanmayıp ayakla ilintili olan birleşik kelimeler, tamlamalar ve terimlere ayak maddebaşının sonunda ok işaretiyle gönderme yapılmıştır ve bu sözcükler daha sonra bağımsız maddebaşları olarak alfabetik sırada yerini almış ve açıklanmıştır (2014, s.51).

Sözlüğün Micro Yapısı (Parçacıl Yapı): Mikro yapı, maddebaşının yapısının tasarımını gösterir. Makro yapıdan farklı olarak burada sözcüğün semantik ve biçimsel olmak üzere iki alana ait yorumlar vardır. Biçimsel yorum yazım, sesletim, heceleme, gramerden; semantik yorum ise tanım, kullanım, köken bilgisinden oluşur. Eğer girişin birden fazla anlamı varsa bunların her biri için (alt madde olarak) bilgi verilir. Hartmann-James, tasarımı şu şekilde şematize etmiştir (1998, s.94):

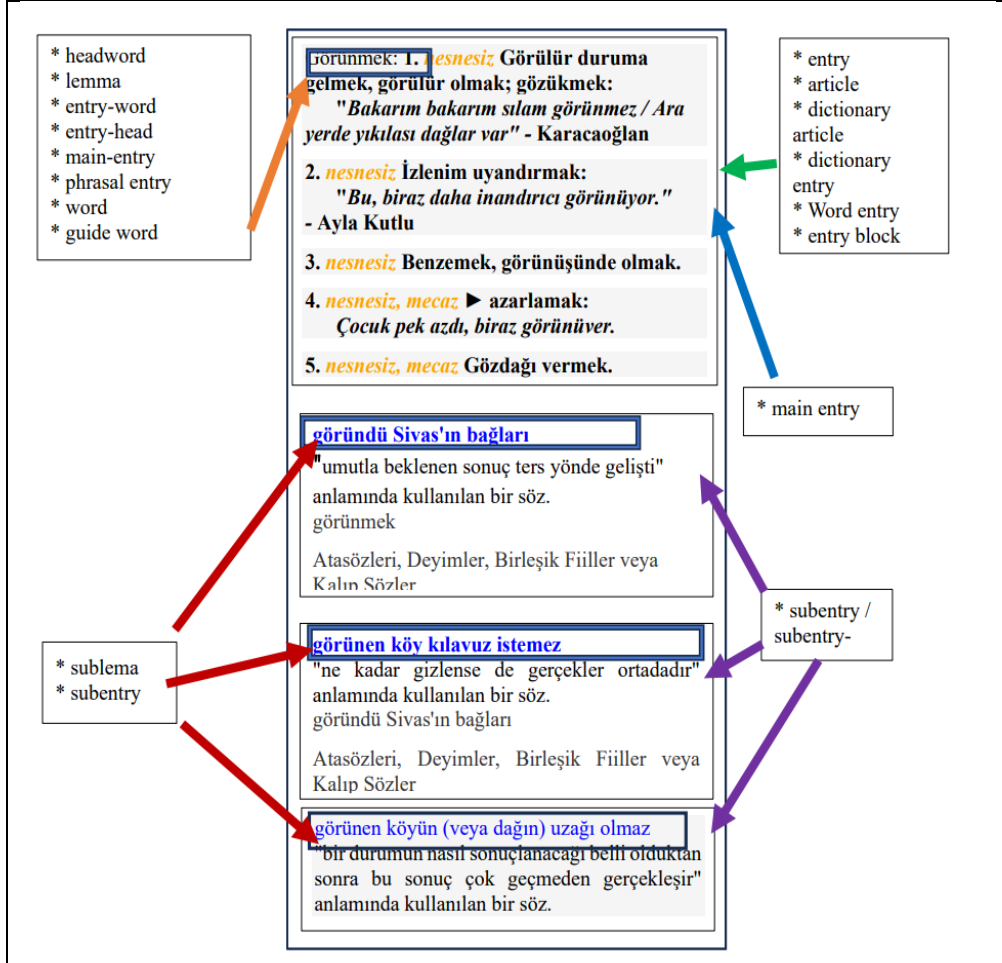


Şekil 3. Micro yapı (parçacıl yapı) (Hartmann-James,1998, s.94)

Hartmann-James (1998, s.98) kullanıcıların bütüncül yapının en küçük parçası olan parçacıl yapıyı inceleme konusunda yeterli başvuru becerisine sahip olamayabileceklerini bunun için açık yönlendirmelerin yer aldığı yönergelerin bulunması gerektiğini belirtir. Sözlük (TDK Türkçe Sözlük, 2005, s.xvii)'te "Sözlük nasıl kullanılmalı?" bölümünde madde yapısının içeriği hakkında bilgi verilerek kullanıcının verimli şekilde faydalanması hedeflenmiştir.

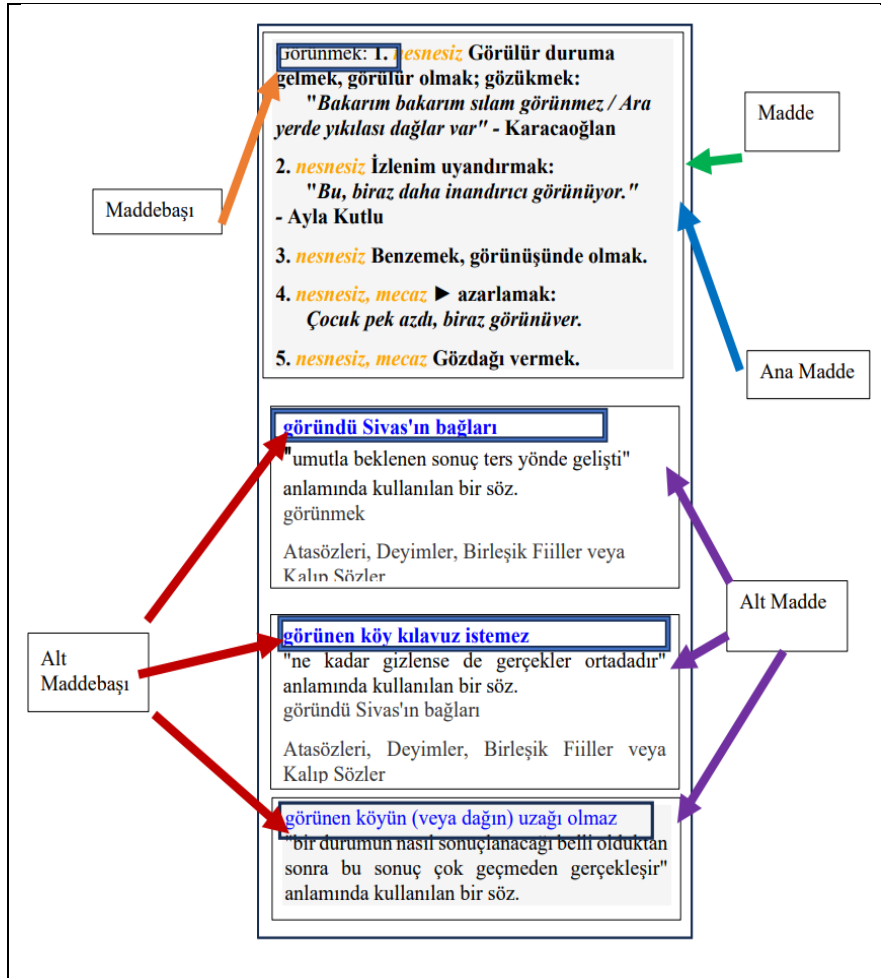
Şekilden de görüldüğü üzere parçacıl yapı biçim ve anlama dair bilgilerin tasarlanarak sunulduğu ve tasarlanan her birime ayrı adlar verildiği bölümdür. Parçacıl yapının bölümlerini ele almadan önce terimler ve Türkçe karşılıkları ile ilgili mevcut durumun değerlendirmesi yapılacaktır. Alan araştırmalarında parçacıl yapı içinde yer alan madde birimi için "headword, lemma, entry" gibi terimler kullanıldığı görülmektedir. Bu terimlerin aynı kavramı karşıladığı konusunda hem fikir olan araştırmacılar olmakla birlikte aksi görüşler de mevcuttur. Bilgin, konuyla ilgili İngilizce terimlerin fazla olduğunu bunun da terimlere Türkçe karşılıklar bulunurken

anlam bulanıklığına neden olduğunu belirtir. Kullanılan terimleri şu şekilde göstermiştir (2015, s.103):



Şekil 4. Parçalı yapı içinde yer alan birimler için kullanılan İngilizce terimler (Bilgin, 2015, s.103)

Bunlardan *entry*, *main entry*, *subentry*, *headword*, *lemma* ile ilgili tanım ve değerlendirmelerden sonra terim karşılıklarını önermiştir. *Entry* terimi başvuru kaynaklarında, maddebaşından başlayıp bir sonraki maddeye kadar olan temel başvuru birimi için kullanılmaktadır. Yaygın olarak madde terimi kullanıldığı için *madde*'nin uygun olduğunu; *main entry* teriminin herhangi bir terimle karşılanmadığını fakat *subentry* terimi yerine alt madde ve iç madde terimlerinin kullanıldığını bu karşıtlık ilişkisinden hareketle *main entry* terimi için *ana madde*, *subentry* terimi için de *alt madde* terimlerinin uygun olacağını belirtir. *Headword* terimi yerine alan yazında maddebaşı teriminin tercih edildiğini asıl sorunun *lemma* terimi ve bunun için kullanılan yerli terimlerde olduğunu belirtir ve bu terim için bir karşılık önerisinde bulunmaz. Bu terimle ilgili bir anlam bulanıklığı olduğunu yukarıda önerilen her terim önerisinin alan yazında lemma için de kullanıldığını bunun önüne geçmek için İngilizce sözlükbilim(i) kaynaklarında lemma terimiyle karşılaştıkça hangi kavramı gösterdiğinin saptanıp ona göre çevirisinin yapılmasının anlam bulanıklığının önüne geçebileceğini belirtir. Mevcut terim önerilerini şu şekilde uyarlamıştır:



Şekil 5. Parçacıl Yapı İçinde Yer Alan Birimler İçin Kullanılan Türkçe Terimler (Bilgin, 2015, s.102)

Maddebaşı (headword): Sözlüğün yapısında maddenin başladığı konum için tercih edilen maddebaşı, sonraki maddebaşı konumuna kadar izahı yapılan birimdir. Hartman ve James, başvuru kaynağında maddebaşının bütüncül yapıyla iki tür ilişkisi olduğunu belirtir: Maddebaşı, sözlük hazırlayıcısının ortaya koyduğu ve kullanıcının listelenmiş bilgiler bulabildiği tüm bütüncül yapılar içinde edinilebilirlik noktası oluşturduğunu belirtir (2002, s.83). Bütüncül yapısı alfabetik sıralamadan oluşan sözlüklerde maddebaşı, sözcük listesinde maddenin sözlükteki yerini gösterir (Svensén 2009, s.93). Alan yazınında maddebaşı yerine sıklıkla *sözlükbirim* terimi tercih edilir. GTS⁴, terimi "sözlükte maddebaşı olarak yer alacak anlamlı söz varlığı, leksik birimi." şeklinde tanımlar. Vardar (2002, s.185) ise bir tek anlambirimden oluşan dilbilgisel nitelik taşımayan yapılar olarak tanımlar. Boz, hem *sözlükbirim* hem de *maddebaşı* terimlerini (2011, s.43) Bozkurt ise sadece *sözlükbirim* (2017) terimini tercih etmiştir. Hartmann ve Jakson (2002, s.83) *lexeme* teriminin sözlüklerde maddebaşı ile aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığını ve dilbilimsel söz varlığı çalışmalarında temel birim olduğunu öne sürer.

Veri toplama aşamasında sonra da elde edilen verilerden hangisinin sözlüğe alınacağı ya da hangi birimlerin *sözlüksel öge* (lexical item) olarak tercih edileceği aşamasına geçilir. Svensén, veri seçiminin temelde iki şekilde olacağını belirtir: temsil yeteneği ve kullanıcı ihtiyaçlarına uygunluk. Seçilen verilerin temsil yeteneğinin katı bir istatistiği olmadığını bu konuda farklı görüşlerin olduğunu belirten Svensén (2009, s.63-65) oldukça sık kullanılan kelimelerin göreceli

⁴ sözlük birimi ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr), (çevrimiçi) 20 Nisan 2021.

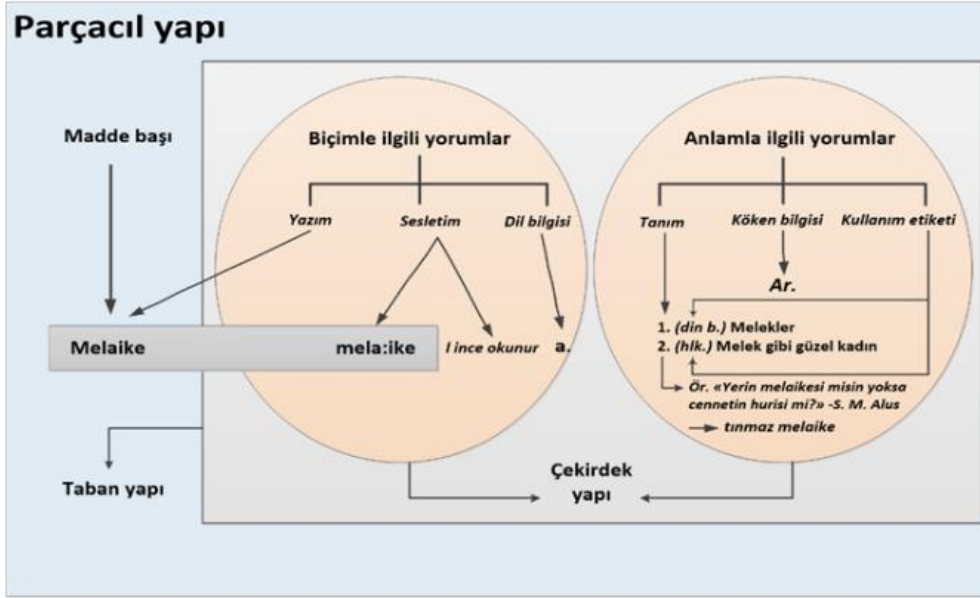
önemi konusunda dahi bir fikir birliğine varılmadığını belirtir. Şans eseri olabileceği gibi tamamen sözlükbilimcinin bireysel tercihleri ya da ilgi alanın belirli bir konu olmasından dolayı bir konunun diğerinden daha fazla temsil edilmesinin yaşanacak sorunlardan biri olabileceği üzerinde durur. Bu yüzden veri seçiminde kişilerin en basit anlamıyla dilin tipik ve merkezi görüşleri olarak algılan şeyleri ele almasının, kelime ve kelime kombinasyonlarının mümkün olduğu kadar çoğunu da içerecek şekilde olmasının temsil açısından sağlıklı olabileceğini ifade eder. Sözlük verilerinin seçimi temsili olsa bile asıl soru kullanıcının gerçekten temsili bir sözlüğe ihtiyaç duyup duymadığıdır. Geleneksel sözlükbilimciler sık tercih edilen kelimelerin önemli olduğunu düşündükleri için bu kelimeleri sözlüğe alma eğilimindedir. Fakat yapılan araştırmalarda kullanıcıların sık kullandıkları sözcüklere nadiren baktığını bu yüzden sık kullanılan sözcükler yerine az tercih edilen ve zor sözcüklerin seçilmesinin ve sık kullanılan sözcüklerin üstünkörü açıklanmasının daha faydalı olacağını belirtir. Hiç bakılmayan bir maddebaşı nasıl faydalı olabilir ki? Sorusu da görüşünü destekler niteliktedir.

Jackson (2016, s.17) bir dilin söz varlığında yer alan ve sözlükte maddebaşı olarak ortaya çıkan birimleri sözlükbirim (lexeme) olarak adlandırır. Sözlükbirimlerin tek sözcükten oluşmayıp birden fazla sözcükten de oluşabileceğini de ilave ettikten sonra bu durumla ilgili şu örnekleri sıralar: “warble fly” (nokra sineği), “war chest” (savaşta toplanan para), “ward of court” (mahkeme vesayetindeki çocuk). Kısaltmaların ve eklerin bazı sözlüklerde sözlükbirim olarak dâhil edilmediğini de eklemektedir.

Bozkurt (2017, s. 32) sözlükbirimlerin seçiminin sunumundan daha önemli olduğunu *sözlükselleşme* (Lexicalization) terimi üzerinde durarak ifade eder. Sözlükselleşme, dilin söz varlığında yer alan sözcüklerin sözlüğe geçiş aşamasını içine alan süreçtir. Vardar (2002, s.185), sözlükselleşmeyi dilbilgisel bir birimin sözlüksel bir birime dönüşmesi olarak tanımlar. Hartmann ve James (1998, s.84) de “Bir sözcük veya ifadenin, bir sözlükbirim durumuna geçme süreci veya atanması sonucu.” biçiminde tanımlamaktadır. Bozkurt, konuyla ilgili yaklaşımları değerlendirdikten sonra bu tanımlara “sözlük” ifadesini de dahil ederek şu tanıımı yapar: *Farklı yollarla oluşturulmuş ya da dilde zaten mevcut olan sözcükler veya sözcük öbeklerinin var olan anlamları ya da bunlara yeni anlamlar yüklenmesi veya başka bir dilden ödünçleme olarak alınan yapıların sözlüklere dâhil edilme sürecidir. Sözlükselleşme bir süreçtir ve bu sürecin sonunda sözcükler bağlama ihtiyaç duymadan sözlükte maddebaşı olabilirler* (2017,s.35).

Bir sözcüğün yerleşikleşmesi yayılmasına ve zamana karşı dirençli olmasına bağlıdır. Buna yayılma açısından baktığımızda teknoloji bu durumu daha da hızlandırmıştır. Yaygınlaşma da yayılmayla eş zamanlı olarak ilerlemektedir. Buna rağmen günlük dilde yer alan sözcükler ölçünlü dille sınırlandırılmış sözlüklerde bulunan listelerde yer almayabiliyor bu durum derlem taramasından kaynaklanan listeleme eksikliklerini de göstermektedir.

Maddebaşı olan sözcükler belirlendikten parçacıl yapıya ait bilgiler yerleştirilir. Aslan (2020, s.160), bu bilgileri Hartman ve James’ın tablosundan hareketle “melaike” maddesine şu şekilde uyarlamıştır:



Şekil 6. Parçacıl Yapının Türkçe Sözlükte Uygulanışı (Aslan, 2020, s.160)

Dil bilgisel bilgi (grammatical information): Maddebaşı olan sözcüğün kökenini, sözcüğün çoğul biçimini, sözcüğe gelen yapım eklerini, sözcük eylem ise geçişli /geçişsiz olma durumuna dair bilgileri içerebilir. Genel sözlüklerde bu bilgiler sınırlıdır (Hartmann, James, 1998, s.64).

Sözcük türü bilgisi (part of speech): Bu bilgi genellikle kısaltmalarla ya da kodlamalarla verilmektedir. Sözlüğün türü sözcük türü bilgisinin yüzeysel mi ya da ayrıntılı mı olmasını belirler (Ör. Öğrenci sözlükleri ya da dil bilgisi sözlükleri) (Hartmann, James, 1998, s.106)

Sesletim bilgisi (pronunciation/phonological information): Sesletim bilgisi, kullanıcı sözlüklerinde madde başının yorumunda verilen sözcükte yer alan sesleri gösteren biçimle ilgili bilgilerdendir. (Svensén, 2009, s.114)

Köken bilgisi (etymology): Maddebaşının anlamla ilgili yorumlarından biridir. Bu bilgi genellikle sözcük başka bir dilden ödünçlenmişse verilmektedir. Maddebaşı aynı dile aitse bu bilgi verilmez. Yine sözlüğün türüne ya da hazırlandığı dile göre bu bilgi ayrıntılandırılabilir: Örneğin sözcüğün ek-kök ayrımı, tarihi gelişimi vb. (Burkhanov, 1998, s.79). Boz, Türkçe sözlüklerde özellikle Batı kökenli sözcüklerin farklı köken dillerindeki biçimlerinin verildiği durumlarda kullanıcıda ciddi kafa karışıklığı oluştuğunu belirtmektedir. "Sigara" örneğinden hareketle ele aldığı sorunda sigara kelimesinin 13 farklı sözlükte köken dilinin biçimlerine bakılmış, sözlüklerin bir kısmı İtalyanca ve İspanyolcayı köken dili olarak gösterirken çoğunluğu da Amerikan Yerli dili olarak vermiştir. Durumla ilgili karmaşanın önüne sözlük yazarlarının Batı kökenli sözcüklerin tarihi süreci hakkında yapacakları titiz çalışmalarla geçilebileceğini belirtmiştir (2011, s.9-26).

Tanım Bilgisi (Definition Information): Maddebaşının bağlamda kullanılışıyla ilgili örnek tümce ya da öbek sunar (Svensén, 2009, s.281-288). Örnekler nesnel bir araçtan alınmalıdır. Örneğin nereden alındığı bilgisi önemlidir. Tümce örnekleri; alıntılar, dosyalar ya da derlemlerden elde edilebilir ya da sözlüğü oluşturanlar tarafından da hazırlanabilir (Hartmann, James, 1998, s.53).

Çapraz gönderim (cross-referance structure/ mediostructure): Maddebaşı tanımlandıktan sonra kullanıcıyı ilgili diğer maddelere yönlendiren ok, işaret ve sözcük

kısaltmalarından oluşan yönergelerdir. Bu yönerge yalnızca başka bir madde başına yönlendirmez, ayrıca bir kaynak kitaba, bir makaleye, bir panel metnine vb. de yönlendirebilir (Svensén, 2009, s. 388-97) (Hartmann, James, 1998, s. 32) (Burkhanov 1998, s. 51-52).

Sonuç

Binlerce yıldan beri çok sayıda sözlük hazırlanmış ve hedef en iyi, kullanıcıların sözlükten mümkün olan en yüksek faydayı elde ettiği sözlüğü hazırlamak olmuştur. Bu hedefin karşılanabilmesi alanla ilgili araştırmaları ve sistematik uygulamaları barındıran yeni bir bilim dalını doğurmuştur. Sözlükbilimi olarak adlandırılan bu bilim dalı, kendi sınırları çerçevesinde yapmış olduğu kapsamlı çalışmalarla sözlük hazırlamanın iyi planlanmış bir süreç doğrultusunda gerçekleştiğini göstermiştir.

Sözlük hazırlama; kullanıcı, veri ve verilerin sunumu olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır. Kullanıcı profili sözlüğün kullanım amacını belirleyen en önemli unsur olduğu için sözlük planlanırken alınacak ilk karar sözlüğü kullanacak hedef kitlenin belirlenmesidir. Kullanıcı profilini belirleyen bazı özellikler vardır bunlar kullanıcının yaşı, ana dili ve bildiği yabancı diller, dil yetisi, sözlüğü kullanma becerisi, eğitimi, mesleği gibi. Kullanıcılar sözlükleri bir sözcüğün anlamını, yazımını, telaffuzunu kontrol etmek için ya da çeviri yapmak, bulmaca çözmek gibi farklı işlevlerde kullanabilirken yazınsal bir tür oluşturmak için de kullanabilirler. Bu farklılaşma kullanıcı ihtiyacının ne olduğunu tespit etme noktasında farklı yöntemler kullanılmasına neden olmuştur. Önce sezgisel olarak yaklaşılan kullanıcı beklentisine sonra anket yöntemi gibi yöntemler kullanılarak sistematik yaklaşımıştır. Sözlük için kullanılacak verilerin belirlenmesi aşaması gerçekleştirildikten sonraki aşama bu verilerin hangilerinin kullanılacağı ve nasıl sunulacağına karar verilmesi aşamasıdır.

Basılı bir sözlüğe bakıldığı zaman sözlük *bütün yapı*, *bütüncül yapı* ve *parçacıl yapı* olmak üzere üç bölüme ayrılır.

- Bütün yapı sözlüğün gövdesini oluşturan metin yapısıdır.

- Bütüncül yapı, sözcük listesiyle ilintili olarak girişlerin düzenlendiği, bunun da genellikle alfabetik sırada olduğu bölümdür.

- Parçacıl yapı, girdilerdeki bilgi kategorilerinin sıralı düzenlenmesinin olduğu bölümdür.

Çalışmanın alanı basılı sözlüklerin hazırlanma aşaması olsa da son zamanlarda kullanıcılar tarafından tercih edilen bir diğer sözlük türü ise çevrimiçi sözlüklerdir, bu sözlüklerin kullanımındaki artış hem kullanıcının beklentisi hakkında ipucu vermekte hem de güvenilir bilgiye ulaşma konusunda yaşanacak sorunlar hakkında da temkinli olmaya yöneltmektedir. Bir sözlüğün tercih edilmesindeki önemli faktörler hızlı ulaşılabilirliği ve sözlüğün ihtiyacı karşılama konusundaki yeterliliğidir. Bu durumda dikkat edilmesi gereken, oluşturulduktan sonra ticari bir ürüne dönüşen sözlüklerin pazarda yer bulabilmesi için ulaşılabilirlik ve kapsam açısından kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamaştır.

Extended Abstract

Dictionaries, which are basically based on the transmission and explanation of words, are reference books used by a speech group. The need to learn a new language arising from the need to understand different world languages and cultures paved the way for the formation of dictionaries. As the first step in dictionary studies, dictionaries are lists in which societies record words of administrative and commercial origin. These lists, which arose from the concern of being

lost, were designed to facilitate showing, explaining, obtaining information and teaching language mastery. Over time, many civilizations have created dictionaries, but the main research on dictionaries is not when or by whom they were invented, but whether they are monolingual, bilingual or multilingual.

Due to factors such as the change in expectations from dictionaries and the increase in the variety of dictionaries, both more functional dictionaries and a branch of science related to the field were needed. Although there are researchers who argue that Lexicography, which emerged in line with this need, is not a branch of science, there are also widespread opinions that lexicography is divided into two main subfields: theoretical and practical.

Dictionary preparation involves three phases: identifying users, gathering data, and merging data. To prepare a dictionary effectively, it is critical to identify and define the target audience first. The user profile is determined by factors such as age, language proficiency, education level, and profession. The preparation of dictionaries for students and experts must differ due to their varying expectations. Historically, dictionary makers have conducted their research intuitively without prior knowledge of the target audience. However, recent studies have shifted focus towards determining the needs and wants of users through surveys, interviews, and transcripts. These studies have clarified user behavior and revealed a tendency towards unconventional usage patterns. Among these preferences is the recent trend of relying on portable memory devices (e.g. flash drives, hard drives) and online dictionaries for quick access in virtual environments. Quick accessibility and expansive capabilities were cited as the primary reasons for this preference.

The next step involves data collection. Research often states that it is based mainly on three possible sources, namely previous dictionaries, transcription and corpus, but there are also studies that include the insight method. In many foreign dictionaries, texts have been diversified by employing a more flexible language description, while literary texts are preferred in local dictionaries for indexing. The next stage after data selection is how to present the data. There are no strict rules for presenting the content in the dictionary, so dictionaries have been made in similar formats and frequently follow tradition. The structural components of the dictionary are considered under the following titles:

Mega structure: The structure of the dictionary consists of two parts: the word list and the external structure. The external structure includes the cover information, instructions for usage, author and contributor details, publication information, acknowledgements, units of measurement and currency, geography, and special descriptive lists.

Macro structure: The section of a dictionary containing the alphabetical list of entries is called the "dictionary headword" or "lemma".

Particle Structure refers to the layout of the headword or lemma, with two main interpretations: formal and semantic. The formal interpretation includes spelling, phonology, syllabification, and grammar, while the semantic interpretation includes definition, usage, and origin. Particle Structure is divided into the following sections:

Headword: indicates which units are preferred as lexical items. Headwords are listed lexical items found by the user. The lexical item is included in the dictionary according to its representativeness and suitability to user needs. This phenomenon, called lexicalization, refers to the incorporation into dictionaries of words or phrases that have been created in different ways, or

that are in the language, or that have existing meanings or new meanings, or that are borrowed from another language. The following sections are *grammatical information*, which reports the root of the word, plural form, affixes; *part of speech*, which indicates the type of word; *phonological information*, showing the sounds in the word; *etymology*, showing the origin of the word; *definition information* showing how the word is used in context; *cross-reference structure* section consisting of arrows and signs directing the article head to other articles.

As can be seen from the study, the main expectation from the dictionaries prepared after certain stages is that the dictionary meets the needs and has quick access. It is a necessity to pay attention to these issues in order for dictionaries, which are commercial tools after being printed, to find a place in the market.

Kaynakça

- Aslan, E. (2020). Sözlükleri Oluşturan Temel Yapılar (Terim ve Tanım Denemeleri). *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9 (23), s. 155-169.
- Atkins, B. T. & Sue, Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, Oxford University Press.
- Baskın, S. (2014). Türkiye ve Dünyada Sözlük Bilimi: Tanımı, Kapsamı ve Diğer Bilimlerle İlişkisi, *International Journal of Language Academy*, 2 (4), 445-457
- Baskın, S. & Birol, G. Sözlük ve Sözlük Kullanıcıları: Hangi Sözlük Kimin İçindir? *Turkish Studies*, 12 (15), 135-160.
- Bergenholtz, H. & Sven, T. (1995). *Manual of Specialised Lexicography The Preparation Of Specialised Dictionaries*. John Benjamins Publishing Company.
- Bergenholtz, H. (2014). Sözlük nedir? (çev. E. Corga). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 10, 21-34.
- Bilgin, H. (2015). Sözlükte “Madde” İle İlgili Terimlerin Tanımı ve Türkçe Karşılıkları Üzerine, *I. ve II. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 95-108.
- Boz, E. (2006). Sözlük ve Sözlükçülük Sorunu. Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz (Haz.) *Türkçenin Çağdaş Sorunları*, 3-43. Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2011). Sözlükbirimlerin Tanımlanmasına Anlambilimsel Bir Bakış. *Sözlük Bilimi Yazıları*. 43-56. Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2011). Çağdaş Türkçe Sözlüklerde Batı Kökenli Sözcüklerin Köken Dili ve Biçim Sorunu “Sigara” Örneği. *Sözlük Bilimi Yazıları*. 7-26. Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2011). Leksikografi Teriminin Tanımı ve Türkçe Karşılığı Üzerine. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 9-14.
- Boz, E. (2014). Değişen sözlük kültürümüz. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 746, 30-33.
- Boz, E. (2015). Kullanıcı ve sözlük ilişkisi. *Erdem*, 69, 41-52.
- Bozkurt, F. (2014). Sözlükbilimi Nedir? Henning Bergenholtz - Rufus H. Gouws. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 9, 72-85.

- Bozkurt, F. (2017). *Sözlükselleşme: Genel Sözlükler için Sözlük Birim Seçimi Ölçütleri*. Kesit Yayınları.
- Jackson, H. (2016). *Sözlük Bilime Giriş* (Cev: Mehmet Gürlek, Ellen Patat). Kesit Yayınları.
- Hartmann, R., James, G. (1998). *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Hartmann, R. (2013). Resources. *The Bloomsbury Companion to Lexicography*, Edt. Howard Jackson, 373-390.
- İlhan, N. (2009). Sözlük Hazırlama İlkeleri, Çeşitleri ve Özellikleri. *Turkish Studies*, 4 (4), 534-554.
- Kocapınar, P. (2014). *Kavram sözlükleri ve Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi söz varlığı üzerine bir deneme*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı.
- Komisyon. (Ed.). (2009). *İslam Ansiklopedisi*. (37. cilt). TDV Yayınevi.
- Kahraman, M. (2016). Sözlük bilim kuram, ilke ve yöntemler üzerine. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (8), 3288-3312.
- Nesi, H. (2013). Researching Users and Uses of Dictionaries. *The Bloomsbury Companion to Lexicography*, Edt. Howard JACKSON, 62-74.
- Usta, H. İ. (2010). Sözlükçülük ve Sözlük Araştırmacılığı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 92-101.
- Svensén, B. (2009). *A handbook of lexicography the theory and practice of dictionary-making*, Cambridge University Press.
- Sterkenburg, P. (2003). 'The' dictionary: definition and history. *A Practical Guide to Lexicography*. Edited by Piet van Sterkenburg. 3-17. John Benjamins Publishing Company.
- Varantola, K. (2002). Use and Usability of Dictionaries: Common Sense and Context Sensibility? *Lexicography and Natural Language Processing A Festschrift in Honour of B.T.S. Atkins* (Editör: M.-H. Corréard). 30-44. EURALEX.
- http://www.euralex.org/elx_proceedings/Lexicography%20and%20Natural%20Language%20Processing/Krista%20Varantola%20%20Use%20and%20Usability%20of%20Dictionaries%20Common%20Senseand%20Context%20Sensibility.pdf
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual Yayınları.
- Zheng, H. & Wang, X. (2016). The Use of Electronic Dictionaries in EFL Classroom. *Studies in English Language Teaching*, 4 (1), 144-156. <http://www.scholink.org/ojs/index.php/selt/article/view/489/454> (Erişim Tarihi: 08.02.2017).
- Ethical Statement/Etik Beyan:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
- Çatışma beyanı/Declaration of Conflict:** Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.
- Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License:** Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Yunus ARİFOĞLU* 

ABBASİLER DÖNEMİNDE MAHİR BİR AŞÇI YETİŞTİRMEK, İYİ BİR YEMEK YAPMAK VE BİR SOFRA KURMAK

RAISING A SKILLED COOK, COOKING A GOOD MEAL AND SETTING A TABLE IN THE ABBASID PERIOD

ÖZET

Abbasilerde ziyafet gündelik hayatın merkezinde yer alan mühim bir meseleydi. Ziyafet verebilmenin yolu, iyi bir sofrayı kurmaktan geçirdi. İyi bir sofrayı eşsiz lezzetler ve iyi yemeklerle süslenmeliydi. Bunun yolu ise mahir bir aşçıdan geçirdi. İyi bir aşçıya sahip olabilmek övünülür şeylerdendi. İşinde mahir bir aşçıya her zaman büyük kıymet verilir, bunun için zaman zaman paha biçilmez bedeller ödenirdi. Çünkü iyi, sağlıklı ve lezzetli bir yemeğin ortaya çıkmasında aşçının niteliği belirleyiciydi. İyi yemek insanı motive eder, neşelendirir ve hayata dinamizm getirirdi. İyi bir yemek, dört aşamasının da başarılı bir şekilde geçmesiyle ortaya çıkardı. Ortaçağ'da bir ziyafet sofrası, maddi güç, zaman ve elbette yoğun emek sonucunun bir mahsulüydü. Bu, itinayla yapılan kompleks bir iş gücünün sonucuydu. İslam medeniyetinde sofrayı adabı başta İslam ve onun yorumu olmak üzere pek çok topluluğun etkisiyle meydana gelmiş olup geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Bu çalışmada Abbasilerde mahir bir aşçının vasıfları üzerinde durulmakta, bu dönemde iyi bir yemeğin özelliklerine temas edilmekte ve kayda değer bir sofranın hazırlanışı irdelenmektedir. Gene bu bağlamda Abbasi dönemi ve sonrasına da sirayet eden sofrayı adabına temas edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Ortaçağ, Abbasiler, Aşçı, Yemek, Sofra.

ABSTRACT

The banquet was an important and central subject in the daily life of the Abbasids. The way to organize a banquet was to set a good table. A good table should be decorated with unique tastes and good food. The way to do this was to hire a qualified cook. Having a good cook was something to be proud of. A talented cook was rewarded, and sometimes high sums were paid for it. Because the quality of the cook was critical to the creation of a decent, healthy, and tasty meal. Good food motivates, cheers, and adds dynamism to life. A good meal occurs when all four stages are completed correctly. In the Medieval Era, the banquet table was the result of a meticulously executed and complex workforce. Table etiquette in the Abbasids was formed with the contribution of many societies, especially Islam and its interpretation, and has a wide variety. In this study, the characteristics of a skillful cook in the Abbasids are described, the characteristics of a good meal at that time are discussed, and the preparation of a remarkable table is examined. In this context, table manners, which spread during and after the Abbasid period, are touched upon.

Keywords: Medieval, Abbasids, Cook, Food, Table.

* Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskişehir / Türkiye. E-posta: ynsarfglu@gmail.com

Giriş

Abbasi toplumunda ziyafetin günlük hayatın merkezini işgal etmesi neticesinde sofraya hazırlamak o nispette önemli bir yere konumlandırılmıştı. Çünkü yemek salt bir beslenme vazifesi görmüyor, o bir araya getiren ve konuşuran olguya dönüşüyordu. Bu nispette yemeğe önem verilir ve iyi bir sofranın ortaya çıkması için çaba sarf edilirdi.

Sofranın donatılması ve muhabbet konusu haline gelebilmesi, mahir bir aşçıdan geçirdi. İyi bir aşçıya sahip olabilmek övünülür şeylerdendi. İşinde mahir bir aşçıya her zaman büyük kıymet verilir, bunun için zaman zaman paha biçilmez bedeller ödenirdi. Bazen hüner sahibi bir aşçı verilebilecek en iyi hediyelerdendi. Örneğin Bid`a, İbrahim b. Mehdî`ye (ö. 839) verilmiş en iyi hediye idi. Çünkü Bid`a, İbrahim b. Mehdî`nin mutfak becerisinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Zaouali, 2016, s. 22, 24).

İnsanların yetiştikleri kültürde doğal hayatın bir parçası olarak normal bir şey gibi gördükleri sofraya adabının ve alışkanlığının uzun bir tarihi süreç içerisinde meydana geldiği görülmektedir. Yapay bir inşa olan sofraya adabı, zamanla hayatın doğal bir parçası haline gelmiştir. Böylece insan doğal bir ihtiyacını giderirken zaman içerisinde bu kültürel bir eylem olarak sofraya adabı haline gelmiştir. Söz konusu bu abanın yerleşmesiyle insan, ikram etmeyi öğrenmiş, kibarlaşmış, hal ve tavırlarıyla örnek olmuştur.

Bu çalışmada, Abbasilerde sosyal bir olguya dönüşen yemeğin üç aşaması üzerinde durulmaktadır. Bunun birinci aşaması hüner sahibi bir aşçıdan geçmekteydi. İkincisi ortaya çıkan yemeğin kendisi idi. Son aşama bu ikisinin neticesinde ortaya çıkan harikulade bir sofraydı. Ayrıca bu çalışmada sofraya adabına da temas edilmektedir.

Mahir Bir Aşçı Yetiştirmek

Hemen her şeyin emek üzerine bina edildiği Ortaçağ`da; iyi, sağlıklı ve lezzetli bir yemeğin ortaya çıkmasında aşçının niteliği belirleyiciydi. Bir yemeğin kalitesi her şeyden önce onun maharetine bağlı idi. Dikkatli, uyanık ve emeğini esirgemeyen bir aşçının hazırladığı yemek, elbette farklılığını da ortaya koymakta idi. Aşçının kişisel temizliği, yemek yapacağı alet edevatın temizliğine dikkat etmesi, seçeceği malzeme kalitesini gözönünden bulundurması, malzemeleri doğrama, terbiye etme biçimi, ölçüyü ve pişirme yöntemini iyi belirlemesi, sırasını, süresini bilmesi, koku, tat ve son olarak görselliğini iyi yansıtması açısından doğru bir tabaklama ile sunum yapması yemeğin niteliğini bir bütün olarak belirlemektedir.

Abbasilerde bir aşçı, yemek pişirmenin tekniklerini, usullerini, pişirme sürelerini, malzemeyi, yemeğin kıvamını, kokusunu ve dokusunu bilmeliydi. Ortaçağ yemek kitaplarının tarifleri net olmadığı için aşçı, el, göz kararını, süre ve kıvam duygusunu iyi öğrenmeliydi, yemeğin piştiğini kokusundan veya dokusundan anlamalıydı. Aşçının esas işi ve ustalığı bunları anlayabilecek maharete sahip olmasıydı (Kâtib Bağdadî, 2009, s. 39-42; İbn Seyyâr, 2007, s. 3).

Ortaçağ`ın aşçısı hem bir nevi hekim hem beslenme uzmanı hem de gurme idi. Bu anlamda aşçı Ortaçağ`ın tıbbi bir kuramı olan Anâsır-ı erbaa¹’yı en az bir hekim kadar bilmek zorunda idi.

¹ Anâsır-ı erbaa kuramına göre kanın özelliği sıcak ve nemli olmasıdır. Neşeli ve sıcakkanlı mizacı yaratır. Sarı safra sıcak ve kurudur. Öfkeli mizacı yaratır. Kara safra soğuk ve kuru, melankolik bir mizaca yol açar. Balgam soğuk ve nemlidir. Soğukkanlı ve uyusuk bir mizaca yol açar. Pişirmenin bir gıdanın niteliğini değiştirdiği düşüncesiyle her gıdanın uygun şekilde hazırlanması salık verilmekteydi. Misal kavurma veya kızartma gıdayı kuruturken, haşlama ise nemlenmesine yol açardı. Bu anlayış çerçevesinde kuru gıdaların haşlanması, nemlilerin ise kızartılmaları veya

Dört mizaç kuramına göre ideal insan vücudu, insandan insana, yaşa, cinsiyete ve yaşanılan coğrafyaya göre değişmekle birlikte sıcak ve nemli tutulması gerekirdi. Beslenme biçimlerinin bu kurama göre düzenlenmesi sağlıklı beslenebilmek için zorunluluk idi (İbn Seyyâr, 2007, s. 3; İbn Cezle, 2010, s. 95-97; Fuzulî, 2017, s. 10-15; İbn Miskeveyh, 1983, s. 40, 148).

Aşçı dört mizacın özellikleri olan sıcak, soğuk, nemli ve kuru özellikleri anlayışı çerçevesinde bireysel beslenmeyi dikkate alarak bir takvim çıkarmakla, yemekleri mevsimine uygun şekilde hazırlamakla yükümlüydü. Yaz mevsiminin doğası sıcak ve kuru olduğundan bu mevsimde sarı safra artar ve bu nedenle yazın safra yapıcı sıcak ve kuru yiyecekler yenmemeli, soğuk ve nemli gıdalar tercih edilmelidir. Yaşla birlikte soğuktan sığağa doğru sıcaklığı giderek artan şiddette yiyeceklerle beslenilmesi, orta yaştan yaşlılık dönemine doğru ilerledikçe de sıcaktan soğuk yiyeceklere adım adım aşamalı bir şekilde geçilmesi bu tıp kuramının bir gereği idi. Aşçının bu anlamda da belli bilgilere sahip olması beklenirdi (İbn Seyyâr, 2007, s. 3, 8-12; Kâtib Bağdadî, 2009, s. 45-60 vd.).

Aşçı, dönemin tıp bilgisi kadar, baharatların fayda ve zararlarını öğrenmeli, kaliteli gıdalar kadar, onların yararlarını göz önünde tutmalı, ekşi-tatlı sentezini iyi dengelemeliydi. Dört mizaç kuramının en önemli yanı denge olup yemekte bunlar ekşiler, çeşniler ve soslarla sağlanırdı. Nar, koruk, limon, sirke ve ekşilerle yemek dengelenmelidir. Bir aşçının, bunların yemeğe ve dolayısıyla insana olan etkisi noktasında en az bir hekim kadar bilgi sahibi olması, olağan bir beklentiydi. Aşçı, tuzu ve sair baharatları doğru zamanda ve ölçülü bir şekilde kullanma bilgisine de sahip olmalıydı. Çünkü tuz ve baharat tat kavramını bir bütün olarak etkileme özelliklerine sahiplerdi (Kâtib Bağdadî, 2009, s. 39-42 vd.).

Aşçı hangi kabı niçin ve hangi yemek için kullanması gerektiğini bilmeliydi. Misal, çömlek yerine sabuntaşından imal tencereler kullanılmalı, kapların kalaylı olmalarına dikkat etmeliydi. Kap-kacağın temizliğine dikkat ettiği gibi kişisel hijyenine de azami ölçüde riayet etmeliydi. Aşçı yemeği pişireceği yakıtı iyi seçmeli, dönem itibarıyla yakıt için kullanılan odun tercihini doğru bir şekilde yapmalıydı. Örneğin zeytin, meşe, defne ve benzeri ağaçların odunlarını kullanmalı, is, duman çıkaran ağaç odununu kullanmamalıdır (Kâtib Bağdadî, 2009, s. 39-42).

Bir aşçının neyi, nasıl ve ne kadar pişireceğini bilmesi gerekirdi. Çünkü pişirme bir gıdanın niteliğini değiştirerek kurutabilir veya nemlendirebilirdi. Sindirim bir tür pişirme işlemi olduğundan gıdanın pişirilme yöntemi ölçülü bir tarzda yürütülmeliydi.² Örneğin balık nemli nemli ve ıslak özelliğinden dolayı, bir aşçı dengeyi sağlamak için onu kurutma yoluna gidebilirdi. Gene kök sebzeler doğaları gereği soğuk ve kuru olduklarından ısıtılarak hazırlanmalı, pazı gibi yeşil yapraklı sebzeler özellikle de soğan çok nemli olduğu için kızartılmalıydı. Bu şekilde bir pişirme yöntemiyle hem bedensel sıvı dengesi korunmuş oluyor hem de sindirim kolaylaşıyordu. Aşçı doğru kategoriyi saptadıktan sonra kokuyu giderecek ve lezzetli yemekleri ortaya çıkaracak en uygun pişirme yöntemini seçebilir, dengeli bir tadı sağlayacak sosu ekleyebilirdi. Çünkü aşçı Ortaçağ'da, yemekten öte bir nevi ilaç hazırlamaktaydı. İbn Seyyâr (2007) kitabı için, (وقد سميت و هذا الكتاب الوصلة الى الحبيب ليستغنى به عن علاج الطبيب) bir dosta ulaştığında o kişinin tabibin ilacına ihtiyaç

fırınlanmaları tavsiye edilmekteydi. Bu yöntem bedensel sıvı dengesinin korunmasını sağladığı gibi hazmı da kolaylaştırıyordu. Ayrıca bkz. (Fuzulî, 2017, s. 10-15; İbn Miskeveyh, 1983, s. 40, 148; Nasîrüddîn Tûsî, 1981, s. 145; Kâtib Bağdadî, 2009; Şihâbüddin el-Akfehî, 2009, s. 170-173; Koyuncu, 2019, s. 75-97).

² Sindirim ve pişirme hususunda ayrıntılı olarak bkz. (Saban Güler & Bilici, 2017, s. 1-12).

duymayacağını beyan etmesi bunu teyit etmektedir (İbn Seyyâr, 2007, s. 18-21; Nasrallah, 2007, s. 3).

Abbasîlerde mahir bir aşçı, yapılacak yemeği betimleme yoluyla tarif ederek iyi bir yemeğin ortaya çıkmasını sağlardı. Bir örnek olarak Bağdat'ta geçen bir hikâyede, sultanın aşçısının satranç oynayan arkadaşlarına katıldığı esnada hem oyun oynayıp hem de verdiği yemek tarifiyle enfes bir yemeğin ortaya çıkmasını sağlamış, bu durum arkadaşları tarafından takdir edilmiştir (Zaouali, 2016, s. 17).

Ortaçağ'da aşçılık sıradan bir mevki veya makam değil hem maharet isteyen hem de zahmetli ve masraflı bir meslekti. Aşçılar mesleklerini usta-çırak ilişkisi içerisinde öğrenirlerdi. Yetkin ve yetişmiş uzman sınıfa, iyi bir aşçıya, cariyeye yüksek bedeller ödenirdi. Yetişmiş bir cariyeye ve aşçının değerinin yüksek olması bunların bir şekilde belli yerlerde yetiştirildiğini de düşündürmektedir (Ahsen, 2019, s. 182-183).

Abbasîlerde aşçılık mutfağın bütününe hâkim olmayı gerektirirdi. Özellikle de erzak seçimi ve düzeni de bunun içerisinde idi. Bu bakımından bir aşçının uğraş alanının çok geniş olduğu görülmektedir. Elbette bütün bunların tek bir kişiyle yapılmasının imkânı yoktu. Bu, örgütlü zanaat gerektiren ihtisaslaşmış iş gücüne ihtiyaç olduğunu gösterdiği gibi, ciddi bir tedarik zinciri ve geniş profesyonel bir organizasyonun varlığına da bir işarettir. Câhiz'in (2012) hikayelerinden mutfak iş gücünde kadınlardan çokça istifade edildiği anlaşılmaktadır. Erkeklerin yanı sıra kadınların da aşçılara yardımcı oldukları görülmektedir. Çeşnilerin, sosların, mezelerin ve bilimum hazırlıkların onlar tarafından yapıldığı söylenebilir.

İyi Bir Yemek Yapmak

İyi yemek insanı motive eder, neşelendirir ve hayata dinamizm getirir. İyi bir yemek, dört aşamasının da başarılı bir şekilde geçmesiyle ortaya çıkar. Malzemenin niteliği, hazırlanması, pişirme yöntemi ve sonrasındaki işlemler ile süslemeden oluşmaktadır. Ortaçağ'ın aşçısı, “*Yemeğin gerektiği gibi olması için malzemelerin ve tencerenin temiz (kaliteli) olması*”, görüşündedir. İyi bir yemek malzeme seçiminden başlar. Ardından ölçü gelir. Ölçü iyi bir yemeğin olmazsa olmazlarından. Malzeme, pişirme baharat ve tuzun ölçüsü yemeğin niteliğini belirleyen hususların başında gelir. Neyi ne kadar koyduğunu bilmek, neyi neyle pişirdiğini bilmek kadar önemlidir. Aynı zamanda her ürünün bir pişme zamanı vardır. Bütün ürünleri bir anda koymak yerine, zamanına göre koymak da önem arz eder. Yine pişirme zamanını iyi ayarlamak, ağır veya kısıp ateşte pişirilse bile bir yemeği fazla pişirmek tadının ve özelliğinin bozulmasına sebep olabilir. Yemeğe konulan baharat ve tuz da iyi bir yemeğin kalitesini belirler. Her ne kadar sulu yemeklerde tuz telafisi olabilse de zamanında atılan bir tuz kadar yemeği lezzetlendiren bir şey yoktur. Çünkü tuz sadece tat vermekle kalmaz, yemeğin suyunu çeker, dengeye oturtur, gıdadaki zehri alarak hem yemeği lezzetlendirir hem de ondan alınan faydayı artırır (Câhiz, 2012, s. 20, 35 vd.; Kâtib Bağdâdî, 2009, s. 39-42 vd.).

Abbasî dönemi yemek ve tariflerine dair seçkin eserlerin varlığı kaynaklara sirayet etmektedir. İbn Rezin et-Tücibi, “*Binlerce insanda mutfağa dair meşhur olan kitaplarla sınırlandırılmış eser gördüm*”, ifadesiyle yazılanların çokluğu hakkında bir fikir vermektedir (İbn Rezin, 1984, s. 34; Zaouali, 2016, 7; Perry, 2014). Ancak Abbasîler döneminde telif edilen eserlerin verdikleri yemek tariflerinin net olmadığı görülmektedir. Bu eserlerde yer alan tarifler; pişirmenin tekniklerini, usullerini, pişirme süreleri hakkında aşçılık bilgisine sahip olan,

malzemeyi tanıyan, yemeğin kıvamını, kokusunu ve dokusunu değerlendirebilecek olan kişilere yönelik ele alınmışlardır. Söz konusu tariflerde yemeklerin hazırlanma süreçleri, sıralama ve pişirme aşamaları çoğunlukla atlanmakta ve bunların bilindiği varsayılmaktadır. Tarifler, keskin sınırlarla kısıtlanmak yerine kişinin özgürlüğüne ve tercihlerinin sınırsızlığına bırakılmaktadır. Bunlar her şeyi en ince ayrıntısına kadar tasvir etmekten ziyade bir nevi fehmedebilenlere yazılan tariflerdir (Miller, 2007, s. 135).

Tarifler dönemin aşçıların anladığı şekilde basit şekilde verilmişlerdir. Sadece önemli noktalara değinilen bu tariflerde gerisi aşçının tasarrufuna bırakılmıştır. Pek çok tarifte ne kadar su konacağı veya ne kadar pişirileceği dahi belirtilmemiştir. Belli başlı yemeklerde ne konulacağı, nasıl yapılacağı ve hangi baharatın ne kadar konulacağı, tariflerde bir istisna teşkil ederken, pek çok yemekte baharat kullanımını da aşçının tasarrufuna bırakılmıştır. Abbasî gastronomisindeki yemek anlatımlarının en önemli hususu bütün tariflerin tıbbi bir yorumla sonuçlanmış olmasıdır (İbn Seyyâr, 2007, s. 3).

Abbasî mutfağında yemeklerin hazırlanışında karmaşık ve kompleks bir süreç vardır. Bir yemek yirmi ve üzerinde bir dizi aşamayı kapsayabilirdi. Çeşitli malzemelerin farklı incelik düzeyinde öğütülmesi, sıvıların süzülmesi, farklı baharat türlerinin özenle karıştırılması, pişirme sürecinin belli anlarında özel malzemelerin katılması gibi süreçler vardır (Kâtib Bağdadî, 2009, s. 41 vd.). Bu dönemde iyi bir yemek, aşçının maharetine bağlıydı. Ölçünün net olmadığı ve tariflerin kabaca verildiği bu dönemde, aşçının yemeği tanıma mahareti öne çıkardı.

Abbasî mutfağında bir yemeğin hazırlanması marine, yani terbiye işlemi en önemli aşamalardan birisiydi. Bu, ekşimsi ürünlerle yapılır, koruk suyu, limon, sumak, sirke çeşit çeşit, ekşi tat, tatlı ile tuzlular terbiye işlemlerinde kullanılırlardı. Soğuk, sıcak, tatlı, acı ve ekşi etin hazırlanma yöntemleri arasında yer alırdı. Özellikle keçi, kuzu, koyun, deve ve inek soğuk, sıcak, tatlı ve ekşi olarak hazırlanırdı. Küçük baş hayvanlarının etlerinin hazırlanmasında çeşitlilik daha fazlaydı. Et, temiz ve soğuk suyla yıkanmalı, asla kaynar suya doğrudan maruz bırakılmamalı, sıcak su kanın akmasını engeller ve kiri etin içinde tutar bu ise eti leş gibi kokutur düşüncesinden hareketle et öncelikle kandan, kirden, sinirden, damarlarından arındırılarak soğuk suyla yıkanır (İbn Seyyâr, 2007, s. 6-9; Kâtib Bağdadî, 2009, s. 45-60).

Bir aşçı yapacağı yemek için, malzeme seçimini ve doğru kategoriyi saptadıktan sonra kokuyu giderecek ve lezzetli yemekleri ortaya çıkaracak en uygun pişirme yöntemlerini seçer, dengeli bir tadı sağlayacak sosu eklerdi. Bu, ekşi-tatlı dengesini ve sentezini sağlayan, yavanlığa kaçmayacak ölçüde hafif bir çeşni taşıyan, yağ tadı vermekle birlikte ağızda yağlılık hissi bırakmayan bir yemektir. Ekşilik için ise koruk ve suyu, sumak ve suyu, turunc suları, nar ve limon suyu, tatlı için bal, şeker ve meyve pekmezleri, her ikisi için; yine ekşi elma, nar tanesi, ekşi meyveler, kuru üzüm, kuru incir, tatlı erik, ayva, hurma, hünnap, siyah üzüm, kızıl üzüm, kayısı ve benzeri meyvelerle lezzetlendirilirdi (İbn Seyyâr, 2007, s. 3-12; Miller, 2007, s. 135-140; Perry, 2014).

Bir mutfağın en önemli öğelerinden birisi pişirmede görülmektedir. Çünkü pişirme yöntemi bir toplumu tasvir eden ve onu okumayı sağlayan bir ifade biçimidir. Pişirme aynı zamanda Ortaçağ'da -az, çok veya orta derecede pişirme- ekonomik gücün de göstergesiydi. Yakıt imkânının zor ve zahmetli olması bunu belirleyen temel sebeplerden birisiydi. Yine çok pişirilen yemeklerin azalması ve daha fazla malzemeye ihtiyaç duyması da bir etkendi. Kavrulmuş yemekleri yapmak ve yemek bir merteye işaretliydi. Kavurma işlemi için yalnızca kaliteli ve bol

ete değil bol miktarda yakıtı ihtiyaç vardı. Çoğunlukla iktisadi imkânların genişliğinin ve darlığının pişirme kültürünü meydana getirdiği görülmektedir.

Abbasî toplumunda özellikle saray ve soylu mutfağı, karmaşık pişirme yöntemleri bakımından geniş bir çeşitliliğe sahipti. Toplumun diğer fertleri güçleri nispetinde bir yöntem tercih ederlerdi. Yemek pişirmede; nar-ı hafife/hafif ateş, nar-ı mutedil/orta derece, nar-ı abeste/yavaş ateş ve nar-ı leyyine/kısık ateş yöntemleri vardı. Pişirmede ateşin ölçüsü bu ince ayrımlarla izah edilmeye çalışılmıştır. Kızartma, buğulama, tandırda pişirme, kavurma ve haşlama öne çıkan pişirme yöntemleriydi. Bunlar büyük uğraş gerektiren işlerdi. Bazen bu işlemlerin hepsi bir yemek için kullanılırdı.

Bazı yemekler çok çeşitli tekniklerle yapılırlardı. Özellikle et yemeklerinin birkaç farklı teknikte birlikte pişirildiği görülmektedir. Et, hafifçe kızartılır yani mühürlenir, sonra haşlanırdı. Etin mühürlenerek hoş olmayan kokularının giderilmesi sağlanırdı. Etin; boraks, bal mumu veya kavun gibi malzemelerle bir arada kaynatılması pişirilmesini hızlandırabilirdi. Çömlekte yapılan et yemekleri için, “*çömlük ateşte sessizleşinceye değin*” pişirilmesi gerektiği belirtilmekte ve bazen ise ateşten alınan yemeğin korun üzerinde dinlendirilmeye bırakılması tavsiye edilmektedir. Bazen ise yemeğin tamamı korun üzerinde ağır ağır demlendirilerek pişirilirdi (Kâtib Bağdadî, 2009, s. 41).

Ortaçağ yemeklerinin pişirme süreleri hakkında ayrıntılar verilmemektedir. Bu husus da dönemin aşçıların maharetine bırakılmıştı. Genelde et yemeklerinin pişirme süreleri uzundu. Etili yemekler birkaç saatte ancak hazırlanabilirlerdi. Bu tarz yemeklerin tandırda, çömlükte bazen korun üzerinde ağır ağır ve nar-ı hafife ile kısık ateşte pişirilmeleri dikkat edilen bir husustu.

Her bitkinin özelliğine göre pişirilmesi benimsenmişti. Genel olarak, kuru gıdalar haşlanır, nemli gıdalar kızartılır veya fırınlanırdı. Bu şekilde bir pişirme yöntemiyle hem bedensel sıvı dengesi korunmuş oluyor hem de sindirim kolaylaşıyordu. Bazı bitkiler sahip oldukları özel durumlarına göre pişirilmelilerdi. Misal pazı gibi yeşil yapraklı sebzeler özellikle de soğan çok nemli olduğu için kızartılırdı. Üzüm, ayva ve gibi meyveler soğuk ve nemli özelliklerinden dolayı pişirildikten sonra üzerine şeker eklenmesi gerekirdi.

Dikkat çeken renklere olan talep dolayısıyla yemekler pişirilirken koku ve renklendirmeye önem verilirdi. Koku ve renk verici gıdalardan sebze ve baharatlardan taze ve kuru bitkilerden istifade edilirdi. Genelde yeşil renk için kişniş suyu, sarı renk için zerdeçal ve safran, kırmızı için nar taneleri, kullanılırdı. Yine kuru ve taze dereotu, kereviz yaprağı, kuru ve taze nane, kekik, otu ve reyhan, kafur, sakız, safran, misk, gül yaprağı ve suyu, tarçın, esmeramber, zencefil, kişniş tohumu ve şeytantesi gibi bitkiler de renklendirmede kullanılırdı.

Yemek pişirildikten sonra; sirkeye yatırma, sirke-murri karışımında bekletme, şerbete koyma, yoğurtla karıştırma, tahinli sosa yatırma, pişmiş eti murriye yatırma ve baharatlı şeker bulama gibi aşamalar gelirdi (Kâtib Bağdadî, 2009, s. 39-42, 45-60, 90 vd.).

Yemek servis edilmeden sebze veya baharatla renklendirilir ve taze, kuru veya gül suyu gibi kokularla hoş bir rayiha katılır, çılıbırla süslenirdi. Yemeğin görsel açıdan zevk vermesi önemsenen bir durumdu. Kap seçimi ve kapta güzel sunulması olması gereken bir hassasiyet göstergesi idi (Câhiz, 2012, s. 120-128; İbn Seyyâr, 2007, s. 3-12; Kâtib Bağdadî, 2009, s. 45-60).

“Beyaz buğday ekmeğinden sofraya/ her bir tane atıldığında/ sanki onları bir daire şeklinde/ gözlerinin kenarında bir fazlalık oluşmuş/ yüz gibi algularım.” (Şihâbuddin, 2009, s. 27).

Bir Sofra Kurmak

Ortaçağ’da bir ziyafet sofrası, maddi güç, zaman ve elbette yoğun emek sonucunda ortaya çıkardı. Gıdayı seçmek, ne yapılacağına karar vermek, taze ve lezzetli malzemeyi seçmek, onları hazır hale getirmek için yıkamak, kesmek ve pişirmek itinayla yapılan kompleks bir iş gücünün sonucuydu. Hazırlanan sofraya ve burada yer alan yiyecekler, önce göze hitap etmeli, kokusuyla mest etmeli ve tadıyla hatırdaki kalarak yıllar sonrasında bile “*ve biz hala o tat üzere yaşarız*” dedirtmelidir. Bir sofraya, hem hitap ettiği misafirlere tatlı anlar yaşatmalı hem de başka sofralarda muhabbetin mevzusu olarak mikyas haline gelmeli, hakkında dilden dile aktarılan konuşmalarla, sohbetlerle o, artık gastronominin konusu olmalıdır. Bu minvalde hazırlanan bir Ortaçağ sofrası, ihtişamıyla bir nevi gösteriye dönüşürdü, ziyafet bu sofraya sahnesinde yer alan tiyatral bir fügür haline gelirdi (Câhiz, 2012, s. 71, 159; Şihâbuddin, 2009, s. 91).

Abbasî sofralarının hazırlanışı olağandışı idi ancak hilafet sarayı için bunlar gayet olağan idi. Hanedan ailesi ve soyluların sofralarında ikram edilen yemeklerin sayısı, tüketim zevkinin ötesinde idi, bazen halifenin sarayda dostlarına hazırladığı sofralarda tek bir oturuşta birkaç yüz çeşit yemek yer alırdı. Bu bir yönüyle ihtişamı gözler önüne sermenin yolu idi.

Abbasî toplumunda özellikle hanedan ve soyluların sofraları, “*uyumlu bir şekilde hazırlanmış çeşnilerle ve soslarla, çiçekli bahçe, gelin ve bezemeli kılıç gibi harikalar yaratacak,*” düzeyde hazırlanırlardı. Bir sofraya, dikkat çekici renklerle, nadir bulunan egzotik baharatlarla yapılan yemeklerle fark yaratırdı. Bu dönemin yemek zevki baharata olan tutkuyla belirlenirken, renkler ruhi ve semavi sembollerin değerini yansıtmaktaydı (Câhiz, 2012, İbnü’t-Tiktakâ, 2016; Kâtib Bağdadî, s. 39-60; Miller, 2008, s. 135-150; Laudan, 2013, s. 132-139).

Ziyafet sofralarında inanılmaz derecede çeşit çeşit yemek ve tatlı yer alırdı. Abbasîler zamanında sofrada en yüksek sosyal itibar derecesini simgeleyen ve kazandıran genelde sunulan şeyin miktarı, çeşidi ve nadirliği belirlerdi. Damak sahiplerinin genel olarak bir sofrada aradıkları gıdalardan birisi ekmek olup özellikle de beyaz ekmek bu hususta damağı feth eden yiyeceklerdendi. Ekmeğin yer almadığı bir sofrada, tavuk veya balık yer almış olsun kabüle şayan görülmezdi. Bunun içindir ki, “*Sofranın yüzü, en çok ekmeğin bıyıkları bulunduğu zaman güzel olur,*” sözlerinin yaygın bir kabul haline geldiği görülmektedir. Yeterince ekmek bulundurmeyen sofraya sahipleri ayıplanmışlardır. Hatta kişi başına bir ekmek koymak yeterli görülmez, fazlaca ekmeğin bulundurulması gerekirdi. İyi bir sofrada aranan ikinci şey oğlak veya kuzuydu. Soyluların sofralarında oğlağın bulundurulması bir gelenek haline gelmişti. Seçilen hayvanın etli butlu olması gerekirdi. Zayıf ve çelimsiz hayvanlar sofraya konulduğunda bu, eleştiri konusu olurdu. Özellikle dönemin lezzet avcısı şairleri bu durumu dillerine dolarlardı. O yemekte yazılan şiir, dönemin sosyal hayatında epeyi bir ses getirirdi. Çünkü bu dönemin şairleri toplumun medyası gibi olup entelektüel ve sosyal statüye yön vererek, dönemde konuşulan mevzuları belirleyen bir nüfuza sahiplerdi (Câhiz, 2012, s. 70-71).

İbn Tabâtabâ davet edildiği bir ziyafet sofrasında önüne zayıf ve çelimsiz bir koç getirildiği için bunun üzerine şu şiiri yazmıştır.

“Ey beni yemeğe davet eden zat-ı mühterem!/ Allah ömrünü benim için uzatsın/ Davetçi ve ümit kaynağı biri olarak/ Seni benden mahrum etmesin/ En meşgul vaktimde bana gönderdiğin o sofrayı, hani bir oğlak, üstü açık halde getirilmişti./ Tembelin uzanıp gerinmiş hali görünümündedir/ Elleri bana, belki de en güzel/ Darb-ı mesel olan o beyiti hatırlatıyordu./ Sanki o yolculuk günü yolcuyu uğurlamak için/ Yüzünü uzatmış bir aşık gibi zayıf ve solgun/ Sanki incecik ve yıpranmış elbiseler giyinmiş/ Sarhoşluk içinde bitkin ve boynu bükük giden bir fakir gibiydi./ Acaba onu ne zayıflatmış böyle./ Oysa imanı, amelsiz bir sözden ibaretti/ Elimi uzattım ama bir fayda görmedim./ Çünkü elim, terkedilmiş bir beldedeki/ Kemik kalıntılarına dokunmuş gibi oldu” (Şihâbuddin, 2009, s. 32).

Bu şiir, sofraya konulacak bir oğlağın nasıl olması gerektiğini tarif etmemekte ise bile nasıl olmaması gerektiğini çok iyi betimlemektedir. Sosyal konumunu dikkate alanlar şairlerin diline düşmemek adına buna azami ölçüde dikkat etmeleri gerektiğini bilirdilerdi.

Bir sofrada mutlaka bulunması gereken şeylerden birisi soğuk su idi. Öyle ki soğuk su, sofraya konulacak fazladan iki çeşit yemeğe eş değerde görülmekteydi. Sofrada meyveden, gülden ve baldan imal her türlü şerbet bulundurulurdu. Ancak yemekle birlikte içkinin alındığı pek görülen bir şey değildir. İçki genellikle meze ile alınan bir şeydi. Zarif ve soylu beyler sofralarında daima naneye yer vermişlerdir. Sirke, sebze, meyve ve kuruyemişler de sofraların sabit yiyecekleriydi. İsfahan’ın kuru ekmeği, taze üzüm suyu, Basra yağı, Nişabur’un andarani tuzu ve Serahs’ın unzucan otu sofrada en arzu edilen şeylerdi (Câhiz, 2012, 108; Kâtib Bağdadî, 2009, s. 39-42 vd.).

Sofrada yer alan yemekler kadar, konulan eşya da hayli önem verilen hususlardan birisiydi. Yemekler; cam, değerli taş, porselen, ahşap ve metal tabak, kâse veya çeşitli ebatlardaki tepsilere konurdu. Soyluların davetlerinde Çin porselenleriyle birlikte Türkistan işi ahşap tabak ve kâseler ile kristal kadehler sofrayı süslerlerdi.

Bir grup âlim ve şairin konuk oldukları bir ziyafet sofrası; Sofra siyah-beyaz mermerdendi. Tabaklar porselen ve Çin Kaymak bölgesindeki değerli bir ağaçtan, bunlar nakış nakış işlenmişlerdi. Hem tabakların hem de yemeklerin renkleri güzel ve iştah açıcıydı. Yiyecekler mest ediciydi. Çörekler gümüş beyazı, dolunay veya cilalı ayna gibi parlaktı. Kişi başına bir tane verilmişti. Bu çörekler o kadar lezzetliydi ki kırıntısına kadar yenmişlerdi (Câhiz, 2012, s. 69).

Sofra Adabı

Her kültürde, toplumda bir sofrada olup bunlar az çok farklılık göstermektedir. Bunların nasıl, nerede ve ne zaman oluştuğunu tespit edebilmek de kolay değildir. Gene sofraya dair adabı mantığın kuralları çerçevesinde ele almak ve onu açıklamak çok da mümkün değildir. Belki de bunlar rastgele oluşmuş ve zaman içinde kültürde yer edinmiş alışkanlıklardır. İnsanlaşmak bir yanı sıra kültürleşmektir. Bu tedrici bir süreç içerisinde gelişen ve bir çocukta da ancak kültür ortamı içinde olabilecek bir şeydir. İnsan terbiye ettiği iradesiyle dürtülerini kontrol edebilir hale gelmiş, bunları zaman içerisinde adap kuralları haline getirmiş ve hatta pek çoğu zaman bunları bir ritüele dönüştürmüştü ve bunlar; etnik, dini veya bir toplumsal grubun bağlılık endeksi haline gelmiştir.

İslam medeniyetinde sofrada adabı başta İslam ve onun yorumu olmak üzere pek çok topluluğun etkisiyle meydana gelmiş olup geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Bu medeniyet içerisinde yemeğe Allah’ın adıyla başlanır, ona şükürle sona ererdi. Besmele, bütün Müslümanlar için

sofranın birleştirici gücü ve değeri haline gelerek yemeğin ilk hasletlerinden birisi olmuştur. Gene bu medeniyet içerisinde yaygın sofrada adaplarından yemeğe oturmadan önce ellerin yıkanmasıydı. Sofraya bağdaş kurmak, iki dizi kırmak veya sol dizi kırıp sağ dizi karna yaslamak şeklinde oturulurdu. Şehirli toplumlar özellikle kibar kesim dabiki mendillerini göğüslerinin üzerine koyarlardı (İbn Kuteybe, ty. III-IV, s. 219-222).

Yemeğin önemli veçhesinden biri muhabbet olduğu için yavaş yavaş yemek bir sofrada adabıydı. Yemek genelde elle yenilirdi, bütün bir elle değil, üç parmakla yemek gerekirdi. Ancak kibar kesimin yaygın olarak kaşık ve bıçak kullandıkları da görülmektedir. Orta sınıfta da kaşık kullanımının, Tufeyl b. Zelal el-Kûfi'nin oğluna, "*Elinde demir kaşıkla gir içeri, çok yemeğin üzerine*", tavsiyesinde görülmektedir. Parmakları yalamak, iyice çiğnemek ve sofrada arkadaşlarının yüzüne az bakmak ve sofraya yakın oturmak da sofrada adaplarından (Şihâbuddin, 2009, s. 105).

Yemeği tenceden yememek, sofrada konulmadan dokunmamak, ekmeği ortak kaba bandırarak yağın emmemek, -ortak tabakta yemek bir adetti- bir lokmayı bitirmeden diğerini ağzına koymamak, bir anda yutmamak, ellerini silkelememek, ekmeğe çöreklenmemek, tuzu ve baharatı kendisini düşünerek kullanmamak, lokma boğazdayken konuşmamak, büyük lokma almamak, ekmeği kaşık gibi kullanmamak, parmaklarını yalayıp ortak tabağa koymamak, önünden yememek, tabağı döndürüp eti önüne çekmemek, önündeki çöpü arkadaşının önüne koymamak sofrada adaplarından (Câhiz, 2012, s. 89-91; Şihâbuddin, 2009, s. 21-25).

Yemeklerin sırasıyla getirilmesi sofrada adabı içerisinde adet haline gelmiş ve bir alışkanlığa dönüşmüştü. Bunun bir sebebi Ortaçağ beslenme biçimiyle (dört mizaç teorisiyle) yakından alakalı iken diğer nedeni ise insanlara ana yemeği, yani en lezzetlisini sunarak diğerlerinin heba olmasını sağlamaktı. Bundan dolayı öncelikle daha az tercih edilen yemekler, çorba, ara sıcaklar veya soğuklar getirilir, ardından ana yemek olarak oğlak sofrada konurdu. Soyluların sofralarında oğlağın bulunması bir gelenek olduğundan zamanla oğlak, artık yemeğin sonu anlamına gelmeye başlamış, sofradan kalkmanın alametifarikası olmuştur (Câhiz, 2012, s. 107, Ahsen, 2019, s. 95).

Yemeğin ardından hoşnut olmak, nimetin kadrini bilmek ve şükretmek de sofrada adabı içerisinde yer edinmişti. Yemeğin niteliği ve hazırlanışına harcanan emek konusunda minnet dolu bir duyarlılık gösterilmesi irfani bir tutuma dönüşmüştü. Yemeğin ardından dikenli çöven, öğütülmüş pirinç kabında, Nişabur toprağı, misk, kâfur ve gül suyunun konulduğu çeşitli temizleyicilerle eller yıkanır, ipek mendil veya havlu ile kurutulurdu. Dış çubuğuyla dişlerin temizlenmesi uygun şekilde yapılırdı. Topluluğun içinde böyle davranıştan hoşlanılmazdı (İbn Kuteybe, III-IV, s. 219-222; Makdisî, 2015, s. 132-133).

Sofra adabına aykırı davranışlar hayvanların beslenme biçimleriyle mukayese edilmiştir. Her toplum sofrada adabına aykırı düşen davranış biçimlerini kültüründe var olan kavram ve temasta bulunduğu hayvanlarla izah etmektedir. Bu anlamda Abbasî toplumunda, "*Yemeği yılanların dişlemesi gibi dişleme, beygirler gibi ağzını doldurarak yeme, koyunlar gibi geviş getirme, develer gibi çabucak yutma, köpeklerin ve vahşi hayvanların yiyeceği hızlıca ezerek yemeleri gibi yeme, katırlar gibi şapur şapur yeme, koyunlar gibi yeme müptelası olma, develer gibi çabucak yiyip mideye indirme, kendini büyükbaş ve vahşi hayvan konumuna düşürme*" gibi ifadeler öne çıkmaktadır. "*Sen insansın insan gibi ye*" ifadeleriyle kabul edilmiş adab içerisinde yenilmesi öğütlenmekteydi. Sokak yemeklerinin yenmesi bir alışkanlık haline getirilmişse bu ayıplanan bir şey haline gelmiştir (Câhiz, 2012, s. 28, 37, 49 vd; Şihâbuddin, 2009, s. 21-25).

Sofra adaptarlarından birisi de yemeğin kiminle yenilmesi meselesiydi. Ziyafetin en önemli sebeplerinden birisi muhabbet olduğu için muhabbeti çekilemeyenlerle sofraya oturmak eziyet olurdu. Çünkü arzu edilen birisiyle yenen basit bir yemek tat verirken, arzu edilmeyen biriyle yemek ise bir eziyete dönüşürdü. Sofra kültürünü bilmeyen bayağı insanlarla arkadaşlık yapılmasından sakınılması öğütlenmiştir. Genelde kaba mesleklerle uğraşanlarla; elbise satıcısıyla, hacamatçıyla, terziyle, hayvan kiracısıyla, tellalla sofra ve içki arkadaşlığından sakınılmaktadır. Çünkü bu kesimlerin muhabbeti çekilmez bulunurdu ve onlar ziyafet esnasında sürekli olarak hesap kitap, yaptıkları işten kazandıklarından bahsederek sofra adabına aykırı hareket ederlerdi. Buna karşın, aktar, esans, sarraf, yün satıcısı, uncu, eczacı ve halıcıyla sofra arkadaşlığı yapılması tavsiye edilmektedir. Her meslek bir karakteri meydana getirdiğinden kaba meslekleri icra edenlerin kişilikleri buna göre kaba olurken, ince meslekleri yapanların karakteri bu ölçüde incelirdi (Câhiz, 2012, s. 89-91).

İçki âleminin yapılacağı insanların doğru seçilmesi de sofra adabındandı. Eğer bu mümkün değilse tek başına içilmesi tavsiye edilmektedir. İçkinin sağladığı rahatlama ve gevşeklikten dolayı insan, konuşmaya daha yatkın hale gelir. Belki de normal zamanlarda söyleyemeyeceği şeyleri içkinin verdiği cesaretle söyleme imkânı bulur. Ancak yemek gibi içki içmenin amaçlarından birisi başkalarıyla yapmaktı, bu sebeple de içki arkadaşlarının doğru seçilmesi öğütlenmektedir (Câhiz, 2012, s. 28, 37, 49 vd; Şihâbuddin, 2009, s. 21-25).

Sonuç

Dilden dile dolaşan ve insanları tatmin eden bir sofranın ortaya çıkışı hüner sahibi bir aşçının mahsulüdür. Çünkü iyi, sağlıklı ve lezzetli bir yemeğin ortaya çıkmasında aşçının hüneri belirleyici olmaktadır. Bir yemeğin kalitesi her şeyden önce onun maharetine bağlıdır. Dikkatli, uyanık, emeğini esirgemeyen ve yemeği aşkla yapan bir aşçının hazırladığı yemek elbette farkını da hissettirmektedir.

Ortaçağ'da aşçının işi zordu, çünkü tarifler net değildi. Bunlar her şeyi en ince ayrıntısına kadar tasvir etmekten ziyade bir nevi fahmedebilenlere yazılan eserlerdir. Şarkın bu müphemliği her alanda kendisini göstermektedir. Müphemlik ve fehm, şark toplumlarının karakteristik iki mizacı olup hala varlığını korumaktadır. Bu yüzden aşçı, el, göz kararını, süre ve kıvamı iyi öğrenmeli, yemeğin piştiğini kokusundan veya dokusundan anlamalıydı. Ortaçağ'ın aşçısının esas işinin ve ustalığının bunları anlayabilecek maharete sahip olmasıydı.

Bu dönemde aşçının sadece yemek yapmadığı, hazırladığı yemeğin aynı zamanda ilaç niteliğine sahip olduğu görülür. Ortaçağ'ın aşçısının işinin zorluğu tariflerin net olmayışıyla da bitmiyordu. Aşçının dört mizacın özellikleri olan sıcak, soğuk, nemli ve kuru özellikleri anlayışı çerçevesinde bireysel beslenmeyi dikkate alarak bir takvim çıkarmakla yemekleri mevsimine uygun şekilde hazırlamakla yükümlü olduğu anlaşılır.

İyi bir yemek dört aşamasının da başarılı bir şekilde geçmesiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Bu malzemenin niteliği, hazırlanması, pişirme yöntemi ve sonrasındaki işlemler ile süslemeden oluşmaktadır. Böyle bir yemek insanı motive eder, neşelendirir ve hayata dinamizm getirir.

Bir ziyafet sofrasının maddi güç, zaman ve yoğun emek sonucunun bir mahsulü olduğu söylenebilir. Bir sofra, hem hitap ettiği misafirlere tatlı anlar yaşatmalı hem de başka sofralarda muhabbetin mevzusu olarak mikyasa haline gelmeli, hakkında dilden dile aktarılan konuşmalarla, sohbetlerle o, artık gastronominin konusu olmalıdır. Bu minvalde hazırlanan bir Ortaçağ sofrası,

ihtişamıyla bir nevi gösteriye dönüşür, ziyafet bu sofraya sahnesinde yer alan tiyatral bir figür haline gelirdi.

Extended Abstract

In Abbasid society, banquets occupied the centre of daily life. Therefore, preparing the table was also important. Because food wasn't just for nutrition. Food was something that brought people together. For this reason, food is given importance, and efforts are made to create a beautiful table.

A skilled cook was required to set the table and make it a topic of conversation. In the mediaeval period, when almost everything was built on labour, the quality of the cook was decisive in preparing a good, healthy, and delicious meal. A careful, attentive, and diligent cook will make a difference in the meal.

In the Abbasid era, the cook had to know the techniques, methods, cooking times, ingredients, consistency, smell, and texture of the food. Recipes in mediaeval cookbooks were not clear. The cook had to understand that the food was cooked based on its smell and texture. The main job and mastery of the cook was to have the skill to understand these.

The cook had to know the elements of enâsır-ı erbaa, the medical theory of the Middle Ages, at least as much as a doctor. For all these reasons, having a good cook was something to be proud of.

Good food motivates, lifts morale, and adds dynamism to life. A great meal is created by successfully completing all four steps. It is linked to the quality of the ingredients, the preparation, the cooking method, and the subsequent processes and decorations.

Recipes from the Abbasid period are aimed at people who have culinary knowledge of cooking techniques, methods, and times, know the ingredients, and can assess the consistency, smell, and texture of foods. These are works written for those who can understand things in a certain way, rather than explaining everything in detail. Uncertainty and ambiguity are two characteristic temperaments of Eastern societies.

Once the cook has determined the choice of ingredients and the right category for the dish he will prepare, he will choose the most appropriate cooking methods to create delicious dishes and add the sauce that will give them a balanced taste. This was a dish that provided the balance and synthesis of sweet and sour, was light, not soft, tasted like oil, but did not leave a greasy feeling in the mouth.

The creation of a dinner table throughout the mediaeval period was a manifestation of both economic prowess and arduous labour. The process of preparation encompasses various duties, such as the careful selection of food items, meticulous planning of meals, acquisition of ingredients, and subsequent activities of washing, cutting, and cooking. This diverse undertaking demands significant labour and effort.

The banquet tables of the Abbasid era were characterised by a remarkable assortment of culinary offerings, encompassing a diverse range of foods and desserts. The symbolism of the utmost level of social prestige at the dining table was ascertained based on the abundance, diversity, and scarcity of the offerings presented. Bread is an often-desired food item among individuals due to its palatability. White bread, specifically, emerged as a culinary delight that captivated the taste buds.

A banquet table to which a group of scholars and poets are invited is described as follows: The table was black and white marble. The porcelain plates came from the Kaymak region of China and were embroidered. The colours of the plates and dishes were beautiful and ppetizing. The food was intoxicating. The buns were silvery white, shining like a full moon or a polished mirror. One per person was given. These buns were so delicious that they were eaten down to the crumbs.

The development of table manners throughout Islamic civilization can be attributed to numerous social influences encompassing Islam and its various interpretations, giving rise to a wide variety of practices and traditions. In the context of this civilization, it was customary for meals to begin with the mention of God's name and end with expressions of appreciation towards Him. The expression "Bismillah" became the first characteristic of the meal as a unifying force and an important element within the Muslim community. A common practice in this society was to clean hands before starting to eat. At the table, one would sit either cross-legged, with both knees bent, or with the left knee bent and the right knee leaning on the stomach. City people, especially noble ones, ate with their dabiki handkerchiefs on their chests.

Expressing satisfaction after the meal, appreciating the blessings given, and showing gratitude are other elements that contribute to the development of correct manners at the table. The expression of appreciative thought towards the perfection of the food and the effort put into its creation turned into a sensible attitude. After the meal, hands were washed with various cleansers in a brass bowl containing Nishapur soil, musk, camphor, and rose water and dried with a silk handkerchief or towel. Teeth were cleaned as they should be with a dental swab. This kind of behaviour was not tolerated publicly.

One of the table manners was knowing who to eat with. Since one of the most important reasons for a banquet is conversation, it would be tortured to sit at the table with people who don't like conversation. Because while a simple meal with a desirable person would be delicious, eating with an undesirable person would turn into torture.

Kaynaklar

- Ahsen, M. M. (2019). *Abbasiler Döneminde Sosyal Hayat*. Çev. M. E. Şen. Ankara Okulu Yayınları.
- Câhiz (2012). *Cimriler*. Çev. Z. G. Gökdemir. Şule Yayınları.
- Fuzulî (2017). *Sıhhatu Maraz*. Çev. K. Küntaş. İbn-i Sina Yayınları.
- Güler, S. M. & Bilici. S. (2017). Besinin İçeriği, İşleme ve Pişirme Yöntemlerinin Glisemik İndeks Üzerine Etkisi. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 1-12.
- İbn Cezle (2010). *Minhâcü'l-Beyân fî mâ yesta 'Milühü'l-İnsan*. (Thk. M. M. Bedevi). Camiatü'd-Devli'l-Arabiyye.
- İbn Kuteybe (ty). *Uyunü'l-Ahbar*. Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî.
- İbn Miskeveyh (1983). *Tehzibu'l-Ahlak/Ahlakı Olgunlaştırma*. Çev. A. Şener-İ. Kayaoğlu-Cihad Tunç. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- İbn Rezin et-Tüçibi (1984). *Fadaletü'l Huvan fi Tayyibati 't-Taam ve 'l-Elvan*. (Thk. M. B. Şakrun). Darü'l-Garbi'l-İslâmî.
- İbn Seyyâr (2007). *Annals of the Caliphs 'Kitchens (Ibn Sayyâr al-Warrâq's Tenth-Century Baghdadi Cookbook)*. (Thk ve haz. N. Nawal). Brill Press.
- İbnü't-Tiktakâ (2016). *el-Fahrî*. Çev. R. Şeşen. Bilge, Kültür Sanat Yayınları.
- Kâtib Bağdadî (2009). *Kitâbü'-Tabîh*. Çev. N. Pişkin. Kitap yayınevi.
- Koyuncu, Z. (2019). Ahlât-ı Erbaa/Humoral Patoloji Teorisi ve Divan Şiirinde Hakkânî Örneğinde İşleniş. *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi*, 10, 75-97.
- Laudan, R. (2013). İslam Transforms the Cuisines of Central and West Asia, 800-1650 C.E. *Cuisine and Empire Cooking in the World History*. University of California Press.
- Makdisî (2015). *Ahsenu 't-Tekâsîm fi Marifeti 'l-Ekalim (İslam Coğrafyası)*. Çev. Ahsen Batur. Selenge Yayınları.
- Miller, H. D. (2008). Tüketim Zevkleri, Ortaçağ İslam Mutfağının Doğuşu. *Yemek Damak Tadının Tarihi*. P. Freedman (Haz). Oğlak Güzel Kitaplar, 135-161.
- Nasrallah, N. (2007). *Annals of the Caliphs 'Kitchens (Ibn Sayyâr al-Warrâq's Tenth-Century Baghdadi Cookbook)*. Brill.
- Nasîrüddîn Tûsî (1981). *Ahlâk-ı Nâsirî*. Dârü'l-Alemiyye.
- Perry, C. (2014). Middle Eastern Food History. *Food in Time and Place*. P. Freedman (Ed). California.
- Şihâbüddîn el-Akfehî (2009). *Oburlar ve Asalıklar*. Çev. S. Kocabaş. Şule Yayınları.
- Zaouali, L. (2016). *Ortaçağ'da İslam Mutfağı*. Çev. B. Baysal. RGK Yayınları.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Atf/Citation: Özcan, M., Dağbaşı, G. & Demir, Y. M. (2023). Necib Mahfûz'un Mirâmâr adlı romanının ara dil İngilizceden yapılan Türkçeye çevirisi ile Arapça kaynak metnin karşılaştırmalı bir incelemesi. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 6 (2), s. 302-320. DOI: <https://doi.org/10.37999/udekad.1365043>

Murat ÖZCAN*^{ID}

Gürkan DAĞBAŞI**^{ID}

Yasin Murat DEMİR***^{ID}

**NECİB MAHFÛZ'UN MİRÂMÂR ADLI
ROMANININ ARA DİL İNGİLİZCEDEN
YAPILAN TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİ İLE
ARAPÇA KAYNAK METNİNİN
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEMESİ**

**A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE
TRANSLATION OF THE ARABIC SOURCE
TEXT OF NAJİB MAHFOUZ'S MİRÂMÂR
NOVEL FROM ENGLISH
INTERLANGUAGE TO TURKISH**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Mısırlı yazar Necib Mahfûz'un Mirâmâr adlı orijinali Arapça olan romanının ara dil İngilizceden Türkçeye yapılmış çevirisini incelemek ve eşdeğerlik açısından değerlendirmektir. Çevirinin kaynak dilden erek dile yapılan metinsel ve dilsel bir aktarım işlemi olduğu bilinmektedir. Geçmişten bugüne kadar çeviri diller ve kültürlerarasında bir köprü vazifesi görmektedir. Daha önce haberdar olunmayan bir durum, kültür, konu ve benzeri birçok şeyi çeviri tanıtmakta, tanınan şeylerin ise farklı boyutlarını aktarmaktadır. Çeviri sırasında her ifadeye eşdeğer bir sözcük ya da ifade bulmak bir çevirmen için kolay değildir. Her kültür kendisine has sözcükler, ifadeler barındırır. Çevirisi yapılan diller arasında çevirmenin anlam kaybı olmadan en yakın şekilde hedef dile aktarım sağlaması gerekmektedir. Kaynak metin ve hedef metin arasında ne kadar iyi eşdeğerlik sağlanırsa çeviri o kadar iyi olacaktır. Kaynak dili Arapça olan Mirâmâr romanı öncelikle İngilizceye çevrilmiştir. İngilizceden de Türkçeye çevrilmiştir. Bu çalışmada; İngilizce metinden yapılmış olan Türkçe çeviri ile Arapça asıl metnin karşılaştırmalı olarak incelenmesi şeklinde bir metod takip edilmiştir. Bu şekilde araya başka bir dil girince birtakım anlam kayıpları oluştuğu tespit edilmiştir. Bu tarz anlam kayıplarının oluşmaması için Arapçadan Türkçeye yeniden çevrilmesi gerekmektedir. Ara dil kullanılarak yapılan çeviriler için de editöryal bir süreç izlenmesi tavsiye edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Mirâmâr, Necib Mahfûz, Arapça, Eşdeğerlik, Ara dil, Anlam kaybı.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the translation of Egyptian writer Necib Mahfûz's Mirâmâr novel, originally written in Arabic, from the intermediary language English into Turkish, and to evaluate it in terms of equivalence. It is known that translation is a textual and linguistic transfer process from a source language to a target language. From past to present, it has served as a bridge between languages and cultures. Translation introduces a situation, culture, subject and many other things that were previously unknown, and conveys different dimensions of known things. It is not easy for a translator to find an equivalent word or expression for each statement during translation. Every culture has its own words and statement. Among the languages being translated, the translator must provide a closest translation to the target language without loss of meaning. The better equivalence is achieved between a source text and a target text, the better translation will be. The novel Mirâmâr, whose source language is Arabic, was first translated into English. It has also been translated from English to Turkish. In this study; a method of comparative analysis of the Turkish translation made from the English text and the Arabic original text was followed. It has been determined that some meaning losses occur when another language is introduced in this way. It needs to be re-translated from Arabic to Turkish to avoid such loss of meaning. It is recommended following an editorial process for translations made using intermediate languages.

Keywords: Mirâmâr, Najib Mahfouz, Arabic, Equivalence, Interlanguage, Loss of meaning.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara / Türkiye. E-posta: mozcan58@gmail.com

** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, Ankara / Türkiye. E-posta: gurkan.dagbasi@hbv.edu.tr.

*** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Mütercim Tercümanlık (Arapça) Anabilim Dalı, Ankara / Türkiye. E-posta: murat.demir@hbv.edu.tr

Giriş

Çeviri, farkı insanların ve kültürlerin birbirini tanımasında önemli bir role sahiptir. Çeviri, aynı zamanda farklı toplumların kültürel birikimlerini paylaşmasında ve birbirleriyle etkileşime girme süreçlerinde doğrudan etkili bir eylem olduğu düşünülmektedir (Güzeler & Arkan, 2022, s. 1242). Geçmişten bugüne kadar çevirinin diller ve kültürlerarasında bir köprü vazifesi gördüğü bilinen bir gerçektir. Bir başka deyişle çeviri, kaynak dilden erek dile yapılan metinsel ve dilsel bir aktarım işlemidir. Çevirinin, daha önce haberdar olunmayan bir durum, kültür, konu ve benzeri birçok şeyi tanıtan, tanınan şeylerin ise farklı boyutlarını aktaran bir işlevi bulunmaktadır.

Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte günbegün küçülen dünyada çeviri olgusu hem dil içi hem de diller arası düzeyde iletişimin ayrılmaz bir parçası olarak önemini ve güncelliğini bütün sorunlarıyla birlikte korumaya devam etmektedir (Aktaş, 1996, s. 16). Gelişen teknoloji sayesinde çeşitli programlar sayesinde diller arasında hızlı bir şekilde çeviri yapılabilmektedir. Toplumlar arası etkileşimin artması ve dünya üzerinde birçok alanda hızlı gelişmeler yaşanması sebebiyle çeviriye olan ihtiyaç giderek artmaktadır (Şanverdi & Işıdan, 2021, s. 208). Ancak duygu, düşünce ve kültürel birtakım özellikler barındıran metinlerin bu dijital ortamlar vasıtasıyla hedef dile aktarımı işinin ehli olan bir çevirmenin çevirdiği kadar başarılı olamamaktadır. Yapay zekanın giderek gelişmesi ile birlikte ilerleyen zamanlarda bilgisayarın şimdikinden daha başarılı çeviriler yapabileceği tahmin edilmektedir.

Bir toplumun kültürünü tanımada edebi çevirilerin oldukça önemli bir rolü vardır. Dünyanın başka bir yerinde başka bir toplumda yaşamış ya da yaşamakta olan insanların duygularını, düşüncelerini anlamaya yardımcı olur. Diğer kültürleri öğrenen kimseler aynı zamanda kendi dünyasını da genişletmiş olur.

Günümüzde çeviri faaliyetleri pek çok nedenden dolayı gerekli görülmekte ve önemli işlevler üstlenmektedir. Bu çeviriler yapılırken de çevirmenlere oldukça fazla görev düşmektedir. Aynı zamanda çevirileri sırasında birtakım sorumluluklar üstlenmektedirler. Çevirmen kaynak metne sadıktır. Ancak aynı zamanda özgün olması gereken bir fikir işçisi gibidir. Kaynak bir metnin başka bir dilde yer edinmesi için bir üretim aşaması gerekmektedir. Ortaya çıkan ürün bir yönüyle çevirmenin yeniden ürettiği metnidir. Başarılı bir çeviri okunduğunda yazarı mı yoksa çevirmen mi okunuyor olduğunu karıştırma olasılığı olabilmektedir (Yıldız & Kurt, 2018, s. 3).

Aksoy (2001); eşdeğerlik kavramı bazen çevirmenin özgün metinle özgürce oynaması, bazen de özgün metne sınıksız bağlı kalması tartışmalarını doğurur, ancak bunlar çeviri yöntemlerinin bir anlatısı olarak değerlendirilmelidir ifadesini kullanmaktadır.

Toury'nin (1980) ifadesine göre üç tür çeviri yapılabilmektedir: Kabul edilebilir, yeterli ve eşdeğer çeviri. Kabul edilebilir çeviri, bir dildeki metnin başka bir dile, anlam ve mesaj açısından çok büyük fark olmadan aktarılması anlamına gelmektedir. Yeterli çeviri ise çeviri metnin kaynak metnin birçok özelliğini taşıması ve kaynak metni okuyan birinde oluşan çoğu etkinin, erek metni okuyanda da oluşması anlamına gelmektedir. Eşdeğer çeviri için de şu ifadeye yer vermektedir: Metinlerin ne tür ve ne derecede birbirine eşdeğerlik gösterdikleridir.

Çeviri yapılırken her ifadeye eşdeğer bir sözcük ya da ifade bulmak her zaman kolay olmayabilir. Her kültürün yaşadığı çevreye göre gelişmiş bir dil dünyası bulunur. Türkçede bulunan akrabalık ile ilgili isimlendirmeler başka birçok dilde bulunmayabilir. Arapçada da deve

ile ilgili yüzlerce isim bulunmaktadır (Tanır, 2020, s. 20). Aynı şekilde Eskimo dilinde de kar ve buz ile alakalı sayısız sözcük bulunmaktadır (Mengü, 2002, s. 77). Birbirinde bulunmayan bu sözcüklerin çevirisi yapılırken çevirmen anlam kaybı olmadan en yakın şekilde hedef dile aktarım sağlaması gerekmektedir.

İyi bir çevirmen çeviri işleminin neler gerektirdiğini, çevirmenin görevinin ne olduğunu, çeviri sorunlarının hangi yöntemlerle aşılabileceğini bilmelidir. Hedef dil ve kültürdeki çeviri geleneğini yeteri kadar tanımalıdır. Öte yandan bu çeviriye değerlendirecek eleştirmenin kaynak metni dizgesel bir şekilde dil, kültür, ileti ve yazınsal özelliklerinin üzerinde durarak inceleyebilme yeteneğine sahip olması gerekmektedir (Aksoy, 2001, s. 2).

Bir dilden diğer bir dile çeviri yaparken anlam kaybı olması, anlam daralması olması, eşdeğerliğin tam olarak sağlanamaması sorunlarının yaşanabilmesi muhtemel iken bir de araya bir dilin aracı olarak girmesiyle bu kayıpların daha fazla olması önceden beklenen bir sorundur.

Necîb Mahfûz'un Mirâmâr adlı romanı Arapça olarak kaleme alınmıştır. Daha sonra İngilizceye çevrilmiştir. Türkçeye çevirisi de Arapça orijinal metninden değil ara dil İngilizceden yapılmıştır.

Bu çalışmada ara dil kullanılarak yapılan bu çevirideki anlam kayıpları, anlam daralmaları, eşdeğerlik sorunları ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Necîb Mahfûz hakkında, özellikle onun 1988 yılında Nobel Edebiyat ödülünü almasından sonra Türkiye'de pek çok akademik çalışma yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu çalışmalar arasında, Necîb Mahfûz'un sembolik romanları (Yıldız, 2020), Necîb Mahfûz Toplumsal Gerçekçi Romanları (Ürün, 2003) gibi eserler onun hayatına eserlerine ve roman türlerine geniş olarak değinmektedirler. Yine literatürde romanlarını çeşitli açılardan inceleyen bazı çalışmalar yayınlanmıştır. Yıldız (2017); sunmuş olduğu bir bildirisinde Türkiye'de Necîb Mahfûz literatürüne genel bir bakış atmıştır ve o güne kadar yapılmış olan bütün çalışmaların neleri içerdiğine dair bilgilere yer yermiştir. Bu romanlarının birçoğu Türkçeye çevrilmiştir. Çevrilen eserlerinin çevirisini inceleyen bazı çalışmalar yapılmıştır (Baran, 2023; Civelek, Baran, 2020; Kocabıyık, 2022; Kocabıyık, Özcan, 2022; Koç, 2018; Mohammed, 2017; Özcan, 2017; Yıldız, 2009; Yıldız, Şanverdi, 2019). Yaptığımız bu çalışmayı daha önceki çalışmalardan farklı kılan unsur ise Necîb Mahfûz'un bazı eserlerinin Arapçadan Türkçeye ara dil İngilizce kullanılarak yapılan çevirilerinden birisini incelemesidir. Ara dil İngilizce kullanılarak yapılan çevirileri inceleyen başka çalışmalar da literatürde bulunmaktadır (Yıldız, Kurt, 2018; Yılmaz, 2020; Baran, 2022).

Necîb Mahfûz'un Hayatı

11 Aralık 1911'de Kahire'nin Cemâliye semtinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini ailesinin taşındığı Abbâsiye mahallesinde tamamlamıştır. 1934'te Kahire Üniversitesi'nin Felsefe Bölümü'nü bitirdikten sonra aynı alanda yüksek lisans yapmıştır. Çeşitli kurumlarda farklı görevlerde bulunmuştur. Daha sonra el-Ehrâm gazetesinde köşe yazarlığı yapmaya, kısa hikâye ve roman yazmaya devam etti. Ünlü edebiyatçılardan Tolstoy, Dostoyevsky, Chekov, Maupassant, Shakespeare, Ibsen, Flaubert, Sartre, Albert Camus, François Mauriac'ın eserlerini okudu ve bunlardan etkilendi. Ancak Necîb Mahfûz'un asıl tesirlerinde kaldığı, düşünce yapısının ve kişiliğinin oluşumunda rol oynadıkları bilinen en önemli Arap yazarları Abbas Mahmûd el-Akkâd

ile Tâhâ Hüseyin'dir. Bizzat kendisi yazarlığı Akkâd'dan, akılcılığı ve Batı ile verimli iletişim kurmayı Tâhâ Hüseyin'den öğrendiğini söylemiştir. Yazarlığına eski Mısır tarihini konu edinen 'Abessü'l-Akdâr, Râdûbîs ve Kifâhu Tîbe gibi eserlerle başlamıştır. Daha sonra toplumsal gerçekçi roman yazımına yönelmiştir. Bu romanların en ünlüleri Mısır toplumunun bir yansıması olan, Kahire'nin Hüseyin semtindeki bir sokakta yaşanan olayları konu alan Zükaku'l-Midak, orta halli bir ailenin üç kuşağını anlatan Beyne'l-Kasreyn, Kaarü's-Şevk ve es-Sükkeriyye'dir. 23 Temmuz 1952 devriminin ardından bir süre edebiyattan uzak kalan Necîb Mahfûz, 1959'da el-Ehrâm gazetesinde tefrikasına başladığı Evlâdü hâretinâ adlı sembolik romanıyla yeniden edebiyata dönmüştür. Daha sonra el-Lis ve'l-kilâb, es-Sümmân ve'l-harîf, et-Tarîk, eş-Şehhâz, Sersere fevka'n-Nîl ve Mîrâmâr adlı sembolik romanlarını kaleme almıştır (Yıldız, 2019, s. 348). Mahfûz'un 1988 yılı Nobel edebiyat ödülünü almasında sembolik romanlarının büyük payı vardır. Onun romanları Mısır'ın sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik fotoğrafı gibidir. Roman ve hikâyelerinde mekân hep Kahire'dir. Kullandığı dil "fusha" denilen standart yazı dili Arapçasıdır. Necîb Mahfûz 30 Ağustos 2006 tarihinde vefat etti (Yıldız, 2017, s. 3). Roman ve hikâye alanlarında oldukça fazla eser kaleme alan Mahfûz'un eserlerinin birçoğu Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Bazıları orijinal Arapçadan bazıları da ara dil İngilizce kullanılarak Türkçeye aktarılmıştır.

Aşağıdaki tabloda Necîb Mahfûz'un ara dil İngilizceden Türkçeye yapılan çeviriler görülmektedir:

Romanın Arapçada ve Türkçede Adı	İngilizceden Çevirmeni/Yayınevi
Mîrâmâr (1967)	Suat Ertüzün / Kırmızı Kedi
Mîramar (1989), (2010)	Yüksel Peker / Adam
et-Tarîk (1964)	Işıl Alatlı / Hit
Arayış (2012)	
Bidâye ve Nihâye (1949)	Işıl Alatlı / Hit
Başlangıç ve Son (2011)	
el-Merâyâ (1972)	Işıl Alatlı / Hit
Aynalar (2010)	
Hadratu'l-Muhterem (1976)	Işıl Alatlı / Hit
Muhterem Efendim (2012)	
Es-Semmân ve'l-Harîf (1962)	Işıl Alatlı / Hit
Güz Yılgınlığı (2013)	
Beyne'l-Kasrayn (1956)	Işıl Alatlı / Hit
Saray Gezisi / Kahire Üçlemesi I. Kitap (2008)	
Kasru's-Şevk (1957)	Işıl Alatlı / Hit
Şevk Sarayı / Kahire Üçlemesi II. Kitap (2008)	
es-Sukkeriyye (1957)	Işıl Alatlı / Hit
Şeker Sokağı / Kahire Üçlemesi III. Kitap (2008)	
es-Serâb (1948)	Işıl Alatlı / Hit
Serap (2010)	
Asru'l-Hubb (1980)	Dilek Şendil / Kırmızı Kedi
Aşk Zamanı (2010)	
el-Kerneke (1974)	Leyla Tonguç Basmacı / Kırmızı Kedi
Karnak Kafe (2008)	
Evlâdü Hâretinâ (1967)	Leyla Tonguç Basmacı / Kırmızı Kedi
Cebelavi Sokağı'nın Çocukları (2008)	
Kuştimur (1988)	Utku Umut Bulsun / Kırmızı Kedi
Kuştimur Kahvehanesi (2012)	
Melhametu'l-Harâfiş (1977)	Volkan Atmaca / Kırmızı Kedi
Ezilenler (2013)	
El-Hubb tahte'l-Matar (1973)	Ayça Çınaroğlu / Kırmızı Kedi

Yağmurda Aşk (2018)	
The Time and the Place: And Other Stories (1992) (Arapçada bu isimle bir kitap yayınlanmamıştır, İngilizcede hikâye seçkisi yapılmıştır.) Zaman ve Mekân (2019)	Ayça Çınaroğlu / Kırmızı Kedi
eş-Şehhâz (1965) Dilenci (2009)	Erdal Alova / Bordo Siyah/Hit
Efrâhu'l-Kubbe (1981) Düğün Evi (2010)	Aslı Çingil / Kırmızı Kedi

Yukarıdakilere ek olarak hem Arapçadan hem de ara dil İngilizceden çevirisi yapılan eserler de bulunmaktadır. Bunlar da şunlardır:

Romanın Arapçada ve Türkçede Adı	İngilizceden Çevirmeni/Yayınevi	Arapçadan Çevirmeni/Yayınevi
el-Bâkî mine'z-Zemen Sâ'a (1982) Zamanın Hükümü (2011) / Nil'in Üç Çocuğu (1992)	Utku Umut Bulsun / Kırmızı Kedi	Kadir Polater / İnsan
Yevme Kutile'z-Za'im (1985) Başkanın Öldürüldüğü Gün (1992/2010)	İlknur Özdemir/ Kırmızı Kedi	Lütfullah Göktaş / Ağaç
el-Liss ve'l-Kilâb (1961) Hırsız ve Köpekler (1996/2009)	Avi Pardo / Kırmızı Kedi	Rahmi Er / Vadi
el-Kâhiretu'l-Cedîde (1945) Kahire Modern (2016) / Savrulan Kahire (2005)	Olca Boynudek Arlı / Kırmızı Kedi	Halim Öznurhan / Meneviş
Zukâku'l-Midakk (1947) Midak Sokağı (1977), (2011) / Sokaktakiler (1989)	Leyla Tonguç Basmacı / Kırmızı Kedi Güler Dikmen / Cem	Hasan Akay / İnsan

Bu çevirilerin yanı sıra bir de sadece kaynak dil Arapçadan Türkçeye çevirisi bulunan eserler bulunmaktadır, bu eserlerin İngilizce ara dil ile yapılmış çevirileri henüz bulunmamaktadır. Bu romanlar da şunlardır:

Romanın Arapçada ve Türkçede Adı	Arapçadan Çevirmeni/Yayınevi
es-Summân ve'l-Harîf (1962) Bildircin ve Sonbahar (2000)	Ali Ekber Aliyev / Kaknüs
Leyâlî Elf Leyle (1982) Binbirinci Gecedden Sonra (2002)	Said Aykut / Oğlak
Hânu'l-Halîlî (1946) Han el Halili / Hân el Halili'de (1999)	Bedrettin Aytaç / Hit / Papirüs
Rihle İbn Fattûme (1983) İbn Fattume'nin Seyahati (2013)	Doç. Dr. Nevzat H. Yanık / Hit
Sersera fevka'n-Nîl (1966) Nil Üstünde Gevezelik (2012)	Rahmi Er / Hece

Necîb Mahfûz'un bazı romanlarının da Türkçeye çevirisi hiç bulunmamaktadır. Bu eserler de şunlardır ve çevrilmeyi beklemektedirler:

1. Abesu'l-Akdâr (1939)
2. Râdûbîs (1943)
3. Tîbe Kifâhu (1944)
4. Kalbu'l-Leyl (1975)
5. el-Âişu fi'l-Hakîka (1985)
6. Hadisu's-Sabâhi ve'l-Mesâ (1987)

Genel anlamda bakıldığında Necîb Mahfûz'un 34 romanının 28 tanesini Türk okuyucu okuyabilmektedir. Bu da Türkiye'de ona karşı ne kadar teveccüh olduğunu gösteren bir delil sayılabilir. 1988 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülmesi onun hem dünya da hem de

Türkiye’de daha yakından takip edilmesine ve okunmasına vesile olmuştur. Hayatı ve eserleri ile ilgili birçok araştırma ve tez yapılmıştır (Yıldız, 2017).

Mirâmâr Romanı

Necîb Mahfûz bu romanı 1967 yılında yayınlamıştır. Mirâmâr sembolik romanlarının yedincisidir. Roman, Mısır’ın Akdeniz’e kıyısı olan İskenderiye şehrinin kordon boyunda bulunan Mirâmâr isimli pansiyonda kalan kişilerin başından geçen olayları anlatmaktadır. Mirâmâr pansiyonu çok fazla odası olmayan, kışları daha çok öğrencilerin tercih ettiği yazları da gelen herkesin konakladığı mütevazı bir işletmedir. Çok fazla odası bulunmazken çalışan kişi sayısı da oldukça azdır. Pansiyonu Yunan asıllı yaşlı bir kadın olan Mariana işletmektedir. Küçük bir otel olduğu için burada kalan herkes birlikte yiyip içip, eğlenip vakit geçirmektedirler. Mirâmâr isminin nereden geldiğine bakıldığında birçok rivayet olduğu görülmektedir. Mirâmâr Amerika Birleşik Devletleri’nin Florida eyaletinde deniz kenarında bulunan bir şehrin ismidir. Otelin ismi oradan esinlenmiş olabilir. İskenderiye’de bugün gerçekten romanın geçtiği yerde bu isimle bir otel bulunmaktadır.

Romanın içerik bakımından diğer romanlardan farklı bir yöntemi vardır. Romanda geçen dört karakterin gözünden aynı olaylar tekrar tekrar anlatılmaktadır. Okuyucu aynı olayları farklı bakış açısından tekrar gözlemlemektedir. Belki bu yüzden romanda sadece bir hikâye anlatılmıştır denilebilir. Romanın basılıp yayınlanmasından iki yıl sonra 1969 yılında aynı isimle bir de filmi çekilmiştir. Filmde zamanın en ünlü isimleri bu karakterleri canlandırmıştır. Bu film Mısır sinemasında önemli bir yer edinmiştir (İMDB, 7,2).

Romanda bulunan karakterlere bakıldığında başkahraman olarak Zehra isimli köyden kaçıp Mirâmâr pansiyonda çalışmakta olan yirmili yaşlarının başında genç bir bayan görülmektedir. Mısır’ın köylü fellah tayfasından olan Zehra gönlünü genç bir delikanlı olan Serhan el-Bahîrî’ye kaptırır. Çok zeki olan Zehra okuma yazma öğrenmek için bir bayan öğretmenle anlaşır. Pansiyonda onunla ders çalışırken Serhan öğretmenden etkilenir. Bir köylü kızı yerine okumuş iş sahibi olmuş asil bir aileden gelen bir bayanla evlenmenin daha uygun olacağını düşünerek Aliye öğretmenle sözlenir. Bunu öğrenen Zehra çok üzülür ve romanın sonunda pansiyondaki işinden ayrılarak köyüne döner ve böylece hikâye üzgün bir sonla sona erer.

Bu anlatılan hikâye ilk önce Âmir Vecdî’nin gözünden anlatılır. Âmir Vecdî Cefd Partisi taraftarı eski bir gazeteci olarak bilinmektedir (Yıldız, 1998, 277). İyice yaşlandıktan sonra hayatının geri kalanını geçirmek üzere eski dostu olan Mariana’nın pansiyonuna gelmiştir. Çok dindar biri olduğu için sık sık Kur’an’dan ayetler okur. Zehra’ya da çok şefkatli davranır. Onu kızı gibi gördüğü için fark ettiği her durum için ona nasihatlerde bulunur. Zehra emellerine ulaşamayıp pansiyondan ayrılırken onun için yine dua eder.

Hüsni Allâm romanda ikinci sırada bulunan anlatıcıdır. Aynı durumlar bir de onun gözünden takip edilir. Sürekli okumadığı, diploma sahibi olmadığı üzerinde durulur. Oldukça geniş bir araziye sahip olup yeni bir iş kurma amacıyla İskenderiye’de bulunmaktadır. Toplumun bozuk yönleri romanda daha çok onun üzerinden işlenmiştir.

Üçüncü sırada Mansur Bâhî isminde bir genç bulunmaktadır. Düriye isminde bir kıza aşiktir. Ancak bu kız onu değil bir başka kişiyi tercih ederek onunla evlenmiştir. Arkadaş çevresi bir örgüte mensup olduğu için polis şefi abisi Mansur Bâhî’yi cezalandırarak İskenderiye Radyosuna

tainini çıkartır. Memleketinden ayrı, arkadaşlarından ayrı olan Mansur bir de sevdiğinin kendisini değil başkasını eş olarak kabul etmesi üzerine Mirâmâr pansiyonunda melankolik bir hayat sürdürür. Düriye'yi bir iş için geldiği İskenderiye'de tekrar görünce onunla görüşüp aşkına devam etmek ister. Aynı zamanda da Düriye'nin kendisini değil Fevzi'yi eş olarak kabul etmesini de bir türlü kabullenemez. Bunu kendisine bir ihanet olarak görür. Zehra'nın Serhan'a olan sevgisini görünce de ona şefkatle yaklaşmaya başlar. Serhan'ın Zehra'yı aldatıp başkasıyla sözlenmesine de hiç tahammül edemez. Onu da Düriye gibi hain sayar. Serhan'ın intihar ettiği anda karnına tekmeler savurur ve onu kendisinin öldürdüğünü zanneder. Gerçek otopsi raporunda ortaya çıkar ve serbest bırakılır.

Serhan el-Bahîrî romanda dördüncü anlatıcı olarak okuyucunun karşısına çıkar. Genel olarak bakıldığında Zehra'dan sonra ana karakter gelmektedir denilebilir. İplik fabrikasında muhasebe sorumlusudur. Aynı zamanda da çeşitli sivil toplum kuruluşlarında görev almaktadır. Aynı fabrikada yakın arkadaşı olan mühendis Ali onun kafasını çelerek organize bir hırsızlık planlamaktadır. Kimsenin ruhu duymadan fabrikadan her ay birkaç kamyon iplik çalarak piyasaya sürme planları yaparlar. Ancak bu planları çeşitli nedenlerden dolayı gerçekleşemez ve Serhan el-Bahîrî bu olanları hazmedemeyerek jiletle bileklerini kesip intihar eder. Zehra'ya ilk görüşte âşık olur, onun kafasına girer ve kendisine âşık eder. Onu kendisi işe evlendireceğine inandırır. Elindekiyle bir türlü yetinmeyen Serhan hep daha fazlasını ister. Zehra'nın öğretmenine âşık olmamasına rağmen daha iyi bir konumda olduğu için onunla sözlenir. Zehra'yı terk eder. Sonunda hiçbir emeline ulaşamayan Serhan kendisine kötü bir son yazdırır.

Romanın sonunda olan olayları beşinci sırada tekrar Âmir Vecdî'nin gözünden okuyucu okur. Serhan'ın intiharından Zehra'nın köyüne tekrar dönmesine kadarki olayla dramatik şekilde aktarılır ve Rahman Suresinin ayetleriyle roman sona erer.

Romanın içerisinde başka karakterler de bulunmaktadır. Pansiyonda kalıp bütün olaylara şahit olmasına rağmen Necîb Mahfûz, Tulba Merzûk'un gözünden olayları anlatan bir bölüm yazmamıştır. Tulba Merzûk eskiden çok zengin olup devletin bütün mallarına el koyduğu bir kimsedir. Romanda belki de figüran rolünde olduğu için kendisine bir bölüm yazılmamıştır.

Romanın Çevrilerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

Romanın İngilizceye çevirisi Fatma Musa Mahmut tarafından yapılmış ve 1978 yılında American University yayınları arasında yayınlanmıştır. Yüksel Peker 1989 yılında İngilizceden Türkçeye çevirmiştir ve Adam yayınları arasında yayınlanmıştır. Daha sonra Suat Ertüzün tarafından İngilizceden tekrar Türkçeye çevirisi yapılmıştır ve 2010 yılında Turkuvaz Yayınları tarafından basılmıştır. Ardından aynı çeviri 2014 yılında Kırmızı Kedi yayınları arasında tekrar yayınlanmıştır. Halihazırda da yayınlanmaya devam etmektedir. Necîb Mahfûz'un Mirâmâr adlı romanının doğrudan Arapçadan yapılmış bir Türkçe çevirisi henüz bulunmamaktadır.

Bu bölümde romanda tespit edilmiş tespitler karşılıklı olarak incelenmiştir ve yorumlamıştır.

Kaynak metin: KM, İngilizce metin: İM, Türkçe metin: TM, önerilen Türkçe çeviri metni: ÖM şeklinde kısaltılarak gösterilmiştir.

Tablo 1. Çeviri Örneği

KM	الوفد، زهرة، عامر وجددي، البحيري، طلبة مرزوق
İM	Wafd, Zohra, Amer Wagdi, Sarhan al-Beheiry, Tolba Marzuq
TM	Vafd, Zöhre, Emir Vecdi, Serhan el-Beheri, Tolba Marzuk
ÖM	Vefd, Zehra, Âmir Vecdî, Serhan el-Bahîrî, Tulba Merzûk

İngilizceden Türkçeye yapılan çeviri incelendiğinde isimlerin aktarılmasında birtakım farklılıkların olduğu görülmektedir. İngilizceden yapılan çeviri İngilizce metinde görüldüğü gibi aktarıldığı için Türk okuyucunun zihninde farklı canlanacak şekilde aktarım yapılmıştır. حزب الوفد Vefd Partisi'nin geçtiği bütün yerlerin çevirisinde Vafd ismi kullanılmıştır. Türkiye'de kullanılan literatüre bakıldığında bu isimlendirmenin Vefd Partisi şeklinde olduğu görülmektedir (Görgün, 2004, s. 553). زهرة Zehra ismi Türkiye'de çok kullanılan bilindik bir isimdir. Mirâmâr romanında geçen Zehra karakteri de güzel olmasından dolayı romandaki birçok erkek kahramanlar tarafından beğenilmektedir. Zehra ismi çiçek anlamına gelmektedir. Yazar Necîb Mahfûz güzel bir çiçeğe atıfta bulunarak özellikle Zehra ismini bu genç bayana vermiş olmalıdır. İngilizceden çevrilen metinde Zöhre şeklinde kullanılması, ismin bu değerini okuyucuya aktarmayı başaramamasına neden olmuştur. Zöhre şeklinde yerel olarak bazı bölgelerde kullanılsa da yaygın olanı Zehra'dır. Türkçe çevirinin bazı yerlerinde Zühre ismi de kullanılmıştır (s. 88, 135, 171). عامر وجددي Âmir Vecdî karakterine bakıldığında da baskın, emredici bir rolü olduğu görülecektir. Bu düşünceye binaen yazar bu ismi özellikle kullanmış olmalıdır. İngilizceden yapılan çeviride Türkçede oldukça yağın olarak kullanılan Emir ismi tercih edilmiştir. Emir ismi prens anlamına gelmektedir. البحيري ismi için de el-Beheri tercih edilse de Türkçeye el-Bahîrî şeklinde verilmesi daha uygun olabilirdi. Filmde de kendisini tanıtırken Serhan el-Bahîrî şeklinde telaffuz etmektedir. El-Bahîrî aynı zamanda romanda da geçtiği gibi Mısır'da bir ildir. Serhan'ın lakabı da Bahîr ilinden olan anlamına gelmektedir. Yazar karakterin lakabını ona göre düşünmüş olmalıdır. Zehra'nın ailesi de o ildir. Dolayısıyla ikisi arasında bu benzerlikten dolayı da bir yakınlaşma olmuştur. Tolba Marzuk yerine de telaffuz edildiği gibi Tulba Merzûk şeklinde yazmak yerinde olacaktır.

Tablo 2. Çeviri Örneği

KM	حيث تفرقع في المواسم بنادق الصيد.
İM	...in season you can hear shotguns cracking incessantly.
TM	Ta ki mevsimi gelince aralıksız patlayan silahları duyabileceğiniz noktaya dek. (s. 7)
ÖM	Sezonda av tüfeğinin aralıksız patladığını duyabilirsiniz.

Metne bakıldığında Âmir Vecdî'nin İskenderiye'yi tasvir ettiği görülmektedir. Sahilin bittiği yerdeki ormanlık alanda av mevsiminde av tüfeklerinin seslerinin geldiğini ifade ederek bu cümleyi kurmuştur. Türkçe çeviride bu silahların ne için patladıkları anlaşılammaktadır. Oysaki orijinal Arapça metinde "av tüfeği" özellikle belirtilmiştir. Aksi takdirde Türk okuyucunun zihninde sokaklarda silah patladığı varsayımı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3. Çeviri Örneği

KM	والهواء المنعش القوي يكاد يقوّض قامتي النحيلة المقوّسة، ولا مقاومة جدية كالأيام الخالية.
İM	My poor stooped body cannot stand up to the potent young breeze out here. Not anymore.
TM	İki büklüm zavallı bedenim buradaki kudretli genç yeke karşı duramıyor. Artık böyle. (s. 7)
ÖM	İki büklüm olmuş ince boyumu güçlü temiz hava neredeyse yerle bir ediyor. Eski günlerdeki gibi ciddi bir direnme de yoktur.

İngilizce çeviri Arapçadan farklı olduğu için Türkçeye de farklı bir şekilde çevrilmiştir. Arapça cümlelerin çevirisi yukarıdaki gibi yapılabilir. Örnek olarak verilen Türkçe cümle Arapçadaki anlamı tam olarak karşılayabilmektedir.

Tablo 4. Çeviri Örneği

KM	ها أنا أرجع إليك أخيراً يا إسكندرية.
iM	Alexandria, I am here.
TM	İskenderiye, ben geldim. (s. 7)
ÖM	İşte sonunda sana dönüyorum ey İskenderiye!

Arapçadan İngilizceye yapılan çeviri eksik yapıldığı için Türkçeye yapılan çeviri de eksik olmuştur. Alternatif çevirilerle bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo 5. Çeviri Örneği

KM	ولكن هل تتذكريني؟
iM	---
TM	--- (s. 7)
ÖM	Her şeye rağmen beni hatırladınız mı?

Arapçadan İngilizceye yapılan çeviri yapılmamıştır. Dolayısıyla Türkçeye de eksik çevrilmiştir. Bu yüzden de eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Tablo 6. Çeviri Örneği

KM	يا خير أبيض، عامر بك، أستاذ عامر، ها .. ها.
iM	"Goodness me! Amer Bey! Monsieur Amer!
TM	Hay Allah! Emir Bey! Mösyö Emir! (s. 7)
ÖM	Ne kadar güzel bir haber, Âmir Bey, Üstat Âmir, ha, ha, ha!

Arapçadan İngilizceye yapılan çeviri farklı yapılırken Türkçeye olan aktarım da ona göre yapılmıştır. Âmir Beyi gören Madam onu hatırlayınca mutluluktan bu cümleyi kurmuştur. Onun çok bilgin biri olmasından dolayı da ona üstat diye hitap etmiştir. İngilizce çeviride üstat sözcüğü atlanmış onun yerine Fransızca bir sözcük kullanılmıştır.

Tablo 7. Çeviri Örneği

KM	مدخل البنسيون هو هو لم يتغير.
iM	The place hasn't changed a bit.
TM	Burası hiç değişmemiş. (s. 8)
ÖM	Pansiyonun girişi burası, burası hiç değişmemiş.

Âmir Vecdî bu cümlede pansiyonun girişinin eskisi gibi olduğunu ve değişmediğini ifade ederken İngilizceye ve Türkçeye yapılan çevirilerde pansiyonun tamamen değişmediği anlaşılmaktadır. Çeviride eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Tablo 8. Çeviri Örneği

KM	عندي المُصران الغليظ والبروستاتا، نحمده على أي حال.
iM	I'm not at all well. I'm suffering from colitis and prostate trouble. But God be thanked all the same!
TM	Ben aslında pek iyi değilim. Kolitim ve prostat sorunun var. Ama yine de halimize şükür. (s. 8)
ÖM	Kalın bağırsak kolitim ve prostatım var ama her şeye rağmen şükürler olsun.

Bu cümlede İngilizce metne bir ekleme yapılmıştır. Arapça metinde olmayan: Ben aslında pek iyi değilim cümlesi ilave edilmiştir. Bu ilave olmasa da cümleden Âmir Vecdî'nin birtakım sağlık sorunları yaşadığı ve her şeye rağmen şükrettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 9. Çeviri Örneği

KM	لا تَقَلَّ حجرتي في شيء عن الحجرات المظلمة على البحر، مستوفية لحاجتها من الأثاث والمقاعد المريحة ذات الطابع القديم. ولتبقى الكتب في صندوقها إلا ما ندر مما قد أراجعه فيمكن وضعه فوق الترابيزة أو التسريحة.
İM	My room is pleasant enough, quite as good as any of the seaward rooms I used to occupy in the past. I have all the furniture I need. Comfortable, oldfashioned chairs. But there is no place for the books; I'd better leave them in the box and take out only a few at a time.
TM	Aslında odam yeterince güzel; geçmişte yerleştiğim deniz gören odalar kadar iyi. İhtiyacım olan tüm mobilyaya sahibim. Rahat, eski moda koltuklar. Fakat kitaplara yer yok; iyisi mi onları kolide bırakıp gerektikçe bir ikisini çıkarayım. (s. 10)
ÖM	Odamin deniz gören odalardan pek farkı yoktur. Yeteri kadar rahat eski moda mobilya ve koltuklara sahip. Başvurabileceğim birkaç kitap dışındakiler kutuda kalabilirler. Onları da masanın ya da şifonyerin üzerine koyabilirim.

Burada Âmir Vecdî yeni yerleştiği odasını betimlemektedir. Kitaplarını koyabileceği bir kitaplık olmadığı için kaynak olarak başvuracaklarını masanın ya da şifonyerin üzerine koyabileceğini, diğerlerini de kutuda bırakabileceğini düşünmektedir. İngilizce çeviride bütün kitapların kutuda bırakacağı anlaşılmaktadır.

Tablo 10. Çeviri Örneği

KM	ومرّة قال لي: أنت كلب الأمة الخائف. كان رحمه الله ينطق القاف كافاً. وسمع بها بعض الزملاء القدامى من رجال الحزب الوطني؛ فكانوا كلما رأوني صاح صائحهم: «أهلاً بـكلب الأمة.»
İM	"You," he said to me once, "are the nation's throbbing cur." He said cur for core, God rest his soul, and it became a standing joke. A few old colleagues from the National Party heard the story and they'd always greet me with "Hello, you cur!"
TM	"Sen," demişti bana bir keresinde, "milletin atan kalıbısın." Kalp diyeceğine kalıp demişti rahmetli ve bu da bir şaka olarak kalmıştı. Milli Parti'den bu hikayeyi duyan birkaç eski meslektaş beni hep, "Merhaba, kalıp!" diye selamlardı. (Suat Ertüzün s. 10)
ÖM	Bir keresinde sen milletin atan köpeğisin. Rahmetli kaf harfini kef harfi gibi telaffuz etmişti. Milletın kalbısın diyeceğine milletin kelbısın yani milletin köpeğısın demişti. Bunu da Millet Partisi'ndeki eski dostlarım duymuşlardı ve beni her gördüklerinde şöyle sesleniyorlardı: "Merhaba, milletin köpeği".

Çeviride en zor yapılan işlerden bir tanesi de yazılışı aynı olup da anlamları farklı olan sözcüklerin çevirisinin yapılmasıdır. Bu benzerlik sadece bir harf ile de olabilmektedir. Bir espri ya da nükte içerisinde geçtiğinde bunu öteki dile aynı tadı vererek aktarmak kolay olmamaktadır. Aynı tadı verebilmek için çevirmene büyük iş düşmektedir. Yukarıdaki bu cümlelere bakıldığında Arapçadan İngilizceye yapılan çeviride cur ve core sözcükleri kullanılarak bu tadı verilmeye çalışılırken İngilizceden Türkçeye yapılan çeviride kalp ve kalıp sözcükleri tercih edilmiştir. Kalp ile kalıp sözcük değerinde birbirinden çok farklı olmasından dolayı ve kalıp sözcüğünün köpek sözcüğü kadar etki edememesinden dolayı cümle aynı tadı verememiştir. Millet partisi yerine de milli parti kullanılması "Milletin köpeğisin" cümlesinin anlamını ve ifade etmek istediği değeri tamamen değiştirmiştir. Bakıldığında da bunun yerine: "Merhaba, kalıp!" diye kaynak metinden çok uzak bir çeviri yapılmıştır.

Tablo 11. Çeviri Örneği

KM	ماریانا، عزیزتی ماریانا، أرجو أن تكوني بمَعْقَلِكِ التاريخي، كالظنِّ وكالمأمول، وإلا فعليّ وعلى دنياي السلام.
iM	Mariana, my dear Mariana, let us hope you're still where we could always find you. You must be. (s. 5)
TM	Mariana, sevgili Mariana'm seni her zaman olduğun yerde bulmayı umut ediyorum. Orada olmalısın. (s. 7)
ÖM	Mariana, sevgili Mariana, umarım beklendiği ve umut edildiği gibi tarihi kalende olursun, öyle olduğu takdirde bana ve dünyama barış olur.

Âmir Vecdî yıllar sonra yeniden geldiği İskenderiye’de sığınacağı tek kale Mariana’nın yanındır. Eskiden onunla çok iyi anlaştığı için onun yalnızlığını ancak o giderebilecektir. Betimlemelerde Mirâmâr pansiyonunu kaleye benzettiği için burada da senin tarihi kalen şeklinde yorumlamıştır. Ancak bu detayları İngilizce çeviride görülmediği için Türkçe çeviriye de bu yansıyamamıştır.

Tablo 12. Çeviri Örneği

KM	فريككو .. لا تلمني.
iM	Ferekeeko, don't put the blame on me. (s. 47)
TM	Ferikiko, beni suçlama. (s. 55)
ÖM	Hey yavrum hey! Kinamayın beni.

Bu Mısır yerel dilinde kullanılan bir ifadedir. Türkçe çeviride çevirmen bir dipnot vererek bu ifadeye değinmiştir. Mısır Arapçasına özgü argo sözcüğü; “sivri zekâ”, “ukala”, “çok bilmiş” anlamında bir hitap şekli olarak düşünmek mümkün demıştır. 1969 yılında yayınlanan aynı isimli film izlendiğinde Hüsnü Allâm’ın nerelerde “ferikiko” dediği rahatça gözlemlenebilmektedir. Bir kadını beğendiği zaman ya da bir uyanıklık yapacağı zaman bu ifadeyi kullanmaktadır. “Ferikiko” ifadesini Türkçeye “Hey yavrum, hey!” diye aktarmak eşdeğerlik sağlayabilir. “Beni suçlama” yerine “beni kınamayın” demek daha uygun olabilir (Yıldız, 1998, s. 280). Hüsnü Allâm eskiden yaptıklarından dolayı kendi kendisine böyle hitap etmektedir. Dünya düzeni böyle ben ne yapayım, beni kınamayın demek istemektedir.

Tablo 13. Çeviri Örneği

KM	وقد انتخبت عضوا في الوحدة فماذا أفادت؟ وانتخبت عضوا في مجلس الإدارة فماذا جد؟
iM	Look, you were elected to the ASU Base Unit and to the board of directors. What did it all come to? (s. 113)
TM	Bak, Sosyalist Birlik'in Taban Örgütü'ne ve yönetim kuruluna seçildin. Ne oldu? (s. 131)
ÖM	Arap Sosyalist Birliği'ne üye seçildim, ne fayda gördüm? Yönetim kurulu üyeliğine seçildim, peki ne oldu?

Bu diyalogda Serhan el-Bahîrî’yi arkadaşı ortamın ve durumun iyi olmadığına dair ikna etmeye çalışmaktadır. O günlerde popüler olan bir birliği örnek göstererek bu şekilde köşeyi dönmeyeceğini ifade etmektedir. Tek yol aşırarak daha fazla para elde etmektir. İngilizce çeviride bu birlik kısaltmalarla verilirken Türkçe metinde bir örgüt gibi verilmiştir. Okuyucunun zihninde olumsuz bir olgu yaratmaktadır. Bu birlik zamanla devleti yöneten büyük bir parti haline gelmiştir (Dursun, 1993, s. 296).

Tablo 14. Çeviri Örneği

KM	الإسكندرية أخيراً. الإسكندرية قطر الندى، نفثة السحابة البيضاء، مهبط الشعاع المغسول بماء السماء، وقلب الذكريات المبللة بالشهد والدموع.
iM	Alexandria. At last. Alexandria, Lady of the Dew. Bloom of white nimbus. Bosom of radiance, wet with sky water. Core of nostalgia steeped in honey and tears. (s.5)

TM	İskenderiye. En sonunda. Çiy Damlası Sultanı İskenderiye. Beyaz haleli bahar. Gök suyuyla ıslak sevincin kucağı. Bal ve gözyaşına bulanmış özlem duygusunun özü. (s. 7)
ÖM	İskenderiye, nihayet. İskenderiye bir çiy damlası, beyaz bulutların ürünü, gök sularıyla yıkanmış güneş ışınlarının indiği yer, tatlı dil ve gözyaşlarıyla ıslanmış hatıraların kalbi.

Âmir Vecdî çok sevdiği İskenderiye’yi tasvir ederken birçok benzetmeden bahsetmiştir. Çiğ damlası gibi taze ve tertemiz oluşu, Güneş ışınlarının beyaz bulutların arasından süzülerek orayı aydınlatması ardından tatlı, hüznü bir çok hatırayı barındırması betimlenmiştir. Arapça metni ile Türkçesi karşılaştırıldığında birebir uyuşmadığı fark edilmektedir.

Tablo 15. Çeviri Örneği

KM	وقالت ماريانا بتأفف: ها هو اليوم الأخير من السنة، ختمها أسوأ ختام، فماذا يخبرني لنا العام الجديد؟!
iM	“Here’s a miserable ending to the year,” complained Mariana. “I wonder what the New Year has in store for us.” (s.143)
TM	Mariana, “Bu yıl korkunç bitiyor,” diye yakındı. “Gelecek sene bize ne gösterecek merak ediyorum.” (s. 7)
ÖM	Pişmanlıkla Mariana şöyle dedi: İşte bugün yılın son günü. Sonu en kötü son oldu. Yeni yıl bizden ne saklıyor acaba?

Mariana’nın yakınmasını ifade eden bu cümlenin Arapçası ile İngilizcesi karşılaştırıldığında farklı aktarıldığı görülmektedir. Bu da Türkçe çevirinin eksik ve farklı olmasına neden olmuştur.

Tablo 16. Çeviri Örneği

KM	فقاطعني بحدّة: أنت متحصّن بشيخوختك، فلن يضريك شيء.
iM	He snapped, “You’re protected by your old age.” (s. 143)
TM	“Yaşlı olduğun için tuzun kuru,” diye Tolba çıkışverdi. (s. 166)
ÖM	Hiddetli bir şekilde sözümü keserek: Yaşlılığın seni koruyor, sana hiçbir şey zarar veremez, dedi.

Tuzu kuru olmak: Bir işten zarar görmeyen, kazancı yolunda olan (kimse) anlamına gelmektedir (TDK, 2006). Oysa Tolba’nın Âmir Vecdî’ye söylemek istediği durum; onun korkmaması gerektiği, yaşlı kimselere kimsenin zarar vermeyeceğine dair onun içini rahatlatmasıdır. Senin tuzun kuru diyerek alaycı bir tavır takınılmıştır.

Tablo 17. Çeviri Örneği

KM	وترامي إلينا صوت باب منصور وهو يُفتح. ذهب إلى الحمام. رجع إلى حجراته بعد نصف ساعة. وما لبث أن ظهر من وراء البارفان، مرتدياً بدلتته ومعطفه، ولكنّه طالعنا بوجه شديد الشحوب ونظرة مُعتمة وقسمات متصلّبة.
iM	We heard Mansour’s door open; he was on his way to the bathroom. Half an hour later he went back to his room. A little after that he came out from behind the screen, his eyes clouded. (s. 143)
TM	Mansur’un kapısının açıldığını duyduk; banyoya gidiyordu. Yarım saat sonra odasına geri döndü. Biraz geçince, gözleri gölgelenmiş olarak, paravanın arkasından belirdi. (s. 166)
ÖM	Mansur’un kapı açılma sesini duyduk. Tuvalete gitti, yarım saat sonra odasına geri döndü. Çok geçmeden paravanın arkasından takım elbisesini ve paltosunu giyinmiş olarak görüldü. Ancak çok solgun bir yüzle, karanlık bir bakışla ve sert yüz hatlarıyla karşımıza çıkmıştı.

Mansur burada gece olan olaylardan dolayı oldukça mutsuzdur. Bir cinayet işlediğini düşünerek polise teslim olmak üzere hazırlanmaktadır. İngilizce çeviri incelendiğinde kıyafetleriyle ilgili detayın çevrilmediği görülmektedir. Aynı zamanda mutsuzluğunun yüzüne yansımaları da eksik bir şekilde betimlenmiştir. Bütün bunlar da Türkçe çeviriye aynı şekilde yansımıştır.

Tablo 18. Çeviri Örneği

KM	أصبحت أتشائم منها.
iM	"She's brought bad luck with her." (s. 146)
TM	"Yanında da kötü talihini getirdi." (s. 169)
ÖM	Onun hakkında kötümser oldum.

Zehra ile ilgili yorum yapılan bu bölümde Arapça cümle başka olmasına rağmen İngilizceye bambaşka yorumlanmıştır. Bu da Türkçeye yansımıştır.

Tablo 19. Çeviri Örneği

KM	فبادرتني بشدة: لا يهمني ذلك.
iM	"I don't care!" (s. 147)
TM	"Umrumda değil!" (s. 169)
ÖM	Bana sert bir şekilde şunları söyledi: Umurumda bile değil.

Roman yazarları karakterlerin düşüncelerini, jestlerini ve mimiklerini kelimelerle okuyucunun zihninde canlandırmaya çalışırlar. Burada da Zehra'nın ne kadar sinirlendiğini okuyucunun kafasında oturtmak için فبادرتني بشدة ifadesini kullanmıştır. Bunu İngilizce metinde görmek mümkün olmadığı için aynı şekilde Türkçe çeviriye de yansımamıştır.

Tablo 20. Çeviri Örneği

KM	حسن أن تواصلتي تعليمك وأن تتدرّبي على مهنة، ولكن كيف توفرين لنفسك الأمن والرزق؟
iM	"It's right that you should go on with your plan of learning a profession. But how will you live?" (s. 147)
TM	"Bir meslek öğrenme hedefini sürdürmen doğru. Ama nasıl geçineceksin?" (s. 169)
ÖM	Eğitimi devam ettirmen, mesleğin üzerine yetişmen güzel fakat kendine güvenli bir kalacak yeri ve rızkı nasıl sağlayacaksın?

Âmir Vecdî, Zehra'nın eğitim almaya başlamasını takdir etmektedir. Ancak Mirâmâr pansiyonundaki gibi güvenli bir ortamı nasıl bulacağı ve rızkını nasıl temin edeceği hususunda onu uyarılmaktadır. İngilizce çeviride güvenli kalacak yere dair bir çeviri bulunmadığından dolayı Türkçeye de eksik aktarım sağlanmıştır.

Tablo 21. Çeviri Örneği

KM	—طالب؟ .. موظف؟ — مذيع في محطة الإسكندرية.
iM	"Are you a student?" "No. I work at the Alexandria Broadcasting Service." (s. 75)
TM	"Öğrenci misin?" "Hayır. İskenderiye Radyosu'nda çalışıyorum." (s. 87)
ÖM	Öğrenci misin yoksa memur musun? İskenderiye Radyosunda yayıncıyım.

Mansur Bâhi ilk defa Mirâmâr pansiyonuna gitmişti ve Mariana ile tanışmaktadır. Özellikle kışları öğrencilerin pansiyonda kalmalarından dolayı Madam onun öğrenci mi yoksa memur mu olduğunu sormuş olmalıdır. Aynı zamanda Mansur da cevap verirken yayıncı, spiker olduğunu belirtmiştir. Fakat bu iki detayı İngilizce çeviride görmek mümkün değildir. Radyoda çalışan herkes yayıncı olmayabilir.

Tablo 22. Çeviri Örneği

KM	–ولكنك أصلاً من القاهرة؟ –نعم. –اعتبر نفسك في بيتك ولا تحدّثني عن الإيجار. ضحكت مستنكراً، ولكنّي شعرت أنها على استعداد لقبولي بالمجان لو أردت. حسن، العفن يجري في الهواء ولعله يصدر أصلاً من ذاتي أنا.
iM	“But you come from Cairo, originally?” “Yes, I do.” “Well, make yourself at home and don’t mention the rent.” I laughed incredulously, but I’d already guessed she would give me a room for nothing, if I wished. Marvelous. The rank breath of corruption everywhere. But who am I to throw stones? (s. 75)
TM	“Ama aslen Kahirelisin?” “Evet, öyleyim.” “O halde burasını kendi evin say ve kirayı hiç düşünme.” Şüpheyle güldüm; ama istersem bana bedava oda vereceğini tahmin etmişim zaten. Harika. Yozluğun ağır kokusu her yerde. İyi de, bu düzene çomak sokacak kişi ben miyim? (s. 87)
ÖM	“Ama aslen Kahirelisin?” “Evet.” “O halde burasını kendi evin say ve kirayı hiç düşünme.” Şüpheyle güldüm; ama istersem bana bedava oda vermeye hazır olduğunu hissettim. Her neyse. Havada küf var ve belki de benden geliyor.

Mansur Kahireli olmasına rağmen İskenderiye radyosuna atanmış olması onun arkasının sağlam olduğunu gösteren bir delildir. Bunu değerlendirmek isteyen Mariana ona odayı bedava verebileceğini söyler. Mansur da bu detayı bildiği için daha önce bunu tahmin ettiğini ifade etmektedir. Düzeni bozmaya dair herhangi bir düşüncesi olmamasına rağmen İngilizce çeviride bu sezilmektedir. Bu da aynı şekilde Türkçeye yansımıştır. Mansur kendisinin de bozuk olduğunu ima etmektedir.

Tablo 23. Çeviri Örneği

KM	جارتها في الضحك بلا روح، ودقّ الجرس فقامت ففتحت الباب فدخلت فتاة حاملة لفة كبيرة من البقالة أو غيرها ثم مضت إلى الداخل. من نظرة أدركت أنها خادمة وأنها جميلة. ثم عرفت — والمدام تخاطبها — أن اسمها زهرة. وهي في سنّ طالبة جامعية وكان ينبغي أن تكون كذلك.
iM	The doorbell rang and a girl came in with a big parcel of groceries. Very attractive. The housemaid, obviously. Madame spoke to her. Zohra. She was the same age as my friends at the University and that was where she should have been, not running errands for the old lady. (s. 76)
TM	Kapı çaldı ve koca bir koli dolusu bakkaliyeyle bir kız geldi. Çok çekici. Hizmetçi kız, belli. Madam ona bir şeyler dedi. Zühre. Üniversitedeki arkadaşlarımla aynı yaşta; olması gereken yer de orası zaten, ihtiyar kadının ayak işlerine koştığı burası değil. (s. 88)
ÖM	Esprili bir şekilde gülmeye devam ettim o sırada zil çaldı, o da ayağa kalktı ve kapıyı açtı. Market alışverişi ya da ona benzer büyük bir torba taşıyan bir kız girdi ve ardından içeriye geçti. Bir bakışta onun bir hizmetçi olduğunu ve ayrıca çok da güzel olduğunu anladım. Sonra -Madam ona hitap ederken- adının Zehra olduğunu öğrendim. O bir üniversite öğrencisi yaşıyordu ve aslında öyle de olması gerekiyordu.

Mansur Bâhi’nin Zehra ile ilk tanışmasının anlatıldığı bu paragrafta İngilizce çevirmen çeviriye bir yorum katmıştır. Okuyucu yazarın belki ne demek istediğini ya da neyi kastettiğini anlamazlar diye “olması gereken yer de orası zaten, ihtiyar kadının ayak işlerine koştığı burası değil” ifadesini eklemiştir. Bu da aynı şekilde Türkçe metinde görülmektedir.

Tablo 24. Çeviri Örneği

KM	قادتني المدام إلى إحدى الحجرتين المطلتين على البحر
iM	Madame showed me two rooms overlooking the seafont. (s. 76)
TM	Madam bana sahile bakan iki oda gösterdi. (s. 88)

ÖM	Madam denize bakan iki odadan birini bana gösterdi.
----	---

İngilizce ve Türkçe çevirilere bakıldığından Madam'ın Mansur'a iki ayrı oda gösterdiği düşünülmektedir. Ancak denize bakan iki oda olmasına rağmen Madam ona sadece bir oda göstermiştir.

Tablo 25. Çeviri Örneği

KM	كاد يغلبني الحزن...
İM	I felt almost overwhelmed with melancholy. (s. 76)
TM	Melankoliden az daha boğuluyordum. (s. 88)
ÖM	Neredeyse hüzün bana galip geliyordu ki...

Burada Mansur balkonda yalnız kalıp da düşüncelere dalacakken Zehra odayı hazırlamak üzere içeri girmektedir. İngilizce ve Türkçe çeviride uzun süredir melankoli içerisinde olduğu düşünülmektedir. Arapça metinde ise hüzün henüz yeni başlamışken kızın içeriye girdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 25. Çeviri Örneği

KM	بيدو كأنه أبو الهول.
İM	"He seems like the Sphinx to me." (s. 80)
TM	"Bana kapalı bir kutu gibi geliyor. (s. 93)
ÖM	Sanki Sfenks gibi görünüyor.

Mansur ile Serhan el-Bahîrî'nin pansiyonda kalan kişiler hakkında konuştukları yerde sıra Hüsnü Allâm'a gelince onu Mısır'ın meşhur heykeli Sfenks'e benzetmişlerdir. İngilizcesinde Sfenks sözcüğü bulunmasına rağmen ifade Türkçeye "kapalı bir kutu" olarak aktarılmıştır.

Tablo 26. Çeviri Örneği

KM	إنه ولد حكيم، يبحث عن مشروع تجاري ناجح.
İM	"He knows what's what. He's looking for some business." (s. 80)
TM	"Neyin ne olduğunu biliyor. İş bakmıyor." (s. 93)
ÖM	O işini bilen birisi, başarılı olacak yeni bir işin peşinde.

Mansur ile Serhan el-Bahîrî'nin pansiyonda kalan kişiler hakkında yaptıkları konuşmanın devamında Hüsnü Allâm'ın İskenderiye'de bulunma nedenini açıklamaktadırlar. Hem Arapçada hem de İngilizcede yeni bir işin peşinde olduğu ifade edilse de Türkçe çeviride: "İş bakmıyor" denilerek anlamdan uzaklaşma yapılmıştır.

Sonuç

Çeviri sayesinde insanlar farklı kültürleri tanımakta ve o kültürde oluşturulmuş edebi eserleri kendi dilinde okumaktadır. Eğer iki kültür arasında bariz farklılıklar varsa çeviri sırasında bazı kayıpların olması kaçınılmazdır. Çevirmenin görevi bu kayıpları en aza indirgeyerek iki dil arasındaki eşdeğerliği sağlamaktır. Eşdeğerlik sağlanamadığı takdirde hedef metinde aynı edebi eserin çevirisini okuyan kişide kaynak metindeki gibi etki bırakmayacaktır. Belki de bazı detayları kaçıracaktır. Ya da bazı yerleri yanlış anlayacaktır. İşte burada iyi bir çevirmen yeteneğini konuşturup ifadeleri en iyi, en doğru biçimde ve eşdeğerliği sağlanmış olarak karşıya aktarım sağlamalıdır. Nobel Edebiyat Ödülü'ne 1988 yılında layık görüldükten sonra hem Türkiye'de hem de dünyada büyük ilgi duyulup okunmak istenmiştir. Eserlerinin çoğu İngilizceye çevrilmiştir.

Aynı şekilde birçok eseri Türkçeye çevrilmek istense de Arapça çeviri yapan sayısı az olduğu için bazıları İngilizceden Türkçeye çeviri yapılmak zorunda kalınmıştır. Necîb Mahfûz Mirâmâr adlı eserini 1967 yılında Arapça olarak yazmış ve yayınlamıştır. Daha sonra 1993 yılında İngilizceye çevrilmiştir ardından İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Arapça metin ile Türkçe metin arasında karşılaştırılma yapıldığında birtakım kayıpların olduğu gözlemlenmiştir. Bu kayıpların neticesinde de birçok yerde eşdeğerlik sağlanamamıştır. Bu eşdeğerliliğin sağlanabilmesi için çeviriler ara bir dil kullanılmadan iki dil arasında doğrudan yapılmalıdır. Bu iki dil arasında çeviri yapacak çevirmenlerin de iki dilin dil becerilerine ve kültürüne de iyi hâkim olması gerekmektedir. Bu hususlara hâkim olmayan bir çevirmenin yaptığı çevirilerinde yine kayıpların olması kuvvetle muhtemeldir. Suat Ertüzün'ün İngilizceden Türkçeye yaptığı çeviri genel anlamda okuyucuyu yeteri kadar memnun ettiği düşünülmektedir. Ancak Arapçadan İngilizceye çevirisi yapılırken Mirâmâr romanında birtakım anlam kayıplarının olması dolayısıyla bu kayıplar doğrudan Türkçeye yansımıştır. Romanı bu şekilde okuyan bir Türk okuyucu okuduğundan zevk alacaktır. Fakat bu kayıplar olmadan çevirisi yapılsaydı biraz daha fazla etkilenmesi ve bazı olayları farklı algılaması ihtimal dahilinde olacaktı. Türkiye'deki yayınevleri tarafından doğrudan kaynak dilden yapılan çeviri ürünlerinin kaynak dile ve hedef dile hâkim kişiler tarafından bir editörlük süreci yürütmesi gerekmektedir. Bu süreç sonunda kayıpların en aza indirilmesi beklenmektedir. Eğer mümkünse de araya ikinci bir dil alınmadan doğrudan kaynak dilden hedef dile çevirisi yapılması gerekmektedir.

Extended Abstract

Translation has an important role in helping different people and cultures get to know each other. Translation is also thought to be a directly effective action in helping different societies share their cultural heritage and interact with each other. Literary translations have a very important role in getting to know the culture of a society. It helps to understand the feelings and thoughts of other people in another society. People who learn about other cultures also expand their own world. Translators have a lot of responsibility while making these translations. At the same time, they undertake some responsibilities during their translation. But at the same time, he is like a worker of ideas who must be original. A production stage is required for a source text to take its place in another language. The resulting product is, in a sense, the text reproduced by the translator. Every culture has a language world developed according to the environment in which it lives. Necîb Mahfûz's novel *Mirâmâr* was written in Arabic. It was later translated into English. Its translation into Turkish was not made from the original Arabic text, but from the intermediary language English. The aim of this study is to examine the translation of Egyptian writer Necîb Mahfûz's novel *Mirâmâr*, originally written in Arabic, from the intermediary language English into Turkish, and to evaluate it in terms of equivalence. It is observed that many academic studies have been carried out about Mahfûz in Türkiye, especially after he received the Nobel Prize in Literature in 1988. What makes this study different from previous studies is that it examines one of the translations of some of Mahfûz's works from Arabic to Turkish using the intermediate language English. Mahfûz's symbolic novels played a major role in his receiving receiving the Nobel Prize in Literature in 1988. His novels are like a social, cultural, political and economic photograph of Egypt. The setting in his novels and stories is always Cairo. The language he uses is the standard written language Arabic called "fusha". Necîb Mahfûz passed away in Cairo on August 30, 2006. Many of Mahfûz's works, who wrote many works in the fields of novels and

stories, have been translated into Turkish. Some of them are from the original Arabic and some have been translated into Turkish using the intermediate language English. In general terms, Turkish readers can read 28 of Necîb Mahfûz's 34 novels. This can be considered as evidence showing how much favor there is towards him in Türkiye. Being awarded the Nobel Prize in Literature in 1988 caused him to be followed and read more closely both in the world and in Türkiye. Many research and theses have been written about his life and works. Necîb Mahfûz published his novel *Mirâmâr* in 1967. *Mirâmâr* is the seventh of his symbolic novels. The novel tells the story of the people staying in the hostel named *Mirâmâr*, located along the promenade of the city of Alexandria, on the Mediterranean coast of Egypt. *Mirâmâr* hostel is a modest establishment that does not have many rooms, is mostly preferred by students in winters and accommodates everyone who comes in summers. The hostel do not has many rooms and the number of people working here is also low. Mariana, an old woman of Greek origin, runs the hostel. Since it is a small hotel, everyone staying here eats, drinks, and has fun together. The novel has a different method than other novels in terms of content. The same events are told over and over again through the eyes of four characters in the novel. The reader observes the same events again from a different perspective. That's why it can be said that only one story is told in the novel. A movie with the same name was shot in 1969, two years after the novel was published. The most famous names of the time portrayed these characters in the movie. This film has gained an important place in Egyptian cinema. There has not a Turkish translation of Necîb Mahfûz's novel *Mirâmâr* made directly from Arabic. In this study; A method of comparative analysis of the Turkish translation made from the English text and the original Arabic text was followed. It has been determined that some meaning losses occur when another language is introduced in this way. It needs to be re-translated from Arabic to Turkish to avoid such loss of meaning. It is recommended following an editorial process for translations made using intermediate languages.

Kaynakça

- Aksoy, N. B. (2001). Çeviride çevirmen seçimleri ışığında çeviri eleştirisi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (3), s.1-16.
- Aktaş, T. (1996). *Çeviri işlemine genel bir bakış*. Orsen Matbaacılık.
- Baran, E. (2022). Necîb Mahfûz'un "Evlâdu Hâratinâ" adlı romanının Türkçe ve İngilizce çevirilerinin karşılaştırılması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 1141-1154. DOI: 10.29000/rumelide.1074099
- Baran, E. (2023). Necîb Mahfûz'un "El Liss ve'l Kilâb (Hırsızla Aynasızlar)" adlı roman çevirilerinin çeviri stratejileri kapsamında karşılaştırılması (Çeviri eşdeğerliliği ve eşdeğersizliği açısından incelenmesi). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 1085-1101. DOI: 10.29000/rumelide.1316248
- Civelek, Y. & Baran, E. (2020). Necîb Mahfûz'un "Bedletu'l-Esir (Esir Üniforması)" adlı hikâyesinin Türkçe çevirileri ve film uyarlaması üzerine bir değerlendirme (çeviri stratejileri ve çeviri eşdeğerliliği açısından). *Nüsha*, 20 (51), 215-246. DOI: 10.32330/nusha.732698
- Dağbaşı, G. (2017). Arapçadan Türkçeye yapılan şiir çevirilerinde ara dil kullanımını problemi.

Turkish Studies, international periodical for the languages, literature and history of Turkish or Turkic, 12 (22), 287-300. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12262>

Dursun, D. (1993). Cemal Abdünnâsır, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 7, 296-301.

Görgün, H. (2004). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 29, 553-555.

Güzeler, F. B. & Arkan, Z. (2022). Zekeriyâ Tâmir'in el-A'dâ' adlı öyküsünün Türkçe çevirisinde deyiş kaydırmaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (4), 1241-1252. DOI: 10.32709/akusosbil.1032706

Kocabıyık, H. S. (2022). Jean Paul Vinay ile Jean Darbelnet, Peter Newmark, Anthony Pym ve Gideon Toury'nin kuramları ışığında Necîb Mahfûz'un "Başkan'ın Öldürüldüğü Gün" adlı romanındaki dil oyunlarının Türkçe çevirisinin analizi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 610-629. DOI: 10.29000/rumelide.1132601

Kocabıyık, H. S. & Özcan, M. (2022). Nida, Schleiermacher ve Lefevere'in kuramları ışığında Necîb Mahfûz'un "Hırsız ve Köpekler" adlı romanındaki dil oyunlarının Türkçe çevirisinin analizi. *International Journal of Social And Humanities Sciences Research (Jshsr)*, 9 (81), 279-295. <https://doi.org/10.26450/Jshsr.2974>

Koç, C. T. (2018). Necîb Mahfûz'un Midak Sokağı romanındaki atasözlerinin çeviride eşdeğerlik açısından değerlendirilmesi. *Nüşa*, 18 (46), 123-142. DOI: 10.32330/nusha.416089

Komisyon (2006). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Mahfouz, N. (1993). *Miramar*. Doubleday Dell Publishing Group.

Mahfûz, N. (1967). *Mirâmâr*. Dâru Misr Li't-Tibâ'a.

Mahfûz, N. (2013). *Miramar*. Çev. Suat Ertüzün. Kırmızı Kedi Yayınevi.

Mengü, G. (2002). Dil, kültür ve düşünce ilişkisine antropolojik bir bakış. *Antropoloji*, (14), 67-80. DOI: 10.1501/antro_0000000275

Mohammed, A. (2017). *Necîb Mahfûz'un Sersera Fevka'n-Nil "Nil Üstünde Gevezelik" adlı eserinde Arapça - Türkçe çeviride kalıp ifadelerin aktarım bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özcan, M. (2017). Nobel ödüllü Mısırlı yazar Necîb Mahfûz'un el-Kahiretu'l-Cedide adlı romanının Türkçe çevirisindeki dil oyunlarının eşdeğerlik açısından incelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 12 (7), 619-632. DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11470>

Şanverdi, H. İ. & Işıdan, A. (2021). Makine çevirisi: Türkçe-Arapça çeviri bağlamında Google ve Yandex çeviri örneği. *Söylem Filoloji Dergisi*, 6 (1), 207-221. DOI: 10.29110/soylemdergi.869080

Tanır, E. (2020). *Arap dilinde deveye ilgili kelimelerde anlam genişlemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. John Benjamins Publishing Company.

Ürün, K. (1997). *Çağdaş Mısır romanında Necîb Mahfûz ve toplumcu gerçekçi romanları*. Esra

Yayımları.

- Yıldız M. (2017). Türkiye’de Necîb Mahfûz literatürüne genel bir bakış. *Uluslararası Ortadoğu Kongresi: Dil, Tarih ve Edebiyat*.
- Yıldız, M. (1998). Necîb Mahfûz'un Mîrâmâr adlı romanı üzerine bir inceleme, *EKEV Akademi Dergisi*, 1 (2), 275-298.
- Yıldız, M. (2009). Necîb Mahfûz: hayatı, eserleri ve Türkçe çevirileri, *Nüsha*, 29, 17-28.
- Yıldız, M. (2019). Necîb Mahfûz. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, EK-2, 348-350. <https://islamansiklopedisi.org.tr/Necib-Mahfuz>.
- Yıldız, M. & Kurt, G. (2018). Çeviride kayıplar sorunu: Necîb Mahfûz’un yevme kutile’z-za’im adlı eserinin Arapça ve İngilizceden Türkçeye çevirisi ile Arapça kaynak metnin karşılaştırmalı bir incelemesi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, (25), 1-34. DOI: 10.37599/ceviri.513961
- Yıldız, M. & Şanverdi, H. İ. (2019). ‘Azrâ’u Câkartâ adlı romanın Türkçe çevirilerinin çeviri stratejileri açısından incelenmesi. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 19 (19), 237-261. DOI: 10.30767/diledeara.542608
- Yılmaz, S. (2020). *İkinci bir dil üzerinden yapılan çevirilerde özgün anlam kaybı sorunu: Necîb Mahfûz'un Zukaku'l-Midak adlı eserinin Türkçe çevirileri örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Zamire İZZETGİL * 

THE JOURNEY FROM EXILE TOWARDS SELF-ACTUALIZATION: A STUDY OF V. S. NAIPAUL'S *MAGIC SEEDS*¹

ABSTRACT

V. S. Naipaul is one of the most well-known self-imposed exile authors of Indian and Caribbean descent. His literary works, namely novels, are based on real-life individuals, historical figures, and events that have links to the Caribbean, India, Africa, and England. Naipaul, as a self-imposed exile writer, successfully articulated the problems, issues, and obstacles that displaced and exiled individuals from the Third World have encountered in a multicultural environment. The protagonist, Willie Somerset Chandran, a displaced individual of Indian descent, attempts to overcome issues that he encountered during the exile period. Through the protagonist, the author demonstrates how individuals from the Third World experience homelessness and rootness conditions. It reveals that, in fact, this situation did not impede these individuals from proceeding their way towards self-knowledge, self-discovery, creativity, and self-actualization. The purpose of this research is to examine exile experiences, their consequences, and their effects on the self-actualization process of the exiled protagonist, Willie Chandran. It also aims to take a look at the process of becoming familiar with the potential creative talents of the hero. As a last remark, the paper intends to show how exile offers the chance to view and explore issues from different angles.

Keywords: Naipaul, Magic Seeds, Exile, Displacement, Self-actualization.

SÜRGÜN DEN KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRMEYE DOĞRU YOLCULUK: V. S. NAIPAUL'UN BÜYÜLÜ TOHURLAR ROMANI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

ÖZET

Hint Karayipleri kökenli Vidiadhar Surajprasad Naipaul sürgün edebiyatının önemli siması olarak eserlerinde (ağırlıklı olarak romanlarında) Karayipler, Hindistan, Afrika ve İngilteredeki gerçek ve tanınmış kişilere, olaylara ve olgulara yer verme konusunda istikrarlı bir duruşa sahiptir. Sürgün edebiyatı yazarı olarak Naipaul Üçüncü Dünya ülkelerinden yerinden edilmiş insanların çok kültürlü bir dünyada karşılaştıkları sorunları dile getirmenin yollarını başarılı bir şekilde bulmuştur. Yazar ele aldığımız eserinde Hindistan kökenli olan başkahraman Willie Somerset Chandran'ın sürgün döneminde karşılaştığı sorunların üstesinden gelme hikâyesini ele almıştır. Bu şekilde, Naipaul başkarakteri vasıtasıyla Üçüncü Dünya ülkelerindeki bireylerin evsizlik ve köksüzlük koşullarını nasıl deneyimlediklerini ortaya koymaktadır. Yapıtta ortaya çıkan sonuca göre aslında bu durumun onların yaratıcılık, kendini keşfetme ve kendini gerçekleştirme yolunda ilerlemelerine engel olmadığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda mevcut çalışmanın hedefi sürgün deneyimlerini, sonuçlarını ve sürgündeki kahraman Willie Chandran'ın kendini gerçekleştirme sürecine etkilerini incelemektir. Ayrıca, çalışma, başkahramanın potansiyel yaratıcı yeteneklerine aşına olma sürecine de kısaca değinmeyi amaçlamaktadır. Son olarak bu araştırma, sürgünün bireylere farklı açılardan meseleleri anlama ve analiz etme fırsatı sunduğunu da olumlu bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Naipaul, Büyülü Tohumlar, Sürgün, Yerinden Edilme, Kendini Gerçekleştirme.

* Dr., Karabük / Türkiye. E-mail: zizzetgil@hotmail.com

¹ This article is adapted from the PhD dissertation of Zamire İzzetgil named "Exile in Selected Novels by James Joyce, Vladimir Nabokov, V.S. Naipaul, and Mircevat Ahiskali" supervised by Nazila Heidarzadegan in 2023, Karabuk University.

Introduction

International English-language literature has been replenished with authors from different countries who mainly address themes of identity, belonging, displacement, and exile and contribute to the development of fiction. All of these authors have lived under British administration in their respective nations. Despite the independence of the former colonial countries, writers, authors, poets, and intellectuals from the mentioned countries are forced to continue to live in exile. The reasons that these intellectuals live in exile are different in nature. Some of them are due to authoritarian governments, racial discrimination, ethnic cleansing, or migratory preferences in their home countries. Intellectuals in exile continue to write despite all of these obstacles. For them, producing literary works genuinely entails expressing themselves and the issues that their nation faces.

Among those international intellectuals who experience all types of exile are writers of Indian descent who create their literary works in English and thus became part of mainstream English literature. One of these international intellectuals who rose to fame while living outside his motherland was V. S. Naipaul, who dealt with his sense of displacement and identity through his literary characters. Naipaul's protagonists share similarities with the author, such as facing both geographical and sociocultural challenges of displacement throughout their lives.

It is worth noting that the author's fictional characters, such as Willie Somerset Chandran in *Half a Life* (2001) and *Magic Seeds* (2004), are essentially mouthpieces of the people who have to experience displacement and a sense of exile, and these displaced and exiled people are, in fact, individuals that are constantly looking for a certain location to call 'home'. Furthermore, they are the voice of those displaced individuals who have the desire for self-discovery and self-actualization in a foreign land.

The following study will dwell on the literary work *Magic Seeds* (2004), which is the sequel to the novel *Half a Life* (2001), and the protagonist, Willie Somerset Chandran, who is a self-imposed exile of Indian descent, who attempts to get away from the community dominated by the caste system in which he grew up, locate a place that he may call 'home,' and satisfy his needs for self-actualization. The paper will focus on the journey of the hero from exile towards self-actualization and, while experiencing this, how he became familiar with the idea of having creative talent. Thus, the article will explore the exile experiences of the protagonist, their consequences, and their effects on the self-actualization process in the light of Edward Said's notion of exile and Abraham Maslow's ideas on self-actualization needs. Edward Said's thoughts and criticisms on exile, home, and displacement are crucial for this study. He speaks from the perspective of exile, and this will help readers understand how and why people must leave their homeland behind and go on to establish a new 'home' in a foreign land. Moreover, the usage of Edward Said's thoughts on exile throughout the study will show how the main character struggles to understand where his real 'home' is and how he experiences displacement. Besides, it is believed that Abraham Maslow's notion of self-actualization will shed light on the significance of the exploration of the protagonist's life process in seeking his abilities, skills, and talents. According to Maslow, every individual wants to achieve and accomplish everything that he or she is capable of, and he or she needs to implement his or her capacities and skills. Therefore, every healthy person has a strong desire to realise self-actualization or self-fulfilment.

An Indian-English Exile: Vidiadhar Surajprasad Naipaul and His Oeuvre

Vidiadhar Surajprasad Naipaul is a renowned intellectual of Indian origin who experienced self-imposed exile and portrayed it in his many works. In his works, he voices the problems and issues that exiles and displaced people from Third World countries face in a multicultural environment. Naipaul has effectively integrated elements of non-fiction and fiction in order to achieve this objective. The author adeptly amalgamates diverse genres, namely fiction and non-fiction, and presents them in an artistic manner to the readers. In many works, he puts together history, fiction, autobiography, and travel writing; for instance, in *A Free State* (1971), *The Enigma of Arrival* (1987), *A Way in the World* (1994), and others (Zhou, 2015). This makes him a unique and talented artist. It is noteworthy to remark here that the writer's first literary works were created when he began his occupation on the BBC's radio programme *Caribbean Voices*, which aired in the West Indies. There, he worked as a writer, interviewer, and editor. The majority of the works produced at that time dealt with Trinidad and its society, which battled to feel a part of a certain group, location, or culture. A sense of belonging was one of the most pressing issues during that period in society. In fact, it continues to remain relevant today.

The author's early masterpieces, *The Mystic Masseur* (1957), *The Suffrage of Elvira* (1958), and *Miguel Street* (1959), are satirical works that capture the anguish, vibrancy, futility, and hopelessness of exiled and immigrant life in Trinidad, a Caribbean city. The author's other well-known masterpiece, *The Mimic Men*, which was published in 1967, satirically showed the economic power structure of the fictitious island that is located in the West Indies (Patil, 2002). The issues of identity and independence are presented to the readers in the tragicomic story *A House for Mr. Biswas* (1961), where the writer tells the story of an East Indian who belongs to the high caste (Brahmans) and attempts to search for his identity and a sense of belonging. Furthermore, according to King (1993), especially in this literary work, the writer mixes autobiography and fiction and thereby narrates his father's life and his early years in the Caribbean.

Naipaul's *The Middle Passage* (1962) was produced when he had a chance to utilise a scholarship provided by the government of Trinidad to visit the islands, where he criticised the Caribbean and its societies' poor and unfavourable social conditions. Interestingly, after publishing this travelogue, the author is approached to write about India, the ancestral home of his family. The journey of the author to the native lands of his forefathers ended with yet another masterpiece, *An Area of Darkness* (1964). It would not be wrong to note that, thanks to this travelogue, Naipaul grasped the fact that, actually, he has no sense of belonging either to India or to the Caribbean.

In addition to this travelogue, the author produces two more works on India, such as *India: A Wounded Civilization* (1977) and *India: A Million Mutinies Today* (1990). Besides, the writer's literary oeuvre contains two travelogue works regarding Islamic countries, such as *Among the Believers: An Islamic Journey* (1981) and *Beyond Belief: Islamic Excursions* (1998). These masterpieces narrate the details of the travels of the author to Pakistan, Iran, Malaysia, and Indonesia, where he had the opportunity to deal with leaders, scientists, learners, and regular citizens and learn more about these nations.

The author's literary output also involves the most recent novels, such as *Half a Life* (2001) and *Magic Seeds* (2004). These pieces might be classified as exile fictions since the protagonists

serve as the voices of the displaced and exiled, who are actively searching for a specific place to refer to as 'home.'

Exile Experience in V. S. Naipaul's *Magic Seeds*

Magis Seeds (2004) is a continuation of *Half a Life* (2001), which was published following a three-year interval. The narrative of the novel commences from the point where its predecessor concluded. Through his main character, Naipaul allows his readers to understand the cultures of the different countries (India, Africa, England, and Germany) and the lives of the displaced individuals there. The main character, Willie Somerset Chandran, is again introduced to the readers, no longer young but already middle-aged. During this long period of time, Willie has lived the life of a wandering exile who spent his productive, efficient, energetic, and early years straying across continents without finding a proper place for himself. Following this protracted and gloomy time, Willie Chandran makes the decision to change his course and proceed in that way because staying put would be extremely difficult and bad for him. Willie begins a 'new page' in his life by visiting his family member, his sister Sarojini, who got married to German, left India, and resides in Berlin.

His life in Germany is a "great refreshment... a new kind of protected life" (Naipaul, 2004, p. 5). In other words, Willie's life is without any cares, worries, fears, limitations, or restrictions; that is, absolutely carefree, like the lives of the tourists or travellers, who merely appreciate the positive aspects of the visited countries that they sojourn in. Willie's carefree tourist life is interrupted by a visa problem. Sarojini informs him that it is not possible to extend his visa again, which means that he is obliged to leave Germany prior to the visa's expiration. However, this condition might drag him into even more uncertainty and once again lead him to an aimless, wandering exile life. Willie Chandran's condition is similar to that expressed by Said in *Reflections on Exile*, where he clarifies that as soon as a person becomes inured to the exile, its unsettling power flares up again (2001, p. 186).

Once more, Willie Chandran is faced with the choice of living as a nomadic exile who travels from continent to continent without knowing where to settle down or starting a 'new life' with clear ambitions. In fact, this situation is not so unfamiliar to him since he has encountered identical issues while in London. Willie could not remain in the same place any longer, so he had to choose what to do or where to go. He is extremely young at the time, and he is dealing with a variety of problems in a foreign country, the most evident of which is the issue of belonging. In an attempt to get over it, he marries a girl from Africa, Ana, and leaves London for Africa. In the homeland of his wife, Willie spends eighteen years like an exile who does not have any career, aims, ambitions, or accomplishments. Interestingly, even though in London Willie's salient identity is that of a writer, in Africa this identity becomes less prominent.

Eighteen years have passed since then, and now in Germany, next to his sister, Willie is again forced to make a choice. Once more, he is unsure what to do or what choice would be right for him. And this is clearly expressed in the episode where he admits to Sarojini about his indecisiveness. "I don't see what I can do. I don't know where I can go [...] What could I have done in India? What could I have done in England in 1957 or 1958? Or in Africa? ... I was always someone on the outside" (Naipaul, 2004, pp. 5-6). It is highly probable that Willie is sharing his soul with a blood relative for the first time in his life. Given their shared background, Sarojini is

the only person who could truly comprehend him. She is aware of his early years in India, when he experienced social isolation, even from his parents and friends. Willie is just out of place in his own native land. In this context, Said says that the world of an exiled person is full of displacement and dislocation. Those people who do not face exile belong to their home and surroundings; however, exiled ones are always out of place (2001, p. 180). Sarojini is aware of his frequent movement and displacement; although she does not live with him at that time, she is aware of his meaningless life. He does not know himself as well as she does. *“No one in the world understood him so well. She understood every corner of his fantasies; she understood everything of his life in England and Africa”* (Naipaul, 2004, p. 11).

He conceals his thoughts, ideas, feelings, and everything related to them, and Sarojini is aware of this behaviour. For this reason, she demands from him that he stop having a negative and pessimistic outlook on his life and wishes him to take action and accomplish goals in *“real places with real people”* (Naipaul, 2004, p. 19). Sarojini wants Willie to make plans for his pointless and aimless existence. Her wish actually aligns with the beliefs and ideas of Edward Said, who maintains that exiled individuals, particularly intellectuals, *“need to reconstitute their broken lives”* (2001, p. 177). She anticipates that her brother will reconstruct his life in real places and with real people.

Chaturvervedi (2013) affirms that Willie’s sisters’ emphasis on real people and real places points out the existential concerns of those people who come across rootlessness and homelessness (p. 3). It would be appropriate to highlight that, notably, those from the Third World, like Naipaul’s protagonist Willie Somerset, do not easily emerge from different states such as exile, alienation, homelessness, or rootlessness. This indicates that Willie’s sister is aware of this situation, and therefore, she wishes to encourage Willie to leave behind *“the colonial psychosis, the caste psychosis”* (Naipaul, 2004, p. 6), which she believes he adopted from his Brahmin father. In fact, Sarojini dreams of her brother becoming a man like Gandhi, the renowned political leader who used peaceful resistance to win his country’s freedom from the British.

Willie’s sister compares the life of his brother to Gandhi’s and states that Willie and Ghandi, to some extent, have common characteristics, and for this reason, she asks, *“Don’t you feel you can see yourself a little bit in that young Gandhi?”* (Naipaul, 2004, p. 20). It is significant to note that, in fact, Gandhi, like Somerset Chandran, leaves his native country *“England to study law”* (2004, p. 20). Later, he visits South Africa, where he stays for twenty years. What is important in Ghandi’s political activist life is that he launches his revolution when he is approximately forty-six years old. And what he attempts to do is fight against injustices and inequalities in India.

Willie is genuinely taken aback by his sister’s familiarity with a political figure such as Gandhi and inquires inquisitively about her in-depth understanding of the matters pertaining to him and his famous revolution. From Sarojini’s speech, Willie learns that his sister’s deep knowledge of Ghandi happens with the encouragement of her husband, Wolf, who, in fact, recommends Sarojini peruse a written work that depicts *“Mahatma’s autobiography”* (Naipaul, 2004, p. 20). It includes information about Ghandi as well as all Indian citizens since *“every man of the country might see himself”* (2004, p. 20) in this work. Willie is affected by Sarojini’s profound understanding of Gandhi and his ideas and philosophy. He is hesitant at first, but as his curiosity grows, he eventually decides to read the piece of work that his sister insists on for him. After commencing the reading of the autobiography, Willie experiences a peculiar occurrence.

Mahatma's autobiography, in fact, takes him back to his past, in which he has lived a wandering exile life. Willie finds himself "reconsidering his life in India and London, reconsidering Africa and his marriage" (2004, p. 24). He starts to perceive displaced life, nomadism, and being out of place everywhere more maturely. At that moment, he becomes aware that his perspective regarding his life has changed, and this happened thanks to the book on Ghandi and his life.

Willie's wandering and uprooted existence exposes his disconnection from certain locations, individuals, or possessions. It reveals that he does not feel like he belongs to any particular groups of people, places, or things. Willie Chandran's unfulfilled need for belonging somewhere or to someone has a profound impact on him, making him think that his turbulent life differs greatly from the lives of people he has become familiar with from his early years to maturity. It would not be wrong to compare Willie's life with a special calendar that has different seasons on it. His nomadic, displaced, and exiled life shifts, as Edward Said asserts, "*according to a different calendar and is less seasonal*" (2001, p. 149). According to Said (2001), an exile's life is distinct from that of other members of society and follows the three seasons of the natural world. He claims that the lives of individuals in their homeland are like a natural event; however, life in exile is an uncommon phenomenon that takes place outside of the seasonal calendar (2001, p. 149). Therefore, Willie's life is identical to the lives of those who experience exile. It does not follow a certain seasonal calendar since one of the seasons is absent.

After a conversation with the sister and perusing *Gandhi's autobiography*, Willie Somerset Chandran starts to believe that in this place, in Berlin, it is "a time of reconciliation and revelation" (Rao, 2013, p. 20). The time has come to decide how to resolve issues of belonging, since these are the causes of rootlessness and homelessness. Willie believes he must carve out a place for himself in this world that he can refer to as 'home.' In order to realise it, he wants "*to start without any stories*" (Naipaul, 2004, p. 27) and simply be Willie in order "*to make a clean start*" (2004, p. 27). Willie Somerset Chandran's choice to begin over essentially demonstrates his capacity to view and understand his life in exile from two angles or perspectives. On the one hand, after several years, Willie accepts his purposelessness, wandering, displacement, and unfulfilled sexual life in the following way:

Twenty years ago I wouldn't have seen what I am seeing now. I am seeing what I see because I have made myself another person. I cannot make myself that old person again. But I must go back to that old way of seeing... I saw quite clearly some time ago that it was a simple world, where people had been simplified. I must not go back on that vision (Naipaul, 2004, p. 30).

On the other hand, as the lines that follow make abundantly evident, in order to search out an authentic path to self-discovery, the protagonist needs to return to his prior perspectives. Besides, Willie needs to think over what was left in his past years, during his time in England, India, and East Africa, and what he has now in Germany. Regarding this, Said, in his studies on intellectual exiles, states that exile does not contain only negative elements like melancholia, alienation, estrangement, or trauma, but at the same time it presents a chance to develop a dual perspective. In other words, according to his thoughts, the person who faces exile might acquire a dual viewpoint that allows him to comprehend both what has been left behind and what is happening at the moment. This double perspective never views anything in a vacuum or in isolation (1994, p. 60).

By relying on the Saidian perspective of exile, it is understood that the protagonist attempts to analyse what he left behind when he resided with his family members in his native land, India, who were entirely distinct castes and who not only loved and cared for each other but also despised and detested each other. Another significant moment is that when he analyses his past, he touches upon his life in London. There, he understands his weaknesses related to his shyness, intimacy, and sexuality and charges his cultural and familial heritage, which is linked with Indian casteism. In a gradual way, he becomes aware that, due to casteism in their mother country, Indians cannot educate or gain knowledge about intimate issues like sexuality while celibate.

While residing in London, Willie has a goal to finish and publish his own book, and by trying to realise this dream, he comes close to his salient identity, the identity of a writer. In this regard, Peter J. Burke and Jan E. Stets state in their book *Identity Theory* (2009) that a “*salient identity is one that has a higher probability of being activated across different situations*” (2009, p. 46). Although he was extremely certain of the author’s identity, his encounter with Ana altered everything. Willie’s aim to marry her caused the loss of his salient identity. However, this decision laid the foundation for a new salient identity: the identity of husband, which begins to gain salience. In fact, Ana is the only person who admitted Willie as he is. It is worth emphasising the fact that after marrying Ana and moving to Africa, after eighteen years, Willie realises that he has lived his wife’s life, not his own, and more significantly, in Africa, everything belongs to Ana, not to Willie: “*Her house, her land, her friends, nothing that was my own*” (Naipaul, 2004, p. 113). This indicates that again, Willie is forced to keep his life like a wandering exile without aims or a place that he may call ‘home’. Throughout the course of time, he has genuinely experienced a profound desire for a sense of belonging. Throughout his formative years and into his adult life, he experiences a notable absence of a sense of belonging. Ultimately, due to this rationale, he desires to enter into matrimony with Ana. He expresses a desire to establish a genuine familial unit and a home. Probably through this decision, Willie attempted to fulfill his belonging needs to surmount the sentiments of inferiority and isolation he had encountered in London and India. Willie expects to satisfy his belonging needs with Ana, who respects, encourages, and acknowledges him as “*a safe person*” and “*a man from another world*” (Naipaul, 2004, p. 186). In this context, Maslow (1954) asserts in his analyses of needs that for every individual, belonging needs are crucial, and wishes to be part of the social community or structure are one of the basic human drives and motivations (p. 162). In addition to this, Maslow (1987) states that individuals need to fulfill their belonging needs, and in order to realise this, they need to interact with others. Based on the Maslow perspective, it can be appropriate to comment that the writer especially makes an accent on the belongings of the main character. The reason most probably lies in the fact that people like Willie Chandran from the Third World cannot integrate into the social structure and cannot easily be part of it.

Now in Berlin, near his sister, Willie grasps that he has a chance to transform his life and that “*everything that had happened to him was a preparation for what was to come*” (Naipaul, 2004, p. 26). Due to Sarojini’s insistence, Willie makes the decision to leave his pointless life behind and go to the native land of his ancestors to begin “*the wave*” and become “*a true revolutionary*” (2004, p. 24), like political activist Ghandi, whom he becomes aware of through his sister’s speech and the book of his autobiography. Regarding the book, there is an important detail that Naipaul emphasises through Willie’s thoughts. The main character becomes aware that there are differences between Ghandi, whom he knows from his childhood and “*hears about at*

home” (2004, p. 22), and the Ghandi who is described in the book. Notably, after reading the autobiography, Ghandi's ideas, thoughts, philosophy, and movements deeply influenced Willie. Because of this, he ultimately makes the decision to go back to India and struggle against casteism, inequalities, and injustices. So he “refuses to sit on the sidelines nursing a wound” (Said, 2001, p. 184), and with Sarojini's assistance and pressure, he feels that he “must cultivate a scrupulous (not indulgent or sulky) subjectivity” (2001, p. 184).

In addition to this, Willie intends to support the “reform of the political system” (Borbor, 2015, p. 119) of India. As a matter of fact, his choice to go to the native land of his parents to take part in a revolutionary mission signifies that he is going to another world—in other words, to his own world in which India takes a special place (Chaturvedi, 2013, p. 3). Actually, Willie's attitude regarding India, where he was born and raised, is ambivalent. The reason is that, before leaving India for London, he disliked his country of birth, its citizens, or even his father and mother. However, after eighteen years of life in exile, Willie makes the decision to travel to India to fulfill his mission for the benefit of the country. Willie, in fact, has no idea what kind of country awaits him. “Willie saw India again... India began for him in the airport in Frankfurt, in the little pen where passengers for India were assembled. He studied the Indian passengers there [...] He saw India in everything they wore and did” (Naipaul, 2004, p. 29).

The preceding lines display that at the airport in Frankfurt, where Willie catches sight of fellow countrymen, Indians, at that moment he grasps that, in fact, India shows up in front of him even before his flight there. Indian passengers “began to remind him of things he thought he had forgotten and put aside” (Naipaul, 2004, p. 29). Willie experiences some anxiety about India and the Indians during the flight and upon landing at the Indian airport. In a quiet panic, he cannot comprehend where he really belongs. Among the locations of London, East Africa, Berlin, and India, which of these regions serves as his primary place of residence? He is experiencing a feeling of ambivalence: “I thought of the two worlds, and I had a very good idea of the world to which I belonged. But now, really, I wish I could go back a few hours and stand outside the Patrick Hellmann shop in Berlin, or go to the oyster and champagne bar in the KDW” (2004, p. 29). He tries to overcome his feelings of panic and begins to reason with himself. He attempts to convince himself to concentrate on the positive perspectives of the mission, “whose success would be a cultural act of great importance” (Said, 1983, p. 7), and ignore his surroundings or leave room for his uncertainties. It is clearly expressed in the following way: “It's an airport. I must think of it like that. I must think of all that means. [...] This is an airport. It works. It is full of technically accomplished people. That is what I must see” (Naipaul, 2004, pp. 29–30).

Willie exhibits a notable level of self-motivation. For the first time in his wandering exile life, he wholeheartedly desires to accomplish the mission. His aim is to struggle against the inequalities and injustices produced by the caste system. Those like Willie, Sarojini, and other immigrant Indians are, in fact, victims not only of British colonialism but also of the caste system in the country. These displaced individuals leave their motherland and come to different countries to find peace, happiness, and a place that they could name as their home and hearth, which is impossible to have in their native lands or even in their own families. Willie and Sarojini are not the exception; many children of Indians have mixed-caste parents. One of the important reasons for leaving the country where they were raised lay in the inter-caste marriages of the parents. Traditionally, individuals from different castes and varnas cannot marry each other; in other words,

officially, there are no prohibitions on inter-caste marriages; however, their own castes or varnas do not accept this type of marriage. So eventually, this type of marriage transforms into unhappy and even despised families. And children from these kinds of families, directly or indirectly, become victims of the system.

This type of marriage causes a lot of problems among couples from different varnas. These marriage unions frequently result in terrible outcomes, such as family separation or honour killings (Halder et al., 2017, p. 31). In addition to destroying family harmony, the challenges this system creates also raise issues for the Indian people as a whole. In this context, Edman, Boynukara, and Gören (2021) assert that the existence of this kind of casteism in India poses some challenges to the formation of a unified front and a collective soul. More importantly, they say, is that India's many languages, customs, and religious beliefs prevent it from making drastic reforms (2021, p. 495). Furthermore, they state that "*Such a case lays the groundwork for the emergence of constant inner conflicts as a major component of the Indian nation.*" (2021, p. 495).

As the preceding lines demonstrate, the author, through his fictional characters, extensively accentuates the internal conflicts of the Indian community posed by the dominance of Indian casteism. In this regard, according to Borbor (2015), India maintains a dynamic and complex social character with its normative traditions of casteism. Owing to the system, there are still problems and conflicts between varnas and castes that are influencing both the whole nation and specific individuals like Willie Chandran and his sister Sarojini (2014, p. 114). That is why Indians like Sarojini attempt to struggle against the deeply entrenched system and realise radical adjustments. These drastic changes can be implemented if those like her brother take action. Sarojini thinks that Willie has the potential to do something good and positive in his wandering exile life and may take part in the revolutionary struggle. For this reason, Sarojini tries to persistently persuade him to participate in the movement. "*He had returned with an idea of action, of truly placing himself in the world*" (Naipaul, 2004, p. 150).

Moreover, as it is understood from the work, Willie is tired of wandering an exiled life without any purposes, actions, or worth. As a matter of fact, Willie Chandran, like other people, wishes to be valued in the eyes of those around him. Therefore, due to his sister's request for the first time, he makes the decision to take one of the most significant steps in his life. Most probably, this decisive step can help him gain value in the eyes of Sarojini, whose attitude towards Willie has become much more significant than it was before. Accordingly, it is possible to deduce that, despite the fact that the exile phenomenon has negative connotations like melancholy, alienation, longing, and yearning, as demonstrated in the life of Willie, it may also contain positive and even beneficial sides, as expressed by Edward Said. Said affirms that those individuals who experience exile "*are at the same time deriving positive things*" (1994, p. 59) from it.

In fact, at forty years old, only in the Middle Ages, Willie becomes aware that his sister is not only a blood relative but, at the same time, a close person to whom he feels a sense of belonging. She is the only one who is familiar with his past and who could understand and support him in any situation. For instance, Willie thinks he has joined Kandapalli's movement, but he discovers that something has gone wrong and that he has joined Kandapalli's adversaries after meeting those who come to guide him. Precisely at this terrible and dangerous moment, Willie intends to "*get a message out to Sarojini*" (Naipaul, 2004, p. 50) to let her know about his situation.

Willie perceives that those he joins in bringing about significant alterations are, in fact, diametrically arguing against Kandapalli and his political perspectives and ideology. According to this revolutionary group, the main powers are weaponry and firearms, and with their help, a revolution in India is conceivable. The sole option available to these individuals is to “*turn the peasants into rebels and, through them, to start the revolution*” (2004, p. 128). Seeing this group of people, Willie realises that he is in the wrong group, which he is supposed to join. Willie Chandran has joined “*the wrong revolution*” (2004, p. 50) and has “*fallen among the wrong people*” (2004, p. 50). Besides, he detects that, with these “*wrong people*” (2004, p. 50), he is, in fact, not “*placid or secure*” (Said, 2001, p. 186). However, it would be a very wrong move to tell them that he is not one of them, and therefore, he decides to behave like he is “*with them*” (Naipaul, 2004, p. 50) because it is his own life at stake. For this reason, Willie starts to move together with these “*absolute maniacs*” (2004, p. 141) to save his own life.

While engaging in the guerrilla movement's routine activities, Willie is continuously considering the backgrounds of the movement's participants. However, he “*couldn't assess the backgrounds of the people around him*” (Naipaul, 2004, p. 53). During that time, the only thing Willie could do was “*read the faces and the physiques*” of these “*guerilla fighters*” (2004, p. 53) and come to the conclusion that he is not a real guerilla fighter and probably would not be. It is acknowledged by Willie Somerset Chandran that he is “*among strangers*” (2004, p. 53). Even though he is in his own country, he is surrounded by people who have nothing in common with his character. His realisation that he will never feel a sense of belonging to them is another pivotal moment. Thus, it indicates that Willie finds himself in “*the perilous territory of not-belonging*” (Said, 2001, p. 177).

In this way, Willie Somerset Chandran comes to realise how very different these other revolutionaries are from him. He grasps that guerilla fighters' way of life, preferences, values, and life experiences are contrary to his worldview. Willie is obviously afraid of them; however, he expects not to demonstrate his feelings towards them since his security and safety may be in jeopardy. In this regard, Abraham Maslow, in his work *The Farther Reaches of Human Nature* (1971), explicates the individual's needs and categorises them into two groups, such as basic and higher needs. He explains that during hard circumstances, basic needs like security and safety are essential elements for the individuals' survival; that is to say, “*they need a feeling of protection and safety*” (Maslow, 1971, p. 228). Accordingly, based on the Maslowian perspective, it can be argued that to avoid being slain by these “*absolute maniacs*” (Naipaul, 2004, p. 541), Willie Chandran makes the decision to continue acting with them in all their actions. He tries to move cautiously because even a small error could be fatal. At this dangerous moment, Willie's basic needs of security and safety are becoming more pressing.

While being together with the guerrilla fighters, Willie tries to listen attentively to conversations between members of the movement, especially Raja, Bhoj Narayan, Ramachandra, Keso, and Einstein. Between conversations, he learns the real reasons for taking part in the guerilla movement. It turns out that the reasons for being in this movement are personal. To illustrate, some of them have idealistic views, and their goal is to become revolutionaries; some want to inflict revenge on their rich landowners; and others wish to break out of their monotony and undergo different experiences. What surprised Willie is that most of these guerilla fighters are former students who have had a chance to have a promising future; however, they opt to be members of

the movement. In this context, Diaz De Olarte states that, in spite of the fact that these guerillas attempt to demonstrate themselves as mighty and clever, the writer makes explicit that, in reality, they are not who they seem to be (2018, p. 91). In fact, these individuals are self-centred, conceited, disillusioned, and embittered.

As Willie gets closer to them and gets to know them better, he gets worried and tries to explain the situation to Sarojini every chance he gets. However, informing his sister is harder than he imagined. The reason lies in the fact that they do not have a permanent place of residence. What is also important is that, during the constant movement from one place to another, Willie's sense of belonging is affected. He has had problems with this feeling before, but these constant moves affect him very deeply and negatively. Throughout his tenure in the guerilla movement, Willie has felt homeless in his heart and spirit (Chaturvedi, 2013, p. 3). So the life of a wandering exile with the guerilla movement makes it explicit to him that the only thing he has ever worked on is "*not being at home anywhere, but looking at home*" (Naipaul, 2004, p. 74). This way, it would be right to comment that he grasps the fact that in a "*contingent world, homes are always provisional. Borders and barriers, which enclose us within the safety of familiar territory, can also become prisons and are often defended beyond reason or necessity*" (Said, 2001, p. 185).

After several years of acting with the guerilla fighters, or more accurately, with the killers, Willie Chandran perceives that the mission and purpose for which he left Berlin for India are lost, and he can no longer be together with them. Eventually, he realises that he does not want to support what he believes to be wrong. In this respect, according to Borbor, the protagonist and his sister do not take into account the position and condition of the native land of their ancestors in terms of their cultural and social issues (2015, p. 117). As a matter, Willie Somerset Chandran could comprehend these issues only after joining Kandapalli's enemies, where he really saw that the source of them was the Hindu tradition. Willie thinks that fighting against them is more difficult and complicated than an anti-imperialist war. For this reason, ultimately, Willie decides to surrender to the police in India. A ten-year arrest warrant was issued by the court for involvement in the guerrilla movement.

Willie adjusts to prison life fairly quickly, but even there, there is still a risk to his life, and like anyone facing a challenging circumstance, he also requires "*a feeling of protection and safety*" (Maslow, 1971, p. 228). His sister, Sarojini, is the only one who could provide him with support during this risky and unstable period. Willie seeks her assistance and informs her of the possible danger in his life. Due to the efforts of his sister and lawyer Roger "*under the terms of a special amnesty*" (Naipaul, 2004, p. 168), Willie gets an opportunity to be released from prison and "*become once again bound for London*" (2004, p. 168). The departure of Willie from India to London was not the first; it was his second separation from the 'home' of his family that caused him to think in a different and more adult way than he had when he was younger. Indeed, his second detachment helps Willie grasp his first departure, which took place thirty years ago. These two detachments, in fact, are his external exiles, but they differ from each other. Especially the second exile helps him to understand, evaluate, and analyse problems in a more responsible, realistic, and mature manner. In this case, it would be reasonable to accept that Willie Chandran's second external exile has been turned from negative into a beneficial one. As Said utters, "*the advantage to what in effect is the exile standpoint for an intellectual is that you see things not simply as they are, but as they have come to be that way*" (1994, p. 60).

Many years have passed since Willie Somerset Chandran returned to London and views the city in an entirely different way. In fact, London during the 1980s appeared more multicultural than it was in the 1950s when he first came here. What struck him were the busy streets, where it could be difficult to walk at times. Moreover, he notices that in the 1980s, London streets were filled with individuals from many nations, each with their own unique ethnicity and culture. *"There were black people everywhere, and Japanese, and people who looked like Arabs"* (Naipaul, 2004, p. 188). Indeed, London in front of Willie is not that city, in which he *"lived thirty years ago"* (2004, p. 188). One can deduce that not only has this city transformed but also Willie's viewpoints and perspectives on the issues have changed, too.

Interestingly, Willie, who has experienced exile throughout his life, in fact, received several benefits that afforded him *"a sharpened vision"* (Said, 2001, p. xxxv). Because of this vision, he comes to the conclusion that he could live like *"a free man"* and get *"a new strength"* (Naipaul, 2004, p. 187) in any town like London, which has a multicultural area. In this context, Fathima argues that living in London, where multicultural societies can flourish, is the best option for individuals like Naipaul and his protagonist Willie Chandran, in contrast to other nations where unstable, corrupted, and disrupted conditions predominate (2016, p. 13).

Actually, it is possible to see that for a person like Willie Chandran, this kind of choice is not straightforward or effortless. This decision has covered many wandering years of exile and adventures. During this time, gradually, Willie begins to understand the world in which he lives and its pros and cons. He develops into a more self-aware man who understands where he can live, who he belongs to, and how to fully express himself. Eventually he succeeds in comprehending the fact that *"people do the best they can do"* (Naipaul, 2004, p. 220). This expression that is pronounced by mature Willie Somerset Chandran shows his awareness of the potential of individuals, which coincides with Maslow's ideas on self-actualization. In this respect, Maslow in one of his works on motivation and personality of the individuals, argues that every healthy human being has a strong drive to achieve self-actualization or self-fulfillment and has *"the desire to become more and more what one idiosyncratically is, to become everything that one is capable of becoming"* (1954, p. 46).

For this reason, Willie Chandran, after starting to participate in the architecture courses in London, which *"fascinated... attracted him"* (Naipaul, 2004, p. 219), comes to the conclusion that *"all I know is that if I had my time over again, I would have gone in for architecture"* (2004, p. 219). It reveals that although he wasted his earlier years roaming in exile without any ambitions or goals, now, after becoming mature, he has reached the potential for self-discovery, which may open the door for his high satisfaction needs, which are self-actualization needs. Based on this, it can be argued that by demonstrating an interest in architecture, his future salient identity as an architect may gain salience and be activated. Several identities have the potential to activate if the person engages in any interaction. However, not all the identities may be activated. Only definite identities may be activated across different contexts and, therefore, may influence the role choice of the person. That is to say, identities of the individual, which are more salient, are more likely to become active in any given circumstance (Burke & Stets, 2009, p. 133). Taking into account ideas on identity salience, one can deduce that Willie Chandran's former salient identities as writer and husband of Ana, in fact, lost their salience. By attending the architecture courses, which is a new field in the life of Willie, his future salient identity as an architect became the most salient one,

which in turn may provide him with an opportunity to reach a high peak, or, in other words, to reach his self-actualization needs.

Conclusion

V. S. Naipaul is one of the most outstanding self-imposed exile writers, who plays a significant role in narrating events and facts that have connections with countries such as the Caribbean, India, Africa, and England. He articulates the issues that displaced people from the Third World have faced in a multicultural world. He also portrays these displaced people through his characters as victims of not only British colonialism but also of the caste system in the country.

V. S. Naipaul's sequel novel, *Magic Seeds*, is regarded as a novel of exile that focuses on the adventures and experiences of a displaced person of Indian descent, Willie Somerset Chandran, who attempts to find his place in this world and fulfill his mission. Although he joins the guerilla movement, which is entirely opposite to the ideas and philosophy of Kandapalli, and is also in a state of danger and external exile, this condition enabled him to see and analyse issues from different perspectives. Furthermore, the author, through the protagonist, demonstrates how individuals like Willie from the Third World face problems with belonging, homelessness, and rootlessness not only in alien lands but also in the homeland of their ancestors. Another significant moment was accentuated by the issue of self-actualization. Naipaul shows his readers that his protagonist, Willie Chandran, after becoming more mature and after experiencing nomadic life, makes a decision to reside in a multicultural city, London. What is also important is that in this multicultural city, Willie, in his middle age, discovers his potential interest in entirely different areas, like architecture. It reveals that it was a hope for him to continue his journey towards satisfying his self-actualization needs. This condition would probably free him from uncertainty and dissatisfaction and allow him to pursue his goals with eternal bliss. After all, an exiled person like Willie Somerset Chandran obtains perspective that helps him transform the negative and traumatic impact of his condition into something positive. That is, he may satisfy self-actualization through this process.

References

- Borbor, T. (2015). Unhomeliness and Hybridity in V. S. Naipaul's *Half a Life* and *Magic Seeds*. *Journal of Research in Applied Linguistics*, 6 (2), 114-129. doi: 10.22055/RALS.2015.11340
- Burke, P. & Stets, J. (2009). *Identity Theory*. Oxford University Press, Inc.
- Chaturvedi, S. (2013). The Issues of Belongings and Identity: A Critique of Naipaul's *Half a Life* and *The Magic Seeds*. *Humanities and Social Science Research*, 4 (1), 1-4. <https://www.shodh.net/phocadownload/vol-4-issue-1/11-Dr.%20Sadhana%20Chaturvedi-Eng-vol4-issue1.pdf>
- Diaz De Olarte, M. K. (2018). Naipaul's *Magic Seeds*: A Parody of Political Mimicry. *Universidad de Las Palmas de Gran Canaria*, 6, 81-96. doi:10.5565/rev/indialogs.116
- Edman, T. B., Boynukara, H. & Gözen, H. (2021). The Recurrence of an Indian Dream, *Magic Seeds*. *Folklor/Edebiyat*, 27 (2), 489-502. doi: 10.22559/folklor.1616

- Fathima, P.M. (2016). An Analytical Study of Alienation, Placelessness and Peacelessness in V. S. Naipaul's *Half a Life*. *Shanlax International Journal of English*, 5(1), 8-13. <https://www.shanlaxjournals.in/journals/index.php/english/article/view/3028>
- Halder, D. and Jaishankar, K. (2017). Love Marriages, Inter-Caste Violence, and Therapeutic Jurisprudential Approach of the Courts in India. In Halder, D. and Jaishankar, K. (Ed.), *Therapeutic Jurisprudence and Overcoming Violence Against Women* (30-42). USA: IGI Global.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and Personality*. Harper.
- Maslow, A. (1971). *The Farther Reaches of Human Nature*. The Viking Press.
- Maslow, A., Frager, R. & Fadiman, J. (1987). *Motivation and Personality*. (3d ed.). Harper and Row.
- Naipaul, V. S. (2005). *Magic Seeds*. Alfred A. Knopf.
- Rao, M. (2013). Obsession For Finding Roots in Magic Seeds. *International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature*, 1 (2), 17-22. <https://oaji.net/articles/2014/488-1392888141.pdf>
- Said, E. W. (1983). *The World, the Text, and the Critic*. Harvard University Press.
- Said, E. W. (1993). *Culture and Imperialism*. Vintage Books.
- Said, E. W. (1994). *Representations of the Intellectual*. Vintage Books.
- Said, E. W. (2001). *Reflections on Exile and Other Literary and Cultural Essays*. Harvard University Press.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Tolga BAYINDIR* 

CAN ERYÜMLÜ'NÜN SON ANTLAŞMA'SINDA TARİHE VARSAYIMSAL BAKIŞ VEYA ÜKRONYA

ÖZET

Can Eryümlü'nün 2001 yılında yayımladığı *Son Antlaşma* romanı gerek kurgusu gerekse içeriği ile Cumhuriyet dönemi Türk romanında “tarihin yeniden kurgulanması, ükronya, ütopya ve fantastik” kavramları açısından ele alınabilecek bir eserdir. Roman, zamanda ve mekânda üst üste binen karmaşık olaylar dizisinden oluşur. Bir grup bilim insanı 1961’te Odysse adını verdikleri yarı organik bir bilgisayar üretirler. Bu bilgisayar hem zamanda hem de mekânda yolculuğu mümkün kılar. Bilim insanları 1961’den başlayarak Odysse’yi kullanıp tarihte geçmişe ve ileriye doğru giderek “insanı ve medeniyeti” yeni baştan kurgulamaya çalışırlar. Ancak hangi zaman dilimine giderlerse gitsinler yaptıkları her iş, uyguladıkları her eylem tarih çizgisindeki olaylar ile örtüşür. Eryümlü, bilinen tarihi akışa farklı, kurgusal bir bakış açısı getirir. Nihayetinde dünya üzerindeki medeniyetin ve inanç sistemlerinin kaynağı yine insan olarak gösterilir. Romandaki bu noktalar çalışmamızın konusunu oluşturan “ükronya” kavramıyla örtüşür. Ükronya terimine dair kavramsal ve kuramsal çalışmalar yapıldığı için burada kavramın Türk ve dünya edebiyatındaki yerine ve tarihine dair derinlemesine bir inceleme yapılmamıştır. Genel hatlarıyla değerlendirilen “ükronya” kavramı bu çalışmada “tarihe varsayımsal bakış” olarak ele alınacaktır. Bunun yanı sıra roman “bilimkurgu, fantastik ve ütopya” kavramları açısından da irdelenmiştir. Ayrıca, *Son Antlaşma* romanı tematik olarak incelenmiş ve eserin içeriği genel hatlarıyla sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ükronya, Ütopya, Tarihe Varsayımsal Bakış, Bilimkurgu, Eryümlü.

“HYPOTHETICAL VIEW OF HISTORY” OR “UCHRONIE” IN CAN ERYÜMLÜ'S SON ANTLAŞMA (THE LAST TREATY)

ABSTRACT

Can Eryümlü's novel “Son Antlaşma” (The Last Treaty), published in 2001, is a work that should be considered, with both its fiction and its content, in terms of the concepts of “reconstruction of history, uchronie, utopia and fantasy” in the Turkish novel of the Republican period. The novel consists of a complex series of events overlapping in time and space. A group of scientists produced a semi-organic computer called Odysse in 1961. This computer enables travel in both time and space. Starting from 1961, scientists have been using the Odysse to try to reconstruct “man and civilization” by going back and forward in history. However, no matter which time period they go to, every job they do and every action they take coincides with the events in the historical line. Eryümlü brings a different, fictional perspective to the known historical flow. Ultimately, the source of civilization and belief systems in the world is again shown to be as humans. These points in the novel overlap with the concept of “uchronie”, which is the subject of our study. Since there have been conceptual studies on the term uchronie, an in-depth examination of the place and history of the concept in Turkish and world literature has not been made in this study. The concept of “uchronie”, which is discussed in general terms, will be discussed as a “hypothetical view of history” in this study. The novel was examined in terms of the concepts of “science fiction, fantasy and utopia” as well. In addition, the novel *Son Antlaşma* (The Last Treaty) was examined thematically and the content of the work was given in general terms.

Keywords: Uchronie, Utopia, Hypothetical View of History, Science Fiction, Eryümlü.

* Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Kocaeli / Türkiye. E-posta: tlgbayindir@hotmail.com

Giriş

Tarihin bilinen akışında belirli bir noktayı seçip o zamandan itibaren yeni bir “varsayımsal/kurgusal tarihî akış” yaratmak olarak tanımlayabileceğimiz ükronya, özellikle modern dönem edebiyat ve sinema eserlerinde karşılaşılan bir kavramdır. Bu çalışmanın temel amacı kavramın Türk edebiyatındaki örneklerinden biri olan *Son Antlaşma* romanını ele alarak kavramın sınıflandırılmasına ve değerlendirilmesine ilişkin bir kaynak ortaya koymaktır. Kavramın Türk ve dünya edebiyatında ne şekilde ele alındığını detaylı bir şekilde araştıran Murat Gür, ükronya kavramını “*alternatif tarih ya da ‘karşıolgusal tarihî kurmaca’ hem tarih hem de edebiyatta kullanılan bir terim olarak, olgu ve olaylarıyla gerçek olduğu bilinen tarihin, farklı biçimde gerçekleştiğinde neler olabileceğine dair varsayımsal bir izdüşüm sunan anlatıları ifade eder*” (Gür, 2022, s. 713) şeklinde tanımlar. Kavramın tanımından da anlaşılacağı üzere “ükronik” bir eser kesinlikle tarihî bir olaya dayanır. Yazar geçmişte belirlediği bir olayı, kişiyi, durumu vb. temel alıp değiştirerek bir kırılma noktası oluşturur ve o noktadan itibaren kendi bilgi, düşünce ve/veya ideolojilerine dayalı kurmaca bir tarih/olaylar dizisi yaratır:

“Ükronya anlatılarının temel niteliği gerçek olduğu bilinen tarihin, geçmişteki bir noktasında bilinçli bir kırılmanın meydana getirilmesi ve böylece yeni bir tarihî çizgi oluşturulmasıdır. Bu tür anlatılarda kırılma noktasından öncesine yapılan bütün göndermeler gerçek/içinde bulunduğumuz evrenin ve tarihî çizginin bir parçasıyken, bu noktadan sonra yeni ve bütünüyle kurmaca bir evrene işaret eder” (Gür, 2022, s. 718).

Kavramın doğası gereği “tarihî olay” eserde yer alsada bu o eseri tarihî roman veya öykü sınıfına tam anlamıyla sokmaz. Çünkü “kırılma noktasından” sonra kaleme alınan bölüm tamamen yazarın hayal dünyasının bir ürünüdür. Her açıdan artık eser yazarının birikimlerinin bir sonucu olacaktır. Bir diğer açıdan *Son Antlaşma*’da olduğu gibi yazar bilimkurgu evreninin sınırlarında bir kurmaca da yaratabilir. Özellikle “zaman makinesi” gibi kült bir temayı ele alarak geçmişe yapılacak bir yolculukla tarihi sil baştan şekillendirebilir. Ükronya kavramını sadece bilimkurgunun bir alt başlığı olarak görmek de doğru olamayacaktır. Gür’ün de ifade ettiği gibi böyle bir yapı, “*ükronya anlatılarının hem bilimkurguya hem de fantastiğe ilişkin öğeler barındırabildiğini ancak yalnızca bunlardan ibaret olmadığını gösterir*” (Gür, 2022, s. 715). Her iki durumda da hem yazar hem de okur “gerçeklik” algısından uzaklaşmış olacaktır. Elbette ki eser kendi kurmaca gerçekliğinin, nedenselliğin ve fizik sınırlarının içinde de kalabilir. Bu durumda da ükronya için “fantastik” anlatının mecburiyetinden söz edilemez. *Son Antlaşma* ise bilimkurgu ve fantastik anlatının sınırlarında şekillenen alternatif tarih/dünya romanlarındandır.

Son Antlaşma

2001 yılında ekitap olarak yayımlanan 2014’te ise baskısı yapılan *Son Antlaşma*¹ fantastik unsurlar barındıran ütöpik bir bilimkurgu romanıdır. Roman II. Dünya Savaşına dair “alternatif bir tarih” ve hatta “alternatif bir coğrafya” kurgusuyla başlar. Devamında tarihte yer edinmiş birçok olay hatta düşünce ve inanış biçimlerinin şekillenışı yeniden

¹ Çalışmada roman içi alıntılar Eryümlü, C. (2001). *Son Antlaşma*. Alt Kitap Yayınları’ndan yapılmıştır.

kurgulanır. Romandaki olayları tam anlamıyla kavrayabilmek için Tevrat'ta yer alan anlatıların ve olayların bilinmesi gerekir. Eser, Erich Anton Paul von Däniken'in *Tanrıların Arabaları*'ndaki kuramsal bakışın aksine dünyadaki medeniyeti uzaydan gelenlerin değil, insanlığın kendi soyunun geriye dönüşle başlattığını savunarak sonsuz bir paradoks oluşturur. Zamanda yolculuk eden insan nesli sadece medeniyeti başlatmakla kalmaz aynı zamanda Budizm, Maya dini, Hinduizm, Mısır, Mezopotamya dinleri gibi pek çok inanç sistemlerinin de temellerini atar. Bu temellerin de ileride semavî dinlere dönüştüğünü görürler. Bir noktada inanç sistemlerinin de merkezinde "insan" olduğu sonucuna ulaşılır.

Romanın gerçek anlatma tarihi yani zaman makinesinin bulunup zaman yolculuklarına başlanan tarih 1961'dir. Geçmişe yapılan yirmi yıllık bir yolculukla "Büyük Proje - Rudolf² Kanalı" hayata geçirilmeye çalışılır. Böylece roman, II. Dünya Savaşının henüz devam ettiği 1943 yılında, Mali Timbuktu'da Sankore Camisine bakan bir otel odasında başlar. Bir zamanlar Sahra Çölü olarak bilinen bölge tamamen sular altında kalmış ve Afrika'nın ortasında bir iç deniz oluşmuştur. Alıştıkları topraklar sular altında kalan insanlar buldukları bölgeleri terk ederek kendilerine yeni yerleşim alanları bulmak için yollara düşer. Çok büyük bir kısmı ise suların altında kalan yerleşimlerinde hayatlarını kaybeder. Mali de dahil olmak üzere çevre ülkelere büyük göçmen akınları başlar. Romanın ana karakteri John Bach insanların bu durumunu büyük bir trajedi olarak ifade eder: "*Aşağısı berbat durumda. Karmakarışık... korkunç bir trajedi yaşanıyor. Meğer buranın canına okumuşuz istemeden. Ortada bırakmışız başlattığımız işi.*" (s. 21) John Bach bir zaman yolcusudur ve romanın başında zaman makinesinden (Odysse) henüz bahsedilmez. Ancak okuyucu için "*onların bu zamanında, yani daha henüz 1943 yılı yaşanırken, ne televizyon vardı, ne Walt Disney, ne de o tür belgeseller.*" (s. 16), "*Odysse'nin öldüğünü düşünüyorum.*" (s. 21), "*Bir de kendi düşünce bandımı bırakıyorum*" (s. 23) gibi bazı ipuçları bırakılır.

John, Timbuktu'tan ayrılarak güvenli yer ve zaman olarak belirlediği 1943'teki Nijer vadisindeki dağlık bölgeye doğru yola çıkar. Nijer nehrinin güneyinde 1155 metre yüksekliğindeki Hombori Tondo dağının ulaşılması güç bir noktasında her şeyi kayıt altına aldığı ve güvenliğini sağladığı bir mağaraya ulaşır. Burası Odysse ile yapılan çalışmaların ve zaman yolculuğu kayıtlarının yedeklendiği bir yükleme noktasıdır. John'un mağaraya ulaşmasıyla romandaki zaman yolculuğu kavramı yavaş yavaş okur için şekillenmeye başlar. John, II. Dünya Savaşını durdurabilmek için 1 Aralık 1942'de kendisini babasının kimliğiyle tanıtarak General Rommel'in³ Afrika-Tunus'taki karargahına gider. John savaşı bitirecek "dev projesini" ilk kez orada (General) Rommel'e anlatır. Akdeniz'den Kattara Çöküntüsüne⁴ açılacak insan yapımı bir vadiyle

² Heinrich Rudolf, romanın baş karakteri John'un babasıdır. John 1942'ye gittiğinde kendisini babasının ismiyle tanıtır. Büyük Proje başarıya ulaştığı için kanala Rudolf ismi verilir. Çünkü bu proje gerçekte Heinrich Rudolf'un bir hayalidir. Savaş sırasında Afrika'da bulunan adam büyük zorluklar çeker. Zaman makinesinin icadı ile John babasının bu hayalini gerçekleştirmek için geçmişe yolculuk yapar. (haz.n.)

³ General Erwin Rommel, Çöl Tilkisi lakaplı Alman subayıdır. 1941-1943 yılları arasında Afrika'da görev yapmıştır. Romanda gerçek tarihten birçok tanınmış isim birer roman karakteri olarak yer almaktadır. Bunların başında Adolf Hitler, Marilyn Monroe ve John F. Kennedy gibi isimler gelir. (haz.n.)

⁴ Mısır'ın kuzeybatısında bulunan ve deniz seviyesinden 133 metre aşağıda bulunan coğrafi bir çöküntüdür. (haz.n.)

tüm Sahra Çölünün sular altında kalacağını ve oluşacak iç denizde Alman gemi ve denizaltılarının konuşlandırılacağını, bu sayede savaşın çok kısa sürede sonuçlanacağını iddia eder. Böylesi bir gelişmeyi beklemeyen İngilizlerin, Fransızların ve diğer devletlerin savaşı sürdüremeyeceğini de ekler. Romandaki ilk tarihsel kırılma noktası John'un General Rommel'le olan görüşmesidir. Böylece romanın “tarihe varsayımsal bakış” veya “ükronik” özelliği ortaya çıkar. Bilinen tarihî süreç John Bach'ın müdahalesi ile sapmaya uğramak üzeredir.

John'un anlattıklarına ikna olan Rommel, onu ve güvendiği bir subayını yanına alarak Führer'in (Adolf Hitler) yanına Almanya'ya gider. Hitler dinlediği büyük projeden etkilenerek bu projeyi yürütmesi için John'a yetki verir. Çok kısa sürede yapılan hazırlıklarla Akdeniz ile Sahra Çölü arasında belirledikleri noktalardan iş makineleri ile kanalları oluşturmaya başlarlar. Atılan son dinamitle Akdeniz'in suyu Afrika kıtasının ortasına dolmaya başlayınca İngilizler ve Fransızlar bu beklemedikleri olay karşısında büyük kayıplar verirler. Olaylara önceden hazırlıklı olan Almanlar ve İtalyanlar ise suların yükselmeyeceği bölgelere çekildiklerinden hiçbir zarar görmezler. Böylece bilinen coğrafya ve tarihe müdahale edilmiş olur. John gerçek tarihten hareketle bu durumu şu şekilde ifade eder:

*“Fransızlar ve İngilizler aralarına bir suyun gireceğini geç anlamış, sonra engel olamamış ve pek çok şeylerini suyun altında bırakarak hiç olmazsa askerlerini yüksekçe yerlere kaçırmaya çalışmışlardı. Alman ve İtalyan birlikleri nereye çekilip, nerede duracaklarını bildiklerinden sellerden hiç yara almamışlardı. **John'un bildiği tarihe göre**, Churchill ile General de Gaulle Ocak 1943'te Kazablanka'da buluşacak, Montgomery komutasındaki İngiliz ordusu Fransızlarla birleşecek Şubat'ta Tunus'a girecek, Mayıs'ta da Almanlar onlara teslim olacaklardı. **Oysa hiç de öyle olmamıştı**” (s. 36).*

Afrika kıtasında yapılan bu büyük değişiklikle II. Dünya Savaşı bilinen tarihî seyrinden çıkar ve Eryümlü'nün kurguladığı yeni bir kurmaca tarih oluşur. İngilizler ve Fransızlar Afrika'da birleşemezler. Böylece Akdeniz'in üstünlüğü Almanların eline geçer. Diğer yandan Amerika, Avrupa'ya göndereceği askeri destekten vazgeçer ve Pasifik Savaşı Amerikalılar ile Japonların savaşına dönüşür. Sovyetler Avrupa içlerine doğru ilerleyince Avrupa devletleri bu sefer Sovyetlere karşı cephe alır ve savaş daha fazla uzamadan 10 Mayıs 1943'te “Büyük Ateşkesle” sonuçlanır. Savaş gerçek tarihten yaklaşık iki yıl önce sonuçlansa da John ortaya çıkan yeni manzaradan memnun olmaz. Çünkü daha önceki bir tarihe giderek savaşı daha başlamadan bitirebileceği bir tarihin olmamasından üzüntülüdür.

*“John kendisini tarihe ve barışa karşı görevini yapmış biri olarak kabul edebilir miydi? Tam istediği gibi sonuçlanmamış olsa da, bir anlamda amacına ulaşmış sayılırdı, çünkü o proje nedeniyle sürüp giden savaş sona ermiş ve insanların daha fazla acı çekmesi önlenmişti. Daha öncesinde o değişimleri doğuracak koşullar oluşmamış olduğu için o proje gerçekleştirilemezdi. Daha sonra ise geç kalınmış olurdu. **Seçilen tarihin tam bir düğüm noktasına denk geldiği**, bilinen tarihin akşını gerçekten değiştirebilmesinden belliydi” (s. 38).*

Eryümlü, bu noktadan sonra romanın ikinci bölümüne kadar kurguladığı yeni tarihi anlatır. Ancak bunu yaparken 1961'deki şartları değiştirmeyecek bir kurguya yer verir. Çünkü yazar, gerçek tarihte büyük bir değişiklik yaparsa John ve arkadaşlarının Odysse'yi yani zamanda ve mekânda yolculuğu mümkün kılacak makineyi yapmayacaklarının farkındadır. Bu sebeple yeni tarih kurgusunda devletleri, sınırları ve sosyal şartları büyük ölçüde değiştirmez. En nihayetinde bütün devletler bilinen sınırlarına çekilir ve liderleri zamanla gerçek tarihtekilerle yer değiştirmeye başlar.

Tarihte geçmişe gidip tarihin değiştirilemeyeceği kavramı sinemada da kendisine geniş yer bulur. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmamızda sinemadan da örnek vermeyi uygun görüyoruz. *The Time Machine* zamanda yolculuk konusunu işleyen 2002 yapımı korku-bilimkurgu türünde bir filmdir. Yönetmenliğini Simon Wells'in üstlendiği filmde Columbia Üniversitesinde öğretim görevlisi olan Alexandern, zamanda yolculuk yapmanın mümkün olduğuna inanan bir mucittir. Karısının (Emma) bir soyguncu tarafından öldürülmesinden sonra zamanda yolculuk fikrini takıntı haline getiren Alexander, geçmişe gidip karısını kurtarmak için bir zaman makinesi yapar. Karısının öldürüldüğü andan birkaç dakika öncesine gidip karısını soyguncunun silahından kurtarır. Ancak bu sefer de karısı birkaç dakika sonra bir trafik kazasında ölür. Defalarca denemesine rağmen karısını ölümden kurtaramaz. Bunun üzerine tarihsel süreci değiştiremeyeceğini anlar. Çünkü tarihi değiştirip karısını ölümden kurtarmış olsa bu sefer de zaman makinesini icat etmesine gerek kalmayacaktır. Yine benzer bir konu sinemanın kült film serilerinden olan 1985 yapımı *Geleceğe Dönüş* filminde de işlenir. Robert Zemecki'nin yönetmenliğini yaptığı bilimkurgu-komedi türündeki filmde çılgın bilim insanı Emmett Brown, zamanda yolculuk yapabilen bir makine (araba) icat eder. Bu arabayı kullanarak kazara 1955 yılına giden Marty McFly, 1955'teki annesiyle karşılaşır. Annesi bilmeden Marty'e âşık olunca gelecekteki Marty ve bildiği tüm tarih değişmeye başlar. Marty bu hatayı düzeltmek için 1955'teki anne ve babasının tanışmasına vesile olarak tarihi normal seyrine döndürür. Bu kurgusuyla filmler çalışmamıza kaynaklık eden *Son Antlaşma* romanının fikir simetrisine uymaktadır. *Son Antlaşma* romanında da zaman makinesi aracılığı ile geçmişe giden bilim adamları tarihte insanlığa yeni bir başlangıç yaratmaya çalışırlar. Ancak yarattıkları "yeni" tarih aslında gerçek tarihin bir simetrisi olur.

Son Antlaşma romanının ikinci bölümünde romanın olay zamanına yani 1961'e, mekân olarak da Toronto'ya (Kanada) dönülür. Romandaki zamansal düz akışın başladığı asıl nokta burasıdır. John Bach, çok sevdiği karısı Eve'yi bir kaza sonucu kaybetmiştir. Bu kaybın derin acısını yaşayan John hayata tam anlamıyla küser. Bu sırada Princeton Üniversitesinden (ABD) aldığı profesörlük teklifini içinde bulunduğu bunalımdan kaçmak için bir fırsat olarak görür ve kabul eder. Bu teklifteki neden John Bach'ın "uzay ve zaman" üzerine yaptığı bilimsel ve kuramsal çalışmalarıdır. John'un üniversitedeki işi kabul edip başlaması gerçekte planlanan bir projenin adımlarından biridir. Amerika başkanı John F. Kennedy, çok gizli yürütülen bir proje için bilim insanlarından oluşan bir ekip toplamaya çalışmaktadır. Majestic 12 kod adlı proje için dünyanın farklı bölgelerinden (Amerikalı, Türk, Japon, Kanadalı) bir grup bilim insanı bir araya getirilir.

Bu projenin arkasında “kimliği belirsiz uçan bir nesnenin”⁵ (s. 47) olduğu yapılan büyük toplantıda anlatılır.

Başkanlık Sarayında “çok gizli” olarak yürütülen bu toplantı gerçekte zamanda ve evrende yolculuğunun yapılıp yapılamayacağı ihtimalinin araştırılması içindir. Canlı ve çok boyutlu bir evren tezinden yola çıkarak zamanı dördüncü boyut olarak ele alıp ona hükmedecek bir bilgisayarın yapılması fikri ortaya atılır. Bu konuda özellikle John’un ileri sürdüğü “solucan deliği” ve “zamanda geriye giden insan torunlarının medeniyeti başlatmış olabileceği” tezleri üzerine tartışılır.

Groom Range’de gizli bir askeri üstte çalışmalara başlayan ekip, kısa sürede Trojan 1-2-3-4-5 adlarını verdikleri zamanı boyutlandırabilen bir bilgisayar yapmayı başarırlar. Ekipte yer alan Biyolog Ali Kalender’in organik bileşenler eklediği bilgisayar, Odysse adını alarak kendi düşünsel sistemini oluşturmaya başlar. John’un rutin denemelerinden birinde Odysse beş dakika sonrasını göstermeyi başarır. Bundan sonra bilim adamları Odysse’yi geliştirmek için çalışmalarını hızlandırırlar. Yapılan eklentilerle Odysse kısa bir zaman sonra daha uzak geleceği ve geçmişi göstermeyi başarır. Ardından nesnelere ve insanları zamanda ve mekânda taşıyacak kadar güçlü bir kapasiteye ulaşır.

Bilim insanlarının toplanarak böylesine bir bilgisayar yapmaları romandaki bilimkurgu unsurunu oluşturur. Romandaki bilim insanlarından Benny Berntein’in de dediği gibi bir sonraki aşamada “fantezi dünyasına, gerçeküstüne” (s. 65) geçerler. Odysse artık bilim insanlarıyla ortak çalışan, onların yapmak istediklerini anlayan düşünebilen bir bilgisayara dönüşür. Bu sefer de Odysse’nin güvenliği tartışma konusu olur. Böylesine güçlü bir bilgisayarın zararlı insanların eline geçme endişesi nedeniyle tüm çalışma Colorado nehri ile Eldaroda dağlarının arasında yer alan gözlerden uzak bir yere taşınır. Zaman zaman ekip içinde de farklı söylemler ve beklentiler oluşmaya başlar. Bilgisayar Uzmanı Benny’nin “tanrısallaşma”, John’un ise “şeytanlaşma” korkusu yakın zamanda gerçekleşecek olayların bir göstergesi olur. John geçmişte veya gelecekte “bilim adamlarının tanrı” (s. 83) rolünü üstlenmesinden ve bilinen tüm tarihsel düzeni değiştirmelerinden endişe etmeye başlar.

Odysse, yapılan tüm eklemeler ve güncellemeler sonunda insanları, eşyaları hatta kendisini zamanda ve mekânda taşıyabilecek seviyeye ulaşır. Ancak bilgisayar insanlığı ve tarihi koruma kararı olarak zamansal bir sınırlama getirir. Gelecekte en fazla 2100’e geçmişte ise -30.000’e kadar yolculuklara izin verir. Diğer yandan örneğin John’un karısı Eva’yı kurtarabileceği bir tarihe gidilmesine izin vermez. Eryümlü, romanın kurgusuna Odysse’nin kararlarını ekleyerek okurun “neden daha ileriye veya geriye gidilmediği?” sorusunun önüne geçmiş olur. Bilim insanları ise yaptıkları buluşun açtığı mantıksal sorunlarla boğuşurlar:

“Bir paradokslar yumağı içindeyiz. Bir boyutta aynı insandan iki tane olursa ne olur, ya da kendi boyutundan çıkıp giden birinin boşluğunu ne doldurur? Michael Dumment’in bu konuda bir öyküsü var. Gelecekte gelen bir sanat eleştirmeni, henüz tanınmamış bir ressamı bulur. Ona ileride yapacağı resimlerden oluşan bir albüm

⁵ Romanın ilerleyen bölümlerinde bu aracın gelecekte geçmişe taşınan ve manyetizmayla çalışan insan yapımı araçlar olduğu anlaşılacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere “Tanrıların Arabaları” adlı eserdeki kuramın aksine insan medeniyetinin uzaydan değil, zamanda yolculuk yapan insanlardan kaynaklandığı tezi üzerinde durulur. (haz.n.)

verir. O da oradaki resimleri kopya eder ve çok ünlü olur. Şimdi burada hangisi asıl, hangisi kopya? Albümdeki fotoğraflar mı, yapılan resimler mi? (...) Burada her ikisinin de kopya olup asıllarının olmaması bir paradoks aslında” (s. 106).

Yakın zaman sonra bilim insanları yeni bir projeyi hayata geçirirler. Odysse'nin izin verdiği en uzak geleceğe gidip insanlığın, dünyanın, medeniyetin ve teknolojinin geldiği durumu gözlemlemeye karar verirler. Böylece romanın ilk “ütopik” bölümü başlamış olur. 2100 yılına giden bilim adamları çok farklı bir dünya ile karşılaşır. Çökmek üzere olan dünyayı kurtarmak için “Yeniden Yapılanma Seferberliği” ile insanlar ortak bir amaç doğrultusunda birleşirler. Uzayda L-4 ve L-5 (uydu) adını verdikleri insan yapımı küçük yapay gezegenler oluşturup orada tarım ve sanayi alanında çalışırlar. Ay üzerine kurdukları yerleşim ile aydaki madenleri işlemeye başlarlar. Böylece dünyadaki sera etkisi azalır, ozon tabakası yenilenir, denizler normal seviyelerine döner ve dünya geniş bir koruma alanına dönüşür. Teknolojideki ilerlemeler sayesinde manyetizmayı kullanarak uçan arabalar, insanları anında tahlil edip tedavi eden makineler, uydular ve dünya arasında gidip-gelebilen araçlar üretilmiştir. Uydular ve dünya insanları arasında spor karşılaşmaları, turistik geziler ve ortak sanat etkinlikleri yapılır. Genetik çalışmaları sayesinde kanser dahil birçok hastalığın tedavisi bulunmuş, yapay kan ve organlar kullanılmaya başlanmış, kalıtsal bozukluklar tamamen ortadan kaldırılmıştır. Eryümlü, mükemmel bir gelecek kurgusu yani “ütopyası” çizer. Ancak romanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere insanlık bir şekilde bu “mükemmel” tabloyu bozacak yeni bir savaşa girer.

Romanın beşinci bölümünden itibaren bilim insanlarından oluşan “Odysse Kurulu” geçmişe gidip kuralların, yasaların, düşmanların olmadığı bir tarihte çalışmalarını yürütmeye karar verir. Bu hem çalışmalarını hem de Odysse'yi korumak için tek çözüm gibi görünmektedir:

“Toplumsal kuralların henüz oluşmadığı bir zamana gitmek istiyoruz. Burada kaç günlük embriyolar üzerinde çalışılsın diye tartışılıyor, biliyorsunuz. Bizimki gibi bir projede çalışırken insan hakları, hayvan hakları, dinsel ve töresel yaklaşımlar elimizi kolumuzu bağlar” (s. 135).

Geçmişe gidip insanlığı hem genetik hem de yeni baştan medeni bir yapıya kavuşturmayı isterler. Ancak geçmişe yapılacak bu taşınma beraberinde bazı sorunları da getirir. Bunların en başında zamanda geçmişe giden insanların kendi zaafı ve beklentileri yatar. Yapılacak yanlış bir müdahalenin tarihte çok büyük değişiklikler yapılacağı farkındadırlar. Zamanda ilk durak olarak -8000'i (MÖ 8000), mekân olarak da Sina Yarımadası'nı seçip tüm çalışmaları ve Odysse'yi taşırlar. Can Eryümlü romanda, daha geniş çaplı ükronik bir kurguyu bu yolla başlatır. Tarihteki kırılma noktası -8000 olarak belirlenir ve buradaki gelişmelerin ve olayların sonrasında insanlık, kültür ve medeniyet tarihi Eryümlü'nün kurmaca dünyasında yeniden şekillenir.

Odysse'yi kullanarak kendilerine yaşam alanı oluşturacak birçok araç ve malzemeyi de yeni yerleşim yerine taşırlar. İnsanların küçük koloniler halinde ilkel bir yaşam sürdürdükleri zamana “jeneratörler, iş makineleri, ulaşım araçları, helikopter ve deniz araçları” getirirler. Daha sonra da ulaşımı rahat sağlayabilmek için 2100'den uçan arabaların da getirilmesini sağlarlar. Kısa sürede iki yüz kişilik yeni bir yaşam alanı

oluşur. İlk yerleşimleri olan -8000'de kurdukları küçük şehre Babil adını verirler. Buraya topladıkları insanlarla harika genlere sahip, barışçıl, ortak dili olan bir toplum yaratmaya çalışırlar. Yazarın kurguladığı “Babil” aslında geçmişin değil geleceğin mükemmel medeniyetidir. Aynı dili konuşan insanların oluşturduğu barışçıl, bilime açık, eşit ve demokratik bir topluluk yaratılır. Daha sonra fark ederler ki Babil Kulesi efsanesini kendileri yaratmış olurlar. Yazar, bu durumu kitabın sonunda yer alan söyleşide, “*bir dere, önüne çıkan bir tümsek yüzünden o vadiye değil de, öbür vadiye akabilir, ama onun asıl hedefi denize varmaksa, sonunda nasıl olsa varır.*” şeklinde açıklar. Çevresini güvenlik duvarlarıyla ördükten sonra yakın bölgelerde yaşayan insan topluluklarından sağlıklı erkek ve kadınları seçip şehrin merkezine yerleştirdikleri laboratuvarlara toplarlar. Bu toplama işini de kolay olması için uçan araçlarıyla⁶ yaparlar. Ancak süreç ilerledikçe bilim adamları tarihte bildikleri bazı olayların kendi yaptıkları ile bağlantılı olduğunu düşünmeye başlar:

“Bence yalnızca bir rastlantı bu yapının yedi katlı olması. Sonra biz onun içine birbirinin dillerini bilmeyenleri koyduk. Sen eğer Tevrat'ta anlatılanı⁷ söylemek istiyorsan, ortak olan bir dili bozup birbirini anlayamaz duruma getirmedik içindekileri. Tersine, anlaşabilmeleri için ortak bir dil öğretiyoruz onlara. Ayrıca oradaki kulenin yapımı Tanrı tarafından durdurulduğu için bitirilememişti. Bizimkisi ise baştan bitmiş, prefabrik bir yapı. Bazı benzerlikler olabilir olaylar arasında. O yüzden tarihin sürekli bir yineleme olduğunu söyleyenler var biliyorsun” (s. 153).

Babil'in gelişmesi ve nüfusunun artmasıyla bu sefer de romandaki geçmişin “ütopik” dünyası kurulmuş olur. Mükemmel yaşam ve tarım alanları içinde belirli bir düzen ve kural çerçevesinde çalışan işçi, eğitimci, çiftçi sınıfları toplanan insanlarla

⁶ Romanın kurgusunda Tevrat'ta anlatılan olaylara özellikle yer verildiği görülür. Bunlardan öne çıkan biri de Tevrat'ta yer alan uçan araçlarla ilgili olanıdır. Eryümlü, romanın kuramsal bakışına uygun olarak Tevrat anlatılarını yorumlar. Bilim insanları yaptıkları araştırmalarda kullanmak üzere gelecekte uçan araçları getirirler. Henüz yolların olmadığı -8000'de en kullanışlı araçlar bunlar olur. Romanın sonunda tüm proje silinince geride kalan insanların gördüklerini yüzlerce yıl anlatarak bir inanç sistemi oluşturdukları sonucuna ulaşırlar. Tevrat'ta konuyla ilgili bölüm şu şekildedir:

15 Bu dört yüzlü yaratıklara bakarken, her birinin yanında, yere değen bir tekerlek gördüm. 16 Tekerleklerin görünüşü ve yapısı şöyleydi: Sarı yakut gibi parlıyorlardı ve dördü de birbirine benziyordu. Görünüşleri ve yapıları iç içe girmiş bir tekerlek gibiydi. 17 Hareket edince yaratıkların baktıkları dört yönden birine doğru sağa sola sapmadan ilerliyordu. 18 Tekerleklerin kenarı yüksek ve korkunçtu; hepsi çepeçevre gözlerle doluydu. 19 Canlı yaratıklar hareket edince, yanlarındaki tekerlekler de hareket ediyordu; yaratıklar yerden yükseldikçe, tekerlekler de onlarla birlikte yükseliyordu. 20 Ruhları onları nereye yönlendirirse oraya gidiyorlardı. Tekerlekler de onlarla birlikte yükseliyordu. Çünkü yaratıkların ruhu tekerleklerdeydi. (Tevrat/Hezekiel 1)

⁷ Bilim adamları buldukları tarihte farkında olmadan dünyada bilinen birçok mitin/inanış şeklinin temellerini atarlar. Tevrat'ta yer alan:

1 Başlangıçta dünyadaki bütün insanlar aynı dili konuşur, aynı sözleri kullanırlardı. 2 Doğuya göçerlerken Şinar bölgesinde bir ova bulup oraya yerleştiler. 3 Birbirlerine, “Gelin, tuğla yapıp iyice pişirelim” dediler. Taş yerine tuğla, harç yerine zift kullandılar. 4 Sonra, “Kendimize bir kent kuralım” dediler, “Göklere erişecek bir kule dikip ün salalım. Böylece yeryüzüne dağılmayız.” 5 RAB insanların yaptığı kentle kuleyi görmek için aşağıya indi. 6 “Tek bir halk olup aynı dili konuşarak bunu yapmaya başladıklarına göre, düşündüklerini gerçekleştirecek, hiçbir engel tanımayacaklar” dedi, 7 “Gelin, aşağı inip dillerini karıştırılalım ki, birbirlerini anlamasınlar.” 8 Böylece RAB onları yeryüzüne dağıtarak kentin yapımını durdurdu. 9 Bu nedenle kente Babil adı verildi. Çünkü RAB bütün insanların dilini orada karıştırmış ve onları yeryüzünün dört bucağına dağıtmıştı. (Tevrat/Yaratılış 11)

ifadeleri romanda kısa bir süre sonra gerçekleşir. Bilim adamları arasında çıkan anlaşmazlıklar ve kavgalar büyük bir mücadeleye dönüşür. Sonunda Babil şehri yerle bir olurken orada aynı dili öğrenip konuşan insanlar canlarını kurtarmak için farklı bölgelere göç ederler.

birlikte yeni bir toplumun temellerini atarlar. Toplanan kadın ve erkeklerden suni dölleme yoluyla genetik olarak daha iyi bir insan ırkı yaratmaya başlarlar. Yaptıkları bu denemeler sonucunda oluşacak insan nesline Homo Futurus adını verirler. Babil’de yapılan çalışmalar, gelecekte insanlık tarihinde merak uyandıran birçok olayın açıklaması olur. İnanış biçimlerinden, toplumsal normlara, evrimden medeniyetin inşasına kadar birden çok konunun açıklaması kısaca “zamanda yolculuk yapan insan neslinin” kendi tarihine müdahalesinin bir sonucudur. Bunlara örnek vermek gerekirse; suni döllemeyle çocukların dünyaya gelmesi ileride “bakire anneden doğan”⁸ çocuk metaforunu; Babil’de büyütülen ve ileride toplumsal lider olması beklenen çocukların büyüdükleri zaman farklı sebeplerle uzak bir geçmişe ve bölgeye gönderilmeleri Adem’in Cennet’ten kovuluşu inancı; Babil’deki insanlara ortak bir dil öğretilmesi Babil Kulesi Efsanesini; teknik ve teknolojik gelişmelerin öğretilmesi maymundan insana geçişteki eksik halkanın bulunmasını sağlamıştır:

“Bir akşam Benny ile Sarah bana, İbranicede Tanrı demek olan Elohim sözcüğünün tekili olmayan bir çoğul olduğunu söylemişti. Ordu gibi, orman gibi... Neden tanrı yerine tanrılar dendiğini merak etmiştim.” Ali soran bakışlarla bakıyordu ona. “Nedeni bu muydu acaba?” (...)

Ben de bizim bilim adamlarımızın arayıp durduğu, maymundan insana geçişteki halkayı düşünmüştüm.” Diyerek iç geçirdi Ali. “Onu burada biz mi tamamlıyoruz? Yani halka değil de bir sıçrama mıydı acaba o?” (s. 159).

Romanın kurgusuna göre yukarıdaki sorunun cevabı “evet”tir. Bilim insanları farkında olmadan dünya tarihindeki inanç sistemlerinin, mitlerin, teknolojik ilerlemenin temellerini -8000’de atarlar. İnsanlığın tarih boyunca yaşadığı bilinen olumsuzlukları yaşamaması için kurallı ve bütüncül bir toplum yaratma çabaları sonsuz bir döngüde kendini yineleyen olaylar zincirine dönüşür.

Odysse Kurulu umut ve endişe içinde Babil’deki gelişmeleri izlerken diğer yandan zamanda elli yıllık ileri gidişlerle kurdukları sistemin istedikleri gibi işleyip işlemediğine bakarlar. Böylece gelecekte yaşanacak bozulmalara geçmişten müdahale ederler. Sonunda John’un önerisiyle Atlantis Operasyonu devreye alınır. Buna göre bilim insanları kendi belirledikleri bir tarihe ve mekâna gidip çok merkezli bir atılım gerçekleştireceklerdir.⁹

⁸ Hz. Meryem’in Hz. İsa’yı doğurması, İsis’in Mısır’ın gök tanrısı Horus’u doğurması. (haz.n.)

⁹ Ancak her bilim adamı beklenen atılım ve gelişmeyi gerçekleştirmez. Jimmy zamanda yolculuğu bir oyuna çevirir ve gittiği her tarihte eğlence ve zevk içinde yaşamayı tercih eder. Dünya tarihinde birçoğu hala açıklanamamış olan bazı gizemleri de Jimmy ve arkadaşlarının sadece eğlence olsun diye yaptıkları ortaya çıkar:

Birlikte çeşitli oyunlar oynamaya başladık. Daha çok boş ve tehlikesiz yerleri seçip, **Nazka’da** olanlar gibi bir takım şekiller çizdik bazı çöllere dağlara. Bizim uydurduğumuz bir yazıyla ortalarına yazıtlar dikip, içlerine bilmece koyuyorduk. Joe ters duran piramitler falan yapmak istiyordu, ama o kadar zamanımız olmadığı için Mısır’a gidip piramitleri boyadık. Sfenks’in başını kıçına taktık. Bir lazer topu götürüp aya kaş, göz, ağız, burun çizdik. Sonra **Stonehedge**’in taşlarına matematiksel adresimizi yazdık. Sıradan kimseler anlamayacak onu, ama zaman yolculuğu kavramını çözen biri şıp diye bulacak Odysse’yi. (s. 187)

Jimmy, Odysse Kurulunu atlatmayı başarıp zamanda geçmişe gittiğinde o zamana göre üstün bir kişi olduğundan kendi krallığını ilan edip zevk ve safa içinde yaşamayı tercih eder. Bunun sonucunda Tevrat’ta yer alan bir ayetin Jimmy’nin yüzünden yazılmış olabileceğini 2100’den gelip bilim insanlarına katılan Sarah söyler:

Gelişmiş biri olarak kralı oluveriyorsun gittiğin zamanların John. Onlar getiriyor sana altınları, kadınları. Bir elin yağda, bir elin balda oluyor.

Ancak biyolog olan Ali için çok daha farklı bir planları vardır. Bilim insanları arasında görülen fikir ayrılıkları ve çıkar tartışmaları¹⁰ nedeniyle John, Toshiki ve Noko çok güvendikleri Ali Kalender'i -20.000'e gönderip orada Odysse'yi koruyacak yeni bir zaman halkası yaratmasını isterler.¹¹ Ali ve ekibi kuruldan aldıkları izinle "Titanlar" adını verdikleri projeyi de devreye sokarlar. Bu proje ile romandaki fantastik unsurlar da ortaya çıkmaya başlar. -20.000'de Sri Lanka'ya gönderilen Ali, +2100'den elde edilen teknolojileri -20.000'e taşır. Bilim insanlarının amacı hiçbir zamana müdahale etmeden "üst-insanı" yaratmak, ayrıca elde edilecek yeni türlerle dünya için faydalı canlı neslini oluşturmaktır. İlk etapta insan ömrünü uzatmak için birtakım deneysel projeler yürüten Ali, zamanla insanlar için yedek organlar üretmeyi başarır. Gelecekte insanları daha sağlıklı kılmak amacıyla robot teknolojilerini kullanıp insan vücuduna girebilecek küçük robotlar tasarlar. Ancak bunlardan da önemlisi, mitolojik anlatılarda yer alan insan dışı varlıkları da Ali ve ekibi oluşturur. "Yeni Canlı Mimarları" olarak kendilerine isim veren ekip insana benzeyen üç metrelik devler, sırtlarında kanatları olan insanlar, denizlerde ayakları üzerinde yürüyen yunus benzeri canlılar, beş metre büyüklüğünde taşımacılıkta kullanılan kırkayaklar, plastikle veya istenilen bir maddeyle beslenen ve hatta onları toplayan farklı boyutlarda çöpçü canlılar, sadece fotosentezle beslenen canlılar vd. yapmayı başarırlar. Ali'nin yürüttüğü Titanlar Projesi ve elde ettiği etkili sonuçlar Odysse Kurulu'nu endişelendirir ve projeye bazı sınırlamalar getirilir. Böylece tehlike yaratacağı düşünülen bazı canlılar yok edilir. Büyük bir kısmı da zamansal süreçte kendiliğinden yok olur. Ancak masallara, efsanelere, inanışlara konu olan birçok canlı toplum hafızasında yer etmiş olur.

Romandaki kurmaca tarihsel sürecin en belirgin olduğu bölüm Hans (John'un 1943'te tanışıp yanına aldığı bir Alman subayıdır) ile Pathummal'ın (Hintli bir bilim kadını) geçmişte buluşmalarıdır. Her ikisi de seçtikleri zamana gidip insanlık adına kendi görüşleri doğrultusunda "yeni bir başlangıç" yaratmakla görevlidir. Hans seçtiği zamanda (romanda tam tarih verilmese de MÖ 4000 olduğu izlenimi vardır) zamanda mükemmel bir şehir inşa eder. Bilim insanlarının geçmişe dönüp medeniyeti yeni baştan yaratma projelerinde görev alan Hans, farkında olmadan gelecekte adına Kudüs denilecek şehri inşa etmiş olur. Zamanla, Hans bildiği tarihle kendi yaşadıkları arasında bir ilinti olduğundan şüphelenmeye başlar: "*Aristoteles'in dediği gibi, bir 'İlk Hareket Ettirici'dir.*

"Ve vaki oldu ki, toprağın yüzü üzerinde adamlar çoğalmaya başladı, ve onların kızları doğduğu zaman, Allah oğulları adam kızlarının güzel olduklarını gördüler, ve bütün seçtiklerinden kendilerine karılar aldılar." (Tevrat/Yaratılış 6: 1-2) dedi Sarah (s. 189)

Dr. Jefferson ise planlarını gelecek üzerine kurar ve 100'er yıl arayla geleceğe gidip insan zekasını geliştirecek yöntemler arar. Elde ettiği gelişmeleri -100 yılında kurduğu gizli bir depolama bölgesine taşır. Burada adına "Ağız Açmak" dediği bir projeye dönüştürür. Amacı mükemmel zekaya ulaşip tüm medeniyeti yeniden şekillendirmektir. Ancak onun çalışmalarının Mısır Mitolojisinde yer alan bir anlatının kaynağı olduğunu yine Sarah anlar:

"Mısır tanrısı **Horus** 'ağız açma' ayını yaparak ölü babası **Osiris**'i öbür dünyada canlandırmış," diye araya girdi Sarah. "Bu yapmak için göklerden gelen taştan yapılmış bir keser kullanmış. Osiris canlanınca göğe yükselerek Orion takımyıldızına dönüşmüş. Ağız açmak da sonradan simgesel bir insan kurban etme törenine dönüşmüş." (s. 194-195)

¹⁰ Bilim ekibinden olan Jimmy ve Dr. Jefferson Odysse'yi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak isterler. Farklı tarihlerde ve mekânlarda tamamen kontrolsüz bir şekilde hareket ederler. Tüm bilimsel çalışmayı yok edecek hem de tarihi yeni baştan yaratacak faaliyetleri nedeniyle Odysse Kurulu onları durdurma kararı alır. Hem geçmişte hem de gelecekte bilim adamları arasında bir zaman savaşı başlar. Sonuçta Jimmy yaptıklarına pişman olarak geri dönerken, Dr. Jefferson, Odysse Kurulu'nun zeki hamleleri sonucunda bir zamana ve mekâna hapsedilir.

¹¹ Böylece romanda 1963, -8000 ve -20.000 olmak üzere üç zaman halkası oluşur. (haz.n.)

Ondan sonrası tümüyle kendi başına gelişen bir evrimdir. Düne kadar kaderlerimizi kendimizin yazdığına, her 'şimdi' noktasından sonra olayları bizim değiştirdiğimize inanırdım, ama burada olanlar ile olmuşlar arasındaki bazı garip bağlantılar beni kuşkuya düşürdü." (s. 204) dedikten çok kısa bir zaman sonra da kendisinin Hz. Süleyman, Pathummal'ın da Seba Kraliçesi Belkıs rolünde olduğunu itiraf eder. "*Bazı şeyler, ne kadar tersini yapmaya çalışsam da, tarihte olduğu gibi oluyor. Oysa John ile birlikte İkinci Dünya Savaşının akışını değiştirebilmiştik. Burada ne olduğunu anlayamadığım bir oyunun piyonlarıyız sanki hepimiz.*" (s. 205) Bu ifadeler, Eryümlü'nün romanına yerleştirdiği kuramsal yapının bir yansımasıdır. Hans ve Pathummal'ın sohbetleri bilim insanlarının tarihe, inançlara, efsanelere vb. ne denli müdahale ettiklerinin birçok örneği ile doludur (8. Bölüm ss. 200-228). Özellikle romandaki inançlar ve efsaneler konusunda daha geniş çaplı bir çalışmanın yapılmasına gerek vardır.

Son Antlaşma, tarihe kurmaca bir bakış getirir. Romanın en belirgin "ükronya" özelliği John ve Hans'ın İkinci Dünya Savaşına müdahaleleridir. O noktadan sonra Eryümlü yeni kurmaca bir tarih anlatısıyla esere devam eder. Bütün insanlık tarihî açısından bakıldığında ise zaman makinesi ile yapılan yolculuklar kısır bir döngüyü oluşturur. Ancak yine bütün roman bilinen tarihe varsayımsal bir bakış açısı getirir ve bunu yaparken bilimkurgu evreninden yararlanır. Gür'ün de ifade ettiği gibi, "*Edebî bir tür olarak ükronya, olgu ve olaylarıyla gerçek olduğu bilinen ya da düşünülen tarihin, geçmişteki bir olay farklı biçimde meydana gelseydi, neler olabileceğine dair varsayımları sunan anlatıları ifade eder*" (Gür, 2023, s. 56).

John'un en büyük korkusu olan bilim insanlarının Tanrı rolüne bürünmeleri kısmen gerçekleşir. Yoldan çıkan bilim insanlarının durdurulabilmesi ve insanlığın sonunun gelmemesi için tüm zamanlardan ve toplumlardan temsilcilerin katıldığı "Zamanlar Arası Değerlendirme Toplantısı" -7650 yılında yapılır. Bunun bir sonucu olarak romanın sonunda tüm zamansal çekişmeleri sonlandıracak büyük bir savaş yapılır ancak bu savaş sanılanın aksine geçmişte değil, gelecekte yani 2100 yılında uzayda gerçekleşir. Odysse Kurulu ve Zaman Temsilcilerinin başarısıyla sonuçlanan savaştan sonra kurul, isteyen toplulukları -30.000'de bilinmeyen bir yere gönderir, Odysse'nin zaman tünellerini kapatır. Odysse ile bağlantı kurabilen bilim insanları sistemden tek tek çıkarılır ve zamanda kurdukları medeniyetler "sıyırma" işlemi ile tarihten silinmeye çalışılır. Kurdukları birçok şehir¹² -buna Babil'de dahil- bir anda tarihten silinir, geçmişe ait olmayan tüm araç ve gereçler bir gemiye yüklenip denize batırılır. Yine de onların yaptığı tüm şeyleri gören ilkel insanlar hayatta kalır. Kalan bu insanlar, yaşananları toplumsal hafızada tutarak gelecekte adına inanç, mitoloji ve masal adını verecekleri anlatıları yaşatırlar.

Romanın satır aralarında yatan mesaj romanın son bölümünde verilen epigrafla özetlenir:

¹² Romanda, efsanelere konu olan Atlantis'in bulunamama sebebine, yine Tevrat'ta yer alan Sodom ve Gomora'nın yok oluş şekline atıf vardır:

23 Lut Soar'a vardığında güneş doğmuştu. 24 RAB Sodom ve Gomora'nın üzerine gökten ateşli kükürt yağdırdı. 25 Bu kentleri, bütün ovayı, oradaki insanların hepsini ve bütün bitkileri yok etti. 26 Ancak Lut'un peşi sıra gelen karısı dönüp geriye bakınca tuz kesildi. (Tevrat/Yaratılış 19)

“Zavallı insanoğlu, sen Tanrı 'yı kendinde taşıyorsun.” Dido Sotiriyu (s. 325)

Sonuç

Son Antlaşma romanının kahramanları tarih içindeki yolculukları sırasında “yeni ve mükemmel” bir medeniyet yaratma çabasında olsalar da birkaç küçük nokta hariç hemen hemen tüm tarihsel çizgiyi takip ederler. Roman sunduğu alternatif tarih anlatısıyla baştan sona “ükronik” bir eserdir. Bunu iki farklı açıdan ele almak mümkündür. Birincisi John'un 1943'e giderek II. Dünya Savaşına müdahale etmesi ve ikincisi bilim insanlarının binlerce yıl geriye giderek tarihi baştan sona değiştirmesidir. İlk kırılma noktasından sonra roman tamamen kurmaca bir tarih anlatısıyla devam eder. İkinci kırılma noktası ise gerçek tarihin nasıl ve ne şekilde oluşturulduğuna dair tarihe kurmaca bakış ile açıklanabilir. Çünkü yazar, yarattığı kurmaca tarihin aslında gerçek tarih olduğu izlenimini okura vermek ister.

Son Antlaşma, bilimkurgu tarzında yazılan, yer yer fantastik öğelerle çeşitlendirilmiş bir romandır. Romanın bilimkurgu tarafını zamanı ve mekânı kontrol edebilen, yarı organik hatta sonunda düşünme becerisine ulaşan Odysse ve 2100 yılının dünyası oluşturur. Romanın fantastik unsurlarını ise bilim insanlarının deneysel çalışmaları sonucunda oluşsan olağan dışı (dev, uçan insan vs.) canlılar oluşturur. Ancak her iki özellik de romanın “ükronik” özelliğini açıklamak için gerekli değildir.

Gerçek zamanı kırıp/saptırıp farklı bir kurgusal gerçeklik yaratarak bunu edebî esere yansıtmak “tarihe varsayımsal bakış” ya da “ükronya” olarak karşımıza çıkar. Ancak yaratılan bu yeni kurmaca tarihi gerçeklikten uzaklaştığı için bu eserleri “tarihî roman” türünde değerlendirmek doğru olmayacaktır.

Ükronya – Tarihe Varsayımsal Bakış edebî eserin içeriğine bağlı olarak doğrudan bir tür olarak değerlendirilmelidir. Kavramın doğası gereği yazar, eserinde tarihî bir gerçekliğe temas etmelidir. Bunun dışında tamamen doğa kurallarında ve sınırlılıklarında bir eser oluşturabilir. Bu açıdan bakıldığında ükronik eserlerin fantastik olma zorunluluğundan söz edilemez. Yine ütöpik veya bilimkurgusal unsurların ükronik eserler olma zorunluğu yoktur. Örneğin bir yazar eserini tamamen alternatif bir tarih kurgusu üzerine şekillendirebilir ya da Eryümlü'nün *Son Antlaşma*'sında olduğu gibi bilimkurgu romanının içinde bir kurgusal değer olarak yer alabilir. Bu bakımdan Ükronya/Tarihe Varsayımsal Bakış kavramının zaman içinde yapılacak çalışmalarla belirli bir sınıflandırmaya kavuşacağı görülmektedir.

Ükronya kavramının anlam genişliği ve sınırlılıkları henüz tam olarak belirlenmemiştir. Bu çalışmayla ükronya kavramına karşılık olarak “Tarihe Varsayımsal Bakış” ifadesi önerilmiştir. Bu ifadenin önerilmesindeki sebep ükronya kavramının mutlaka tarihsel bir olaya dayanmasından ve eserin tarihî gerçeklikten saptığı andan sonraki bölümünün tamamen varsayımsal bir kurguya dayanmasındandır.

Bir romanın hemen başında tarihî bir olayın gerçekliğinden saptırılması ve romanın sonuna kadar bu yeni varsayımsal gerçeklikle devam etmesi, o romanı tam anlamıyla ükronik bir eser haline getirir. Ancak klasik kurguyla başlayan bir romanın ilerleyen bölümlerinde de zamanda kırılma noktası yaratılabilir. Hatta yazar, eserini gerçek tarihi çizelgeye döndürebilir. Her durumda da eser “ükronik” bir özellik kazanmış olur. Diğer

açından zamanda yolculuk gibi kült bir konudan beslenen bilimkurgu temelli romanlarda zamanda geçmişe gidildiği taktirde ükronya kavramı mecburen yer alır. Şunu da unutmamak gerekir ki gerçekçi tarihsel kurguya sahip olan bir romanın herhangi bir bölümünde veya satır aralarında roman karakterlerinin “keşke” veya “ya böyle olsaydı” söylemine dayanan hayal veya temennileri yer alabilir. Bu yer alış romanın tarih kurgusuna müdahale etmiyorsa bu esere ükronik bir eser demek doğru olmayacaktır. Sonuç olarak ükronya kavramının kendi başına bir tür olarak ele alınmasının doğru olduğu kanaatindeyiz. Tarihe müdahale edildiği durumda eser gerçeklikten sıyrılacak ve yazarın oluşturduğu kurguda devam edecektir.

Extended Abstract

Can Eryümlü’s novel “Son Antlaşma” (The Last Treaty), published in 2001, is a work that should be considered, with both its fiction and its content, in terms of the concepts of “reconstruction of history, uchronie, utopia and fantasy” in the Turkish novel of the Republican period. The novel consists of a complex series of events overlapping in time and space. A group of scientists produced a semi-organic computer called Odysse in 1961. This computer enables travel in both time and space. Starting from 1961, scientists use the Odysse to try to reconstruct “man and civilization” by going back and forward in history. But, no matter what time period they go to, every job they do and every action they take coincides with the events in the historical line. Eryümlü brings a different, fictional perspective to the known historical flow. Ultimately, the source of civilization and belief systems in the world is shown to be as humans again.

Son Antlaşma is one of the alternative/hypothetical history novels shaped on the borders of science fiction and fantasy narrative. Although the heroes of the novel *Son Antlaşma* strive to create a “new and perfect” civilization during their journey through history, they follow almost the entire historical line, except for a few minor points. The novel is a completely “uchronie” work with the alternative history narrative it presents. It is possible to consider this from two different perspectives. The first is that John goes back to 1943 and fights for World War II. Secondly, scientists intervene in World War II and change history by going back thousands of years. After the first breaking point, the novel continues with a completely fictional historical narrative. The second breaking point can be explained by the fictional view of history regarding how and in what way real history is created. Because the author wants to give the reader the impression that the fictional history he has created is actually real history.

The novel's science fiction beginnings occur in a controllable, semi-organic computer Odysse that eventually reaches the ability to think, and in a 2100-year-old world. The fantastic ambiguities of the novel are created by extraordinary creatures (giants, flying people, etc.) that emerge as a result of the work of scientists. However, none of its features are necessary for the “uchronie” feature of the novel. Breaking/distorting real time and creating a different reality and reflecting this on the literary work results in a “structural view in history” or “uchronie”. However, since this new setup moves away from historical reality, it will not be correct to evaluate these works as “historical novels”.

Uchronie, should be considered as a direct genre depending on the content of the literary work. Due to the nature of the concept, the author must touch upon a historical reality in his work. Apart from this, he can create a work entirely within the rules and limitations of nature. From this perspective, it cannot be said that euristic works have to be fantastic. Again, utopian or science fiction elements do not have to be utopian works. For example, an author can shape his work entirely on an alternative history fiction, or it can be included as a fictional value in the science fiction novel, as in Eryümlü's *Son Antlaşma*.

Deviating from the reality of a historical event at the very beginning of a novel and continuing with this new hypothetical reality until the end of the novel makes that novel a truly uchronic work. However, a breaking point in time may be created in the next chapters of a novel that begins with classical fiction. The author can even return his work to the real historical timeline. In any case, the work acquires a “uchronie” feature. On the other hand, in science fiction-based novels that feed on a cult subject such

as time travel, the concept of uchronie is necessarily included if one goes back in time. It should not be forgotten that in any chapter or between the lines of a novel with realistic historical fiction, the characters' dreams or wishes based on the discourse of "if only" or "what if" may take place. If this setting does not interfere with the historical fiction of the novel, it will not be correct to call this work a uchronic work. As a result, we believe that it is correct to consider the concept of uchronie as a genre on its own. If history is intervened, the work will be stripped of reality and continue in the fiction created by the author.

The breadth of meaning and limitations of the concept of uchronie have not been fully determined yet. With this study, the expression "Hypothetical View of History" has been proposed in response to the concept of uchronie. The reason why this expression is suggested is that the concept of uchronie is based on a historical event and the part of the work after the moment when it deviates from historical reality is based entirely on a hypothetical fiction. In this regard, it seems that the concept of Uchronie/Hypothetical View of History will gain a certain classification with studies to be carried out over time.

Kaynakça

- Canton, N. (Yapımcı) ve Zemecki, R. (Yönetmen) (1985). *Back to the Future*. [Sinema filmi]. ABD: Universal Pictures.
- Eryümlü, C. (2014). *Son Antlaşma*. Yankı Yayınları.
- Eryümlü, C. (2001). *Son Antlaşma*. Alt Kitap Yayınları (e-kitap)
- Gür, M. (2023). *Türk Edebiyatında Ükronya - Başka Bir Tarihi Hayal Etmek*. Günce Yayınları.
- Gür, M. (2022). Edebî Bir Tür Olarak Ükronya ve Alternatif Bir Tarihin Anlatısı: İzmihlâl. *Söylem Filoloji Dergisi*, 7 (3), 711-725.
- Kutsal Kitap (2014). *Yeni ve Eski Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*. Yeni Yaşam Yayınları.
- Parkers, W. F. (Yapımcı) ve Wells, S. (Yönetmen) (2002). *The Time Machine* [Sinema filmi]. ABD: Warner Bros Pictures.
- Von Daniken, E. (1994). *Tanrıların Arabaları*. çev. Zeki Okar. Cep Kitapları.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Atıf/Citation: Avcı, A., Akramova, A. & Kartal, E. (2023). Mütercim-tercümanlık ve çeviribilim alanında görev yapan öğretim üyelerinin ulusal ve uluslararası veri tabanlarındaki yayın performansları üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 6 (2), s. 349-362. DOI: <https://doi.org/10.37999/udekad.1389744>

Aysun AVCI*^{ID}

Aziza AKRAMOVA**^{ID}

Erdoğan KARTAL***^{ID}

MÜTERCİM-TERCÜMANLIK VE ÇEVİRİBİLİM ALANINDA GÖREV YAPAN ÖĞRETİM ÜYELERİNİN ULUSAL VE ULUSLARARASI VERİ TABANLARINDAKİ YAYIN PERFORMANSLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE PUBLICATION PERFORMANCES OF THE FACULTY MEMBERS IN THE TRANSLATION AND INTERPRETING STUDIES BASED ON THEIR PUBLICATIONS IN NATIONAL AND INTERNATIONAL DATABASES

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye’de mütercim-tercümanlık ve çeviribilim alanında görev yapan öğretim üyelerinin TR Dizin, Scopus ve Web of Science gibi ulusal ve uluslararası platformlardaki yayın performanslarının; makale ve bu makalelerin alıntılanma (atıf) sayıları bakımından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Tarama modeline göre yapılandırılan bu çalışmanın derlemi (korusu) Yükseköğretim Akademik Arama, Web of Science, Scopus ve TR Dizin veri tabanları aracılığıyla oluşturulmuştur. Derlem kapsamında elde edilen verilere göre; araştırmanın yapıldığı Mayıs 2023 ve Haziran 2023 tarihleri arasında Türkiye’deki devlet ve vakıf üniversiteleri bünyesinde farklı dillerde eğitim veren toplamda 71 mütercim-tercümanlık ve çeviribilim bölümünün bulunduğu ve bu bölümlerde 190 öğretim üyesinin görev yaptığı belirlenmiştir. Öğretim üyelerinin her üç veri tabanındaki yayın performansları (makale ve atıf sayıları); bölüm, üniversite ve ünvan bazında değerlendirildiğinde ise; bölüm bazında en fazla yayının İngilizce mütercim-tercümanlık ve çeviribilim bölümlerinde görev yapan öğretim üyeleri tarafından gerçekleştirildiği, Web of Science ve Scopus gibi uluslararası veri tabanlarında az sayıda öğretim üyesinin yayınlarının bulunduğu, ancak neredeyse tamamının ulusal veri tabanı TR Dizin’de çalışmalarının yer aldığı görülmektedir. Yayın performansları üniversite bazında değerlendirildiğinde de en çok yayın yapan bölümlerin bulunduğu ilk 10 üniversite sıralaması her üç veri tabanı için değişiklik gösterse de Hacettepe Üniversitesi’nin her zaman ilk üçte, Boğaziçi Üniversitesi’nin ise WoS ve Scopus sıralamalarında birinci sırada yer aldığı belirlenmiştir. Ayrıca İngilizcenin en fazla yayın yapılan dil olma özelliği değişmezken, öğretim üyelerinin akademik performanslarının ise veri tabanlarına göre değişiklik gösterdiği gözlenmektedir.

Anahtar kelimeler: Mütercim-tercümanlık ve çeviri bölümleri, WoS, Scopus ve TR Dizin veri tabanları, yayın performansı, tarama modeli.

ABSTRACT

This study aims to evaluate the publication performance of the faculty members in the departments of translation and interpreting studies at universities in Turkey on national (TR Index) and international (Scopus and Web of Science) platforms in terms of the number of articles published by these members and citations to these articles. The corpus of this study, which adopts screening model, is drawn from the databases of the Higher Education Academic Search, Web of Science, Scopus and TR Index. Based on the data obtained from the corpus, it was determined that from May 2023 to June 2023, which defined the study period, a total of 71 departments of translation and interpreting studies at state and private universities in Turkey, providing education in different languages, were active, and there were 190 faculty members serving in these departments. The publication performances of the faculty members (number of their articles and citations to these articles) were evaluated for all three databases by department, university and title. The highest number of publications by department were published by the faculty members in the English translation and interpreting studies departments; only publications by few of the faculty members are available in the international databases of WoS and Scopus, but almost all of the faculty members have a publication in the national database of TR Index. The evaluation on the publication performance by university showed that the top 10 universities with the departments that published the highest number of publications varied for all three databases; yet, it is remarkable that Hacettepe University is always in the top three, while Boğaziçi University ranks first in the rankings based on the databases of WoS and Scopus. This study also finds that English remains as the language in which the largest number of publications is available, and that the academic performance of the faculty members varies depending on the database.

Keywords: Translation and interpreting departments, WoS, Scopus and TR Index databases, publication performance, screening model.

* Yüksek Lisans öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Fransız Dili Eğitimi Bilim Dalı, Bursa / Türkiye. E-posta: 802292001@ogr.uludag.edu.tr

** Yüksek Lisans öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Fransız Dili Eğitimi Bilim Dalı, Bursa / Türkiye. E-posta: 802292006@ogr.uludag.edu.tr

*** Sorumlu Yazar (Corresponding Author), Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bursa / Türkiye. E-posta: ekartal@uludag.edu.tr

Giriş

“Çeviri” olgusu ve uğraşına dair geçmişte yapılan yorum ve değerlendirmelerden hareketle söz konusu alanın ancak 50’li yıllardan başlayarak dilbilim disiplini altında sistematik olarak incelenmesi yoluyla bilimsel bir hüviyete büründüğüne işaret eden Demirboğan (2011, s. 19), daha öncesinde her ne kadar bir takım nesnel yaklaşımlarla söz konusu alanın ne olduğuna dair yanıtlar aranmaya çalışılmış olsa da tam anlamıyla bilimsel bir disiplin olma konusunda yetersiz kaldığına dikkat çekmektedir. Eyri (2014, s. 1) ise çeviribilimin oldukça yeni bir disiplin olarak 1970’li yıllarda Avrupa’da doğduğunu, gelişimiyle birlikte diğer kıtalarda da ilgiyle karşılanarak kabul gördüğünü ve bugün itibariyle de dünyanın pek çok saygın üniversitesinde bir araştırma alanı olarak varlığını sürdürdüğünü belirtmektedir. Haleva (2018, s. 102) da çeviribilim alanındaki çalışmaların dünya ölçeğindeki gelişimine koşut olarak Türkiye’de de 80’li yılların başından itibaren Hacettepe ve Boğaziçi Üniversiteleri’nde İngilizce-mütercim-tercümanlık bölümlerinin açılmasıyla (1983-84) birlikte bu alanda akademik çalışmaların başladığını dile getirmektedir. Bu bölümleri sırasıyla, 1992 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi’nde açılan Fransızca mütercim-tercümanlık ve 1994 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan Almanca mütercim-tercümanlık bölümleri takip eder. Ardından, özellikle de 2000’li yılların başından itibaren İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentler ve Anadolu’da üniversite bulunmayan şehirlerde çok sayıda devlet ve vakıf üniversitesinin kurulmasıyla birlikte buralarda da başta İngilizce olmak üzere Fransızca ve Almanca gibi Batı dillerinde mütercim-tercümanlık programları açılır. Sonraki yıllarda, özellikle İstanbul ve Ankara’daki kimi üniversitelerde, bu dillerin dışında Rusça, Arapça ve İspanyolca gibi farklı dillerde de çeviri programları açılarak lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim vermeye başlanır. 2023 *Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu* verilerine göre bu programlar; Türkiye’de hâlihazırda 41’i devlet, 32’si ise vakıf üniversitesi olmak üzere toplamda 73 üniversite bünyesinde başta yabancı diller yüksekokulları, edebiyat ya da fen-edebiyat fakülteleri olmak üzere, iktisadi ve idari bilimler, sosyal bilimler, insan ve toplum bilimleri gibi farklı fakülterle bağlı bölüm veya anabilim dalı statüsünde araştırma ve eğitimlerini sürdürmektedirler (ÖSYM, 2023). Bu durum, Eruz (2003)’un da vurguladığı gibi Türkiye’de çeviribilim alanında yapılan akademik çalışmaların hızlanmasına ve bilimsel üretimin artmasına neden olur. Böylelikle Türk üniversiteleri de çeviribilim alanında dünya ölçeğinde lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim programları açan ve buralarda eğitim-öğretimin yansira akademik çalışmalar da gerçekleştiren üniversiteler arasında yer almaya başlarken aynı zamanda alanında iyi yetişmiş çevirmenlerin eğitilmesine de önayak olur.

Araştırma verilerinin derlenmeye başlandığı Mayıs 2023 tarihi itibariyle *Yükseköğretim Akademik Arama* (<https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/>) platformu üzerinde çalışma (bilim) alanı “çeviribilim” olan; 190’ı farklı ünvanlarda öğretim üyesi, 214’ü öğretim görevlisi ve 107’si araştırma görevlisi olmak üzere toplamda 511 öğretim elamanı (akademisyen) olduğu belirlenmiştir. Söz konusu öğretim elamanlarının bu alandaki bilimsel çalışmaları ulusal ve uluslararası veri tabanlarında dizinlenmekte olup, akademik atama ve yükselmelerde de bu veri tabanlarındaki performanslarına göre değerlendirilmektedir. Günümüzde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de Dalgiç, Geldi ve Kartal (2022, s. 994)’in belirttiği gibi ulusal ve uluslararası ölçekte akademik performans değerlendirmesi yapılırken başvurulan temel kıstaslar, makale ve atıf sayılarıyla birlikte bu atıfların getirisi olan “h-indeks” ortalamalarıdır.

Akademisyenlerin yayın performanslarının değerlendirilmesi konusunda sıklıkla kullanılan uluslararası başat veri tabanlarından biri *Web of Science* (<http://webofscience.com/>)'dır (Doğan, Dhyi ve Al, 2018, s. 152). *Institute for Scientific Information* (ISI) tarafından ilk olarak 1960 yılında bilgiye erişim amacıyla tasarlanmış bir veri tabanı olsa da yıllar içerisinde *Science Citation Index* (SCI-1964), *Social Sciences Citation Index* (SSCI-1973) ve *Arts & Humanities Citation Index* (AHCI-1978) gibi dizinlerin eklenmesiyle aynı zamanda bir akademik performans ölçme aracına dönüşerek yaygın şekilde kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. 1997 yılında *Web of Science* adını alarak İnternet üzerindeki Web ortamının bir parçası haline gelen bu platformun mülkiyeti 2018 yılında *Clarivate Analytics*'e devredilmiş olup, bugün itibariyle içerisinde altı farklı dizin yer almaktadır (TÜBİTAK-ULAKBİM, 2023). Ayrıca günümüzde, Yılmaz (2023)'ın da vurguladığı gibi üniversite aday öğrencilerinin tercih etmeyi düşündükleri bölümlerde görev yapan öğretim üyelerinin çalışmaları hakkında bir takım nicel ve nitel bilgi sahibi olmaları adına kapsamlı bir veri tabanı olarak da hizmet vermektedir.

Uluslararası alanda önemli bir yere sahip bir diğer veri tabanı ise *Scopus* (<https://www.scopus.com/>)'tur. *RELX Group*'a bağlı Hollanda kökenli *Elsevier* yayınevinin himayesinde veri bulma ve bu verileri çözümleme amacıyla 2004 yılında Amsterdam'da kurulan bu platform, aynı zamanda küresel ve bölgesel ölçekte; sağlıktan, mühendislik, fen, sosyal ve beşerî bilimlere kadar birçok alanda yayımlanan bilimsel dergi, kitap ve konferansların dizinlendiği kapsamlı veri tabanlarından biridir. Diğer yandan, Salam ve Senin (2022, s. 4)'in de bildirdiği gibi oldukça kullanışlı bir arayüze sahip olan veri tabanı kullanıcılara; yazar, konu, özet, yayın yılı, üniversite/ kurum, atıf, ülke, vb. başlıklarda ayrıntılı arama yapma imkânı tanınmasının yanı sıra herhangi bir alan ya da konudaki olası bir bibliyometrik çözümleme için de veri elde etme ve işlemeye yönelik çeşitli çevrimiçi yazılım/ uygulama desteği sağlamaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bilim insanları için akademik çalışmalarının uluslararası veri tabanlarının yanı sıra ulusal veri tabanlarında da dizinlenmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda, ulusal ölçekte tartışmasız en kapsamlı ve en önde gelen veri tabanlarından biri de *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu* (TÜBİTAK-1963) bünyesinde 1993 yılına kurulan *Ulusal Veri Tabanları* (UVT)'nin geliştirilmesinden hareketle, uluslararası standartlara uygun olarak 2013 yılı sonunda kurulan *TR Dizin* (<https://trdizin.gov.tr/>) veri tabanıdır (Aslan, 2019, s. 1). Türkiye menşeli bilimsel dergilerin niteliğinin uluslararası standartlara kavuşturulması ve içeriklerine tam metin olarak erişim sağlanmasının amaçlandığı veri tabanında yer alan dergi sayısı ise her geçen gün artmaktadır. Bugün itibariyle 952'si fen ve 810'u sosyal bilimler temel ve alt konu alanlarında 1689 derginin dizinlendiği veri tabanı aynı zamanda *Üniversitelerarası Kurul* (ÜAK)'un doçentlik başvuru şartlarında yer alan "ulusal hakemli dergi" kapsamındaki dergi dizinini de içermektedir (Geldi ve Kartal, 2022, s. 661-662).

2. Alanyazın Taraması

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra üniversitelerin en önemli işlevlerinden birisi de ulusal ve uluslararası alanda bilimsel üretime katkı sağlamaktır. Özellikle son yıllarda uluslararası düzeyde akademik veri tabanlarının gittikçe önem kazanması ve sayılarının artmasıyla birlikte üniversiteler için de akademik verimlilik daha bir önem kazanmaya başlamıştır. Böylelikle Geldi ve Kartal (2022, s. 662)'in da işaret ettiği gibi kimi araştırmacılar, önceden belirlenen birtakım bilimsel ölçütleri de göz önünde bulundurarak, söz konusu platformlardan derledikleri verilerden hareketle bilim insanları ve onların bağlı buldukları üniversiteleri akademik üretimleri bakımından değerlendirmeye başlamışlardır. Konuya değin ülkemizde yapılan araştırmalar

incelendiğinde ise; doğrudan “çeviribilim” alanında çalışan bilim insanlarının akademik performanslarının incelenmesine yönelik herhangi bir bilimsel yayın bulunmamasına karşın farklı alanlarda öğretim üyelerinin yayın performanslarının değerlendirildiği benzer çalışmalara erişmek mümkündür. Örneğin Çalışır Zenci (2020), “Ulusal Akademik ve Bilgi Merkezi TR Dizin’de taranan çeviribilim araştırmalarının incelenmesi” başlıklı makalesinde, *TR Dizin*’de çeviribilim alanında dizinlenen dergilerde yayımlanan erişime açık makalelerin; yıl, konu, kurum, belge türü, yayımlandığı dergi, yazar, dil, atıf sayıları ve anahtar sözcükleri bakımından incelerken, Dalgıç, Geldi ve Kartal (2022) ise “Yabancı diller bölümlerinde görev yapan öğretim üyelerinin *Scopus* veri tabanındaki yayın performanslarının değerlendirilmesi” başlıklı çalışmalarında mütercim-tercümanlık ve çeviribilim anabilim dalları/ bölümleri dâhil Türkiye’deki tüm yabancı diller bölümlerinde çalışan öğretim üyelerinin akademik performanslarını *Scopus* veri tabanı üzerinden makale, atıf sayısı ve h-index ortalamaları bakımından değerlendirmektedir. Benzer şekilde Geldi ve Kartal (2022) da “Yabancı diller bölümlerinde görev yapan öğretim üyelerinin *TR Dizin* veri tabanındaki yayın performanslarının değerlendirilmesi” başlıklı araştırmalarında, yine mütercim-tercümanlık ve çeviribilim bölümlerinin de içerisinde bulunduğu tüm yabancı diller bölümlerinde görev yapan öğretim üyelerinin akademik verimliliklerini; makale, atıf sayısı ve h-index ortalamalarına göre ele almaktadırlar. Ancak hâlihazırda Türkiye’de çeviribilim bölümleri dâhil, yabancı diller bölümlerinde çalışan bilim insanlarının *WoS* veri tabanı üzerindeki akademik performanslarına yönelik kapsamlı herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

3. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Ülkemizdeki mütercim-tercümanlık ve çeviribilim bölümlerinin ulusal ve uluslararası ölçekte öneminin artması ve kabul görmesinin, bir anlamda bu alanda görev yapan bilim insanlarının akademik verimlilikleriyle doğrudan ilintili olduğu söylenebilir. Bu sebeple, yukarıda bahsi geçen veri tabanlarında dizinlenen dergilerde bu alandaki bilim insanlarının çalışmalarının yayımlanması ve aynı zamanda dünya genelinde atıf sayılarının artması hiç kuşkusuz çeviribilimin gelişimine de katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu bölümlerde çalışan öğretim üyelerine ait yayınların, söz konusu veri tabanlarındaki nicel dağılımlarının bilinmesi de sonradan gerçekleştirilecek araştırmalar ve onların yayımlanması sürecinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda yardımcı olacaktır. Diğer yandan, alanyazın incelemesinde de görüldüğü üzere son yıllarda konu ile ilgili yapılan çalışmalarda genellikle farklı disiplinlerdeki öğretim üyelerinin akademik performanslarının tek bir veri tabanı üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Ancak mevcut çalışmada, *TR Dizin* haricinde, günümüzde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bilim insanları ve üniversitelerin bireysel bazda akademik verimliliklerinin değerlendirilmesi sürecinde temel referans veri tabanları olarak kabul gören *Web of Science* (WoS) ve *Scopus* gibi saygın iki veri tabanının da birlikte kullanılarak çeviribilim alanındaki öğretim üyelerinin performanslarının değerlendirmesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, ülkemizde mütercim-tercümanlık ve çeviribilim alanında görev yapan öğretim üyelerinin; *TR Dizin*, *Scopus* ve *Web of Science* gibi ulusal ve uluslararası platformlardaki yayın performanslarının; makale ve bu makalelerin alıntılanma (atıf) sayıları bakımından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca uygun olarak da aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Mütercim-tercümanlık ve çeviribilim alanında görev yapan öğretim üyelerinin ünvan bazında bilim alanlarına göre dağılımı nasıldır?
2. Öğretim üyelerinin bilim alanlarına göre yayın performansları nasıldır?
3. Öğretim üyelerinin ünvan bazında akademik performansları nasıldır?
4. Makale sayılarının bilim alanlarına göre üniversiteler bazında dağılımı nasıldır?

4. Yöntem

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modelinden yararlanılmıştır. Nicel araştırma yöntemleri, Ocak (2019, s. 15)'in da işaret ettiği gibi sayısal verilerin derlenmesi ve bu verilerin çözümlenerek var olan herhangi bir durumun açıklığa kavuşturulması için kullanılmaktadır. Ayrıca Turan (2020, s. 99)'a göre bu tür yöntemler, araştırmacıların inceledikleri herhangi bir konu ya da durum hakkında “ne kadar?”, “ne oranda?” ve “ne sıklıkta?” gibi sorular sormalarına, bunlara yanıt elde edebilmelerine ve sonrasında da değerlendirme yapabilmelerine yaramaktadır. Tarama modeli ise Creswell (2017: 155-156)'in de vurguladığı gibi; evrende geçmişte ya da halen var olan bir durumun, var olduğu şekliyle tanımlanması ve sayısal olarak betimlenmesini amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Bu yolla araştırmacı da elde ettiği veriler aracılığıyla kimi çıkarsamalarda bulunur.

4.1. Derlemin Oluşturulması

Çalışmanın derlemi, başta *Yükseköğretim Akademik Arama (YÖK Akademik)* (<https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/>) platformu olmak üzere, *TR Dizin*, *Scopus* ve *Web of Science* veri tabanlarından elde edilen sayısal (nicel) veriler aracılığıyla oluşturulmuştur. Öncelikle *YÖK Akademik* platformu üzerinde çalışma (bilim) alanı “çeviribilim” olarak seçilmiş öğretim üyelerinin akademik profillerine dair; isim, soyisim, ünvan, çalıştıkları üniversite, fakülte, yüksekokul ve buralara bağlı bölüm ya da anabilim dalı gibi kimi bilgilerinin derlenmesi için arayüz üzerindeki *Temel Alan* sekmesi altında yer alan *Filoloji* ana başlığına tıklanarak *Çeviribilim* alt (bilim) alanı/ başlığına ulaşılmıştır. Ardından ilgili başlığa tıklanarak bu alanda çalışan araştırma ve öğretim görevlileri dâhil öğretim elamanlarının tamamı sıralanmış, bir sonraki aşamada ise sayfanın sol üst köşesinde yer alan ünvan(lar) sekmesi aracılığıyla da sadece öğretim üyeliği statüsüne dair *Profesör*, *Doçent* ve *Doktor Öğretim Üyesi* seçenekleri işaretlenerek filtreleme yoluna gidilmiş ve böylelikle araştırmanın evreni kapsamında tanımlanan öğretim üyelerinin tamamına ulaşılmıştır. Elde edilen veriler yukarıda anılan “akademik profil” bilgisine dair alt başlıklara göre ayrı bir Excel dosyasına işlenmiştir. Derleme neticesinde taramaların yapıldığı Mayıs-Haziran 2023 tarihleri arasında elde edilen verilere göre; başta ağırlıklı olarak üniversitelerin mütercim-tercümanlık ve çeviribilim bölümleri olmak üzere dil ve edebiyat, yabancı diller eğitimi bölümleri ve yabancı diller yüksekokulları bünyesinde görev yapan bilim alanı “çeviribilim” olarak tanımlanmış toplam 190 öğretim üyesi belirlenmiştir. Sözü edilen öğretim üyelerinin ünvan bazında dağılımı ise; 33 Prof. Dr., 41 Doç. Dr. ve 116 Dr. Öğr. Üyesi şeklindedir. Öğretim üyelerinin ünvan ve bölümlere göre, diğer bir ifadeyle yabancı dil olarak çalıştığı “bilim” alanlarına göre sınıflandırılmalarının hemen ardından her bir öğretim üyesi ad ve soyadı olarak her üç veri tabanı üzerinden ayrı ayrı aratılarak buralarda dizinlenen makale ve atıf sayıları nicel olarak derlenerek Excel dosyasına işlenmiştir.

Diğer yandan, öğretim üyelerinin yayın performansları incelenirken makale sayıları ve bu makalelere aynı veri tabanında dizinlenen başka çalışmalarda yapılan atıf sayıları dikkate alınmış, ancak yazarlara değin “h-index” oranları değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Bunun nedeni ise, Bornmann ve Daniel (2007)'in da belirttiği gibi “h-index” değerlerinin nicel bir değişken olmasına

rağmen farklı disiplinlerarası karşılaştırma yapmaya uygun olmaması ve akademik performans ölçümlerinde kullanılmasının kimi itirazlara sebebiyet vermesidir. Mevcut araştırmada da İngilizce, Almanca ve Fransızca gibi birden fazla bilim alanında yapılan çalışmaların nicel yönden karşılaştırılması amaçlandığından “h-index” değerlerinin bir ölçüt olarak alınmasının bir anlam ifade etmeyeceği varsayılmaktadır. Bununla birlikte Van Raan (2006), bilim insanlarının akademik üretimlerinin tek bir ölçüt kullanılarak değerlendirilmesini mantıklı bulmamakta, hatta bunun sonucu etkileyebilecek bir hal olabileceğini dile getirmektedir. Benzer şekilde Glänzel ve Persson (2005)’a göre de söz konusu yaklaşımlar çok boyutlu bir disiplin olan “bibliyometriyi”¹ tek bir boyuta indirgemekte ve araştırmaların güvenilirliğine etki etmektedirler. Bu bağlamda, çalışmanın derlemi oluşturulurken tek bir değişken, yani veri türü olarak sadece makale sayıları ile yetinilmemiş, aynı veri tabanı üzerinde bu çalışmalara yapılan atıf sayıları da göz önünde bulundurulmuştur.

5. Bulgular

5.1. Öğretim Üyelerinin Ünvan Bazında Bilim Alanlarına Göre Dağılımı

Aşağıdaki Tablo 1’de Türkiye’de mevcut Yükseköğretim sistemine dâhil devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapan ve *Yükseköğretim Akademik Arama* platformu üzerinde çalışma (bilim) alanını “çeviribilim” olarak seçmiş öğretim üyelerinin çeviribilim anabilim dalı/bölgelerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de çeviribilim alanında çalışan öğretim üyelerinin ünvan bazında bilim alanlarına göre dağılımı

Bilim Alanı (Anabilim Dalı)	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Dr. Öğr. Üyesi	Toplam
İngilizce mütercim-tercümanlık	17	19	85	121
Almanca mütercim-tercümanlık	8	11	17	36
Fransızca mütercim-tercümanlık	8	11	8	27
Arapça mütercim-tercümanlık	0	0	4	4
Rusça mütercim-tercümanlık	0	0	2	2
Toplam	33	41	116	190

Tablo 1’deki veriler hesaplanırken öğretim üyelerinin platform üzerinde belirttikleri bilim alanları ve bu alanlarda çalışan Türk vatandaşı öğretim üyeleri dikkate alınmış, sayıları birkaç kişiyle sınırlı olan yabancı uyruklu öğretim üyeleri ise hesaplama dâhil edilmemiştir. Böylelikle araştırmanın yapıldığı tarihlerde Türkiye’de çeviribilim alanında toplam 190 öğretim üyesinin görev yaptığı belirlenmiştir. Anabilim dalı (bilim alanı) bazında bakıldığında ise öğretim üyelerinin önemli bir bölümü (%60, f=121)’nün İngilizce mütercim-tercümanlık bilim alanında çalıştığı görülmektedir². İngilizceyi yaklaşık 1/3 ve 1/4’lük gibi az oranlarla sırasıyla Almanca (f=36) ve Fransızca (f=27) takip ederken, ardından kıyaslanamayacak sayıda az öğretim üyesi olan Arapça (f=4) ve Rusça (f=2) bilim dalları gelmektedir.

5. 2. Bilim Alanlarına (Anabilim) Göre Öğretim Üyelerinin Yayın Performansları

Çeviribilim alanında görev yapan öğretim üyelerinin anabilim dalları/ bölümlere göre *Web of Science*, *Scopus* ve *TR Dizin* veri tabanlarında dizinlenen makale sayıları ve aynı veri tabanları üzerinde dizinlenen başka çalışmalarda bu makalelere yapılan atıf sayılarının dağılımı aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

¹ Belirli bir alan (disiplin), dönem ve yerde kişiler ya da kurumlar tarafından üretilmiş bilimsel yayımlar ve bu yayımlar arasındaki ilişkilerin sayısal olarak çözümlemesi uğraşına verilen ad (TÜBİTAK-ULAKBİM, 2023)

² Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi bünyesinde yer alan Çeviribilim Bölümü İngilizce eğitim verdiği için İngilizce bilim alanı altında değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Yayın performanslarının bilim alanlarına göre dağılımı

Bilim Alanı (Anabilim Dalı)	Unvan	Web of Science		Scopus		TR Dizin	
		Makale sayısı	Atıf sayısı	Makale sayısı	Atıf sayısı	Makale sayısı	Atıf sayısı
İngilizce	Prof. Dr.	49	155	53	121	47	81
	Doç. Dr.	12	14	16	12	101	58
	Dr. Öğr. Üyesi	15	2	31	18	95	36
	Toplam	76	171	100	151	243	175
Almanca	Prof. Dr.	0	0	11	3	26	43
	Doç. Dr.	2	2	2	0	50	58
	Dr. Öğr. Üyesi	0	0	5	7	37	11
	Toplam	2	2	18	10	113	112
Fransızca	Prof. Dr.	6	8	13	8	44	29
	Doç. Dr.	6	5	4	1	51	30
	Dr. Öğr. Üyesi	0	0	0	0	29	19
	Toplam	12	13	13	8	123	78
Arapça	Prof. Dr.	0	0	0	0	0	0
	Doç. Dr.	0	0	0	0	0	0
	Dr. Öğr. Üyesi	0	0	0	0	7	0
	Toplam	0	0	0	0	7	0
Rusça	Prof. Dr.	0	0	0	0	0	0
	Doç. Dr.	0	0	0	0	0	0
	Dr. Öğr. Üyesi	0	0	0	0	0	0
	Toplam	0	0	0	0	0	0

Tablo 2’deki veriler incelendiğinde her üç veri tabanında da nicel olarak açık ara en fazla İngilizce mütercim-tercümanlık alanındaki öğretim üyelerinin çalışmalarının yer aldığı dikkat çekmektedir. 76’sı *Web of Science*, 100’ü *Scopus* ve 243’ü *TR Dizin* olmak üzere bu alanda toplamda 419 makalenin yayımlandığı görülmektedir. Benzer şekilde, bu bilim alanındaki makalelerin atıf sayıları bakımından da oldukça belirgin bir farkla önde oldukları tespit edilmiştir. Hâlihazırda bu çalışmaların; *WoS*’ta 171, *Scopus*’ta 151 ve *TR Dizin*’nde 175 atıf sayısına ulaştıkları gözlenmektedir. Almanca ve Fransızca mütercim-tercümanlık alanlarında çalışan öğretim üyelerinin makale ve atıf sayıları bakımından *Scopus* ve *TR Dizin* veri tabanlarındaki yayın performansları birbirlerine yakın görünmekle birlikte, *WoS*’ta Almancanın sadece ikişer yayına ve atıfı bulunurken, Fransızcanın ise 12 yayın ve 13 atfının olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan, Rusça mütercim-tercümanlık bilim alanına dair her üç veri tabanında da herhangi bir yayına, dolayısıyla atıfa da ulaşılmazken, Arapça bilim dalına dair de sadece *TR Dizin* platformunda 7 yayına erişilebilmiştir. Ancak bununla birlikte bu çalışmaların da henüz herhangi bir atıf almadığı anlaşılmaktadır.

5. 3. Unvan Bazında Öğretim Üyelerinin Veri Tabanlarına Göre Akademik Performansları

Öğretim üyelerinin veri tabanlarına göre unvan bazında makale ve atıf sayılarının dağılımı ise aşağıda Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretim Üyelerinin Unvan Bazında Veri Tabanlarına Göre Makale ve Atıf Sayılarının Dağılımı

Unvan	Sayı	Web of Science		Scopus		Tr Dizin	
		Makale sayısı	Atıf sayısı	Makale sayısı	Atıf sayısı	Makale sayısı	Atıf sayısı
Prof. Dr.	33	59	165	82	134	117	142
Doç. Dr.	41	24	31	36	35	210	149
Dr. Öğr. Üyesi	116	13	1	29	11	172	74
Toplam	190	96	197	147	180	499	365

Tablo 3 yakından incelendiğinde çeviribilim alanında görev yapan profesör ünvanlı (f=33) öğretim üyelerinin *WoS*'ta 59, *Scopus*'ta 82 ve *TR Dizin*'de 117 ve doçent ünvanlı (f=41) öğretim üyelerinin *WoS*'ta 24, *Scopus*'ta 36 ve *TR Dizin*'de 210 makalesi varken, son olarak doktor öğretim üyelerinin (f=116) ise *WoS*'ta 13, *Scopus*'ta 29 ve *TR Dizin*'de 172 makalesinin olduğu görülmektedir. Böylelikle doçent ve doktor öğretim üyelerinin profesörlere oranla *WoS* ve *Scopus* veri tabanlarında daha az sayıda çalışmalarının bulunduğu, ancak *TR Dizin*'de ise tam tersi bir durum olduğu, yani profesörlere oranla bu platformda başta doçentler olmak üzere neredeyse iki katına yakın bir oranda daha fazla yayınlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Atıf sayılarına bakıldığında ise; her ne kadar öğretim üyelerinin makale ve atıf sayıları arasında bir koşutluk durumu olmasa da profesör ünvanlı öğretim üyelerinin *WoS* ve *Scopus* veri tabanlarındaki makale sayıları *TR Dizin*'e oranla daha az sayıda olmasına rağmen bu platformdaki atıf sayılarının hemen hemen doçentlerinkiyle eşit düzeyde olduğu gözlenmektedir.

5. 4. Bilim Alanları Bazında Makale Sayılarının Üniversitelere Göre Dağılımı

Çalışmanın derlemi kapsamında çeviribilim alanında akademik verimlilikleri değerlendirilen farklı unvanlardaki 190 öğretim üyesinin Türkiye genelinde başta ağırlıklı olarak devlet üniversiteleri olmak üzere toplamda 70 farklı üniversite bünyesinde istihdam edildikleri belirlenmiştir. Böylelikle öğretim üyelerine ait verilerden hareketle çalıştıkları üniversitelerin de bu bağlamda sözü edilen veri tabanlarındaki performansları incelenmiştir. Aşağıda Tablo 4a, 4b ve 4c'de sırasıyla bilim alanlarına, yani çalışılan dillere göre *WoS*, *Scopus* ve *TR Dizin* platformlarında yayın (makale) sayıları bakımından ilk 10'da yer alan üniversiteler çoktan aza doğru verilmiştir.

Tablo 4a. *Web of Science* veri tabanına göre yayına en fazla katkı sağlayan ilk 10 üniversite

Üniversite	İngilizce	Almanca	Fransızca	Toplam
Boğaziçi Üniversitesi	28	0	0	28
Hacettepe Üniversitesi	14	0	0	14
İzmir Ekonomi Üniversitesi	12	0	0	12
İstanbul Üniversitesi	4	0	2	6
Yıldız Teknik Üniversitesi	0	0	6	6
Ege Üniversitesi	4	0	0	4
Trakya Üniversitesi	4	0	0	4
Sakarya Üniversitesi	0	2	0	2
Marmara Üniversitesi	2	0	0	2
Bahçeşehir Üniversitesi	2	0	0	2
Toplam	70	2	8	80

Tablo 4b. *Scopus* veri tabanına göre yayına en fazla katkı sağlayan ilk 10 üniversite

Üniversite	İngilizce	Almanca	Fransızca	Toplam
Boğaziçi Üniversitesi	19	0	0	19
Hacettepe Üniversitesi	12	4	1	17
Atılım Üniversitesi	16	0	0	16
İzmir Ekonomi Üniversitesi	12	0	0	12
Mersin Üniversitesi	0	7	0	7
Marmara Üniversitesi	4	1	1	6
İstanbul Üniversitesi	5	1	0	6
Ege Üniversitesi	0	3	0	3
Yıldız Teknik Üniversitesi	0	0	4	4
Dokuz Eylül Üniversitesi	3	0	0	3
Toplam	71	16	6	93

Tablo 4c. TR Dizin veri tabanına göre yayına en fazla katkı sağlayan ilk 10 üniversite

Üniversite	İngilizce	Almanca	Fransızca	Toplam
Marmara Üniversitesi	4	26	19	49
Hacettepe Üniversitesi	18	9	9	36
Yıldız Teknik Üniversitesi	0	0	28	28
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	26	0	0	26
Dokuz Eylül Üniversitesi	22	0	0	22
Gazi Üniversitesi	0	5	17	22
Sakarya Üniversitesi	5	15	0	20
İstanbul Üniversitesi	8	8	4	20
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	0	19	0	19
Trakya Üniversitesi	10	7	0	17
Toplam	93	89	77	259

Her üç tablodaki verilere göre ilk 10'da yer alan üniversitelerin sırasıyla; *Web of Science* veri tabanındaki toplam (f=96) makale sayısının 4/5 (f=80)'ini, *Scopus* platformundaki toplam (f=147) makale sayısının 2/3 (f=93)'nü ve son olarak *TR Dizin*'deki toplam (f=499) makale sayısının ise neredeyse yarısını (f=259) ürettikleri belirlenmiştir. Diğer yandan, ilk 10'da yer almayan üniversitelerin yayın sayıları *TR Dizin* için 5'in altındayken, *Web of Science* ve *Scopus* veri tabanlarında ise neredeyse hiç yayınlarının bulunmadığı gözlenmektedir. *WoS* veri tabanında ilk 10 da yer alan üniversitelerin bilim dalı bazında makale sayılarına bakıldığında da sırasıyla; İngilizcenin 70, Fransızcanın 8 ve Almancanın 2 yayını olduğu görülmektedir. *Scopus* veri tabanında ise İngilizcenin 71, Almancanın 16 ve Fransızcanın 6 yayını bulunurken, *TR Dizin*'de neredeyse birbirlerine eşit bir sayıda İngilizcenin 93, Almancanın 89 ve Fransızcanın da 77 makalesi bulunmaktadır. Söz konusu veriler ışığında yayın performansları üniversite bazında değerlendirildiğinde de en çok yayın yapan bölümlerin bulunduğu ilk 10 üniversite sıralaması her üç veri tabanı için değişiklik gösterse de Boğaziçi Üniversitesi *WoS* ve *Scopus* sıralamalarında her daim birinci, Hacettepe Üniversitesi ise ikinci sırada yer almaktadır. Ulusal veri tabanı *TR Dizin*'de ise diğer veri tabanlarında alt sıralarda bulunmasına rağmen Marmara Üniversitesi ilk sırada, Hacettepe Üniversitesi diğer platformlarda olduğu gibi burada da yine ikinci sırada ve Yıldız Teknik Üniversitesi ise üçüncü sırada bulunmaktadır. Son olarak İngilizce bilim alanı olarak her üç platformda da en fazla makale sayısına sahipken, Almanca ve Fransızcanın sıralamaları ise veri tabanlarına göre değişiklik göstermektedir.

6. Tartışma ve Sonuç

Bu bölümde bulgular, araştırma sorularının sırası dikkate alınarak tartışılmıştır. İlk olarak çeviribilim alanında çalışan öğretim üyelerinin bilim alanları (anabilim dalları) bazında sayısal dağılımlarına bakıldığında, İngilizce mütercim-tercümanlık bilim alanında çalışan öğretim üyelerinin Türkiye'de çeviribilim alanında çalışan öğretim üyelerinin 3/5'inden biraz fazlasını, bir başka ifadeyle yaklaşık %65'ni oluşturduğu görülmektedir. Geriye kalan %35'lik kısmın ise birbirine yakın sayılabilecek oranlarla sırasıyla Almanca (%20) ve Fransızca (%15) mütercim-tercümanlık bilim alanları arasında paylaştığı anlaşılmaktadır. Arapça ve Rusça bilim alanlarında çalışan öğretim üyelerinin sayısı ise; başta özellikle İngilizce olmak üzere yukarıda anılan diğer 3 dile dair bilim alanlarındaki öğretim üyelerinin oranlarıyla kıyaslanamayacak bir oranda az olup, neredeyse yok denecek düzeydedir. Aslında söz konusu durumun, ülkemizin yabancı dil öğretiminde uyguladığı eğitim politikalarıyla birebir ilintili olduğu görülmektedir. Şöyle ki eğitim sistemimiz içerisinde ilköğretimden yükseköğretime kadar, hemen hemen her kademe yabancı dil olarak öncelikle İngilizcenin tercih edilmesi ve başta Almanca olmak üzere Fransızca, Rusça ve Arapça gibi dillerin de oldukça sınırlı sayıda kimi okullarda ikinci yabancı dil statüsünde öğretilmesinin ilgili bilim alanının alt disiplinlerinde de öğretim üyelerinin nicel yönden

dağılımına da etki ettiği söylenebilir. Diğer yandan, unvan bazında bakıldığında da mütercim-tercümanlık ve çeviribilim bölümlerinde yüksek bir oranla (%60) en fazla “doktor öğretim üyesi” statüsündeki akademisyenlerin görev yaptığı anlaşılmaktadır. Unvan bazında eşit ve dengeli olmayan bu türden bir dağılım, ülkemizde akademik yüksel(t)me ve atamalarda, özellikle de “doçent” ve “profesör” unvanlarının verilmesinde *Üniversitelerarası Kurul* (ÜAK) ve ilgili üniversitelerin belirli sayıda yayın yapma zorunluluğunu getirmeleri ve söz konusu süreçlerin de kimi şartlar ve zaman gerektirmesi sebebiyle doğal karşılanabilir.

Diğer bir başlık olan bilim alanlarına göre öğretim üyelerinin yayın performansları ile ilgili bulgulara bakıldığında ise; en fazla makale ve atıf sayısının İngilizce bilim alanına ait olduğu ve bunu sırasıyla Almanca ve Fransızca bilim dallarının izlediği görülmektedir. Dalgıç, Geldi ve Kartal (2022)’in *Scopus* veri tabanı üzerinden Türkiye’de yabancı diller bölümlerinde görev yapan öğretim üyelerinin yayın performanslarına dair yaptıkları değerlendirmede de benzer şekilde bilim dalları bazında aynı sıralamanın gerçekleştiği belirlenmiştir. Bilim dallarına göre makale ve atıf sayılarının veri tabanlarındaki dağılımı göz önünde bulundurulduğunda da yine İngilizcenin her üç veri tabanında da açık ara önde yer aldığı ancak bir önceki sıralamanın tersine Fransızca bilim dalı makale ve atıf sayısı bakımından *Web of Science* veri tabanında Almancanın önünde bulunurken *Scopus* veri tabanında ise gerisinde yer almaktadır. Benzer bir durum *TR Dizin* için söz konusudur. Fransızca bu sefer makale sayısı bakımından Almancanın önündeyken atıf sayısı bakımından gerisinde kalmaktadır.

Öğretim üyelerinin platformlara göre unvan bazında makale ve atıf sayılarına dair bulgulara gelince, *WoS* ve *Scopus* gibi uluslararası veri tabanlarında en fazla makale ve atıf sayısına profesör unvanlı öğretim üyelerinin ulaştığı, ulusal veri tabanı *TR Dizin*’de ise bu sayıların doçent unvanlı öğretim üyelerine ait olduğu görülmektedir. Doçentlerin gerisinde kalsalar da doktor öğretim üyelerinin de sayıca en fazla yayını ulusal veri tabanı *TR Dizin*’de yer alan dergilerde gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Ancak bu unvandaki öğretim üyelerinin büyük bir çoğunluğunun *WoS* ve *Scopus* gibi uluslararası veri tabanlarında dizinlenen dergilerde yayınlarının olmaması nedeniyle bu platformlarda adlarına tanımlanmış herhangi bir yazar kimlik numarası (ID)’na dahi rastlanmamaktadır³. Bu durum, yukarıda araştırma bulgularının tartışıldığı ilk paragrafta da vurgulandığı üzere tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de akademik atama ve yükseltmelerde ağırlıklı olarak belli başlı uluslararası dizinlerde sıralanan dergilerde makale yayınlama zorunluluğu ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Ayrıca bu bulgu başlığında, atıf sayıları bakımından profesörlerin diğer alt unvanlardaki öğretim üyelerine nazaran *TR Dizin* hariç, uluslararası veri tabanlarında açık ara önde oldukları gözlenmektedir. Söz konusu durum da bu unvandaki öğretim üyelerinin daha fazla mesleki tecrübeye sahip olmaları ve akademik tanınırlıkları ile bağdaştırılabilir.

Son olarak, makale sayılarının bilim alanları bazında üniversitelere göre dağılımı dikkate alındığında ise en fazla yayın yapan bilim alanlarının bulunduğu ilk 10 üniversite sıralamasının her üç veri tabanı için değişiklik gösterdiği söylenebilir. Uluslararası veri tabanları *WoS* ve *Scopus*’ta Boğaziçi Üniversitesi İngilizce Çeviribilim Bölümü ilk sırada yer alırken, Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı *WoS*’ta ikinci, *Scopus*’ta ise aynı makale sayısı (f=12) ile İzmir Ekonomi Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim

³ Bu veri tabanlarında herhangi bir yazar kimlik numarasına (ID)’ye sahip olmak için buralarda dizinlenen dergilerde yayın yapmış olmak gerekmektedir.

Dalı'yla üçüncü sırayı paylaşmaktadır. Benzer şekilde İzmir Ekonomi Üniversitesi bu anabilim dalıyla WoS'ta da üçüncü sırada yer alırken Atılım Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı da 16 makale sayısıyla ikinci sırada konumlanmaktadır. *TR Dizin*'deki sıralama ise her iki uluslararası veri tabanına göre oldukça farklılık göstermektedir. Bilim alanı bazında Yıldız Teknik Üniversitesi Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı 28 makale ile ilk sırada bulunurken, hemen ardından 26'şar makale ile Marmara Üniversitesi Almanca Mütercim-Tercümanlık ve Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalları gelmekte ve üçüncü sırada ise 22 makale ile Dokuz Eylül Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı bulunmaktadır. Bununla birlikte, İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi bütün bilim alanlarının üniversitelere göre toplam yayın sayılarına bakıldığında da ilk üçte Marmara, Hacettepe ve Yıldız Teknik Üniversiteleri yer alırken, Boğaziçi Üniversitesi'nin ulusal veri tabanı *TR Dizin*'de ilk 10 da bile yer almadığı görülmektedir. Boğaziçi Üniversitesi'nin akademik atama ve yükseltmelerde ağırlıklı olarak *Web of Science*'ta dizinlenen dergilerde yayın şartı koşması nedeniyle ulusal veri tabanı *TR Dizin*'de yer alan dergilerin tercih edilmemesi sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca bu durum yukarıda da anıldığı üzere üniversiteler bazında ilgili bölümün uluslararası veri tabanlarında, özellikle de WoS'ta göstermiş oldukları yayın performansı ile örtüşmektedir. Diğer yandan, hemen hemen bütün bilim alanlarında yayın sayısı bakımından üniversitelerin *TR Dizin*'de daha çok verimlilik göstermelerinin nedeni olarak da öğretim üyelerinin çalıştığı konular ve yayım dillerinin (ağırlıklı olarak Türkçe) bu veri tabanında dizinlenen dergilere uygun olmasının yanı sıra çalışmalarını buralarda yayımlayabilmek adına daha fazla imkân bulabilmeleri gösterilebilir.

Sonuç olarak, ülkemizde çeviribilim alanında görev yapan öğretim üyelerinin WoS, Scopus ve *TR Dizin* gibi uluslararası ve ulusal veri tabanlarındaki yayın performanslarının değerlendirildiği bu çalışmada; öğretim üyelerinin makale ve atıf sayıları veri tabanlarına göre farklılık göstermekle birlikte, özellikle WoS ve Scopus gibi uluslararası veri tabanlarında oldukça az sayıda yayınlarının bulunduğu belirlenmiştir. Ancak ulusal veri tabanı *TR Dizin*'de ise tam tersi bir durum söz konusudur. Şöyle ki öğretim üyelerinin bu veri tabanındaki makale ve atıf sayıları diğer iki uluslararası veri tabanına oranla daha fazladır. Diğer yandan, çok sayıda öğretim üyesinin, özellikle de doktor öğretim üyesi statüsündekilerin uluslararası dergilerde yayınlarının olmaması sebebiyle WoS ve Scopus veri tabanlarında hesapları bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu unvandaki öğretim üyelerinin neredeyse tamamının ulusal veri tabanı *TR Dizin*'deki dergilerde yayımlanmış birden fazla makalelerinin olması performansları bakımından daha çok ulusal ölçekte kaldıklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu bağlamda araştırma sonuçları, öğretim üyelerinin yayınlarının neredeyse tamamının uluslararasılıktan uzak olduğunu göstermektedir.

Söz konusu bu durum aynı zamanda ülkemizdeki üniversitelerin dünya sıralamasındaki yerine de etki etmektedir. Londra kaynaklı haftalık *Times Higher Education* (<https://www.timeshighereducation.com/>) isimli dergi, kuruluşundan (1971) itibaren dünya genelinde yükseköğretimle ilgili sorunları ele alıp haberleri aktarmakla birlikte düzenli olarak her yıl dünyanın en iyi üniversitelerinin güncel sıralamasını da yayımlayan bir kuruluştur. 2023 yılı dünyanın en iyi üniversiteleri sıralamasında, 401-500 bandında Türkiye'den sadece 3 vakıf üniversitenin yer aldığı görülmektedir (Timeturk, 2023). Böylelikle, Türk üniversitelerinin dünya genelinde bilinirliği yüksek üniversiteler sıralamasında yer alabilmeleri için bütün disiplinlerde olduğu gibi çeviribilim alanında da görev yapan öğretim üyelerinin özellikle uluslararası veri tabanlarında dizinlenen ve etki faktörü yüksek dergilerde yayın yapmaları gerekmektedir. Bu

bağlamda, *Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK)*'nin 9 Ağustos 2023 tarihinde yayımladığı doçentlik başvuru şartlarının değişikliğine ilişkin duyurusunda (ÜAK, 2023) yer alan yeni kriterler değerlendirildiğinde; *SCIE* veya *SSCI* kapsamındaki dergiler için *Web of Science Quartile* kategorisinin dikkate alınması, temel alanlar özelinde farklılaşan ve karmaşıklığa sebep olan “alan endeksleri” tanımı kaldırılarak yerine *WoS*'un *AHCI*, *ESCI* dizinleri ve *Scopus* kapsamındaki dergilerde yayımlanan makaleler için puanlamalar yapılması ve “ulusal makale” başlığında *TR Dizin*'deki dergilerde yayımlanmış makalelerin de puanlarının artırılması gibi yenilikler, çalışma kapsamında incelenen veri tabanlarının giderek daha da önem kazanacağına işaret etmektedir.

Extended Abstract

Translation studies was established as a new discipline in Europe in the early 1970s and gained ground all over the world in line with global developments. With the establishment of English translation and interpreting departments at Hacettepe University and Boğaziçi University in the early 1980s, education in this discipline was offered for the first time in Turkey, giving an impetus to relevant scientific research. Today, the universities in Turkey have 73 translation and interpreting departments and 2 translation studies departments (Boğaziçi University and Yeditepe University), 41 of which are state-owned universities and 32 of which are foundation universities. These departments offer undergraduate programs of translator and interpreting studies as well as translation studies respectively in the following languages: English (64), Arabic (12), German (8), French (6), Russian (5), English-French (3), Bulgarian (1), Chinese (1), Persian (1), and Japanese (1).

This study aims to evaluate the publication performance of the faculty members in the departments of translation and interpreting studies at universities in Turkey on national and international platforms such as TR Index as well as Scopus and Web of Science in terms of the number of articles published by these members and citations to these articles. The corpus of this study, which adopts screening model, is formed based on the numerical (quantitative) data mainly from the databases of the Higher Education Academic Search (YÖKAKADEMİK), and also from TR Index, Scopus and Web of Science.

First, to compile information about the academic profiles of the faculty members who have selected their field of study (science) as "translation studies" on the YÖKAKADEMİK, including their name, surname, title, the university they serve, faculty, higher school and the department or division affiliated with them, the main title of Linguistics under the tab of Research Domains on the interface was selected to access the sub-domain/title of Translation Studies. Then, all the teaching staff, including research assistants and lecturers in this field, were sorted by clicking on the relevant title, and next, through the title(s) tab in the upper left corner of the page, the options of Professor, Associate Professor and Assistant Professor were selected to identify all the faculty members to be included in the research universe. Based on the data obtained from May to June 2023 when the screening was performed, this study identified a total of 190 faculty members (33 professors, 41 associate professors and 116 assistant professors), whose field of science is described as "translation studies", working mainly in the departments of translation and interpreting studies and translation studies, as well as in the departments of language and literature, departments of foreign languages education, and schools of foreign languages. Following the classification of the faculty members by title and department, a search was performed separately

for each faculty member using their name and surnames in all three databases, and the number of their articles and citations indexed in these databases was quantitatively compiled.

The publication performance of the faculty members in all three databases (the number of their articles and citations) was assessed by department, university and title, and the findings revealed that the highest number of publications by department was published by faculty members in the departments of English translation and interpreting and translation studies; only few faculty members have their publications published in international databases such as Web of Science and Scopus, but almost all of them have a publication in TR Index, a national database. The evaluation on the publication performance by university showed that the top 10 universities with the departments that published the highest number of publications varied for all three databases; yet, it is remarkable that Hacettepe University is always in the top three, while Boğaziçi University ranks first in the rankings based on the databases of WoS and Scopus. This study also finds that English remains as the language in which the largest number of publications is available, and that the academic performance of the faculty members varies depending on the database.

Kaynakça

- Aslan, A. (2019). TR Dizin. *Acta Medica Alanya*, 3 (1), 1-2.
<https://doi.org/10.30565/medalanya.557393>
- Bornmann, J., & Daniel, H. D. (2007). What do we know about the h index? *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 58 (9), 1381-1385.
<https://doi.org/10.1002/asi.20609>
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Çev. S. B. Demir. Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çalışır Zenci, S. (2020). ULAKBİM TR Dizin’de taranan çeviribilim alanındaki araştırmaların incelenmesi. *Söylem Filoloji Dergisi*, 5 (1), 239-251.
<https://doi.org/10.29110/soylemdergi.670234>
- Dalgıç, Ö. N. , Geldi, M. & Kartal, E. (2022). Yabancı diller bölümlerinde görev yapan öğretim üyelerinin *Scopus* veri tabanındaki yayın performanslarının değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 991-1021.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/rumelide/issue/73128/1193070>
- Demirboğan, B. (2011). *Çeviribilimde disiplinlerarasılık ve Türkiye yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Çeviri Bilim Dalı.
- Doğan, G., Dhyı, S. M. M. A. & Al, U. (2018). Web of Science’tan çıkarılan Türkiye adresli dergiler üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 32 (3), 151-162.
<http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2947>
- Eruz, S. (2003). *Çeviriden çeviribilime: Yüzyılımız penceresinden çeviribilimsel gelişmelere bir bakış*. Multilingual.
- Eyri, S. (2014). *Çeviribilim ve dilbilimde edimibilim* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilim Dalı.

- Geldi, M., & Kartal, E. (2022). Yabancı diller bölümlerinde görev yapan öğretim üyelerinin TR Dizin veri tabanındaki yayın performanslarının değerlendirilmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 8 (33), 656-690. <https://doi.org/10.29228/kesit.66118>
- Glänzel, W., & Persson, O. (2005). h-index for price medalists. *ISSI Newsletter*, 1 (4), 15-18. <https://core.ac.uk/download/pdf/6346971.pdf>
- Haleva, B. (2018). Traduction et traductologie en Turquie: État de lieux et perspectives. *Frankafoni*, (32), 101-111.
- Ocak, G. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- ÖSYM. (2023). *2023-Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu*. <https://www.osym.gov.tr/TR,25658/2023-yuksekogretim-kurumlari-sinavi-yks-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html>
- Salam, S., & Senin, A. A. (2022). A bibliometric study on innovative behavior literature (1961–2019). *SAGE Open*, 12 (3), 1-15. <https://doi.org/10.1177/21582440221109589>
- Timeturk (2022, 13 Ekim). Dünyanın en iyi üniversiteleri listesi? Türkiye'nin en iyi üniversitesi hangisi? En iyi üniversite sıralaması hangi üniversiteler var? *Eğitim*. <https://www.timeturk.com/egitim/2023-dunyanin-en-iyi-universiteleri-listesi-turkiye-nin-en-iyi-universitesi-hangisi-en-iyi-universite-siralaması-hangi-universiteler-var/haber-1752158>
- TÜBİTAK-ULAKBİM. (2023). *Web of Science tarihi. Web of Science Core Collection: Dergi değerlendirme süreci ve seçim kriterleri*. https://cabim.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/sites/4/2020/04/WoS_Dergi_Secim_Kriterleri.pdf
- Turan, S. (2020). *Eğitimde araştırma yöntemleri*. Nobel yayınları.
- ÜAK. (2023, 08 Ağustos). Yeni doçentlik başvuru şartlarının değişikliğine ilişkin duyuru. *T.C. Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı*. <https://www.uak.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/8/docentlik-basvuru-sartlarinin-degisikligine-iliskin-duyuru.aspx>
- Van Raan, A. F. J. (2006). Comparison of the Hirsch-index with standard bibliometric indicators and with peer judgment for 147 chemistry research groups. *Scientometrics*, 67 (3), 491-502. <http://dx.doi.org/10.1556/Scient.67.2006.3.10>
- Yılmaz, F. G. (2023, 30 Temmuz). Üniversite adaylarına müjde: Web of Science ile istediğiniz fakültenin akademisyenlerini inceleyin! *İlksayfa*. <https://www.gazeteilksayfa.com/universite-adaylarina-mujde-web-of-science-ile-istediginiz-fakultenin-195924h.htm>

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Esra KIRA *^{ID}

İpek YAYIK **^{ID}

Aslı Zeynep ŞEREMET ***^{ID}

**GÖRÜNMEZ ETİKET: YAKUWARİGO
-TÜRKÇE VE JAPONCA
KARŞILAŞTIRMASI-**

**THE INVISIBLE LABEL: YAKUWARİGO
-A COMPARISON OF TURKISH AND
JAPANESE-**

ÖZET

Japoncada kişi zamirleri, sonekler, ses değişimleri, dilbilgisel ve leksikal ifadeler gibi çeşitli dil kullanımlarının her biri bize konuşurun herhangi bir özelliğini yansıtabilmekte ve karakterin zihnimize kolayca canlanmasını sağlayabilmektedir. Bu da Japonca'yı Türkçeden ayıran noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, Japoncadaki *yakuwarigo* kullanımının Türkçedeki kullanımı ile kıyaslaması yapılmış ve her iki dildeki kullanımın benzerlik ve farklılığı ortaya konmuştur. Bunun için orijinal dili Japonca olan bir eser ve Türkçe çevirisi ile, orijinal dili Türkçe olan bir eser tarama yöntemiyle analiz edilmiş ve karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Analiz sonucunda, Japoncada yaş, cinsiyet, sosyal sınıf/meslek, bölge ve milliyet/ırk özelliklerini gösteren *yakuwarigolar* görülmüş, fakat Türkçe çevirisinde karakterlerin yalnızca kibar ve resmi dil kullanımına rastlanmıştır. Diğer yandan, orijinal dili Türkçe olan eserde kibar ve resmi dil kullanımıyla birlikte cinsiyet, sosyal sınıf, yaş ve milliyet gibi özellikleri yansıtan örnekler görülmüş, fakat çoğunlukla leksikal ifadelerle sınırlı kalmıştır. Elde edilen bulgular Japoncanın *yakuwarigo* açısından zenginliğini, buna karşın Türkçenin *yakuwarigo* kullanımının çeviri açısından yeterliliğinin oldukça sınırlı olduğunu ve *yakuwarigoyu* yansıtan dil özelliklerinin zengin olmadığını gözler önüne sermektedir.

Anahtar kelimeler: Karakter dili, çeviri, profil, Japonca.

ABSTRACT

In Japanese, various language elements such as pronouns, affixes, particles, phonological differences, lexical expressions, and in certain cases, syntactic structure itself can reflect the characteristics of a given speaker, enabling the reader to imagine the type of character being depicted through the expressions used. This is a distinguishing feature between Japanese and Turkish. In this study, the *yakuwarigo* usage in Japanese and Turkish was compared, aiming to reveal similarities and differences. To achieve this, a book written in Japanese and its Turkish translation, as well as a book written in Turkish were analyzed through the scanning method and examined comparatively. The analysis revealed that age, gender, social class/profession, regionality, race/nationality were found to be expressed through the use of *yakuwarigo* in the Japanese text. In contrast, only polite/formal language use was encountered in the corresponding Turkish translation. As for the analysis of the book written in Turkish, expressions that reveal the gender, social class, age and nationality of the speaker were encountered, noting that these were mostly limited to lexical expressions. The findings reveal that Japanese is rich in terms of linguistic features reflecting *yakuwarigo*, while Turkish is quite limited in this respect, leading to inadequacies in translation.

Keywords: Character language, translation, profile, Japanese.

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Japon Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Çanakkale / Türkiye.

E-posta: esrakira@gmail.com

** E-posta: ipekyayik@gmail.com

*** Okayama Üniversitesi Araştırma Öğrencisi, E-posta: azeynepseremet@gmail.com

Giriş

Yakuwarigo (role language), bir konuşurun yaş, cinsiyet, sosyal statü, yaşadığı bölge, meslek, dış görünüş gibi özelliklerinin dinleyici, okuyucu veya izleyicinin zihninde canlanmasını sağlayan bir dil kullanım özelliğidir. Genellikle belirli bir karakter profili çağrıştırmayı amaçlayan roman, dizi, animasyon, film, manga gibi medya öğelerinde sıklıkla rastlanır. *Yakuwarigo* terimi ilk kez Kinsui (2000) tarafından ortaya atılmış ve aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

“Belirli bir dil kullanımını (kelime, dilbilgisi, ifade, tonlama vb.) duyduğumuzda kafamızda belirli bir insan portresi (yaş, cinsiyet, meslek, sosyal statü, dönem, dış görünüş, yüz tipi/ifadesi, kişilik vb.) canlanabiliyorsa ya da belirli bir insan portresi gösterildiğinde o kişinin kullanacağı dili tahmin edebiliyorsak bu dil kullanımlarına “yakuwarigo” deriz.” (Kinsui, 2003, s. 205)¹

Yakuwarigo kullanımı, genellikle bir cümle sonundaki sonekler, kişi zamirleri veya spesifik bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Japoncada görülen kişi zamirleri ve soneklerin çeşitliliği *yakuwarigonun* bu dildeki zenginliğini göstermekte ve Japonca’yı Türkçe ve İngilizceden ayırmaktadır. Birinci tekil kişi zamiri olarak İngilizcede “I” ve Türkçede “ben” kullanılıyorken, Japoncada “watashi, atashi, ore, boku, oira, washi, asshi, sessha” gibi birden fazla kişi zamirine rastlanır (Sekiguchi, 2016). Bu zamirler yoluyla dinlediğimiz, izlediğimiz veya okuduğumuz bir karakterin/insanın profilini kafamızda canlandırabiliriz. Kinsui (2011)’de sıklıkla rastlanan kişi zamirlerini, ifadeleri veya sonekleri içeren *yakuwarigo* kullanımları şu şekilde örneklendirilmektedir.

- (1) a) Oo, sōja, washi ga shitteorunja.
- b) Ara, sōyo, watakushi ga shitteorimasuwa.
- c) Un, sōdayo, boku ga shitteruyo.
- d) Nda, nda, ora shitteruda.
- e) Soya soya, washi ga shitemassee.
- f) Umu, sayō, sessha ga zonjiteorimasuru (Kinsui, 2011, s. 34-35).

Yukarıdaki tüm cümleler aynı anlamda olup Türkçeye “Evet (öyle), ben biliyorum” şeklinde çevrilmiştir. Fakat her cümlede kullanılan kişi zamirleri, sonekler, fiil farklılıkları ve dilbilgisel değişimler bu cümleleri söyleyen karakterlerin her birinin farklılaştığını bize dilsel yoldan göstermektedir. Buna göre (1a) yaşlı erkeği, (1b) (asil) hanımefendiyi, (1c) erkek çocuğu, (1d) kırsalda yaşayan birini, (1e) Kansai²’lı birini ve (1f) bir askeri (samuray) canlandırmaktadır (Kinsui, 2011, s. 35).

Daha çok anime, manga, dizi, film, roman gibi kurgusal eserlerde görülen *yakuwarigo*, bir karakteri ve o karaktere ait profili çağrıştırdığı için günlük hayatta abartılı, gerçekçi olmayan bir kullanım olarak görülebilmektedir. Günlük hayatta erkek/kadın dili, genç/yaşlı dili veya bölge dili sıklıkla karşımıza çıksa da Kinsui (2003) örnek (1a)’daki gibi bir yaşlı erkek dili veya (1b)’deki gibi (asil) hanımefendi diline gerçekte pek rastlanmadığını belirtmektedir. Fakat bu dil kullanımına günlük hayatta pek rastlanmaması, o kullanımın dilde olmadığı anlamına gelmemelidir. Yukarıdaki örnekler *yakuwarigonun* net ve somut şekilde anlaşılabilmesi için verilen örneklerdir ve her Japonca anadil konuşurunun bu kullanım farklarına sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

¹ Yazar tarafından çevrilmiştir.

² Kansai, kendine has diyalekti ile tanınan Japonya’nın 8 bölgesinden biridir. Honshū adasının orta batı kesiminde yer almaktadır.

Yani anadili Japonca olan bir Japon yukarıdaki örnek cümleleri duyduğunda veya okuduğunda her bir cümle için zihninde farklı insan profilleri canlanacaktır. Dolayısıyla anadil konuşurlarının ortak şekilde sahip olduğu bir dil özelliğinin, günlük hayatta kullanılmadığından “gerçekliği olmayan kullanım” olarak düşünülmesi hatalı olacaktır.

Yalnızca, *yakuwarigoların* kişiyi bir kategoriye veya bir çerçeveye hapsetmesi, diğer bir ifadeyle kültürel olarak stereotipleştirmesi sosyolojik bir sorun olarak karşımıza çıkabilir (Kinsui, 2003). Örneğin, Japon medyasında siyahi bir karakterin dublaj çevirilerinde belirli bir konuşma tarzı (daha rahat ve yayık bir tarz) benimsenmesi, buna karşın beyazların konuşma çevirilerinde böyle bir eğilim görülmemesi bir stereotipleştirme, bir ayrımcılık ve ötekileştirme sorunlarına yol açabilmektedir. Medyada ya da anime, manga gibi popüler öğelerde ve çevirilerde sıklıkla karşımıza çıkan bu kullanımlar önemli ölçüde yerleşmiş ve kalıplaşmış durumdadır.

Bu çalışmada, Japoncadaki *yakuwarigo* kullanımının Türkçedeki kullanımı ile kıyaslaması yapılacak ve her iki dildeki kullanımın benzerlik ve farklılığı ortaya konacaktır. Bunun için yöntem olarak öncelikle *yakuwarigo* kullanımının çeviri açısından yeterliliğini incelemek için Murata (2016)'nın “Konbini Ningen” (Kasiyer) adlı kitabının Japonca orijinali ile Türkçe çevirisi tarama yöntemiyle analiz edilecek ve karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Daha sonra, Türkçenin genel olarak *yakuwarigoyu* yansıtan dil özelliklerini çeviri sınırlılıklarında kalmadan analiz edebilmek için Reşat Nuri Güntekin (2014)'ün “Miskinler Tekkesi” adlı kitabı aynı yöntemle analiz edilecektir.

Geçmiş Araştırmalar

Japoncada Yakuwarigo

Yakuwarigo sadece dile yansıyan bir kullanım özelliği değil, konuşurun karakteristik özelliklerini yansıtan bir konuşma stili olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Kinsui (2007) Japoncadaki *yakuwarigoyu* “karakteristik açıdan” ve “dilsel açıdan” olmak üzere iki ana başlık altında sunmaktadır. Karakteristik açıdan bakıldığında, aşağıda verilen temel özellikler *yakuwarigo* ile yansıtılabilmektedir.

Tablo 1. Karakteristik Açıdan *Yakuwarigo* Çeşitleri (Kinsui, 2007, s. 359)

Yaş:	Bebek dili, erkek çocuğu/kız çocuğu dili, genç dili, yetişkin dili, yaşlı dili vb.
Cinsiyet:	Kadın dili, erkek dili, erkeksi kadın dili, kadınsı erkek dili vb.
Sosyal Sınıf/Meslek:	Alt sınıf/üst sınıf dili, entelektüel dili, sanatçı dili, memur dili, işçi sınıfı dili, tarımcı dili, balıkçı dili, tüccar dili, yakuza (mafya) dili, öğrenci dili, motorsiklet çetesi dili, spor kulübü dili ³ vb.
Bölge:	Büyük şehir insanı dili, kırsal dil (bölgesel ağız), Osaka/Kansai'lı dili, Kyuushuu'lu dili, Tosa'lı dili vb.
Milliyet/İrk:	Yabancı dili, Çinli dili, Siyahi dili, Amerikan-Hint dili vb.
Dönem:	Samuray dili, Edo dönemi dili, Daimyō ⁴ dili, Saltanat soylusu dili, Hükümdar dili, Prenses dili vb.
Diğer:	Uzaylı dili, Robot dili vb.

Dilsel açıdan baktığımızda ise, önceki bölümde belirttiğimiz gibi Japoncada *yakuwarigo* kullanımı en net şekilde birinci kişi zamirleri ve soneklerle çeşitlenmektedir. Kinsui (2007) örnek olarak yalnızca “ben” anlamına gelen 21 ifade vermektedir. Yükleme gelen soneklerde ise başlıca 24 ifadeyi sunmaktadır. Bunlar dışında leksikal, dilbilgisel, sessel öğelerin ve kullanımların da

³ Japonya'da üniversitelerde bulunan ve ast-üst ilişkisinin net olarak hissedildiği/hissettirildiği öğrenci spor kulübü.

⁴ 12. yy'dan 19. yy'a kadarki derebeylik Japonyasında hüküm sürmüş olan en güçlü feodal hükümdar.

yakuwarigo fonksiyonu taşıdığını belirtmektedir. Bunları da aşağıdaki tabloda daha anlaşılır şekilde görebiliriz.

Tablo 2. Dilsel Açıdan *Yakuwarigo* Çeşitleri (Kinsui, 2007, s. 360)

Birinci Kişi Zamirleri:	Watashi, watakushi, atashi, atai, wate, washu, wai, achiki, asshi, ore, oresama, ora, oira, boku, bokuchan, uchi, ware, sessha, soregashi, maro, chin vb.
Sonekler	-da, -desu, -dearu, -degozaimasu, -degozansu, -degowasu, -degonsu, -deyasu, -deyansu, -dearinsu, -ja, -ya, -deomasu, -dasu, -dosu, -nitesō, -nari, -wa, -yo, -ne, -nō, -ze, -zo, -wai
Leksikal İfadeler	<ul style="list-style-type: none"> • Saygı dili ifadeleri (Keigo), Saygı önekleri (o-, go-), Kibarlık katan ifadeler, kaba ifadelerin kullanılıp kullanılmaması, • Çin kökenli/yabancı kelimelerin kullanılıp kullanılmaması, • Meslek dili/alan dili veya jargon ifadeleri, kısaltmaların kullanılıp kullanılmaması, • Duygu belirten ifadelerin veya gülme ifadelerinin (ara, maa, oi, kora, hai, ha, umu, oo, hahaha, hohoho, ufufu, hihhihi, kyaa, uffun vb.) kullanılıp kullanılmaması
Dilbilgisel Kullanımlar	<ul style="list-style-type: none"> • Ek kullanılması/kullanılmaması: “mizu ga hoshii” vs “mizu Ø hoshii” • Yarıda kesilmiş cümlelerin kullanılması: “atashi... ureshikute...” • Pidgin gibi kullanımlar: “Jikan nai aru, hayaku harau yoroshi”
Sesli Kullanımlar	<ul style="list-style-type: none"> • Kolay telaffuz edilebilmesi için yapılan ses değişimleri, ses düşmeleri veya türemeleri: “wakannai” “shiranee” “ikunoda” vs “ikunda” • Kelime (aksent) ve cümle vurgusu (entonasyon) • Ritim • Gırtlak gevşetme veya sıkma
Edimbilimsel Özellikler	<ul style="list-style-type: none"> • Emir kipinin kullanılıp kullanılmaması: “yamero” “yametekure” “yamete” “yametechōdai” • Hitap tonunun kullanılıp kullanılmaması • Şaşırma cümlesi/ifadesinin kullanım miktarı • Tema seçim hakkı vb.

Kinsui (2007) yukarıdaki karakteristik ve dilsel açılarından Japoncadaki *yakuwarigoları* çeşitlendirmekte olup, Japoncanın bu konudaki zenginliğini ortaya koymaktadır. Ancak, özellikle sesli ve edimbilimsel özelliklerin evrensel olarak ortak olan noktalarının da bulunabileceğine dikkat çekmektedir.

Türkçede *Yakuwarigo*

Türkçede de konuşurun yaş, cinsiyet, bölge, sosyal sınıf/meslek gibi karakteristik özelliklerini yansıtan kullanımlar mevcuttur. Fakat bu değişkenler Japoncadaki kadar çeşitli değildir. Türkçede bir kişinin profilini yansıtan *yakuwarigolar* genellikle leksikal ifadeler, sesli ve söylem/edimbilimsel özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öztürk Dağabakan (2016) bu konudaki Türkçe ile ilgili araştırmaların diğer Batı dillerine kıyasla daha az görüldüğünü ve cinsiyet dili araştırmalarının toplumdilbiliminin bir değişkeni olarak ele alındığını belirterek kadın ve erkek dili kullanım farklılıkları üzerine çalışmalarını sunmaktadır. Öztürk Dağabakan'a göre Türkçede kadınlar cümlelere başlarken bir doldurma sözcüğüne ihtiyaç duymakta ve “evet, peki, şimdi, peki şimdi” gibi ön edatları çok sık kullanmaktadır. Yine, konuşmaları boyunca “şey, işte, filan, daha, aslında” gibi ifadelerle de sıklıkla başvurdukları görülmüştür. Erkekler daha kesin ve direkt söylemlere yer verirken, kadınların söylemlerini yumuşattığına da dikkat çekilmekte ve kadın dili ve erkek dili arasında bu şekilde edimbilimsel açıdan da farklılık olduğu aynı çalışmada belirtilmektedir (s. 53).

Cinsiyet dili dışında Türkçede genç bireylerin kullandığı dil de farklılaşmakta olup, bu da genç/yaşlı dili değişkeni olarak *yakuwarigo* kapsamında ele alınabilir. Canbulat, Güven ve Çağlar

(2017, s. 123) gençlik dili kullanımını belirleme amaçlı yaptığı çalışmasında, farklı öğrenim düzeylerindeki öğrencilerin (ortaokul, ortaöğretim ve üniversite) yoğun şekilde gençlik dilini kullandıklarını ortaya çıkarmış olup, yaşa bağlı öğrenim düzeyleri arttıkça bu dili kullanım örneklerinin de arttığını belirtmektedir.

Sosyal sınıf açısından bakıldığında ise, işçi sınıfının “halk dili”ni (sınırlı konuşma kodunu) öğrenip kullandığı, bunun aksine orta sınıfın “resmi dil”i kullandığı belirtilmektedir (Kemerlioğlu, Kızılçelik ve Gündüz, 1996; Avcı, 2013). Bu da sosyal sınıf dilinin leksikal ifadeler ve edimbilimsel özelliklerle değişkenlik gösterdiğini gözler önüne sermektedir.

Yöntem

Bu çalışmada Murata (2016)’nın “Konbini Ningen” (Kasiyer) adlı kitabının Japonca orijinali (3. baskı) ile Türkçe çevirisi (5. baskı) karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve *yakuwarigo* geçen cümlelerin Japonca ve Türkçe karşılıkları tarama yöntemiyle analiz edilmiştir. Ardından, Güntekin (2014)’ün “Miskinler Tekkesi” adlı kitabı aynı yöntemle analiz edilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Konbini Ningen (Kasiyer):

Çalışmada tarama yöntemiyle analiz edilen Japonca cümlelerde *yakuwarigo* toplamda 53 cümlede görülmüştür. Fakat burada aynı dilsel kullanıma sahip olanların fazlaca tekrarlanmaması için farklı kullanıma sahip olan *yakuwarigo* örnekleri verilecektir. Bu cümleler ve Türkçe karşılıkları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

Sosyal Sınıf/Meslek:

(2) Japonca:

Tsumetai onomimono to, atatakai mono wa wakete fukuroni *oireshimasu* ka? (Murata, 2016, s .9)

Türkçe:

Sıcak ve soğuk ayrı poşet mi yapayım? (Murata, çev. 2018, s .9)

Örnek (2)’de bir market çalışanının (Furukura) müşteriye söylediği cümlede kibar ve resmi bir üslubun hâkim olduğu çalışan-müşteri ilişkisi görülmektedir. Bu üslup Japoncada italik şekilde gösterilen “o-” önekinden ve “ireru” (koymak) fiilinin kibar ve resmi formu olan ve leksikal olarak karşımıza çıkan “oireshimasu” ifadesinden net şekilde anlaşılmasına karşın, Türkçe çevirisinde müşteri-çalışan ilişkisini aktaran ya da hissettiren bir ifade veya ek görülmemektedir.

(3) Japonca:

Omataseshimashita! Kochira no reji e dōzo! (Murata, 2016, s. 117)

Türkçe:

Beklettik kusura bakmayın. Bu kasaya buyurun lütfen. (Murata, çev. 2018, s. 92)

Aynı şekilde, örnek (3)’te market çalışanı olan Furukura’nın müşteri ile konuşurken saygı dili kullandığı gözlemlenmektedir. Fakat yukarıdaki örnek (2)’den farklı olarak, Türkçe karşılığına bakıldığında kibar ve resmi bir dil kullanıldığı, bu nedenle konuşurun ve karşısındakinin

arasındaki ilişkinin müşteri-çalışan ilişkisi olduğu cümlede kullanılan italik şekilde gösterilen leksikal ifadelerden açıkça anlaşılmalıdır.

Yaş ve Cinsiyet:

(4) Japonca:

Doo sureba “naoru” no *kashira ne*. (Murata, 2016, s. 17)

Türkçe:

Ne yaparsak düzelir acaba? (Murata, çev. 2018, s. 17)

Örnek (4), ana karakter olan Furukura'nın annesinin babasına söylediği cümleyi içermektedir. Japoncada italik şekilde gösterilen leksikal bir ifade olan “*kashira ne*” ifadesi feminen bir ifadedir. Dolayısıyla Japonca cümleden bu cümleyi bir kadının söylediği anlaşılabilir. Elbette, romanı okuyan ve karakterleri tanıyan okur bu cümlenin bir kadın tarafından söylendiğini bağlamdan çıkarabilir. Fakat, yalnızca cümle olarak ele alındığında Türkçe karşılığında cümleyi bir kadının ifade ettiğine dair bir işaretleyici bulunmamakta ve bir kadın cümlesi olduğu anlaşılabilir.

(5) Japonca:

Sugoi *wa nee*. Tenin san mo taihen *wa nee*. (Murata, 2016, s. 23-24)

Türkçe:

Mükemmel. Size zahmet olacak ama... (Murata, çev. 2018, s. 20)

Örnek (5), “görgülü yaşlı kadın” olarak betimlenen müşterinin ana karakter Furukura'ya yönelttiği bir cümledir. Cümlede geçen “-*wa nee*” sonekleri ve “*ne*” sonekinde görülen ses uzatımı bu cümlenin bir kadın tarafından söylendiğini göstermektedir. Diğer yandan Türkçeye baktığımızda feminen bir ifadenin kullanılmadığı görülmektedir. Ancak cinsiyet işaretleyici olarak kabul edilmese de Türkçede “ama” bağlacı ile cümlenin bitirilmesi kibar bir kullanım olarak nitelendirilebilir.

(6) Japonca:

A, sore, Omotesando no omise no kutsu da yo ne. *Watashi mo soko no kutsu, daisuki nanō*. Buutsu motteru *yō*. (Murata, 2016, s. 32)

Türkçe:

Aa! Omotesando mağazasında satılan ayakkabılar değil mi bunlar? O mağazadaki ayakkabılar benim de hoşuma gidiyor. Ben de botlarımı oradan aldım. (Murata, çev. 2018, s. 27)

Örnek (6)'da ana karakter Furukura'nın iş arkadaşı İzumi Hanım'ın, Furukura'ya söylediği ifadede feminen bir kullanım olarak sonekleri uzattığı ve “*watashi*” (ben) birinci tekil kişi zamirinin erkek olmayan nötr kullanımı görülmektedir. Türkçe karşılığında ise cinsiyet ayırt edici özellikte bir ifadeye yer verilmemiştir.

(7) Japonca:

İyā, Furukura-san ga iru to anshin *da wā*. Iwaki-kun ga honkakutekini nukechau kara, shibaraku, Furukura-san to Izumi-san to Sugawara-san, sore to shinsenryoku no Shiraha-san

no yonin de hiru mawasu koto ni naru kedo, yoroshiku! *Ore wa chotto, shibaraku no aida wa yakin ni hairu shika nasasō da wā.* (Murata, 2016, s. 46)

Türkçe:

Furukura Hanım, sen olunca içim gerçekten rahat ediyor. İwaki kesin ayrılacak gibi görünüyor, o yüzden bir süre sen, İzumi ve Sugawara Hanımlar, bir de yeni eleman Shiraha, dördünüz öğlen vardiyasına bakacaksınız. Size güveniyorum. Benim bir süre daha akşam vardiyasında çalışmaktan başka çarem yok galiba. (Murata, çev. 2018, s. 39)

Örnek (7)'de Japoncada italik olarak görülen “-da” soneki ve “ore” (ben) birinci tekil kişi zamiri erkek diline ait kullanımlardır. “-wa” soneki standart Japoncada kadın diline ait kabul edilse de son zamanlarda genç erkekler tarafından da sıkça kullanılmakta ve “genç dili”ne ait bir ek olarak algılanmaktadır. Bu cümle market müdürünün Furukura ile konuşmasını yansıtmaktadır ve müdür 30 yaşında genç bir erkektir. Nitekim, “-da wa” sonekinden de genç erkek olduğu anlaşılmaktadır. Fakat, Türkçe karşılığına bakıldığında cümleyi söyleyen karakterin ne genç olduğu ne de erkek olduğu anlaşılmaktadır.

(8) *Japonca:*

... Nanka, shūkyō mitaissu ne. (Murata, 2016, s. 52)

Türkçe:

Neredeyse tarikat gibi... (Murata, çev. 2018, s. 43)

Shiraha'nın belirli bir alıcı olmaksızın, ortaya konuşurken kurduğu cümle Örnek (8)'deki gibidir. Burada “-desu” kibar formun “-ssu” şeklinde kısaltılarak önceki kelimenin son hecesiyle ses düşmesine uğradığı görülmektedir. Ses düşmesi örneği olarak karşımıza çıkan bu ifade, Japoncada okuyucuya Shiraha'nın genç yaşlardaki bir erkek olduğu ipucunu veriyorken, Türkçede tamamen nötr bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır.

(9) *Japonca:*

D-da yo, bugai mono nan janē ka? Nan nan da yo temē. Nan no kenri de yokei na koto itteyaganda yo. (Murata, 2016, s. 63)

Türkçe:

Sana ne oluyor *be!* Burayla alakan bile yok! Ne diyorsun sen? Ne hakla bağıırıp duruyorsun? (Murata, çev. 2018, s. 51)

Örnek (9), genç erkek müşterinin eski püskü bir takım elbise giymiş orta yaşlı erkek müşteriye yönelik söylediği bir cümledir. Genellikle erkeklerin kullandığı bir sonek kullanımı olan “-d-da yo”dan karakterin erkek olduğu henüz cümle başında anlaşılmaktadır. “...janai desu ka?” (...değil mi?)'nin kısaltılmış ve “janai” ifadesinin sonundaki “janē ka” şeklindeki ses değişimiyle⁵ ve ikinci tekil kişi zamirinin (sen) argo kullanımı olan “temē” (normali temae) ile “iu” (söylemek) fiilinin argo kullanımı olan “itteyagaru” (cümledeki kullanımı itteyagaru+noda sonekiyle birleşmiş halidir) ifadesinden kavgacı, sert ve bayağı bir genç erkek dili kullanıldığı görülmektedir. Türkçe karşılığına bakıldığında ise yine diğer örneklerde olduğu gibi, karakterin yaşı, cinsiyeti ve kavgacı, bayağı bir karakter olduğu anlaşılammaktadır. Yalnızca Türkçe çevirisinde italik şekilde

⁵ Bu türde bir ses değişimi bölgesel dil (ağız) kullanımı olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

gösterilen cümle sonundaki “be” ifadesi kibar olmayan, daha çok kaba, sokak ağzı olarak tasvir edilebilecek bir ifade olup, bu ifadenin eklenmesiyle kavga ortamı yansıtılmaya çalışılmıştır.

(10) *Japonca:*

Majide? (Murata, 2016, s. 118)

Türkçe:

Ciddi olamazsın! (Murata, çev. 2018, s. 93)

Örnek (10), market müdürünün market çalışanlarına söylediği bir cümle olup, genç diline ait bir ifade kullanımı görülmektedir. Bu cümleden de market müdürünün genç biri olduğu tahmin edilebilmektedir. Türkçedeki kullanımda ise böyle bir tahmin mümkün görünmemektedir.

(11) *Japonca:*

Ā, demo ore no tomodachi, kikonsha shika inai kara nā. Muri muri, shōkai wa. (Murata, 2016, s. 82)

Türkçe:

Doğru da benim arkadaşlarım hep evli. Benim birini tanıştırmam mümkün değil. (Murata, çev. 2018, s. 65)

Örnek (11)’de de erkek dilinde birinci tekil kişi zamiri olan “ore” (ben) kullanımı ve yine erkek dilinde kullanılan son ek “-na” kullanımından bu cümlenin konuşurunun erkek olduğu izlenimi kolaylıkla oluşmaktadır. Ayrıca, italik şekilde gösterilen “tomodachi” arkasından “ni” ekini alması gerekirken ek kullanılmaması ve kibar ve resmi bir dil tercih edilmemesi bu cümlenin konuşuru ile dinleyicinin (Furukura) arasında samimi bir ilişki olduğunu göstermektedir. Nitekim, cümle Furukura’nın arkadaşı Miho’nun eşine aittir. Türkçe çevirisine bakıldığında ise, karaktere ait bu özelliklerin hiçbiri dile yansımamaktadır.

Milliyet/Irk:

(12) a) *Japonca:*

Sugoi, kore, zenbu tsukurimasu ka? (Murata, 2016, s. 119)

Türkçe:

“Ne kadar çok! Hepsini pişirecek miyiz?” dedi yarım yamalak Japoncasıyla. (Murata, çev. 2018, s. 94)

b) *Japonca:*

Kore zenbu! Taihen desu ne! (Murata, 2016, s. 119)

Türkçe:

Bunların hepsi? Zor çok! (Murata, çev. 2018, s. 94)

c) *Japonca:*

Yasui desu, karaagebō, ikaga desu kā! (Murata, 2016, s. 121)

Türkçe:

Ucuzluk var! Tavuk kızartma ister misiniz? (Murata, çev. 2018, s. 95)

Örnek (12)'de geçen cümleler Japon olmayan bir karakterin (Tuan) market çalışanı Furukura'ya yönelttiği cümlelerdir. Japonca örneklerde italik ile gösterilen kısımlar, kitabın Japonca versiyonunda, Japoncada genellikle yabancı dildeki kelimeler için kullanılan Katakana alfabesi ile yazılmış ve yabancıya ait bozuk dil kullanımı okuyucuya iletmeye çalışılmıştır. Türkçe çevirisinde ise, bu yabancı karaktere ait bozuk dil kullanımı (12a)'da "...dedi yarım yamalak Japoncasıyla" şeklinde açıklayıcı bir ifadeyle, (12b)'de "Bunların hepsi mi?" şeklinde "mi" soru eki olması gerekirken bu ekin kullanılmamasıyla ve "çok zor" yerine "zor çok" şeklinde Türkçede dilbilgisel açıdan doğru olmayan şekliyle verilmeye çalışılmıştır. (12c)'de de aynı şekilde "tavuk kızartması" denmesi gerekirken "tavuk kızartma" şeklinde bir dil bozukluğu yaratılarak cümlenin yabancı birine ait olduğu izlenimi aktarılmaya çalışılmıştır. Bu örnekte diğerlerinden farklı olarak, normalde Hiragana alfabesiyle yazılan ifadelerin yabancı kelimeler için kullanılan alfabeyle (Katakana) yazılarak karakterin Japon olmadığını aktarılmaya çalışıldığı farklı bir yöntem karşımıza çıkmaktadır.

Bölge:

(13) Japonca:

Tsunagarundakedo, *toraneenda* yo. Sō iu tokoro ga dame *nanda* yo, *aitsu* wa. (Murata, 2016, s. 115)

Türkçe:

Telefon bağlanıyor ama açmıyor. O halleri tuhaf işte o tipin. (Murata, çev. 2018, s. 91)

Son olarak, yukarıda verilen örnek (13)'te "-nanda yo"daki "-da" sonekinden ve "o kişi/o tip" gibi bir anlama gelen, argo kullanım olan "aitsu" ifadesinden cümlenin konuşurunun erkek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, burada kullanılan "toraneen" (normal formu "toranai") (açmamak) fiil formunun sessel olarak farklı kullanımı bölgesel ağız kullanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece bu cümleden, karakterin erkek, kaba ve kırsal bölgeden biri olduğu imajı çıkarılabilmektedir. Türkçe karşılığında ise, böyle bir imaj çıkarmak mümkün olmamaktadır, ancak "tip" ifadesiyle konuşurun kaba bir dil kullanan biri olarak yansıtılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Miskinler Tekkesi:

"Miskinler Tekkesi" adlı eserde *yakuwarigo* kullanımı toplamda 49 cümlede görülmüştür. Fakat, yukarıda olduğu gibi aynı şekilde aynı dilsel kullanıma sahip olanların fazlaca tekrarlanmaması için farklı kullanıma sahip olan örnekler sunulacaktır. Bu cümleler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

Sosyal Sınıf/Meslek:

(14) Allah ömr-i şahanelerini müzdad eylesin. Abd-i fakir ancak say-i devletinde kaymak tadıyor. Yoksa kaymağa el sürmek *biz gibilerin haddine mi düşmüş?* (Güntekin, 2014, s. 10)

Örnek (14)'teki cümle ana karakterin büyük büyük dedesi (büyükannesinin dedesi) Kocabaş Kazasker'in padişah II. Mahmut'a yönelttiği bir cümledir. İtalik şekilde gösterilen "biz gibilerin haddine mi düşmüş?" ifadesinden üst mevkideki birine karşı gösterilen mütevazılık ve kibarlık anlaşılmaktadır.

(15) *Efendimiz*. Rüştüde bir arkadaşım vardır... Arasına bazı şiirler karalar. Bunu da yazmış. Tashihini *rica ediyor*. (Güntekin, 2014, s. 27)

Yukarıdaki örnek (15) ana karakterin Mesut Paşa'ya söylediği bir cümledir. Kullanılan “efendimiz” hitabından ast mevkideki birinin üst mevkideki birine söylediği bir cümle olduğu açık şekilde gösterilmiştir. Ayrıca kullanılan “rica etmek” fiili de kibarlık vurgulamaktadır.

Yaş ve Cinsiyet:

(16) Hadi *çocuk*, deli olma... Allah'ın yangını görmedin mi? (Güntekin, 2014, s. 14)

Yukarıdaki cümle, Gülfidan dadı karakterinin ana karaktere (ana karakterin çocuk yaşta olduğu zamanda) yönelttiği bir cümledir. İtalik şekilde gösterilen “çocuk” hitabından konuşurun karşısındaki kişiden yaşça büyük olduğu, diğer bir deyişle karşısındaki kişinin kendisinden küçük olduğu yansıtılmıştır.

(17) Bak *kızım*. Gündüz gibi gece de çocuk başımızla beraber, diyordum; fakat sakın «alacağız malacağız» diye bir kere daha başını belâya sokmasınlar senin!.. Aman *çocuğum*, ite köpeğe karşı ayağını denk al!.. (Güntekin, 2014, s. 65)

Örnek (17)'de de benzer şekilde yetişkin olan ana karakterin karşısındakine (fakir genç kadın) “kızım” ve “çocuğum” hitabı kullanılmış ve karşısındakinin konuşurken yaşça küçük olduğu ve kadın olduğu izlenimi verilmiştir.

(18) Tuu... Tuu... Tuu... *Ayol*, sen hiç utanmaz mısın? (Güntekin, 2014, s. 8)

Örnek (18), Gülfidan dadının çocuk yaştaki ana karaktere söylediği bir cümleyi içermektedir. Buradaki “ayol” ifadesi dişil cinsiyet işaretleyicisi olarak karşımıza çıkmakta ve konuşurun kadın olduğunu okura yansıtmaktadır.

(19) Ne yaparsın *birader*. Kılık kıyafet malûm... Üstelik beş altı gün de tıraş parası bulamayınca büsbütün hırpaniye dönüyorum... İyisi mi namusumla bir sakal koyuvereyim dedim. (Güntekin, 2014, s. 33)

Örnek (19)'de Sakallı Talat karakterinin yetişkin yaştaki ana karaktere söylediği cümlede eril cinsiyet işaretleyici olan ve genellikle erkeklerin birbirine kullandığı “birader” hitabı kullanılmıştır. Böylece, cümlenin konuşurunun ve karşısındaki kişinin erkek olduğu yansıtılmaya çalışılmıştır.

Milliyet/Irk:

(20) a) Naraya olaca... Mattaba. (Güntekin, 2014, s. 82)

b) Aman ayo. Bi canları eksik bunların... Tularım upardı! (Güntekin, 2014, s. 90)

Örnek (20)'deki cümleler Arap Mesule Bacı karakterine ait cümlelerdir. (20a)'da “Nereye olacak...Mektebe.” ve (20b)'de “Aman ayol. Bir canları eksik bunların... Tüyerim ürperdi!” cümleleri bir yabancı tarafından aktarıldığı için karakterin yabancı olduğu ses düşmeleri ve ses değişimleriyle yaratılan bozuk Türkçe ile yansıtılmıştır. Ayrıca, örnek (20b)'deki feminen bir ifade olan “ayo” kullanımıyla da bu karakterin bir kadın olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Analiz sonucunda, çeviri bağlamında incelenen Konbini Ningen (Kasiyer) adlı eserin Japonca orijinalinde Tablo 1'de gösterilen *yakuwarigo* çeşitleri içerisinde yaş, cinsiyet, sosyal sınıf/meslek, bölge ve milliyet/ırk özelliklerini gösteren *yakuwarigolara* rastlanmıştır. Kinsui

(2007)'nin belirttiği diğer özellikler olan döneme göre dil değişimi ve diğer başlığı altında yer alan uzaylı dili ve robot diline rastlanmaması, analiz edilen kitabın dönem karakteri içermemesinden ve bilimkurgu türünde olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu iki özellik dışındaki tüm özelliklerin tek bir kitapta gözlemlenmesi Japonca'nın *yakuwarigo* özelliğinin ne kadar zengin olduğunun ve yoğun şekilde kullanıldığının göstergesidir.

*Yakuwarigo*ların dilsel açıdan ne şekilde karşımıza çıktığına baktığımızda ise, analiz edilen cümlelerde Tablo 2'de verilen tüm kullanım başlıklarına rastlandığı açıkça görülmektedir.

Türkçedeki *yakuwarigo* kullanımına dair genel bir değerlendirme için analiz edilen Miskinler Tekkesi adlı eserde ise, Tablo 1'de gösterilen *yakuwarigo* çeşitlerinden bölge, uzaylı dili ve robot dili özelliği gösteren *yakuwarigo* kullanımı dışında tüm *yakuwarigo* kullanımlarına (yaş, cinsiyet, sosyal sınıf/meslek ve milliyet/ırk) rastlanmıştır. Bu sonuçtan, Türkçedeki *yakuwarigo* kullanımının neredeyse Japonca kadar fazla olduğu çıkarımı yapılabilir. Fakat, dilsel açıdan incelendiğinde Türkçenin *yakuwarigo* kullanımının Tablo 2'de verilen kullanım başlıklarından leksikal ifadeler ve sessel kullanımlarla sınırlı kalması Japonca kadar zengin olmadığını gözler önüne sermektedir. Elde edilen bulgular aşağıdaki gibi toparlanabilir.

- Japoncada karakterlerin ast-üst ilişkisini ortaya koyan sosyal sınıfına veya mesleğine dair özellik kibar ve resmi bir üslup ile yani saygı dili ifadeleri (keigo) ve saygı önekleri (o-, go-) ve emir kipinin kullanılmaması ile yansıtılmaktadır. Kinsui (2007) saygı dili ifadeleri ve saygı önekleri kullanımını “leksikal ifadeler” başlığı altında, emir kipinin kullanılmamasını ise edimbilimsel özellikler başlığı altında sınıflandırmıştır.
- Japoncada karakterlerin genç mi yaşlı mı olduğuna dair yaş özelliği ve kadın/erkek dili kullanımına dair cinsiyet özelliği birinci kişi zamirleri, sonekler ve sessel kullanımlar yoluyla yansıtılmıştır. Genellikle soneklerin sesinin uzatılması kadın diline ait bir özellik olup, ses değişimleri, ses düşmeleri ve ses türemeleri erkek diline ait bir özellik olarak kabul edilmektedir. Buna karşın orijinal dili Türkçe olan eserde yaş ve cinsiyet özelliği yalnızca leksikal ifadelerle aktarılmıştır. Her iki kitapta da en fazla yararlanılan *yakuwarigo* yaş ve cinsiyeti aktaran *yakuwarigo*lardır.
- Japoncada karakterler arasındaki samimi ilişki kibar ve resmi dil kullanılmaması, sessel kullanımlar ve eklerin kullanılmaması gibi dilbilgisel kullanımlarla aktarılmıştır.
- Bir karakterin Japondan farklı bir milliyetten olduğu yabancı kelimeler için kullanılan Katakana alfabesinin kullanılmasıyla gösterilmiş ve yabancıya ait bozuk dil kullanımı okura bu şekilde iletmeye çalışılmıştır. Bu yöntem Kinsui (2007)'nin sınıflandırmasında görülmemektedir. Diğer taraftan, Türkçede yabancı'nın bozuk dil kullanımı okura ses düşmeleri ve değişimleriyle aktarılmıştır.
- Japoncada karakterin kırsal bir bölgeden olduğuna dair özellik ise, fiilde ses değişimi görülen bölgesel ağız kullanımıyla yansıtılmıştır. Bu özellik orijinal dili Türkçe olan eserde görülmemiştir.
- Japonca cümlelere karşılık gelen Türkçe cümlelerde karakterlerin yalnızca kibar ve resmi dil kullanımına rastlanmış olup, ast-üst ilişkisini gösteren sosyal sınıfına veya mesleğine dair özellik aktarılmaya çalışılmıştır. Bunun dışında kalan yaş, cinsiyet, bölge, milliyet/ırk gibi özellikler yukarıda bahsedilen dilsel kullanımlar yoluyla verilememiştir. Türkçede karakter profili cümle sonunda kullanılan “be” gibi kabalık bildiren ifade kullanımı ya da “...dedi yarım yamalak Japoncasıyla” gibi açıklayıcı eklentilerle sınırlı kalmıştır.

Sonuç

Zihnimizde konuşurun yaş, cinsiyet, meslek, sosyal statü, dış görünüş gibi özelliklerini içeren bir profil canlanmasını sağlayan *yakuwarigo*, özellikle birinci kişi zamirleri ve soneklerin zengin olduğu Japoncada manga, anime, hikaye ve romanlarda sıklıkla karşımıza çıkan bir dil özelliğidir. Japoncada kişi zamirleri, sonekler, ses değişimleri, ast-üst ilişkisini net şekilde belli eden dilbilgisel ve leksikal ifadeler gibi çeşitli dil kullanımlarının her birinin bize konuşurun herhangi bir özelliğini yansıtabilmesi ve karakterin zihnimizde kolayca canlanmasını sağlayabilmesi Japonca'yı Türkçeden ayıran bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Japoncadaki *yakuwarigo* kullanımının Türkçedeki kullanımı ile kıyaslaması yapılmış ve her iki dildeki kullanımın benzerlik ve farklılığı somut şekilde ortaya konmuştur. Bunun için yöntem olarak Sayaka Murata'nın "Konbini Ningen" (Kasiyer) adlı kitabının Japonca orijinali ile Türkçe çevirisi karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve *yakuwarigo* geçen cümlelerin Japonca ve Türkçe karşılıkları tarama yöntemiyle analiz edilmiştir. Ardından, Güntekin (2014)'ün "Miskinler Tekkesi" adlı kitabı aynı yöntemle analiz edilmiştir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular Japoncanın *yakuwarigo* açısından zenginliğini, buna karşın Türkçenin *yakuwarigo* kullanımının çeviri açısından yeterliliğinin oldukça sınırlı olduğunu ve *yakuwarigoyu* yansıtan dil özelliklerinin zengin olmadığını gözler önüne sermektedir. Diğer yandan, Japoncada anime, manga, roman gibi kurgusal eserlerin yanı sıra, günlük hayatta ve TV şovlarında da sıklıkla başvurulan *yakuwarigo* kullanımının kişiyi bir kategoriye veya bir çerçeveye hapsetmesi yani kültürel olarak stereotipleştirmesi gibi sosyolojik bir sorun olarak karşımıza çıkması da göz ardı edilemez bir gerçektir. Karaktere yönelik konuşma tarzını yansıtan bu dil kullanımının karakteri zihinde canlandırabilmesi açısından okuyucu, dinleyici ve izleyici için faydalı olduğu kabul edilebilir. Fakat hem Japoncada hem de Japoncadan yapılan çevirilerde bunun bir grubu kalıplaştırma, ayrımcılık ve başkalaştırma sorunlarına yol açmayacak düzeyde dikkatli şekilde kullanılması ve kullanımına olanak tanınmasının sosyokültürel açıdan son derece önemli bir nokta olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Extended Abstract

In Japanese, various linguistic elements such as personal pronouns, affixes, sentence ending particles, phonological differences, lexical expressions, and in certain cases, syntactic structure itself can reflect the characteristics of a given speaker, enabling the reader to imagine the type of character more easily being depicted through the speaker's expressions. Often, visual, and non-visual media, such as written media, will include these types of expressions called *yakuwarigo* with the aim of evoking a specific character profile in the reader and/or viewer. The frequent utilization of *yakuwarigo* and its presence as a feature of the language itself can be said to be one of the distinguishing elements of Japanese from Turkish and English. Having stated this fact, it must be noted that *yakuwarigo* usage is most frequently observed in fictional works such as anime, manga, movies, novels, video games and similar media. In colloquial use, some types of expressions that can be classified *yakuwarigo* are often seen as exaggerated and unrealistic because they are primarily used in fictional works as a tool to evoke a specific character profile. However, it is not the case that all expressions that can be classified as *yakuwarigo* are seen this way. Indeed, some expressions used for *yakuwarigo* expressions are also used in colloquial speech. As for the expressions not commonly found in colloquial speech, the fact that they aren't as commonly found shouldn't lead to the erroneous conclusion that they aren't a part of the language. It is an indisputable fact that every L1 speaker of Japanese understands these expressions with ease and

are able to imagine different types of characters through exposure to *yakuwarigo* expressions in any given media. From a sociocultural point of view, the possibility of *yakuwarigo* having the ability to lead to stereotyping, discrimination, and alienation of certain groups through repeatedly being depicted as using language in a way that deviates from the norm also is worth taking into consideration.

In this study, the *yakuwarigo* usage in Japanese was compared with that of Turkish, aiming to reveal similarities and differences. To achieve this, a book originally written in Japanese, Murata (2016)'s "Konbini Ningen", and its Turkish translation, as well as a book originally written in Turkish, Güntekin (2014)'s "Miskinler Tekkesi" were analyzed through the scanning method and examined comparatively. The reason behind the analysis having been performed on not simply one but two Turkish books is to escape the limitations of using solely translated text, and therefore adequately supporting the conclusion reached through the involvement of observations on how *yakuwarigo* usage may differ in text originally written and published in Turkish.

As a result of the analysis, age, gender, social class/profession, region of origin, race/nationality were found to be expressed through the use of *yakuwarigo* in the original Japanese text. In contrast, only polite and formal language use was encountered in the corresponding translation of the text in Turkish. As for the analysis of the book written originally in Turkish, expressions that reveal the gender, social class, age and nationality of the speaker were encountered, along with expressions in polite and formal language. However, it must be noted that these were mostly limited to lexical expressions. In both the originally Japanese and the originally Turkish book examined, *yakuwarigo* that convey age and gender were the most frequently encountered. The findings reveal that Japanese is rich in terms of linguistic features reflecting *yakuwarigo*, while Turkish is quite limited in this respect, leading to inadequacies in translation.

Kaynakça

- Avcı, M. (2013). Yoksulluğun Dili ya da Alt Sosyal Sınıf Çocuklarının Dil Kodlarının Eğitim Sürecine Etkileri. *Journal of Human Sciences*, 10 (1), 1050-1077.
- Canbulat, M., Güven, Ö., & Çağlar, M. Ç. (2017). Youth Language Variation According To The Levels Of Education. *International Journal of Language Academy*, 5 (8), 111-126.
- Kemerlioğlu, E., Kızılçelik, S., & Gündüz, M. (1996). *Eğitim Sosyolojisi*. Saray Kitabevleri.
- Kinsui, S. (2000). Yakuwarigo Tankyū no Teian. Kiyoji Sato (Ed.), *Kokugo-shi no Shin-shiten, Kokugo Ronkyū* 8. Meiji Shoin. 331-351
- Kinsui, S. (2003). *Vācharu Nihongo: Yakuwarigo no Nazo*. Iwanami.
- Kinsui, S. (2007). "Yakuwarigo" Kenkyuu to Shakai Gengogaku no Setten. *Skahai Gengo Kagakukai*, 359-361.
- Kinsui, S. (2011). Yakuwarigo to Nihongo Kyoiku. *Nihongo Kyoiku*, 150, 34-41.
- Öztürk Dağabakan, F. (2016). Bir Toplumdilbilimsel Değişken Olarak Türkiye'de Kadın Dili Araştırmaları ve Görsel Medyada Kadın Dili. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 4 (1), 40-54.

Sekiguchi, A. (2016). Yakuwarigo no Nichiei Taishou: Dizunii Eiga to Jiburi Eiga ni Okeru “Joseigo” wo Chuushin ni. *Tokyo Joshi Daigaku Gengo Bunka Kenkyuu*, 25, 32-46.

Taranan Kaynaklar

Murata, S. (2016). *Konbini Ningen* [Kasiyer]. Bungeishunju.

Murata, S. (Çev: H. C. Erkin) (2018). *Kasiyer*. Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık.

Güntekin, R. N. (2014). *Miskinler Tekkesi*. Reşat Nuri Güntekin Dizisi: 19, İnkılap Kitabevi.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0